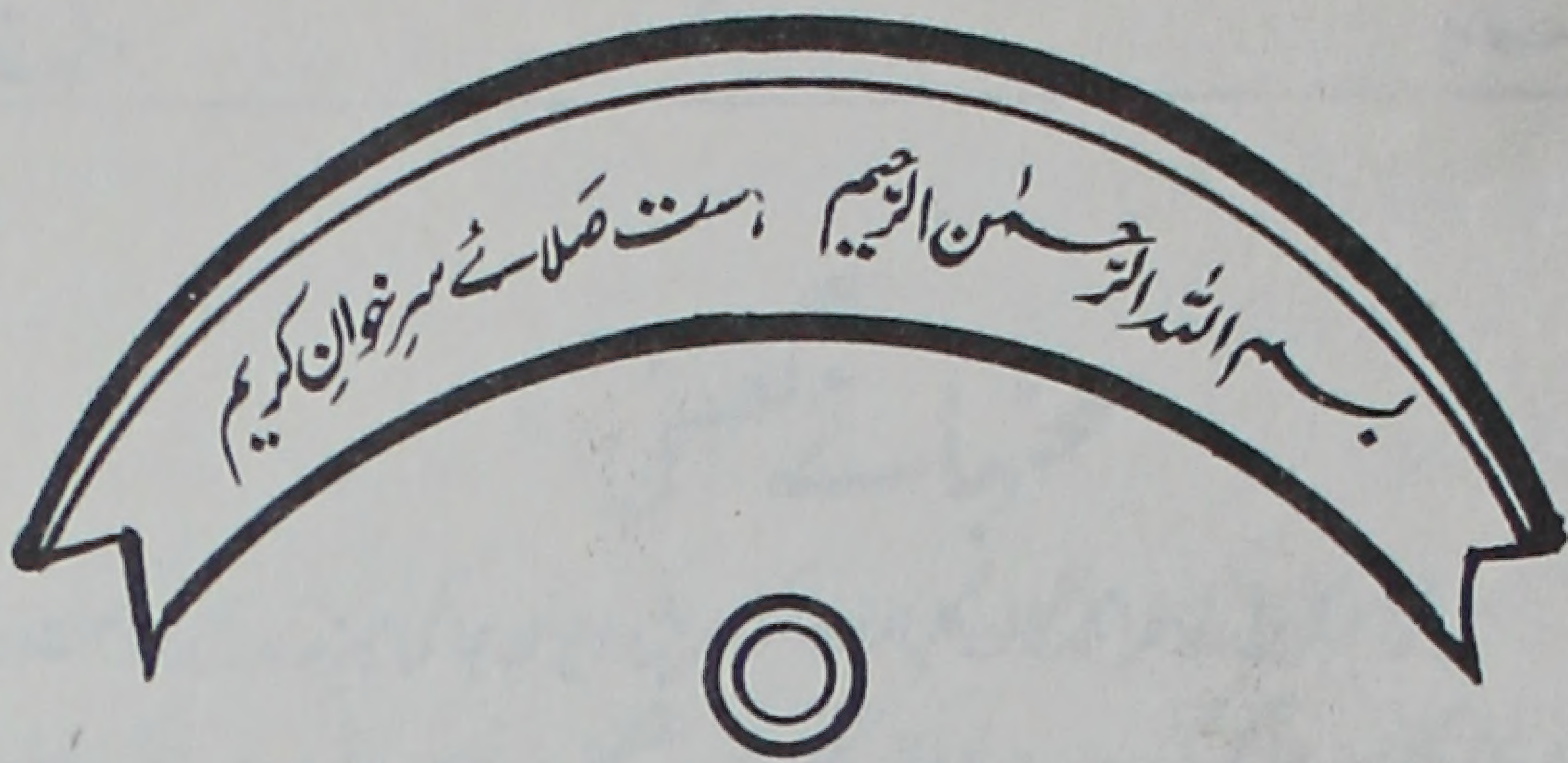

کلیاتِ جامیؒ

از

حضرت عبدالرحمٰن جامی

ناشر

انتشارات ہدایت

مشخصات کتاب

* نام کتاب کلیات دیوان عبدالرحمن جامی
* به‌اهتمام و تصحیح شمس بریلوی
* تیراژ دو هزار جلد
* تاریخ انتشار چاپ اول دیماه ۶۲
* چاپ چاپخانه احمدی
* ناشر کتابفروشی هدایت

فیلم و زینک لیتوگرافی لادن تلفن ۳۹۳۷۰۸

سخنہائے گفتنی

می خواہم کہ برائے خوانندگان کلیاتِ جامی بویژہ دیوانِ جامی چیزے را بوضاحت بیان نمایم۔ این کلیات جامی کہ در دستِ خوانندگان است مشتمل بر پنجصد و شصت و ہشت صفحات است بر تقطیع اوسط گذشت از قصاید دارائے پنجصد غزل ہائے عرفانی و عاشقانہ است عاشقانہ باین طور گفتم کہ الفاظ و ترکیب ہا و تشبیہ ہائے عاشقانہ در بیان آوردہ، امّا عشقِ جامی رحمۃ عشقِ مجازی نیست بلکہ عشقِ حقیقی است کہ برائے حصولِ آں رہ عرفان و سلوک را پیمودہ است و دامنِ شیخ الاسلام را بچنگالِ خود آوردہ کہ شاعرانِ غزل نگار در کلامِ خود آوردہ ہمچو سنائی و اوحدی، سعدی و حافظ و خسرو! جامی ہم این سبک پسندیدہ را در غزل ہائے خود بکار بردہ و تمامی رموزِ عارفانہ را در پردۂ گل و مل و زلف و رخسار بیان نمودہ است ناگفتہ نگزرم کہ مقصودِ جامی رح ہرگز این مرغولہ جریانِ مجازی نیستند کہ دلبری را اشعار خود ساختہ امّا چوں یک سوز حقیقت در دلِ خود می دارد آں سوزشِ دل در الفاظِ مجازی و تراکیب صوری آمدہ یک شعلۂ مشتعل می گردد ایں ہماں شعلہ است کہ جان ہائے سعدی و عرفی و شمس تبریزی را سوختہ است و کلام سنائی و حافظ را دلسوزی بخشودہ است۔

غزل ہائے جامی مشتمل بر مضامین عارفانہ و کم کم بر رموزِ حکیمانہ است بویژہ مسئلہ وحدت الوجود کہ بر او غلبہ تمامی می داشت و کتاب لوائح و اشعۃ اللمعات و نقد النصوص بر آں شاہد است، بہ سبک دلنشیں بیان نمودہ بیشتر اشعارش دارائے این مضمون است ہر چند کہ جامی زلف و رخسار و خال را بسیار ستودہ است امّا مقصودش ازیں ہمہ مظاہر کونی است کہ مراۃِ جمال "واجب الوجود" است۔

جامی مخترع سبکِ نو یا طرزِ خاص نیست طرزِ امیر خسرو و عراقی و سعدی و حافظ را

پیشِ خود داشتہ واتباع آں نمودہ است اما وزن ہاے شعری یعنی بحورِ عروضی کہ براے اکثر غزل ہاے خود اختیار کردہ دارای سبک آہنگ و نغمہ است کہ بردل ہا اثری نماید و گاہے گاہے ہوش و خرد را می رباید۔

گذشت از غزل ہاے کیف بخش و دارای اثر خوب جامی قصائد حکیمانہ و در نعت سید الانبیاؑ صلی اللہ علیہ وسلم بکمال ظرفگی و عقیدتِ بندہ دار سرودہ کہ تمائل روحی با آنجناب بودہ است، جامی اربابِ دول را کم ستودہ است و آں ستائش براے جلبِ منال و حطام دنیوی نبودہ است بلکہ در جلبوے آں دوست داری و بزرگ داشت اوست کہ از ایشاں سر بر زدہ خصوصاً والیِ خراسانِ بادشاہ علم پرور ابو الغازی سلطان حسین بایقرا کہ در ہرات مسندِ امارت و ایالت خود گستردہ بود، جامی چند تا مثنوی ہائے ہفت اورنگ بنام ایں دوستدار بزرگ خود انتساب نمودہ است ایں انتساب را باعث ہماں دوستداری بود کہ بینِ ہر دو استوار گشتہ بود براۓ آگہی تفصیل این رشتہ دوستی رجوع کنید بمقدمہ ایں کلیات !!

کلیاتِ جامی مثل کتاب ہائے نثرِ او و مثنوی ہاے ہفت اورنگ چند بار در شبہ قارہ ہند و در سرزمیں پاکستان بچاپ رسیدہ است خصوصاً بچاپ خانہ نولکشور، لکھنؤ چاپ شدہ، ایں کلیاتِ جامی کہ دارای قصاید و غزل بارِ اول در کلکتہ بچاپ رسیدہ نقلِ آں نسخہ بشہر بمبئی و لکھنؤ طبع گشتہ کہ اہتمام صحت اندراں چاپ لکھنؤ بخوبی کردہ شدہ است اما از دیرباز در پاکستان ایں نسخہ نولکشوری نایاب بود ! ایں کلیاتِ جامیؒ کہ بدست دارید نقلِ ہماں نسخہ است کہ باکمال صحت و خوبی در چاپ خانہ نولکشو (لکھنؤ ہند) در اوائل قرن بلیستم بچاپ رسیدہ بود۔ ایں کلیاتِ جامی را مدیران کتاب فروشی "مدینہ پبلشنگ کمپنی" کراچی براے ایں مقصد چاپ کردہ اند کہ پاکستانیان کہ تمائل دارند بکلام فارسی بویژہ کلام حضرت جامی قدس سرہ مبنی بر غزل ہاے کہ در نعت سرورِ کونین صلی اللہ علیہ وسلم سرودہ است تا از مطالعہ آں غزل ہا خوش وقت شوند زحمتے براے حصولِ چنیں کلام عارفانہ و نعتیہ نکشند: پس سپاس ایں کار بر ذمہ اربابِ حال و قال عائد می شود امید دارم کہ از ذمۂ آں خواہند بر آمد ؛ والسلام

دوست دار شما۔ شمس بریلوی

مقدمہ

شرحِ حال حضرت جامی و سبکِ او در غزل سرائی

تراوشِ قلم ادیبِ شہیر آقائے شمس صدیقی بریلوی

نام و نژاد و عصر جامی

حضرت نورالدین عبدالرحمٰن جامی قدس سرہٗ فرزند نظام الدین احمد دشتی و نبیرۂ شمس الدین محمد دشتی اصفہانی بودہ کہ وی از دستِ ترکتازیِ ترکان بخراسان پناہ گرفتہ پس در قریۂ خرجردِ جام اقامت گزیں گشت۔ دریں جائے جامی قدس سرہ در سال ہشت صد و ہفدہ (۸۱۷ھ) ہجری مطابق ۱۴۱۴ء میلادی تولد یافت۔

جامی قدس سرہٗ تولدِ خود را در نفحات الانس بایں طور ظاہر نمودہ است۔

بسال ہشت صد و ہفدہ زہجرتِ نبوی — کہ زد زمکہ بہ یثرب سرادقاتِ جلال
ز اوجِ قلۂ پرواز گاہِ عزّ و قدم — بدیں حضیضِ ہوا پست کردہ ام پر و بال

تخلصِ نورالدین عبدالرحمٰن کہ جامی بود ہم از مناسبتِ مولدِ خود و ہم نسبت بہ شیخ الاسلام احمد النامقی جامی است دریں باب او خود صراحت بایں طور کردہ است:-

مولدم جام و رشحۂ قلمم — جرعۂ جامِ شیخ الاسلامی است
لاجرم در جریدۂ اشعار — بدو معنی تخلصم جامی است

تحصیلاتِ علمی و مقامِ علمی و اجتماعی

جامی از بدوِ طفلی آثارِ ذکاوت و استعدادِ بیحد در ناصیۂ خود می داشت و وی مقدمات تازی و پارسی را نزد پدرِ خود کہ یک مرد فاضل بود، تحصیل نمود پس برائے تحصیلات عالی بمدرسۂ نظامیۂ ہرات کہ مانند نظامیۂ بغداد بود و در آں ایام یکے از مراکزِ بزرگ علم و ادب بود، بہ تحصیل علوم ادبی و دینی پرداخت نیز تا دیرے در خدمت خواجہ علی سمرقندی و محمد جاجرمی کہ دانشمندانِ بزرگ آں زماں بودند، استفادہ کرد بعد ازیں

بهمراہی پدر خود از ہرات بہ سمرقند رفت ۔ سمرقند اندراں ایام یک مرکز عظیم ترین علوم اسلامی و ادبی بود ۔
جامی دراں دیار بکسبِ دانش و علوم ادب و مذہب پرداخت، چندے از فیلسوفِ بزرگ فتح اللہ
تبریزی ہم استفاضہ نمود، دیرے نگذشت کہ در علوم دینی و ادبی بدرجہ کمال رسید ۔

جامی مدت ہا با استفاضہ و استفادہ در سمرقند و ہرات مشغول بماند مزداں از و اکتساب می نمودند،
تا ایں کہ میلِ خاطرش بہ سلوک و عالمِ عرفاں شد و صحبت و ارادت مرشداں ہمچو شیخ سعد الدین کاشغری و
خواجہ علی سمرقندی و قاضی زادہ رومیؒ اختیار نمود و خرقہ ارادت و اجازت از شیخ طریقت سعد الدین
کاشغری رح کہ مرید شیخ علاء الدین عطار بودہ و نسبت ارادت و خلافت بہ شیخِ طریقت بہا الدین نقشبندی رح
داشت، حاصل نمود و چنداں مقاماتِ معنوی رابطے نمود کہ پس از وفات مرشد خود یعنی شیخ سعد الدین
کاشغری قدس سرہٗ (کہ خلیفہ نقشبندی بود) جانشین او گشت، از یں جا ظاہر می شود کہ جامی یکے از اکابر
داماتِ خانوادہ نقشبند است ۔

چوں بمسند ارشاد متمکن گشت و شہرۂ وصیتِ کمالِ روحانی اش ہم مثل تبحر بعلوم دینی و ادبی
در ہر سو اشتہار یافت چنانکہ بزرگ و کوچک احترام او بواقعی بجامی آوردند تا ایں کہ سلاطین و اُمرا
ہم با و ارادت مند و معتقد گشتند ۔ زیرا علی شیر نوائی کمالِ عقیدت با وی داشت و جامی ہم در بعضے
از مصنفاتِ خود ایں امیر را ستودہ است، بہ سبب ارادت و عقیدت کہ با اربابِ طریقت می
داشت بویژہ علاقہ مندی کہ بحضرت جامی او را بود ۔

جامی کتاب، تذکرہ الصوفیہ کہ معروف بہ نفحات الانس است بوفور ترغیب و تحریک امیر علی
شیر نوائی تالیف کردہ بود ۔

جامی در تمامی زندگانی خود برعکس معاصرانِ خود، قلم خود را و زبان را کم بہ آلائش مدیح اُمرا
و سلاطین آلودہ نمود ۔ اُمرا و سلاطین آں عصر خود جامی را می ستودند و گرامی می داشتند و در مجلس خود در
صدر او را جائے می دادند ۔ جامی در سال ہشت صد و ہفتاد و ہفت (۸۷۷ھ) ہنگامیکہ عمرش
بہ شصت سال رسیدہ بود بقصد زیارت حرمین شریفین از ہرات حرکت نمود بعد دو ماہ بہ بغداد رسید

اما آنجامردانِ جہاں اور اآزار رسانید اما جامی کہ دل پاک وصافی می داشت ازیں حادثہ طبع راملول نہ کرد وگفت۔

بکشائے ساقیا! بہ لب شط سر سبوئے | از خاطرم کدورتِ بغدادیاں بشوئے
در راہِ عشق زہد وسلامت نمی خرند | خوش آنکہ با جفا وملامت گرفتہ خوئے
جامی مقام راست روان نیست ایں میں | برخیز تانہیم بسوئے حجاز روئے

از بغداد قصدِ نجف (مدفن حضرت علی کرم اللہ وجہہٗ) کرد وبفیض زیارت مستفیض گشت، آنجا قصیدہ ای بہ منقبت حضرت علی رضی اللہ عنہ اِنشا کرد کہ مطلع اش اینست (قصیدہ کامل در کلیات موجود است)۔

اصبحتُ زائراً لکَ یا شحنۃ نجف | بہرِ نثار مقدم تو نقد جاں بکف

پس از زیارتِ نجف بسوئے مدینۃ النبی صلی اللہ علیہ وسلم رہ سپار گردید وپیامے کہ بزبانِ نسیم دَنسیا می فرستاد ۔

نسیما جانب بطحا گزر کُن | ز احوالم محمد صلی اللہ علیہ وسلم را خبر کُن

خود آنجا رسیدہ عرضہ داد وقصیدہ ای (بہ بست ترکیب بند) درنعت سید الانبیاء صلی اللہ علیہ وسلم بسرودہ کہ مطلع اش ایں است:

ما رمعین چیست خاکپائے محمد صلی اللہ علیہ وسلم | حبل متین رلیقۂ ولائے محمد صلی اللہ علیہ وسلم

پس از زیارتِ روضۂ اقدس نبیٔ اکرم صلی اللہ علیہ وسلم بسوئے مکۂ مکرمہ رختِ سفر بربستہ بعد از فراغت مناسک حج ازراہ شام راجعت نمود اما دل بے قرارش نگذاشت کہ راست بہ مملکتِ شام رود چنانچہ بار دیگر بہ روضۂ سید المرسلین صلی اللہ علیہ وسلم برسید دو عاے کہ درحرم کردہ بود "الٰہی ایں کرم بارِ دگر کن" مستجاب گشت، سپس بسوئے ہرات رہ سپار گردید اما چندے در تبریز قیامش افتاد کہ دوستدار او سلطان ترکماناں در بزرگ داشت او دقیقہ فرو نگذاشت وتکریم ہا واحترام ہا بہ نسبت وے بجا آورد چنانچہ جامی از خدماتش اعتراف نمودہ گفت۔

زحج برگشته جامی در خراسان داشت رو امّا　　رخش زد در میانهٔ عشوهٔ خوبان تبریزی

سپس از راه ری بخراسان بازگشت و در سیزدهم شعبان سال هشتصد و هفتاد و هشت (۸۷۸ھ) هجری وارد هرات گردید در مورد زندگانی اهلی جامی چیزے بالتفصیل گفتن مشکل است نتوان گفت که در کدامین سال زن گرفت و زنِ او از کدامین خانواده تعلق می داشت امّا می توان گفت که چهار فرزند از وی بر آمدند، دو پسران در شیر خوارگی بمردند و پسر سومین که نام اش ضیاء الدین یوسف بود زنده ماند، پسر چهارمین هم بعهد طفلی در گذشت، در مثنوی یوسف و زلیخا، پند نامهٔ که حضرتِ جامی نوشته است برائے همین پسر یعنی ضیاء الدین یوسف نگاشته است امّا نام جامی از اولادِ صلبی درجهان باقی نماند بلکه از اولادِ معنوی یعنی از تصانیف وے تا قیامِ قیامت باقی خواهد ماند۔

وفاتِ جامیؒ

وفاتِ جامیؒ در سال ۸۹۸ھ مطابق ۱۴۹۲ء میلادی به شهر هرات واقع گشت و بتمامی اعزاز و تکریم بحضورِ دانشوراں اُمراء و اعیانِ سلطنت و بزرگانِ شهر، در صومعه که بنائے آں در زندگانی خود کرده بود اُو را بخاک سپردند۔ امیر علی شیر نوائی وزیرِ سلطنت، ابو الغازی سلطان حسین بایقرا والی هرات، شعرا و نویسندگاں و بزرگانِ شهر جنازه اش بر دوش برداشته تا بگورستان یعنی به صومعهٔ جامی بردند و دفن نمودند۔ امیر علی شیر نوائی تاریخ ارتحال بایں طور نگاشته۔

کاشفِ سرّ الٰهی بود بے شک زاں سبب　　گشت تاریخ وفاتش «کاشفِ سرّ الٰه»

انوری بخارانی شاعرِ معصرش چه خوب تاریخِ وفاتش نگاشته است بایں طور!!

جامی که بود بلبلِ جنت قرار یافت　　فی روضة المخلّدهٔ ارضها السّماء

صاحبِ قضا نوشت رواں بر درِ بهشت　　تاریخهٔ «ومن دخل کان آمناء»

مقام علمی و ادبی

جامی نه تنها در شعر گوئی بلکه در فنونِ ادب، تاریخ و حکمت و علوم دینی بویژه در تصوف استادِ شائسته و مرشدِ کامل بوده است ازیں نظر در میان دیگر گویندگاں و نویسندگاں مقامِ خصوصی داشته است چنانچه وی در دورهٔ حیات خود موردِ توجه

ستائش عام و خاص بوده، در نظر پادشاهان و اُمراء و بزرگان چناں قدر و مرتبت می داشت کہ دیگراں را حاصل نبوده است اما امتیازِ مخصوصِ او از مقامے و مرتبتے است کہ وَی در عالمِ عرفان و طریقت می سپرد بنا بر روایت دولت شاه سمرقندی کہ معاصرِ جامی بوده است وَی در آخرِ عمر مشغلۂ شاعری را ترک نموده جز بندُرت شعرے نمی سرود و دلِ خود را بہ تحقیق مسائل دینی گماشتہ با توجہ کامل بسوئے نگارش کتب متعدده تامّل ساخت چنانکہ خود می گوید۔

جامی دَم گفتگو زد و بند، دگر ! دل شیفتۂ خیال میپسند، دگر
در شعر مده عمر گرانمایہ بہ باد این کار سیہ شد ورقے چند دگر

پیشوائی و بزرگداشتِ سلاطین

از سلاطین معروف زمانِ جامی قدس سرہٗ ابوالغازی سلطان بائقرا بود کہ تا ۹۱۲ھ بر سلطنتِ خراسان حکم می راند، سلطان حسین بائقرا گذشتہ ازیں کہ خود ذوقِ ادبی داشت کہ در مجالس العشاق برین قول شاہد است، ادیباں و نویسندگاں را حمایت می کرد و قریحۂ ایشاں را گرامی می داشت، وزیرِ دانشمند امیر علی شیر نوائی کہ بزبان ترک و پارسی چند تصانیف دارد و از فضلاءِ عصر خود بود۔ ایں وزیرِ دل آگاه را با جامی تعلقِ خاص بود۔ امیر علی شیر نوائی شرح حالِ ایں شاعرِ گرامی را در کتابِ خویش موسوم بہ "خمسۃ المتحیرین" آورده است۔ حضرت جامی رحمۃ اللہ علیہ ہم خاطرش را عزیز می داشت چنانکہ بہ استدعائے او کتابِ مشہور "نفحات الانس" را تالیف کرد و بمقدمۂ نفحات الانس، صراحت ایں امر کرده و میر علی شیر نوائی را ستوده است، جامی از سلاطینِ دیگر ہمچو سلطان ابو احمد میرزا، سلطان یعقوب آق قونیلو، جہان شاه قراقونیلو و سلطان محمد فاتح بادشاه عثمانی در قصاید خودش نام بُرده است کہ ازیناں ہر یک جامی را دوست و گرامی می داشت۔

تواں گفت کہ جامی بزرگ ترین شاعر و نویسندۂ قرنِ نہم است بلکہ آخرین شاعرِ بزرگ ایران است، جامی نہ تنہا اشعار سروده بلکہ در علوم و فنون دین و ادب و تاریخ خصوصًا بطریقت و سلوک درجۂ بلند می داشت و در میان دیگر شاعراں دارائے مقام مخصوص است، امیر علی شیر نوائی در وصفِ کمالاتِ او

می گوید:

عاجز از تعداد اوصافِ کمال اوست عقل انجم گردوں شمردن کے طریق اعور است

آثارِ جامیؒ

ہمہ تذکرہ نگاراں بریں اتفاق دارند کہ جامی صاحب تصانیف کثیرہ است در نثر و نظم آثار در عدہ آں اختلاف است میان ایشاں صاحب تذکرہ سامی (شہزادہ سام میرزا) کہ در تذکرہ نگارانِ شعرائے ایران تقدم بر ہمہ دارد می نگارد کہ "جامی را بیش از چہل کتاب ہا نیست"، اما ابوطالب تبریزی صاحب تذکرہ، خلاصۃ الافکار، می گوید کہ عدۃ تالیفاتِ جامی از نثر و نظم موافق شمار حروف تخلص او "جامی" است یعنی او نگارندۂ پنجاہ و چہار کتب است آما در زمینۂ تالیفات مشہورش کہ در ذیل از آں ہا شمار متعارف می کنم کسے اختلاف نمی دارد۔

صاحب تذکرۂ سامی می نگارد کہ مصنفاتش بدیں موجب است (غیر ترتیب)

۱۔ تفسیر ناتمام (سورۃ بقرہ)
۲۔ شواہد النبوت (سیرت مبارکہ رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم)
۳۔ اشعۃ اللمعات (شرح لمعات عراقی)
۴۔ لوامع (شرح قصیدۂ تائیۂ ابن فارض)
۵۔ شرح بعض اشعار فارضیہ
۶۔ شرح رباعیات
۷۔ نقد النصوص (شرح فصوص الحکم ابن عربیؒ)
۸۔ لوائح (رباعیات مبنی بر مسئلہ وحدت الوجود)
۹۔ شرحِ بیتے چند از مثنوی معنوی
۱۰۔ شرح حدیث ابی ذر غفاری
۱۱۔ رسالہ فی الوجود
۱۲۔ ترجمہ و تشریح اربعین حدیث (صلی اللہ علیہ وسلم)
۱۳۔ رسالہ تہلیلیہ (تشریح کلمہ توحید)
۱۴۔ مناقب خواجہ عبداللہ انصاری رح
۱۵۔ رسالہ التحقیق مذہب صوفی (متکلم و حکیم)
۱۶۔ رسالہ مبنی بر سوال و جواب ہندوستان
۱۷۔ رسالہ مناسک حج
۱۸۔ ہفت اورنگ (مجموعہ مثنویات یعنی مثنوی سلسلۃ الذہب۔ تحفۃ الاحرار۔ سلمان و ابسال۔ سبحۃ الابرار۔ یوسف زلیخا۔ لیلیٰ مجنوں۔ خردنامہ سکندری)
۱۹۔ رسالہ در علم قافیہ
۲۰۔ دیوان جامی (دیوان اول)
۲۱۔ دیوان جامی (دیوان ثانی)
۲۲۔ دیوان جامی (دیوان ثالث)

۲۳۔ بہارستان (بطرز گلستان سعدی) | ۲۴۔ رسالہ کبیرہ در فن معمہ
۲۵۔ رسالہ صغیرہ در فن معمہ | ۲۶۔ رسالہ متوسط در فن معمہ
۲۷۔ رسالہ اصغر در فن معمہ | ۲۸۔ رسالہ در فن عروض
۲۹۔ شرح بعض ابیات مثنوی معنوی | ۳۰۔ شرح فصوص الحکم۔
۳۱۔ منشآتِ جامی | ۳۲۔ فوائد الضیائیہ فی شرح کافیہ (المعروف شرح ملا جامی)
۳۳۔ رسالہ طریقِ صوفیاں | ۳۴۔ نفحات الانس (تذکرہ مبسوط صوفیہ کرام عجم و عراق)
۳۵۔ شرح چند ابیات امیر خسرو دہلوی | ۳۶۔ مناقب مولوی معنوی رح
۳۷۔ رسالہ در فن موسیقی | ۳۸۔ سخنان خواجہ پارسا قدس سرہٗ

مصنفاتِ جامی کہ بالا نام ہا بردہ ام دارائے مقام ادبی و علمی است ہر یکے ازاں (کتاب ہا کہ براں خط کشیدہ ام خیلے شہرت دارند، تا امروز موردِ توجہ خوانندگان بودہ اند حسبِ صراحت بالا عدۂ تالیفات جامی بہ سی و ہشت می رسد درصورتیکہ ہفت اورنگ راکہ دارائے ہفت مثنوی ہاست یک کتاب بشمارم وحال آنکہ ہر یک ازاں کتابے منظوم است و بطورِ مثنوی جامی معروف و مشہور است پس بایں طور گفتہ سام میرزا عدۂ آں بہ چہل و چار می رسد۔

آثارِ منظومِ جامی

از آثارِ منظومِ جامی یکے کلیات جامی است کہ قصائد غزل، ترجیع بند، ترکیب بند و مثنویات و رباعیات مشتمل است درصفحات آئندہ شرح آں کردہ خواہد شد کہ موجبِ نگارش ایں مقدمہ ہمیں کلیات است۔ جامی دریں کلیات دیوان خود را بہ سہ بخش کردہ است و ہر سہ بخش ہا را بایں طور نامیدہ است بخش اول، فاتحۃ الشباب بخشِ دوم واسطۃ العقد۔ بخش سوم خاتمۃ الحیات۔ دریں تقسیم جامی متابعت امیر خسرو دہلوی نمودہ است کہ دیوان امیر خسرو ہم منقسم بہ سہ بخش است۔

شعرِ جامی رح

در اشعارِ جامی تاثیر شعرائے سلف پیدا است خصوصا بشعر ائے متصوفہ اقتدا نمودہ است و سبک آنہا را بکار بردہ است در نگارش غزل، شیخ سعدی رح، حافظ رح

وامیر خسرو نیز طرف توجہ بودہ است۔ شہرت غزل ہائے جامی بنا بر موز و معارف تصوف است کہ آنرا بشعر خود با یہ سبک لطیف و دلپذیر بیان نمودہ است۔ بحور عروضی خوش آہنگ را اختیار کردہ است درذیل اشعار چند از غزل ہائے او برائے خوانندگانِ این مقدمہ ایراد می کنم و دربرابر ہر شعر جامی ترجمہ منظوم بہماں زمینہ کہ از فکر راقم سطور شمسؔ بریلوی برائے طیبِ خاطر اردو خواناں رقم می نمایم۔

ترجمہ منظوم بہ اُردو	غزل جامی
ترے وصل کی جو ہوا چلی، جو دبی تھی آگ بھڑک اُٹھی کوئی اور شعلۂ تند خو کہ بقدر شوق نہیں ابھی	نفحاتِ وَصلکَ اوقدت جمراتِ شوقِکَ فی الحشار زغمت بسینہ کم آتشے کہ نزد زبانہ کما نشار
مرے دل کا تجھ سے تھا رابطہ، مری جاں کہ تجھ سے قرار تھا مجھے دیں جو ہجر میں حیرتیں تو نہ وحشتوں میں ہوئی کمی	بتو داشت خو، دل کشتہ خوں، ز تو بود جانِ مرا سکوں فَہجرتَنی، فَجعلتَنی، مُتحَیِّراً، مُتوَحِّشا!
کبھی وردِ شب کبھی ذکرِ صبح، یہی شغل اہلِ مسجد و صومعہ تری زلف و رخ کا ہے تذکرہ مرا ذکر و شام سحر کبھی	ہمہ اہلِ مسجد وصومعہ پے وردِ صبح و دعائے شب من و ذکرِ طرّہ وطلعتِ تو من الغداۃ الی العشا

دراشعارِ جامی ملمّعات (صفتِ تلمیح کہ یک مصراع بزبانِ تازی ومصراعِ دیگر بزبان پارسی یا برعکس این واقع شود) بکثرت واقع گردیدہ کہ شاید تبحر زبانِ تازی موجب این باشد بطور کلی تواں گفت کہ جامی قصائد متین وغزلیات عرفانی وسبک شیرین دلپذیر باوزانِ خوش آہنگ ذنا دردارد۔

جامی برابر خمسۂ نظامی گنجوی کہ دارائے پنج مثنوی ہاست، ہفت اورنگ تالیف کردہ است و مشتمل است بر ہفت مثنویات شرح آں بدیں قرار است ۔

۱۔ اولین مثنوی ہفت اورنگ سلسلۃ الذہب (زنجیر زریں)، این مثنوی جامی دارائے مسائل حکمیہ واخلاقی ودینی است! با حکایات دلپذیر وامثلۂ دلکش ہمیں سبب است کہ این مثنوی بخاص وعام مقبول ولپسند افتاد، انتساب این مثنوی بنام ابوالغازی سلطان حسین کردہ است، شعرِ اولین این مثنوی

بایں طور است :-

بلّٰہ الحمد قبل کُلِّ کلام　　بصفات الجلال و الاکرام

ایں مثنوی برحاشیہ "نفحات الانس" چاپ شدہ است، در پاکستان ہمیں نسخہ حاصل می شود کہ چاپ لاہور است و "ذیل نفحات الانس" دارائے ایں مثنوی است۔

۲۔ مثنوی دومیں "سلامان و ابسال" است ایں مثنوی حاکی از قصہ عشق سلامان و ابسال است مثل لیلیٰ و مجنوں؛ ایں قصہ در نثر ہر سو منتشر بود، جامی آں را حلیہ نظم پوشانیدہ است و مثنوی خود را بنام سلطان یعقوب بیگ آق قونیلو معنون کردہ است۔

۳۔ مثنوی سومیں تحفۃ الاحرار است۔ ایں مثنوی را مثنوی دینی و عرفانی تواں گفت و در مثنوی ہائے جامی خیلے شہرت دارد۔ مثنوی تحفۃ الاحرار بہشت صد و ہشتاد و شش ہجری نگاشتہ شد، ایں مثنوی مشتمل بر دوازدہ مقالہ است و دریں مثنوی جامی، شیخ طریقت خواجہ عبد اللہ احرار قدس سرہٗ کہ از خلفائے نقشبند است و معاصر جامی بودہ ممدوح خود گرفتہ است، آغاز ایں مثنوی ازیں بیت شود:

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم　　ہست صلائے سر خوانِ کریم

ایں مثنوی از آغاز تا اختتام پُر از اسرار و معارف است، امثال و قصص حکمت آفریں را دریں مثنوی ہم بیان نمودہ و ازاں نتیجہ ہائے اخلاقی گرفتہ گویا کہ ایں مثنوی در جواب مخزن اسرار نظامی است کہ آغازش ازیں بیت می شود!

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم　　ہست کلید در گنج حکیم!

۴۔ مثنوی چہارمیں "سبحۃ الابرار (تسبیح نیکاں)" است، ایں کلیۃً یک مثنوی متصوفانہ و عرفانی بہ نسبت تحفۃ الاحرار دارائے قصص و امثال زیادہ است از تمامی حکایات و قصہا نتائج عرفانی روحانی اخذ نمودہ است و اما مثل تحفۃ الاحرار شہرت ندارد۔ ایں مثنوی ہم بنام سلطان حسین بایقرا والیٔ خراسان معنون است، ایں دو بیت ازاں است

ابر باید کہ بصحرا بازد :: زاں چہ حاصل کہ در دریا بارد :: می دہد سبزہ و گل صحرا را :: می کند آبلہ رو دریا را

آہنگ بحرہم دلنشیں است ۔

۵ ۔ مثنوی پنجمیں ۔ یوسف و زلیخا کہ بنیادش بر احسن القصص "نہادہ" آغاز ایں مثنوی از ایں بیت می شود کہ زبان زد عوام است ۔

الٰہی غنچۂ امید بکشائے گلے از روضۂ جاوید بنمائے

ایں مثنوی برابر شیریں خسرو نظامی است ۔جامی بنائے ایں مثنوی بر قصۂ قرآں نہادہ است ، مگر تفصیل ایں قصہ را ہمینگونہ بہ نظم اوردہ است کہ در عوام مشہور است ، بیان را ابجد و دِ قرآنی محدود نداشتہ است ، ایں مثنوی بر وزن شیریں خسرو نظامی است سال تصنیف ایں مثنوی ۸۸۸ھ است و انتساب بنام ابو الغازی سلطان حسین دارد ۔

۶ ۔ مثنوی ششم از ہفت اورنگ ، مثنوی لیلیٰ مجنون است ، ایں مثنوی را جامی ہم بر وزن و زمینۂ مثنوی لیلیٰ مجنوں نظامی سرودہ است ، بہ مدت چار ماہ بسالِ ۸۸۹ھ با تمام رسید ، بیتِ اولیں ایں مثنوی بہ صنعت براعت استہلال گفتہ شدہ است و آں ایں است ۔

اے خاکِ تو تاج سربلنداں مجنون تو عقلِ ہوشمنداں

۷ ۔ مثنوی ہفتمیں ۔خرد نامۂ سکندری است : ۔ایں مثنوی در جواب سکندر نامہ نظامی است ہماں وزن دارد کہ اندراں سکندر نامہ گفتہ شدہ است اما ــــ حضرت جامی اقوال حکمت آگیں و حکایات دانشمندانِ عالم را بہ نظم آوردہ است ایں مثنوی بنام ابو الغازی سلطان حسین انتساب دارد آغازش بایں بیت می شود ۔

الٰہی کمال الٰہی تراست جمال جہاں بادشاہی تراست

ایں بود بطور اختصار تعارفے از مثنویات جامی یا مثنوی ہائے ہفت اورنگ :

اکنوں رجوع می کنم طرف اشعارش و غزل ہائے او تواں گفت کہ در اشعارش تاثیر شعرائے سلف یا شعرائے متقدمین پیدا است مخصوصاً بشعرائے متصوفہ اقتفا نمودہ است و سبک آنہا بکار بردہ است بایں ہمہ بگویم کہ شہرت شعر جامی در مملکتِ پاکستان بہ سبب رنگ متصوفانہ است ابنی بر

کلامش کہ در مدیحِ سرورِ کونین صلی اللہ علیہ وسلم سرودہ است، طرز و سبک مدیحِ سرورِ کونین صلی اللہ علیہ وسلم را در سلسلہ تعارف کلیاتِ جامی تقدیم بشما خواہم کرد۔

اکنوں در بارۂ ایں کلیات کہ در دست خوانندگانست چیزے گفتن می خواہم، ایں مجموعہ شعر ہائے جامی را کہ اکنوں بدست آقایاں است بہ کلیات نامیدن غلط نباشد کہ دارائے قصیدہ یا مسمطات (ترکیب بند و ترجیع بند و ازیں قبیل چیز ہائے دیگر) و غزل ہائے رنگا رنگ بقید ردیف (ترتیب حروف ہجا) کاندراں رنگِ عاشقانہ و نیز رنگ متصوفانہ است۔

قصائد جامی

جامی کمتر اربابِ دول را ستودہ کہ از ایشاں طمع مال و منال نمی داشت، گرچہ چندے از امراء و اعیان سلطنت و سلاطین را ستودہ است اما ہمہ از اہل دوست دار او بودند و تجلیلِ او در جنب مقام علمی و ادبی می کردند مثلاً جامی چند مثنوی ہائے ہفت اورنگ را بنام دوست دار عود ابو الغازی سلطان حسین بایقرا یا موک آق قوینلو قرا قوینلو معنون کردہ است کہ ایشاں ہموارہ ذاتِ جامی را گرامی می داشتند !!

جامی برخلاف مدح سرایانِ پارسی ہمچو ظہیر فاریابی، سلمان ساوجی و انوری و امثالِ دیگر کہ تمام فکر و قریحۂ خود را صرفِ شکرِ احسان و انعامِ منعمِ دنیاوی کردہ اند برعکس ایں جامی فکرِ خود را در سپاس منعمِ حقیقی صرف کردہ است در حمدِ باری تعالیٰ اشعارش صدقِ تجلی و ربطِ دلی را ظاہر می کنند از خوانندگانِ التماس دارم کہ کلیاتِ جامی را از صفحہ تا صفحہ مطالعہ نمایند کہ تمام تر اشعارش محتوی ایں صفحات مشتمل بر تمجید عز اسمہ است تواں گفت کہ دریں وادی فکر سخن طراز او گوئے از معاصراں و پیشرواں بردہ است بویژہ در نعت مدحت سرور کونین سیدِ عالم فخرِ آدم و آدمیاں صلی اللہ علیہ وسلم ہرچہ گفتہ از جذبۂ عشق و محبت سرودہ است دریں جنبہ خاقانی شروانی را مثیل او تواں گفت اما سبک خاقانی پُر از استعارات و کنایات است و او مصطلحاتِ علمیہ را در مدح و نعت خیر البشر صلی اللہ علیہ وسلم بکار بردہ است ہرچند کہ قصائد خاقانی در نعت دارندہ مقام عالی مثلاً قصیدہ ای کہ مطلع اش بدیں قرار ست۔

دلِ من پیرِ تعلیم است و من طفل زباندانش　　سرِ زانو سر عُشر و حیرانی دبستانش

یکے از شعرائے معروف دریں زمینہ گفتہ است:

دلِ من باغبانِ عشق و حیرانی گلستانش　　ازل دروازۂ باغ و ابد خیابانش

دریں زمینہ حضرت جامی کہ از خاقانی شروانی تاخر زمانی دارد و بعد دو قرن سخن سرائی آمدہ قصیدہ ای سرودہ است اما پیرایہ بیان جامی دشوار نیست از سبک خاقانی سادہ تر و آسان تر است۔ جامی رح می گوید:

معلم کیست عشق و کنج خاموشی دبستانش　　سبق نادانی و دانا دلم طفل سبق خوانش

زبان حرب بے زبانی نیست این نادر معلم را　　در اینجا در ہمہ عالم ندانم کس زباندانش

شہود حق فی الکونین یک نکتہ ز مضمونش　　سواد الوجہ فی الدارین یک نقطہ ز عنوانش

ایں قصیدہ جامی در حکم و اسرار و عوارف است اما خاقانی بنائے قصیدہ خود بر نعت مصطفوی صلی اللہ علیہ وسلم نہادہ و محبت و خلوصِ دل را بایں طور اظہار نمودہ است کہ حاکی از رفعت مصطفی صلی اللہ علیہ وسلم است۔

زہے عزت کہ بے نعتِ تو لوحِ معصیت گردد　　ہر آں نامہ کہ بسم اللہ بود ذمہیب عنوانش

دریں زمینہ چوں جامی رح قصیدہ حکمیہ و متصوفہ خود را با تمام می رساند بر شعرہائے خود نازاں می گوید۔

بخاقانی از آں بحر آر رسد رشحے برانگیزد　　چو سوسن تر زباں تحسین کناں از خاک شروانش

مدحت رسولِ اکرم صلی اللہ علیہ وسلم

در دو زمینۂ قریحۂ جامی رح جوہر خود را نمایش دادہ است اول در نعت نبی اکرم صلی اللہ علیہ وسلم دوم در پند و حِکَم این جا چیزے در بارۂ مدحت طرازی سید الانبیاء صلی اللہ علیہ وسلم چیزے می نگارم تا ہویدا گردد کہ جامی از عہدہ آں چساں بیروں آمدہ است من اینجا از زمینۂ پند و حکم صرف نظر نمودہ می گویم۔

جامی یک جذبۂ وارفتگی و شیفتگی بسرورِ کونین صلی اللہ علیہ وسلم دارد بغیر ایں وارفتگی و شیفتگی، نعت

نگاری صورت نمی بندد و از کیف و دلکشی بہرہ نیابد ، این خلوص و شیفتگی در نعتِ جامی دلکشی و کیف آفریدہ است قطع نظر از قصائد و مسمطات کا ندراں جامی مدیح شہ کونین صلی اللہ علیہ وسلم سرودہ است جامی در غزل ہائے خود مدحتِ شہ لولاک صلی اللہ علیہ وسلم نمودہ است چند اشعار مشتمل بر نعت از غزل ہائے مختلفہ حضرت جامی ایں جا نگاشتہ می آید ، می فرماید :

آدم بہ تو شد مکرم ورنہ — پیداست مقامِ ذرّۂ خاک
پروردۂ ابر رحمتِ تست — ہمچو گل و لالہ ، خار و خاشاک

بہ غزلِ دیگر می گوید :

اے خاک رہِ تو عرش را تاج — یک پایہ ز قدر تُست معراج
تو درّ یتیمی و ترا جائے — برتر ز ہمہ چو دُرّۃ التّاج
جامی کہ ز تندِ بادِ عصیاں — شد خرمن طاعتش بہ تاراج
اکنوں رہِ معذرت گرفتہ — مسکیں بہ شفاعت تو محتاج

گذشت از غزل ہائے جامی بر عکس شعرائے نعت سرایاں ، جامی نعت مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وسلم محدود بہ غزل نہ نمودہ است بلکہ ترکیب بند ہا و ترجیع بند ہا مشتمل بر نعت نگاشتہ است در ذیل چند مطالع از یک ترجیع بند پیش می کنم ۔

شعر اول از بند اوّل : ما ر معین چیست ، خاکپائے محمد صلی اللہ علیہ وسلم — حبلِ متیں ربقۂ ولائے محمد صلی اللہ علیہ وسلم
شعر ترجیع ایں است : لیس کلامی لنبی بہ نعتِ کمالہٖ — صلِّ الٰہی علی النبی و آلہٖ
شعر اوّل از بند دوم : نور ضیاء آمدہ ، آفتابِ محمد صلی اللہ علیہ وسلم — خلق لیوز د ز نور ذاتِ محمد صلی اللہ علیہ وسلم
شعر اوّل از بند چہارم : چرخ کہ خم شد پئے سجودِ محمد صلی اللہ علیہ وسلم — ہست حبابے ز بحرِ جودِ محمد صلی اللہ علیہ وسلم
شعر اوّل از بند پنجم : حق شبِ اسریٰ داد بار محمد صلی اللہ علیہ وسلم — از ہمہ بالا گرفت کارِ محمد صلی اللہ علیہ وسلم

ہمچنیں زائد از نود اشعار دریں ترجیع بند در نعتِ رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم گفتہ است و یک غزل کہ خیلے پر کیف و مملو از درد محبت است بایں طور سرودہ است :

یا شفیع المذنبین بارِ گنہ آوردہ اَم
بر درت زیں بارہا پشت دوتا آوردہ ام

چشم رحمت برکشا موئے سفیدِ مَن نگر
گرچہ از شرمندگی روئے سیا آوردہ ام

می گوید بہ غزلِ دیگر :

یارسول اللہ نمی گویم کہ مہمانِ تو اَم
با فقیر طعمہ جو از ریزۂ خوانِ تو اَم

گو ندارم افسرِ شاہی بسر دین لیکہ ہست
گردنِ تسلیم زیر طوقِ فرمانِ تو اَم

دفترے دارم سیہ از معصیت بیچارہ مَن
گر شفاعت نامہ ناید زدیوانِ تو اَم

ایں کلیات جامی بعد قصائد حمدیہ و نعتیہ، قصائد مشتمل بر حکم دارد چوں ایں قصائد حکمیہ عارفانہ اختتام پذیر شوند مثل شاعرانِ زماں و معاصرانِ خود بخش غزلیات آغاز کرده تحت عنوان ردیف بہ ترتیب حروفِ ہجا، آغاز دیوان غزل ہم از حمد الہی می کُند۔

غزل ہائے جامی کہ مشتمل بر مضامین شوریدگی و سوختگی است نہ حصر بر بوسہ و وصل بسر زلف و چشم و ابرو و قد و خد دارد! ایں بخش غزلیات محتوی پنجصد صفحہ ہاست گویا تجاوز می کند از ہفت ہزار بیت چوں دیوان غزل ختم گردد آغاز مربعات می شود، ابتدائے مربعات ازیں بیت می شود۔

اَلا اَے اَوجِ ماه و مہربانی
کہ خیل نیکواں را پادشاہی

برحسب کُلّی و مجموعی تواں گفت کہ جامی رہ نوردِ طریقت و عوارف تصوف بوده است تصانیف او در نثر ہمچو نقد النصوص شرح قصیدۂ تائیہ، لوائح، لوامع، اشعۃ اللمعات (شرح لمعاتِ عراقی) بر قولِ من شاہد است، یکے از بزرگ ترین شعراے و استادانِ تصوف است کہ تعلق بقرنِ نہم، ہجری دارد و آخرین شاعر مکتب، تصوف است دَر ایران۔

امتیاز خصوصی جامی در مرتبت، مقامے اَست کہ وَی در عالم عرفان و تصوف دارد و قطب پیروانِ طریقت بوده است علاقہ مندئ مسلمانانِ ایں شبہ قارّہ پاک و ہند، با حضرت جامی کلام متصوفانہ او ست بویژه اشعاریکہ در مدح ختم المرسلین صلی اللہ علیہ وسلم سروده است، در مجالس و محافل سماع تا امروز کلام عارفانہ اش دل ہائے مستمعان را وجد و حال می بخشند۔

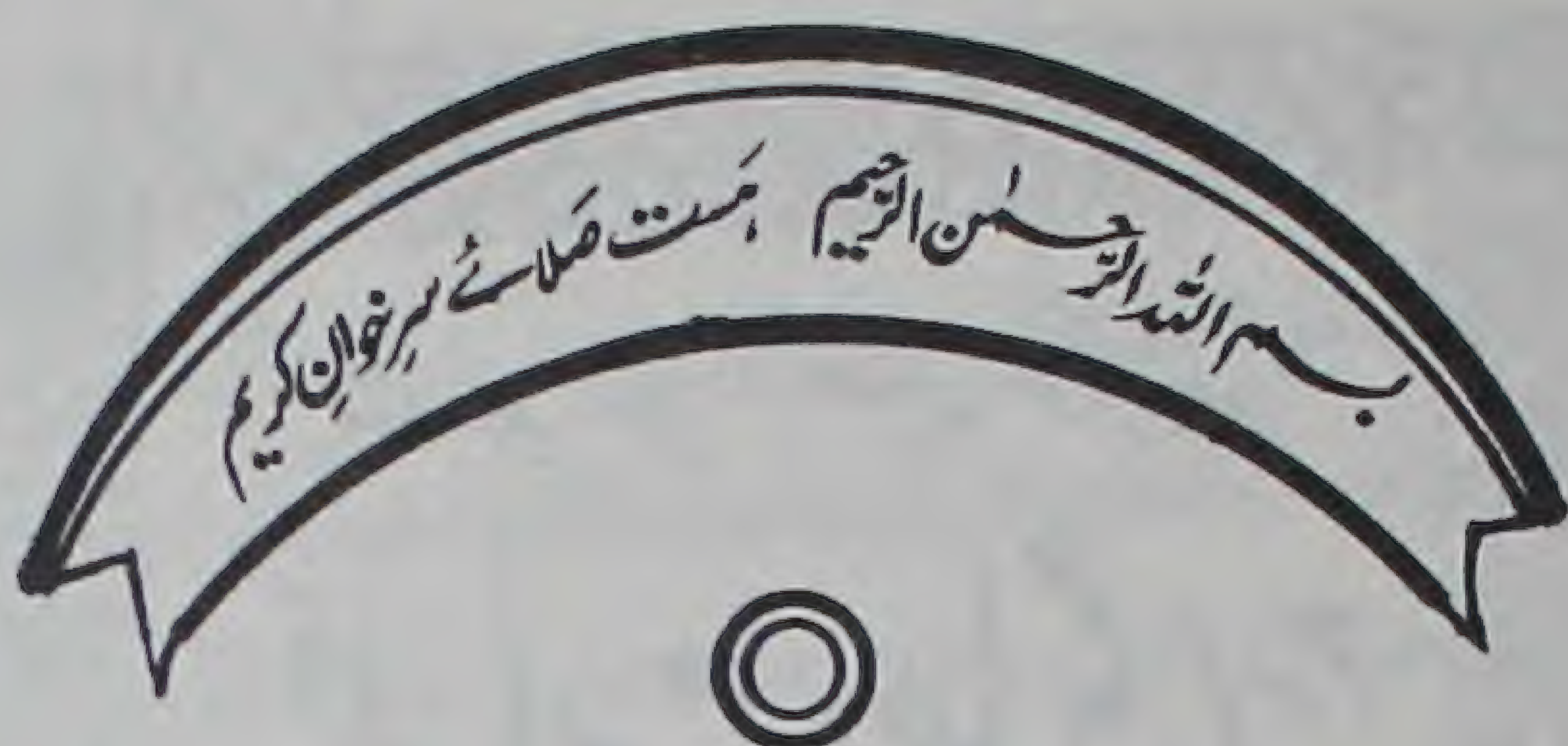
ایں علاقہ مندیٔ مسلمانانِ پاکستان بہ نسبت حضرت جامی قدس سرہٗ باعث شد کہ "مدیران کتاب فروشی" مدینہ پبلشنگ کمپنی کراچی از من خواستگاری نمودند کہ دریں ایام ما کلیاتِ جامی را چاپ می کنیم می خواہیم کہ ایں کلیات دارائے پیش لفظ و تعارف جامی باشد، پس برائے مطالعہ کنندگانِ کلیاتِ جامی و خوانندگان شعراو، ایں تعارف مختصر نگاشتہ شد۔ من دریں تعارفِ مختصر چیزے دربارہ منثوراتِ جامی ننگاشتہ ام کہ محل آں نداشت، اگر خدا خواہد چوں یکے از کتاب ہائے منثورہٗ او ایں ادارہ کتاب فروشی چاپ خواہد کرد یعنی نفحات الانس (با اردو) بہ تفصیل در بارۂ منثوراتِ جامی خاصہ بہ نسبت نفحات الانس چیزے خواہم نگاشت ۔

شرم داشتم از خوانندگان کہ چوں مطالعہ کلیاتِ جامی را آغاز کنند شرح حالش و خصائص کلام او را بزبانِ اردو مطالعہ کنند پس ایں سخن ہائے چند در بارۂ جامی و شعر او بپارسی نگاشتہ شد۔

دوست دارِ شما

شمس بریلوی

ماہِ دسمبر ۱۹۸۲ء میلادی ۔

کلیات جامیؒ

— از —

حضرت عبدالرحمن جامی

— ناشر —

انتشارات ہدایت

تہران

بسم اللہ الرحمن الرحیم

کلیات جامی رح

موزون ترین کلامی کہ غزل سرایان انجمن انس و محبت و قافیہ سنجان نشیمن عشق و مودت باداء آن زبان بکشایند حمد و ثنای دانائیست کہ نظم سلسلہ آفرینش از مطلع تا مقطع آراستہ صنائع قدرت و بدائع حکمت اوست علت کلمتہ کمالہ و جلت عظمتہ جلالہ و شیرین ترین مقالی کہ طوطیان شکرستان شعر و صناعت و بلبلان بہارستان فضل و بلاغت بہ بیان آن ترنم نمایند تحیت و درود رہ نمائیست کہ انتظام سلک جمعیت ارباب دانش و بینش از مبدء تا منتہی بازبستہ بشرائط شریعت و روابط طریقت اوست صلوات اللہ و سلامہ علیہ و علی آلہ و اصحابہ بعد نمودہ میشود کہ خالص ترین فضیلتے و فاضل ترین خاصیتے کہ افراد نوع انسانی از ابنای جنس خود بآن ممتاز ند خاصیت نطق ست و فضیلت کلام و آن با کثرت انواع تعدد اقسام در دو قسم منثور و منظوم محصور و منقبت ان من الشعر لحکمۃ و

ان من البیان لسحرًا بر قسم دوم مقصور و آنچه ازین قسم مستجب طبعهای سلیم و مستغرب ذهنهای مستقیم است اسلوب غزلست چه اکثر وقوع آن در بیان منازل عشق و محبت و ذکر مقامات توحید و معرفت میباشد و چون این بندهٔ قلیل البضاعت و کمینه عدیم الاستطاعت را ازین مقوله نظمی چند دست داده بود و تسوید ورقی چند اتفاق افتاده و جمهور انام از خواص و عوام آن را بسمع رضا استماع مینمودند و بحسن اصغا تلقی میفرمودند مناسب بلکه واجب چنان نمود که خلعت قبولش بطراز عرض بر جناب شهریاری مطرز شود و خطبهٔ کمالش بنعت و نام خجسته فرجام حضرت سلطنت شعاری مشرف و معزز گردد نظم

زانکه نقد سخن درین بازار	گرچه باشد چو زر تمام عیار
نرود همچو نقدهای روان	تا نباشد بروز سکه نشان
سکهٔ آن اگر نه آگاه	نیست الا قبول حضرت شاه
شاه روشن ضمیر صافی دل	حامی حق ماحی باطل
منبع فضل و معدن انصاف	مخزن عدل و مجمع الطاف
شاه سلطان ابوسعید که هست	آسمان پیش قصر قدرش پست
پشت بر پشت شاه و شاه نشان	چاوشانش ز جاه شاه و شان
داده شاهان تاجور باجش	خان خانان کشیده تاراجش
دست جودش چو زرفشان گردد	کیسه پرواز بحر و کان گردد
تیغ قهرش چو در مصاف شود	زهرهٔ پردلان شگاف شود

مرغ تیرش چو آسمان گیرد / در دل دشمن آشیان گیرد
نخل رمحش چو بار و برآرد / بار خصم از میانه بردارد
هر طرف کرده رو سکندر وار / بوده فتح از یمین ظفر ز یسار
اهل غیبش بمنتهای امید / داده در موطن مثال نوید
فیض عامش ز عالم جبروت / بوده تسخیر ملک تا ملکوت
کرده نص حق ز عدل و رافت او / همچو داؤد بر خلافت او
من چگویم کزین جمال و جلال / باشد اندیشه گنگ و ناطقه لال
هر چه اندیشه را برو دست ست / پیش قدر بلند او پست ست
نتوان گفت مدح ازین بیشش / که خدا خواند سایهٔ خویشش
حق بود همچو شخص و او سایه / سایه از شخص میبرد مایه
هر چه در ذات شخص موجود ست / بی تفاوت ز شخص مشهود ست
رو نظر کن دران درخت بلند / گرچه بر خاک پست سایه فگند
هر چه بینی ز شاخ و برگ و برش / همه در سایه ظاهر ست اثرش
همچنین هرچه ایزد متعال / دارد از معنی جلال و جمال
پرتو ظل او بود پیدا / از دل و دست خسرو والا
گرنه ز اطناب ترسم و تطویل / کنم آن را یگان یگان تفصیل
لیکن اینجا که فکرت صافی ست / این اشارت که میرود کافی ست

چو نیاورد تنگنای عدم
تاب اشراق آفتاب قدم
شد ز اشراق نور خود نازل
گشت نازل بشکل سایهٔ ظل
تا که خفاش از بصارت دور
کند از سایه استفاضت نور
کیست سایه شه ستاره سپاه
آفتاب سپهر حشمت و جاه
کیست خفاش گویم ناش
خلق در مانده در معاد و معاش
گر نه ظل ظلیل شاه بود
که جهان را جهان پناه بود
دین و دنیا همه خلل گیرد
تا قیامت صلاح نپذیرد
تا بود در بلندی و پستی
سایهٔ آفتاب را هستی
یارب این سایهٔ الهی را
آفتاب سپهر شاهی را
بر سریر بقا ممکن دار
بر سپهر خلود روشن دار

مامول از شمول کرم آلهی و مسئول از عموم نعم نامتناهی آنست که جلوهٔ جمال این مخدره را بر مجلس همایون حضرت پادشاهی در روزگار روز افزون جناب خلافت پناهی فرخنده و میمون گرداند و بر دیوان عمل و صحیفهٔ خطا و خلل پای شکسته زاویهٔ خمول و گمنامی عبدالرحمن بن احمد الجامی که لسان حالش بدین کلمه متکلم ست و زبان مقالش بدین ترانه مترنم رباعیه

تا زاده بودم بسی زبون افتاده
تا بیست و سی زره برون افتاده
در جهل و عمی داده چهل سال ز دست
در پنجهٔ پنج هم کنون افتاده

قلم رحمت و غفران زند در قسم مغفرت و رضوان کشد رباعیه

یارب کردم بحکم دیوان ازل
دیوانِ غزل چه سود خالی ز خلل
دیوان عمل سیه چون دیوان غزل
ناشسته بآب عفو دیوان عمل

ایضاً

راهیست ز حق بخلق بس روشن و راست
هرکس که ازان رهش رسانند رسید
راهیست ز خلق سوے حق بس کم و کاست
وانکس که درین رهش فگنند کجاست

ایضاً

در صورت آب و گل عیان غیر تو کیست
گفتی که ز غیر من بپرداز دلت
در خلوت جان و دل نهان غیر تو کیست
ای جان و جهان در دو جهان غیر تو کیست

ایضاً

یارب بر ہانیم ز حرمان چه شود
بس گبر که از کرم مسلمان کردے
راهی دهیم بکوے عرفان چه شود
یک گبر دگر کنے مسلمان چه شود

ولذکره اعلیٰ

بسم الله الرحمٰن الرحیم
اعظم اسماء علیم حکیم
محترمان حرم انس را
تازه حدیثے ست ز عهد قدیم
نوزده حرف ست که هژده هزار
عالم ازو یافته فیض عمیم

بسم سه حرف ست که گوید بسم — حرز تو در ورطهٔ امید و بیم
بلکه کم نیست ز دو بین دو کون — نقطهٔ صفت در کنف او مقیم
ازّه سنینش لبسه دندانه کرد — فرق عدو را ز بیاست دو نیم
چشمهٔ میمش ز زلال حیات — میکند احیای عظام رمیم
شاهد معنی چو ز لامش نهاد — طرهٔ شبرنگ بر روی چو سیم
ماشطهٔ خامه ز تشدید ساخت — شانهٔ آن طرهٔ عنبر شمیم
هاش که با های هویت یکیست — فهم ذوی النهیة فیها یهیم
هست دو دوری دروی و هریک دری — حقهٔ آن در دل عرش عظیم
غنچهٔ حالیش نگشاده دهان — با تو کند حد ریاض نعیم
بهر تو نون دامن رحمن گرفت — میطلبد رحمت و فیض رحیم
یاش که عشرست در و عش و ترع — دیده عیان دیدهٔ عقل سلیم
از برکات و حرکاتش رود — سالک ره بر نهج مستقیم
رسم سکون از سکناتش برد — هر که شود بزم بقا را ندیم
نجم بدی گشت همه نقطهاش — هریک ازان راجم دیو رجیم

جامی اگر ختم تو بر رحمت ست
بهر چه شد خاتمه بر آن رحیم

سبحان من تحیر فی ذاته سواه — فهم خرد بکنه کمالش نبرد راه

از ما قیاس ساحت قدسش بود چنانکه
موری کند مساحت گردون ز قعر چاه

بر وحدتش صحیفهٔ لاریب حجت ست
اینک نوشته از شهد الله بران گواه

عمرے خرد چو چشمهٔ ها چشمها کشاد
تا بر کمال کنه آگه افگند نگاه

لیکن کشید عاقبتش در دو دیده میل
شکل الف که حرف نخست ست از آگه

طوبے که هشت روضه پر از شاخ و برگ اوست
هست از ریاض حکمتش دستهٔ گیاه

شبهاے تار در لگن نقره کوب چرخ
روشن کند ز مشعل خورشید شمع ماه

قهارے منازع و غفار بے ملال
دیان بے معاون و سلطان بی سپاه

بر غیر او اضافت شاهی بود چنانکه
بر یکدو چوب پارهٔ شطرنج نام شاه

آنرا که سرفراز کند از کلاه فقر
از فرق سرکشان جهان در کشد کلاه

وانرا که قامت از کشش او شود کمان
صد صید دولت افگند از یک خدنگ آه

بر یاد اوست عیش جوانان میکده
وز شوق اوست نعرهٔ پیران خانقاه

ز امید بردباری او پشت ما چو کوه
وز خوف بی نیازی او دی ما چو کاه

جامی که نامهٔ عملش را نیامده
عنوان بغیر مظلمه مضمون بجز گناه

موی سیاه را بهوس میکند سفید
روے سفید را ز گنه میکند سیاه

حالش تب خجالت و آه ندامت است
هرگز نبوده حال کسی این چنین تباه

گاهی که تکیه بر عمل کنند خلق
او را مباد جز کرمت هیچ تکیه گاه

باد و بفضل کار کن اے مفضل کریم
کز عدل تو بفضل تو می آورد پناه

زینسان که نعل اوست ندارد و زبان عذر
زانجا که لطف اوست تو خود عذر او بخواه

اے ذات تو از صفات ما پاک
کنہ تو برون ز حد ادراک

ہم از تو منیر شمع انجم
ہم از تو بلند قصر افلاک

آدم بتو شد مکرم ار نہ
پیداست مقام ذرهٔ خاک

از بہر تو ہر سفیده دم خرچ
دراعهٔ نیلگون زند چاک

پروردهٔ ابر رحمت تست
ہمچون گل و لالہ خار و خاشاک

در صید گہ دلاورانت
ارواح قدس شکار فتراک

راہیست پر از خطر ره عشق
آنجا ہمہ ره زنان بے باک

بے بدرقهٔ عنایت تو
نتوان شد ازین ره خطرناک

یارب بکمال آنکہ دارد
بر کسوت جان طراز لولاک

کز جام صفا و خم وحدت
در بزم مجردان چالاک

آن باده حوالہ کن بہ جامی
کز وصمت ہستیش کند پاک

اے خاک ره تو عرش را تاج
یک پایهٔ ز قدر تست معراج

تو دُرّ یتیمی و ترا جاے
برتر ز ہمہ چو درّة التاج

فخر تو بفقر و تاج داران
آورده بفقر بر درت باج

در تیره شب ضلال و خذلان
نور تو شده سراج وهاج

آیات تو در زمانه روشن
چون شبگون خطه ز صفحهٔ عاج

بر روی زده کف خجالت
یا جود کف تو بحر مواج

مشتاق ره ترا مغیلان
در زیر قدم حریر و دیباج

جامی که ز تند باد عصیان
شد خرمن طاعتش بتاراج

اکنون ره معذرت گرفته
مسکین بشفاعت تو محتاج

ای برده ز آفتاب بوجه حسن سبق
قرص قمر بمعجز دست تو گشته شق

تابی ز عکس طلعت و تاری ز طره است
صبح اذا تنفس لیل اذا غسق

بر هر که تافت پرتو انوار مهر تو
شد سرخ روی در همه آفاق چون شفق

جسمت نداشت سایه و الحق چنین سزد
زیرا که بود گوهر پاکت ز نور حق

زینسان که شد کلام تو دیباچهٔ کمال
با منطق تو ناطقه را کی رسد نطق

در بزم احتشام تو سیاره هفت جام
وز مطبخ نوال تو افلاک نه طبق

بر دفتر جمال تو توریت یک رقم
وز مصحف کمال تو انجیل یک ورق

گلگر از مانه از ورق عارضت گرفت
بر عکس این زمانه که بگیرد ز گل عرق

جامی کجا و نعت تو اما بکلک شوق
بر لوح صدق زد رقمی کیف ما اتفق

ما ر معین چیست خاک پای محمدؐ
حبل متین رابطۂ ولای محمدؐ

خلقت عالم برای نوع بشر شد
خلقت نوع بشر برای محمدؐ

سوده شد قدسیان را جبین ارادت
بر ته نعلین عرش سای محمدؐ

عروۂ وثقی بست دین و دل را
رشتۂ از گوشۂ ردای محمدؐ

جان گرامی دریغ نیست ز عشقش
جان من و صد چو من فدای محمدؐ

جان محمدؐ درون خلوت جانست
نیست مرا دیگری بجای محمدؐ

حد ثنایش بجز خدا که شناسد
من که و اندیشۂ ثنای محمدؐ

لیس کلامی یفی بنعت کماله
صل الٰہی علی النبی و آله

نور بقا آمد آفتاب محمدؐ
پردۂ آن نور خاک و آب محمدؐ

بست نقابی ز خاک و آب و گر نه
رتبت امکان نداشت تاب محمدؐ

چشم خدا بین بجز خدای نبیند
چون ز میان برفت نقاب محمدؐ

افسر کونین گشت کاف بعمرک
از شرف دولت خطاب محمدؐ

چون شب اسری کشید سرمۂ مازاغ
نقش سوی کی شود حجاب محمدؐ

دولت فردا بهیچ باب نیامد
هر که شد امروز رد باب محمدؐ

هرچه بود درج در صحیفهٔ ہستی — منتخبے باشد از کتاب محمدؐ

لیس کلامی یفی بنعت کماله — صل الٰہی علی النبی وآله

گر نبود پردهٔ صفات محمدؐ — خلق بسوزد ز نور ذات محمدؐ
شاه مخوانش که کج رود چو فرزین — ہر که درین عرصه نیست مات محمدؐ
ساخته چون زر ناب نابوده مس را — پرتو اکسیر التفات محمدؐ
مستے او از شراب ساقی باقی — مستی باقی ز باقیات محمدؐ
سایه نهان شد چو آفتاب حقیقت — تافت عیان از ہمه جہات محمدؐ
در صف ہیجا بوقت صولت اعدا — کوه خجل مانده از ثبات محمدؐ
من که زنم در سخنوری دم اعجاز — عاجزم از شرح معجزات محمدؐ

لیس کلامی یفی بنعت کماله — صل الٰہی علی النبی وآله

چرخ که خم شد پی سجود محمدؐ — ہست حبابی ز بحر جود محمدؐ
مطرب دستان سرای بزم صفا را — نیست سرودے به از درود محمدؐ
پایهٔ قدر مقربان ملائک — با ہمه رفعت بود فرود محمدؐ
جز لمعات جمال اقدم اقدس — نامده در دیدهٔ شهود محمدؐ
بولهب آسا ز آتش تب تبت — سوخته یاد اتن حسود محمدؐ
شیوهٔ صدیقیان وفا و محبت — عادت بوجهلیان جحود محمدؐ
بهر سقوط درک سیوط مخالف — فوق صعود فلک صعود محمدؐ

لیس کلامی یفی بنعت کماله — صل الهی علی النبی و آله

حق شب اسری چو داد بار محمدؐ — از همه بالا گرفت کار محمدؐ
گوهر اسرار ذات و مخزن اسما — کرد دران تیره شب نثار محمدؐ
خواجگی کائنات داده خدا ایش — لیک بفقر آمد افتخار محمدؐ
بعد حق آندم که کس نبود بصورت — غیر ابی بکر رض یار غار محمدؐ
شد دو سه تاری که عنکبوت تنیدش — بر در آن غار پرده دار محمدؐ
گر پی ارباب شوق باد بهاری — خار و خسی آرد از دیار محمدؐ
همچو مژه بر دو دیده تا دم محشر — جا کنم آنرا بیادگار محمدؐ

لیس کلامی یفی بنعت کماله — صل الهی علی النبی و آله

ای شده تا فرح زفیض کاس محمدؐ — ز آدم و عالم مکن قیاس محمدؐ
وحدت مستور در مطاوی کثرت — بار دگر سر زد از لباس محمدؐ
یکسر مو از حقش جدا نشناسد — هر که شد امروز حق شناس محمدؐ
تا بقیامت مصون بود ز تزلزل — دین قویم قوی اساس محمدؐ
جیش عدو گشته با وفور جلادت — منهزم از هیبت و هراس محمدؐ
حفظ حق اندر لباس نسج عناکب — داشته از پاس خصم پاس محمدؐ
هرچه کند التماس در حق امت — حق نکند رد التماس محمدؐ

لیس کلامی یفی بنعت کماله — صل الهی علی النبی و آله

ماه بود عکسی از جمال محمدؐ	مشک شمیمی ز زلف و خال محمدؐ
در چمن قاشقم قدم ننهاده	سرو روانی باعتدال محمدؐ
حرف شناسان نقش کلک قدم	صد مد و آید ز میم و دال محمدؐ
یافت چو روی بتان ز خال معنبر	دین هدی زینت از بلال محمدؐ (رض)
چند نشینی درین سراچه ظلمت	محتجب از نیّر کمال محمدؐ
روزنه بگشا که تافت بر همه عالم	پرتو خورشید بی زوال محمدؐ
دست بداماں آل زن که نباشد	جز بمحمدؐ مآل آل محمدؐ
لیس کلامی یفی بنعت کماله	صل الٰهی علی النبی و آله
حرز زبان چیست نعت و نام محمدؐ	صل علی سید الانام محمدؐ
بهره نیابی ز ذوق مشرب مستان	تا نه چشی جرعه ز جام محمدؐ
چرخ برین با همه مدارج رفعت	هست کمیں پایه از مقام محمدؐ
پیک نسیم شمال ای شده محرم	در حرم جاه و احترام محمدؐ
بهر خدا چون بعرض رسانے	از قبل بیدلاں سلام محمدؐ
شرح کنی افتقار و عجز رهی را	با کرم خاص و لطف عام محمدؐ
بو که در آیم بدین وسیله دولت	در کنف ظل اهتمام محمدؐ
لیس کلامی یفی بنعت کماله	صل الٰهی علی النبی و آله
مهبط وحے خداست جان محمدؐ	کاشف سرّ هدای بیان محمدؐ

شاه نشان بارگاه جلالله	خاک نشینانِ آستان محمدؐ
گشته نشان مند هر نبی بنشانی	محو نشانها بود نشان محمدؐ
هست بمهمان سرای نعمت مستی	عالم و آدمؑ طفیل خان محمدؐ
با همه اشجار چیست روضهٔ رضوان	چند نهالی ز بوستان محمدؐ
گر بمراحل ز عرش دارمش اعلیٰ	نیست غلو در علو شان محمدؐ
شد صدف گوش هوش جامی و عارف	پر گهر از لعل درفشان محمدؐ
لیس کلامی یفی بنعت کماله	صل الٰهی علی النبی و آله
صبح هدی تافت از جبین محمدؐ	عرصهٔ دنیا گرفت دین محمدؐ
گشت بفحوای ما رمیت هویدا	سر ید الله ز آستین محمدؐ
از پس و از پیش هر چه بود و باشد	دیده عیان چشم تیز بین محمدؐ
طوق نه گردن سران جهان ست	حلقهٔ گیسوی عنبرین محمدؐ
نقد همه کائنات آمده قاصر	از ثمن گوهر ثمین محمدؐ
تخت نشینان تاج بخش کشیده	باج گدایان ره نشین محمدؐ
غیر جهان آفرین کسی نشناسد	در دو جهان حد آفرین محمدؐ
لیس کلامی یفی بنعت کماله	صل الٰهی علی النبی و آله
هر که نه روی آورد براه محمدؐ	کی بودش راه در پناه محمدؐ
کوکبهٔ حسن آفتاب شکست ست	شعشعهٔ طلعت چو ماه محمدؐ

هست پر دن از دو کون اگرچه بظاهر — خاک مدینه است تکیه گاه محمد
داد ز خیل مسومین مددش حق — ضعف چون شد لاحق سپاه محمد
چون که دعوت کشاد زبان بدعوی — بود حجر تا شجر گواه محمد
باکه همچو کوه چشم شفاعت — باشدم از عفو کوه کاه محمد
خرمن شور و شر تمام بشر را — نیم شرر بین ز برق آه محمد
لیس کلامی یفی بنعت کماله — صل الٰهی علی النبی و آله

مطلع صبح صفاست روی محمد — منبع احسان و لطف خوی محمد
سلسلهٔ کائنات را سببی نیست — جز مشکین زلف مشکبوی محمد
یا صبا اے رسول یثرب و بطحا — خیز و قدم زن بجست و جوی محمد
بر رخم از خون دل درون بین — تحفه رسان این درود سوی محمد
چشم رمدیدهٔ بر رست کرم کن — کحل جلائی ز خاک کوی محمد
مرحم راحت جراحت دگر اثر ا — جان من و داغ آرزوی محمد
دولت جامی بس این که میگذارند — عمر گرامی بگفت و گوی محمد
لیس کلامی یفی بنعت کماله — صل الٰهی علی النبی و آله

ایضاً

محمل رحلت ببند اے ساربان که شوق یار — میکشد هردم بردیم قطرهائے خون قطار
زد و تمر آهنگ ره کن کارزوی یار مرا — برده است از سینه صبر از دیده خواب از دل قرار

قطع این وادی بترک اختیار خود توان
میتهم در قبضهٔ حکمت زمام اختیار

اشترِ مستم که بیخود میروم در راه او
نیست در بینی مرا جز رشتهٔ مهرش مهار

پای کوبان میبرد شوقِ جمالِ او مرا
زیر پایم چون حریر و گُل بود خارا و خار

هر کسی بر ناقه بهر تحفه باری مینهد
بارِ من ناقه است و من زین تحفه هستم زیر بار

هر نشانِ پا که می بینم ز ناقه در رهش
مینماید چهرهٔ مقصود را آئینه دار

محمل امشب دیر می جنبد حدی آغاز کُن
بی نوایان را نوایے دیگر از نو ساز کُن

یک طرف بانگِ حدی یک جانب آواز درای
از گرانجانی بود آنرا که ماند دل بجای

ناقه چون ذکر حبیب و منزل او بشنود
گرچه باشد در گرانی کوه گردد بادپای

لیلی اندر حی چو گل بکشاد گوئی پیرهن
کز نسیم نجد مے آید شمیم جانفزای

حال و وجدِ من فزود از بوی جان افزای نجد
سوے نجدم اے صبا بهر خدا راهی نمای

منزلِ جانان دکانِ لطف و احسان ست نجد
آب او خوش خاک او دلکش هوایش دلکشای

لالهٔ صحرای او بر چهرهٔ گُل داغ نه
سبزهٔ اطلال او بر جعد سنبل مشکسای

دایه آن دارم که بینم نجد را مادای خویش
گر نیابم دایه خود وای من صد بار وای

نجد میگویم و زان قصدم زمین یثرب است
کا فتاب جود خورشید کرم را مغرب است

بر کنارِ دجله ام افتاده دور از خان و مان
وز دو دیده دجلهٔ خون در کنارِ من روان

پا برون کی کردمی بر خاکِ بغداد از رکاب
گر نه پیچیدی هوای یثربم آن سو عنان

حبذا یثرب که تا یکدم کنم آنجا وطن
عمرها ترکِ اقامت از وطن کردن توان

مرغ جان را آشیان اصلیست آن ای خدای
رهنما این مرغ را روزی سوی آن آشیان

خوابگاه حضرتی آمد که گر بودی بحق
مرقدِ پاکش چو مهد عیسیٰ اندر آسمان

فرض بودی بر همه بهر زیارت کردنش
صرف کردن عمر را در جست و جوی نردبان

مرقدِ او در زمین پیدا زهی حرمان که من
پا ز سر ناکرده بنشینم ز طوفش یکزبان

کی بود یارب دل از فکر دو عالم کرده صاف
گرد آن خرم حرم گویم خروشان در طواف

السلام ای قیمتی تر گوهر دریای جود
السلام ای تازه تر گلبرگ صحرای وجود

السلام ای آنکه تا از جبههٔ آدم نتافت
نور پاکش کس نبرد از قدسیان او را سجود

السلام ای آنکه زنگِ ظلمتِ کفر و نفاق
صیقلِ تیغِ تو از آئینهٔ گیتی زدود

السلام ای آنکه نامد در همه کون و مکان
تیز بینان را بجز نورِ تو در چشم شهود

السلام ای آنکه بهر فرش راهت یافت دهر
اطلسی را کش ز شب کردند تار از روز پود

السلام ای آنکه ابواب شفاعت روز حشر
جز کلید لطف تو بر خلق نتواند کشود

السلام ای آنکه تا بودم درین محنت سرای
در سرم سودای و در جانم تمنای تو بود

صد سلامت میفرستم هر دم ای فخر کرام
بو که آید یک علیکم در جواب صد سلام

یا شفیع المذنبین بارِ گناه آورده ام　　بر درت این بار با پشت دوتا آورده ام
چشم رحمت برگشا موی سفیدِ من نگر　　گرچه از شرمندگی روی سیاه آورده ام
آن نمیگویم که بودم سالها در راهِ تو　　هستم آن گمره که اکنون رو براه آورده ام
عجز و بیخویشی و درویشی و دلریشی و درد　　این همه بر دعوی عشقت گواه آورده ام
دیو ره زن در کمین نفس و هوا اعدای دین　　زین همه با سایهٔ لطفت پناه آورده ام
گرچه روی معذرت نگذاشت گستاخی مرا　　کرده گستاخی زبانِ عذرخواه آورده ام
بسته ام بر یکدگر نخلی زخارستانِ طبع　　سوی فردوسِ برین مشتی گیاه آورده ام

دولتم این بس که بعد از محنت و رنج دراز
بر حریم آستانت می نهم روی نیاز

یا رسول الله نمیگویم که مهمان تو ام　　با فقیر طعمه چوی از ریزهٔ خوان تو ام
بر لب افتاده زبان گرچنین سگی ام تشنه جان　　آرزومندمی از بحرِ احسانِ تو ام
گر ندارم افسر شاهی بسر این بسکه هست　　گردنِ تسلیم زیرِ طوقِ فرمانِ تو ام
سند عزت نهم بر صدر ایوان قبول　　گر نباید سنگ رد از دست دربان تو ام
شد گلستان از خوی رخسار تو خاکِ حجاز　　من ببوی گشته تر سند از گلستان تو ام
وارهان از لغت دگوی زاغ طبعانم که من　　عندلیب مدح گو مرغِ ثنا خوانِ تو ام
دفترے دارم سیاه از معصیت بیچاره من　　گر شفاعت نامهٔ ناید ز دیوانِ تو ام

چون بود عز شفاعت را جامی بس طمیع　　آل و اصحاب ترا پیش تو می آرم شفیع

حق آنانی که عمری در هدایت بوده اند — دین زمان در ساحتِ قربِ تو خوش آسوده اند
حق آنانی که راهی را که خود پیموده اند — پای از سر ساخته ایشان همان پیموده اند
حق آنانی که از راهِ ضلالت خلق را — جز بصورت شارعِ شرعِ تو ره ننموده اند
کز گدای بی نوا جامی عنایت وا مگیر — کش عنانِ دل ز کفِ نفس و هوا بربوده اند
از سحابِ فیضِ لطفِ عامِ خود رشحی بریز — بر دل و جانش که از لوثِ گناه آلوده اند
کحلِ بینائیش ده زین در که عمری زین هوس — مردمانِ چشمِ او خونِ جگر پالوده اند
کن قبول او را طفیلِ آنکسان کز جست و جوی — هم تن و هم جان براهت سوده و آسوده اند

باشد از یمنِ قبولت فارغ از خلد و جحیم
بر صراطِ سنت و شرعِ تو ماند مستقیم

ایضاً

بانگِ رحیل از قافله برخاست خیز ای ساربان — رختم بنه بر راحله آهنگِ رحلت کن روان
بندش ز زانو برگشا بهر حدی برکش نوا — سازد از نوای جانفزا بروی سبک بارگران
ناقه ز الحانِ عرب آسوده از رنج و تعب — طی میکند با صد طرب یکروزه ره در یکزمان
جز قصهٔ سلمی مگو تا زه شود از ذکر او — کوته که آمد پیش رو بیدای ناپیدا کران
تیهی بغایت پر خطر خالی ز راه و راهبر — نی وردی از چشمه اثر نی فردی از فیئی نشان
هست از سرابِ تو بتو بحری شگرف و سو بسو — صد کشتی از ناقه درو جاری شده بی بادبان
بسته بهر یک محملی بنشسته در وی مقبلے — وز پیشِ حدی کن بیدلی خوش لهجه شیرین زبان

من هم بفقر وفاقه خوش در خیلِ ایشان ناقه کش — ناقه کش اما ناقه وش باشد بدست دل عنان
نی هیچ جا منزل مرا نی دِل بکس مائل مرا — من ناقه را و دل مرا سوی حریم دل کشان

یارب مدینه است این حرم کز خاکش آید بوی جان
یا ساحتِ باغ ارم یا عرصهٔ روض الجنان

باد ش نسیم مشکسا آبش زلالِ جانفزا — خاکش بود کحلِ جلا در دیدهٔ اہلِ عیان
چون کعبه آمد قبله گه بر طائفان بگشاده ره — ہر سنگ از و سنگ سیه ہر کنج باشش ناودان
جا تها قدم کرده ز سر بهر طوافش ره سپر — فرش مطافش کرده پر مرغان عرشی آشیان
خرم از آن بدان دم کاید صحرای قدم — رویاند از خاک درم گلهای حسنِ جاودان
گلهای حسن معنوی عشق کهن راز ان نوی — کرشمهٔ زان بشنوی چون بلبل آئی در فغان
حستی که بر مه تافته حبیب خود بشگافته — در جنت از وی یافته سرمایه خیرات حسان
سرچشمهٔ آن حسن اگر خواهی که یابی زود تر — تا روضهٔ خیر البشر مرکب ز همت کن روان
سلطان اقلیم وفا شاهِ سریر اصطفا — سردفترِ صدق وصفا سرمایهٔ امن و امان
دریای امکان و قدم بودند در طغیان بهم — او در میان شان از کرم شد برزخ لایبغیان
بحرست جانِ انورش ساحل لبِ جان پرورش — باشد طفیلِ گوهرش محصولِ کان کن فکان
قرآن که با آی وسور دارد ز اعجازش اثر — از مثل آن عاجز بشر فکر همان اہل بیان
ہر حرف از ان خوش زمزمه شد بهر تلقین همه — سرّ ازل را ترجمه راز ابد را ترجمان
از رشک آن بگسیخته بر خاک خذلان ریخته — نظمی که بود آویخته در کعبه بهر امتحان

میساخت روشن راه را دعوت کنان بدخواه را   بشکست قرص ماه را برگوشهٔ ابن گردخوان
روزی که با خلق وغا شد لطف او برهان تما   الزام حجت را حصا شد در کفش تسبیح خوان
عنانه آمد در حنین از فرقتِ آن نازنین   آندم که شد منبرنشین بر سامعان گوهرفشان
اشجار را بهر کنف آواز داد از هر طرف   پیشش زدند از دو صف شد در رفقای صف نهان
شد پیش اعدا از کرم زد پیش او از حال سم   بر غالهٔ مسموم دم کز وی نیالاید دهان
شد بر در رخار محن بهر عناکب پرده تن   تا از جسودِ پرفتن بر جان او ناید زیان
بر رغم بدخواهانِ دین شد پیش تیر و تیغ کین   چون بیضهای آهنین بیض حمامش پاسبان
با فرقه از دین بری در معنی پیغمبری   چون زد دم از دعوی گری شد ذئب و ضب شاهد بیان
میشد بوفق رای او در ره مکین مولای او   در سجده پیش پای او بنهاده سر شیر ژیان
کف بر زری کش از کبر پستان تهی بود از شیر تر   مالید و شد پرشیر تر پستانش از میش جوان
زاندک طعامی در دمی اطعام کرده عالمی   وان طعمه بی بیش و کمی باقی بجایش همچنان
صد تشنهٔ بی آب را بود از کف او آب جو   از فرجهٔ انگشت او شد آب جوشان چشمه سان
میرفت یارش تیره شب دادش یکی چوبی عجب   شد چوب شمع بی لهب یا خود چراغ بی دخان
سایه نبودش همچو خور وین طرفه تر کاندر سفر   از مآب خور بالای سر بود از سحابش سایه بان
در حرب خصم بدنهاد ایزد پی دفع فساد   از مار میتش تیر داد از قاب قوسینش کمان
هرگه نهاده پا برون از تنگنائی چند و چون   یک گام او بوده فزون از عرصهٔ کون و مکان
آن شب که میزد از حرم بر مسجد اقصیٰ علم   میراند تا ملک قدم یکران همت زیر ران

بیشد قرین جان و تن تا بارگاه ذو المنن نی جان رهین ما و من نی تن اسیر خان و مان
گفتش بگوش هوش در اسرار غیبی سر بسر دانای بی فکر و نظر گویای بی کام و زبان
بر امتِ گستاخ وی گردد بساطِ لطف طی گر ننهد آن فرخنده پی پای شفاعت در میان
از نفتگاری خفته خوش کی حشر گردد پرده کش تا طلعت خورشید وش ننماید از برد یمان
هر خرقِ عادت کاولیا بر خلق عالم در ملا ظاهر کنند آنرا جدا از معجزات او مدان
اوصاف او پیش خرد بیرون بود از حد و عد حاشا که در عمر ابد ظاهر شود این داستان
نبود درین دیر کهن از نعت او خوشتر سخن زین نکته جامی بس مکن تا تاب داری و توان

نقش زبس فرخندگی جان را دهد پایندگی
هست آن زلالِ زندگی می باش از آن رطب اللسان

البشر و اذ لاح من نجد مقالات السرور منزل سلمی و اطلالش نمایان شد ز دور
باد آن ربع و دمن خوش میکند جان را مشام بر عبیر و مشک افتاد ست پنداری عبور
گوشهٔ برقع ز طرف طلعتِ رخشان کشید اینک اینک زان طرف لامع هزاران برق نور
زودتر آنجا رسانیدم که چون نزدیک شد منزل جانان دگر مشکل توان بودن صبور
غائب از خود تا شده چون پیش او حاضر شوم نیست جز غیبت ز خود سرمایهٔ ذوق و حضور
اشک ریزان میروم اما کجا یابد رواج پیش آن دریای شیرین قطرهٔ چند آب شور

بر درش جامی چه خرسندی دهد یکره طواف
ما تسلینا و لو طفنا الی یوم النشور

سلام علیک اے نبی مکرم — مکرم تر از آدم و نسلِ آدم

سلام علیک ای ز آبای علوی — بصورت موخر بمعنی مقدم

سلام علیک ای ز آبای فطرت — طفیل وجود تو ایجادِ عالم

سلام علیک ای ز اسمای حسنی — جمالِ تو آئینهٔ اسمِ اعظم

سلام علیک ای بملک رسالت — ترا خاتم المرسلین نقش خاتم

سلام علیک ای شناسا بصد سر — که روح الامین دروی نیست محرم

سلام علیک ای ز ابر نوالت — مرا کشت زار امل سبز و خرم

هزاران تحیت ز حق باد فائض — بروح تو و آل و صحبت تو هر دم

بتخصیص آنان که هستند با تو — بیکجا ز جنسیت تامِ منضم

اگر فیض نورت نبودی نمودی — یکی ملتِ کفر و اسلام باهم

دگر راه خلد از تو روشن نگشتی — که رستی ز ظلماتِ قعرِ جهنم

ز سعی تو شد فتح ابواب مغلق — ز نطقِ تو شد کشفِ اسرارِ مبهم

چو اک الذی عم جوداً و برا — وارضاک عنا و صلے و سلم

توئی یا رسول الله آن بحر رحمت — که باشد محیط از عطای تو یک نم

جگر تشنگانیم از رہ رسیده — ترحم علینا بما ترحم

درونها فگاریم و دلها جراحت — ز لطفِ تو داریم امید مرہم

کشادیم بار سفر در زیارت — چو جامی ز بارِ گنه پشتها خم

رجا واثق آمد بفضل تو ما را | که این بار ها گردد از پشته ها کم

کشائی بتخلیص مالب که آمد
ترا فتح باب شفاعت مسلّم

این زمینیست که سرمنزل جانان بودست | مطرح نور رخ آن مه تابان بودست
این زمینیست که هر نشیب وفرازی که دروست | جای آمد شد آن سرو خرامان بودست
این زمینیست که هر جاخس وخاری بینی | پیش ازین رسته بجایش گل و ریحان بودست
دامن نازکشان رفته بهر جانب ازو | آنکه صد دست تمناش بدامان بودست
میدهد خاک رهش خاصیت آن آبم | که نصیب خضر از چشمهٔ حیوان بودست
باید افشاند زهر نوک مژه خون جگر | هر کجا لعل لب او شکر افشان بودست
جانِ جامی بحقیقت زهین آب وهواست | گر بصورتِ گلشن از خاک خراسان بودست

ایضاً

اصبحت زائرا لک یا شحنة النجف | بهر نثار مقدم تو نقد جان بکف
تو قبلهٔ دعاے واہل نیاز را | روی امید سوی تو باشد ز هر طرف
می بوسم آستانهٔ قصرِ جلال تو | در دیده اشک عذر ز تقصیر ما سلف
گر پرِ دہاے چشم مرصع ز گوہرم | فرش حریم قبر تو باشد زہی شرف
خوش خاطم از تلافی خدّام روضه ات | باشد کنم تلافی عمری که شد تلف
رد کرده ام ز جملهٔ اکناف سوے تو | تا گیریم ز حادثه دہر در کنف

دارم توقع این که مثال رجای من	یابد ز کلک فضل تو توقیع لاتخف
مه بی کلف ندیده کسی وین عجب که هست	خورشید دار ماه جمال تو بی کلف
بر روی عارفان تو مفتاح گشته است	ابواب کنت کنز بمفتاح من عرف
چه گوهر ولای ترا پرورش نداد	هر کس که با صفای درون زاد چون صدف
خصم تو سوخت در تب تبّت چو بولهب	نادیده از زبانهٔ قهرت بجز تلف
نسبت کنندگان کف جود تو بحر	از بحر جود تو نشناسند غیر کف
رفت از جهان کسی که نه پی بر پیِ تو رفت	لب پُر نفیر یا اسفا دل پُر از اسف
اوصاف آدمی نبود در مخالفت	سرّ پدر که یافت ز فرزند ناخلف
زان پایه برتری تو که کُنه کمال تو	داند شدن سهام خیالات را هدف
ناجنس را چه حد که زند لاف حُبِّ تو	او را بود بجانب موهوم خود شغف
جنسیت ست عشق و موالات را سبب	حاشا که جنس گوهر رخشان بود خزف
بمشکل شود ز خوان نوالت نواله یاب	خر سیرتی که دیده بر آب ست و بر علف
برگشته سر ز تو کشف آنرا کجا ست دست	کز پوست پا برون ننهادست چون کشف
جامی بر آستان تو کانجا پیِ سجود	هر صبح و شام بهر صفا می کشند صف

گردی بدیده رفت و بجیب صبا نهفت
اهدی الی احبته اشرف التحف

قد بدا مشهد مولای انیخوا جملی	که مشاهد شد ازان مشهدم انوار علی

رویش آن مظهر صافیست که صورت اصل | آشکاراست ازو عکس جمال ازلی

زندۂ عشق نہ مردست و نمیرد ہرگز | لایزالی بود این زندگی و لم یزلی

در جهان نیست متاعی که ندارد بدلی | خاصۂ عشق بود منقبت بے بدلی

چشم از دیدن رویت بجز اینا شد | جاے آن دارد اگر کور شود معتزلی

چون ترا چاشنی شهد محبت نرسید | از شہ نحل چہ حاصل ز لباسِ عسلی

جامی از قافله سالار ره عشق ترا
گر بپرسند که آن کیست علی گوی علی

کردم ز دیده پای سوے مشهد حسین | هست این سفر بمذهب عشاق فرض عین

خدام مرقدش بسرم گر نهند پای | حقا که بگذرد سرم از فرق فرقدین

از قاف تا بقاف پرست از کراماتش | آن به که حیله جوئی کند ترک شید و شین

آنرا که بر عذار بود جعد مشکبار | از موے مستعار چہ حاجت بزیب زین

کعبه بگرد روضۂ او میکند طواف | رکب الحجیج این تروحون این این

جامی گدای حضرت او باش تا شود
با راحت وصال مبدل عذاب بین

سلام علی آل طاها و یاسین | سلام علی آل خیر النبیین

سلام علی روضة حل فیها | امام یباهی به الملک والدین

امام بحق شاه مطلق که آمد | حریم درش قبله گاهِ سلاطین

شهِ کاخ عرفان گلِ شاخ احسان
دُرِ دُرج امکان مهِ برج تمکین

علی ابن موسیٰ الرضا کز خدایش
رضا شد لقب چون رضا شد آئین

زفضل و شرف بینی او را جهانی
اگر نبودت تیره چشم جهان بین

پی عطر روبند حورانِ جنت
غبار دیارش بگیسوی مشکین

اگر خواهی آری بکف دامن او
برو دامن از هرچه جز اوست درچین

چو جامی چشد لذت تیغ قهرش
چه غم گر مخالف کشد خنجر کین

چو پیوند با دوست میخواهی ای دل
ز چیزی که جز اوست پیوند بگسل

مکن شهپر عرش پرواز خود را
درین وحشت آباد آلوده از گل

ترا ذروهٔ اوج عزت نشیمن
تو خوش کرده در مرکز خاک منزل

ز آمیزش جسم و آویزش او
چنان گشتی از گوهر خویش غافل

که جان را بصد فکرت از تن ندانی
زهی فکر قاصر زهی جهل کامل

کمالات وهمی در راحات حسی
میان تو و مقصد افتاد حائل

بود غبن فاحش اگر مانع آید
ز لذات آجل ترا حظ عاجل

بر اطراف گلشن کشی جام روشن
بسجع قماری و صوتِ عنادل

مخور قند الفت که در کام عیشت
دهد عاقبت تلخی زهر قاتل

بنظارهٔ روی شاهد کشائی
نظر کاین بود مهر و ماه را مشاکل

یکی پوست در خلط و در خون کشیده ‌‌‌ بر و صبرت از جان و آرامت از دل
کنی عیش خود تلخ در حبت و جویش ‌ که شکر دهانست و شیرین شمائل
ز زلفِ خمش اندر خم پیچ پیچش ‌ تهی پای و دست خرد در سلاسل
نمیدانی آیا که ناگاه بینی ‌ از و گشته آن خوبی و لطف زائل
گر او دل پری بود آخر نماید ‌ بچشم تو چون پیکر دیو هائل
کنی کسب فضل و هنر تا فضولی ‌ ترا از فضولی کند نام فاضل
چه دیده ز فضلے که محروم دارد ‌ ترا از شناسای فضل مفضل
گر از شعر و اشعار داری شعارے ‌ بود یکسر از حلیهٔ صدق عاطل
گهی مدخلی را نهی نام حاتم ‌ گهے حاتمے را کنی وصف مدخل
دگر خامه در دست گیری ز خامے ‌ نویسے سراسر سخنهاے نازل
کنی نامهٔ خود سیه چون لئیمان ‌ بمدح اداني و وصف اراذل
قلم باد دستی که از جنبش او ‌ بود بهره مرد عض انامل
گرانمایه عمر تو شد صرف تا کے ‌ نشینی ز تصریف ایام ذاہل
مگو حال ماضی که هرگز نبودی ‌ یکی لحظه بر موجب امر عامل
چه جوے ز افعال خود رسم صحت ‌ چو در حد معتل بود جمله داخل
ز خردان نه نیکوست لاف بلاغت ‌ مکن بو الفضولانه ذکرِ فضائل
گر فتم کند در بیان معانی ‌ کلام بدیع تو نسخ وسائل

نه آخر بمیزان دوران دوران — بود سحر سحبان کم از ژاژ باقل

اصول و فروعت مسلم شد امّا — نه گشتی باصل خود از فرع واصل

نشد کارگر بر تو از فرط غفلت — حدیث اواخر کلامِ اوائل

ز آداب اهلِ کرم بحث کردے — ولی نیست داب تو جز منع سائل

ترا در طریق جدل نیست کاری — بجز هدم اوضاع و عض الانامل

ز منطق مکن نطق کاندر رہ گیتی — نشد حل ز اشکالِ او ہیچ مشکل

مبیّن نگشت از حدود و رسومش — نه اجناس عالی نه انواع سافل

ز حکمت نبود این که میل طبیعے — ز روحے الٰہی ترا گشت شاغل

چو نفس ترا نیست رو در ریاضت — ز تحصیل علم ریاضے چہ حاصل

مبیں ہیاٴت چرخ گردان که باشد — بتجویمش گہی بازل وگاہ آفل

فلک را چه گیری حساب مدارج — قمر را چه پرسی شمار منازل

خلیل الله آسا بتائید فطرت — جز آیات فاطر مخوان زین ہیاکل

اگر قابلے فعل خود یک طرف نه — ببین نور فاعل عیان در قوابل

بنیروی ہمت بزن دست و پاے — بہم بر شکن دام و بند شواغل

ز اجرام و اجسام سفلی چه جوئی — بصوب اعالی گراے از اسافل

برآور سر از جیب گردون گردان — ببیں عرش را قدسیاں گشته حائل

ز ہر سو ستاده صفوف ملائک — گروہی مسبح گروہے مہلّل

یکی فوج در اوج قربت متمم
یکی جوق در طوق عزت مکرم
چو می گشت تیه حوادث از انجا
دران قلزم نور شو غوطه زن
ز قعر محیط قدم منبط بین
بود بحر جدول یکی فی الحقیقت
یکی خوان یکی دان یکی گو یکی جو

ز ذات جلیل و صفات جلائل
در ایصال و افضال و اهب سائل
بملکِ قدم ران بیک حمله محمل
فرو شوے از خویشتن ظلمتِ ظل
بوادی امکان هزاران جداول
دو ئی خاست از احوال آن سواحل
سوی الله والله زور و باطل

بسر حقیقت کشد شعر جامی
فیا خیر قول و یا شر قائل

معلم کیست عشق و کنج خاموشی دبستان
ز هر کس تا بدین استاد شاگردی نه هر کودی
زبان جز بی زبانی نیست این نادر معلم را
کجا در جمیع نادانان تواند کسب جمعیت
دلی کو ذوق نادانی چشد هر دفترِ دانش
طویل الذیل طومار لیست شرح علم نادانی
شهود الحق فی الکونین یک نکته ز مضمونش
تصور کی توان کرد از کسی تصدیق این معنی

سبق نادانی و دانا دلم طفل سبق خوانش
بدخشان باشد و هر سنگ پاره لعل رخشانش
در یغا در همه عالم ندانم کس زبان دانش
کسی کز فکر دانائی بود خاطر پریشانش
که بند و نقش کلک عقل شوید آب نسیانش
که در عمر ابد نتوان رسانیدن بپایانش
سواد الوجه فی الدارین یک نقطه ز عنوانش
اگر نبود معرف کشف و حجت ذوق وجدانش

ز خاک قعر در کوی ارادت ساختم کاخی	که کم گوئی و کم خواری و کم خوابیست ارکانش
نیابی ساحت درگاه جز میدان اسلامش	نه بینی صفهٔ دهلیز جز ایوان ایمانش
درون آی از در و دهلیز طی کن تا عیان بینی	ز بام و روزن اندر تافته خورشید رخشانش
در اندر کاخ و بستانیست سرتاسر گل و ریحان	رضای دل گل خندان و طیب خلق ریحانش
ز هر جانب درختی شاخها پر میوهٔ حکمت	خروشان در نوای شکر مرغان خوش الحانش
خسان را نیست در وی ره که بر دیوارها پرچین	نهاد از خار خفت بالمکاره دست دهقانش
بیابانیست هائل کعبهٔ مقصود را در ره	که بی قطع امید از خود بریدن نیست امکانش
گر آری ره دران کعبه چو ریگ گرم زیر پا	سپردن بایدت صد گونه آتش در بیابانش
شود هر خار قلابی بقصد جذب جان و تن	اگر دلخسته بالین نهد زیر مغیلانش
نشاید بارگی این راه را جز ناقهٔ شوقی	که باشد باد حسرت پای و کوه درد کوهانش
رسی از شیر این ناقه سوی مقصد دلی وقتی	که یابی ز اختصاص ناقة الله داغ بر رانش
خدنگ محنتی کز شست فقر آید نهال آسا	مکن سینه بر زخم ناخن اندوه و نیشانش
که دانم عاقبت گردد درختی بارور زینسان	که پیرامون خود جاوید یابی میوه افشانش
چو صوفی دامن همت کشد در طارم وحدت	گریبانی کند دوش فلک از عطف دامانش
دگر در جستجوی قربت آرد در گریبان سر	فتد زه بر کمان قاب قوسین از گریبانش
تنی کش نیست در جان جنبش دردی جمادی دان	که داده نقش پرداز طبیعت شکل انسانش
بود هر درد را درمان عجب دردیست بی دردی	که ننهاده خرد در حقهای چرخ درمانش

دو شاخ لا شود در کفر غل گردنِ سالک ‌‌ ‌ چو نگشاید در الا بوحدت چشم عرفانش

میان لا و الا یک الف فرقست در نبود ‌ ‌ در الا آن الف با لا شمارد عقل یکسانش

خواطر چون مگس گردند غوغا بر دل از هر سو ‌ ‌ چو گفتار لب از شهد شهادت ساخت مهمانش

چه امکان چاشنی زان شهد بی رنج مگس دل را ‌ ‌ نگشته آستینِ صولتِ پران مگس رانش

زمرد کوری افعی بود دافعی نفست را ‌ ‌ زمرد نیست جز خضری که با خضرست پیمانش

چو خواهی در عرفان در دلش جا کن که غواصی ‌ ‌ که دارد در طلب نبود گزیر از غوص عمانش

چه باشد پشت خم گشته چو چوگان در رکوع او را ‌ ‌ نماید نه فلک سرگشته گوی پیش چوگانش

چو رخش متمش جولان کند این تودهٔ غبرا ‌ ‌ بود مشتی غبار انگیخته در وقت جولانش

خطا گفتم کی انگیزد که جولان غبار آنکس ‌ ‌ که باشد شهپر روح القدس جاروب میدانش

نیابی سر فقر از ناجوانمردی که دستِ دل ‌ ‌ بود کاه نثار حاصل که زمین لرزانش

سر این رشته گر خواهی ز دوک پیرزالی جو ‌ ‌ که باشد کهنه چرخی پیش زانو چرخ گردانش

ز جانان لعن عاشق باشد گون نعلیست تا ناگه ‌ ‌ نگردد پردهٔ دیده حجاب قرب جانانش

چو در مشهود خود فانی شود محروم از آن دولت ‌ ‌ شود دید فنا بار دگر ز اسباب حرمانش

بعصیان طعنه بر آدم زدندی قدسیان اول ‌ ‌ ولی آخر همان آمد بر ایشان رسم رجحانش

کجا آدم شدی مرآت کامل گر نیفزودی ‌ ‌ جمال عز مسجودی ز خال ذل عصیانش

مگو هر ساده را عارف که مشکل گوهر افشاند ‌ ‌ سحاب بار کی هر چند خوانی ابر نیسانش

مسبب دیده صاحب دل چه بیم از فوت اسبابش ‌ ‌ ز دریا رسته نیلوفر چه بیم از قحط بارانش

رسد صد تیرگی از بار توشه مرد این ره را
اگر خود قرص مهر و مه نهد گردون در انبانش

حریص از بهر یک لب نان نهاده کوه غم بر دل
چه حاصل گفت و گو از قانعان کوه لبنانش

مخور خون بهر طعمه از کلاغی کم نه ای کو را
توکل چون درست آمد بر آمد از زمین نانش

ز منّان بهره کی باید گدا طبعی که از منان
اگر نی نام نان باشد کی آید یاد منانش

چه پیچی گنج نامه تا نهی در جیب از آن ترسم
که یابی ماری اندر جیب خود بر خویش پیچانش

ز چاه طبع بالا کی رود در زر دوست کز هر سو
سوی پستی کشان محکم میان بگرفته همیانش

ز حرص گنج گنج حرص شد دنیا پرست اینک
بگرد گنج حلقه کرده همیان همچو ثعبانش

چه زر خواهی بدریوزه گره بست از زر آنکس
که تا زرنیست نگشاید گره ز ابروی دربانش

بزیر خانهٔ طینت ترا گنجیست پنهانی
که پُر کرده ز کان کنت کنزاً افضلِ یزدانش

مزن از مشتهاهای دل آز امتهائی گل
که ناید حاصل گنجت بکف تا کرده ویرانش

نشاید رخ بپیش هر عوان دستار خوان کردن
ز مرغ و میوه بر خوان گرچه سهت الوداع الوانش

خورد آب از نم چشم یتیمان میوهٔ باغش
چکد خون دل بیوه زنان از مرغ بریانش

چنان بستست غفلت راه عبرت بر دل خواجه
که هرگز دل بمرگ خود نرفت از مرگ اقرانش

بخلعتهای جاه و مال عیب خویشتن پوشد
زهی رسوائی آن ساعت که سازد مرگ عریانش

بتکفینش مزن کافور بر کتان که نرهاند
ز گرمای قیامت هرگز این کافور و کتانش

بسیمین ساعد شاهد میر دست هوس چندین
که ترسم پیچد آخر پنجهٔ عقل توانائش

نظر مگشا بچشم او مبادا موی افزونی
دمد چشم خیالت از خیال موی مژگانش

بهی کم جوز سیب غبغب او کاخر اندر دل　　هزاران قطره خون بینی گره از نار پستانش
هلاک کور باشد چه چو چشم عاقبت بینت　　ز شهوت کور گشته پرحذر باش از زنخدانش
دلم گر گوید از مهرت سپند اینست بر آتش　　مشو غره که صندل درج باشد در سپندانش
جمال دل طلب کن نی جمال گل که گر چون خور　　جمال دل شود تابان شود آفاق حیرانش
نمایشهاست دلرا جاودان ز آئینهٔ هستی　　وزان اندک نموداری بهشت و حور و رضوانش
بهشت ار بایدت از نفس رو در عالم دل کن　　که دوزخ نفس تست و خویهای زشت نیرانش
چرا از خویشتن بیرون رود عارف تماشا را　　شگفته در درون از غنچهٔ دل صد گلستانش
ز نزهتگاه معنی هر که آورد روی در صورت　　بود آب روان زنجیر و صحن باغ زندانش
درخت علم کم نه از جهالت تام آن بی دین　　که تیغ و تیره باشد در غلاف اوراق و اغصانش
بدین داری بساط افگند هرجا دین براندازی　　که از دین و دیانت بهره کم دادست یزدانش
چه داند رخنهٔ اسلام بستن نامسلمانی　　که افتد رخنه در اسلام اگر خوانی مسلمانش
درخلوت سرا درویش بر سلطان از آن تبدد　　که مرغ انس می پرد ز هایاهوی سلطانش
اگر پا بر هوای خود نهد ره را از آن خوشتر　　که باشد در هوا زیر قدم تخت سلیمانش
امیر نفس باشد بندهٔ درویش را بنده　　اگر خود بندهٔ فرمان بود ایران و تورانش
شد آتشدان دل آتش گیره این مشتی عوانِ خس　　که بهر خان و مانها سوختن باشد اعوانش
حذر کن ای عوان از نوحهٔ مظلوم و اشکِ او　　که می ترسم کند کار دعای نوح و طوفانش
بترس از ناوک آهی که تا بپرد بلا بر تو　　کند غربالِ چرخ چنبری را از خم پیکانش

رود نقب دعای ظلم‌کش با ظلم چه در خود / بود خندق محیط چرخ و قلعه اوج کیوانش

شه از سنگے که دارد کوهش از خوانی چه سود او را / که خواهد دست مرگ آخر نهادن بر فلاخوانش

ز هر سو کامدی کسری درایوان ساختی منزل / بیا کامروز کسرے بینی از هر سو در ایوانش

چو نبود چشم نصرت بی رمد شاه سپه‌کش را / بود گرد سپاهی خوشتر از کحل سپاهانش

جهان چون مزبله است و زر درمش سنگ استنجا / که از کون خران صد بار پیش آلوده شیطانش

محجوبی فاقه کام دل که محنت دیدهٔ کنعان / جمال یوسفی روزے نشد بی قحط کنعانش

فلک آئینه رنگ آمد مکن عصیان که می‌ترسم / نماید صورت عصیان تو ناگاه غضبانش

سرشک افشان که از سیر نثار مجلس قربت / بچشم خویش بینی عاقبت دُرهای غلطانش

بود سفله سفالی خشک مشکل زندگی یابد / دگر سازی ز علم و معرفت پر آب حیوانش

چو حکم کل سر جاوز الاثنین میدانی / میاور بر دو لب سری که ناچار است کتمانش

کس از کتمان راز خود پشیمان کم شود لیکن / بود بسیار کز افشاے آن بینی پشیمانش

ترا تا هست ناهموارے در خود غنیمت دان / درشتیهای دور چرخ را کان هست سوهانش

مکن در هر نفس انفاس خود ضائع که هر گوهر / که باشد قیمتی جز بخرد نفروشد ارزانش

ترش رو باش یا بد خو ز شیرین لب که صفرائی / به از سیب صفاهانی بود تا رنج گیلانش

مشو زآزاد مردم خوی تو تا گشته زان مگسل / چو بیخ خار محکم گشت نتوان کندن آسانش

چو دارد فاسق نادار خسر دینی و عقبیٰ / بود خسر تنی چون کنند اثبات خسرانش

نکوئی کن که از راه ضعیفان گر کسے سنگی / نهد یکسو شود فردا گران زان سنگ میزانش

برای خلق باشد طاعت زاهد نه بهر حق
چو بینی در برون چالاک و اندر خانه گسلانش

چه باک آنرا که از آب وضو دریا شگاف افتد
که باشد چو بیماری هر شگاف از نخ طفرانش

دل دانا میان سخت رویان جهان آمد
چو آن شیشه که باشد جا میان سنگ و سندانش

کمان شد پشت تو ای پیر و هرگز خود نمی افتی
که خواهند از ادیم خاک روزی ساخت قربانش

کسی ایمن ماند از درد اجل نقد روان آنرا
که باشد زخمها در شهر بر هر تن زدندانش

بحق کی ره برد آن خود پرست انسان که رادل
زند اکنون زن و فرزند فردا خورد دو لدانش

شکم پرور بود نی بارکش کاهل نهاد آری
کم افتد خر که ناید تو به خورشتر زپالانش

حسود ار چرب و شیرین گفته چشم خرده بین بکشا
که باشد خردهٔ الماس در لوزینه پنهانش

چو قرآن حفظ قاری کرد از هر ناپسندیده
پسندیده کی افتد پیش یزدان حفظ قرآنش

خیال زیرکی با خود مبر پیش خداداناں
نه بندد یار زیره هر که باشد عزم کرمانش

چو حکم عقل نافذ نیست فی آزادگی باشد
که داری چون غلامان غل گردن طوق فرمانش

سر عقل ست و پای شرع درده ز معرض دعوی
کشد سر عقل ازین معنی بسر کش خط بطلانش

قلم فی سوده انگشتش ولی بر لوح ختمیت
خطی باشد محقق از برای نسخ ادیانش

دکان شرع را آمده کان داد احمد مرسل
که باشد عقل تا سازد دکان بالای دکانش

از و شد عقل کل دانا زهی امی ناخوانا
که خوانند ابجد ابراهیم و آدم در دبستانش

بیثرب کن طلب سرچشمهٔ حکمت که شد غرقه
ز موج غیرت افلاطون یونانی دیونانش

چو بوالقاسم بود هادی که باشد بوعلی باری
که از بهر خلاص خویش جوید راه طغیانش

مشو قید نجاتِ او که مدخول است قانونش
مکش رنج شفائی او که معلول است برهانش

گذر بر بوستانِ شرع و دین کن تا بهر گامی
گلی چون شافعی یا لالهٔ بینی چو نعمانش

قدم در خارزار دانش خود رستگان کم نه
که باشد سر زده در هر قدم صد خار خذلانش

چه گوهر بخش دریاییست طبع دور غور من
که لفظ و معنی پاکست و رنگین در و مرجانش

بود از خوان حکمت نامهٔ شعر من آن لقمه
که پیچیدست بهر قوت جانها دست لقمانش

چو دیباییست از نقش تکلف ساده نظم من
چه غم گر سادگی خواند فلانی نقش بهمانش

خوش آید در سخن صنعت ز شاعر لیک چندان نه
که آرد در کمال معنی مقصود نقصانش

خیالِ خاص باشد خال روی شاهد معنی
چو خال اندک فتد بر رخ دهد حسن فراوانش

وگر گیرد ز بسیاری همه رخسار شاهد را
میان ساده رخساران سیه رویی رسد ز آنش

سخن آن بود که اول نهاد استاد خاقانی
بمهمان خانهٔ گیتی پیٔ دانشوران خوانش

چو در سیر معانی یافت خسرو سوی آن خوان ره
ملاحتهای او افگند شوری در نمکدانش

گرامروز آرد این خادم ز بحر شعر تر آبی
پیٔ دست و دهان شستن از آنها چیست تاوانش

بخاقانی از آن بحر ار رسد رشحی برانگیزد
چو سوسن تر زبان تحسین کنان از خاک شروانش

وگر خسرو سقاک الله نمی یابد از آن چشمه
شود سیراب فیض عین عرفان جان عطشانش

بشکر من چو طوطی روح او شکر شکن گردد
چو بفرستم بهند این تنگ شکر از خراسانش

اگرچه نام مرآت الصفا شد گفتهٔ او را
چه بود انوار خورشید صفا از چهره تابانش

جلاء الروح کردم نام این چون هیچ مرآتی
ندارد از جلا چاره چو سازد تیره دورانش

فضولی میکنم کے ژاژ طبعان قدر آن دادد
که آرد در مقابل نکته با سحر سحبانش

چرا از شعر لاقد کس خصوصا قابلی شعرے
که در قالب نباشد از دم روح الامین جانش

خدا را رینز بر جامی ز ابر فیض بارانے
که از بهر چه آن نهر لیست سازد پاک دیوانش

ایضًا

کنگر ایوان شه کز کاخ کیوان برتر ست
رخنها دان کش بدیوار حصار دین در ست

چون سلامت باید از تاراج نقد این حصار
پاسبان در خواب و بر هر رخنه دزدی دیگر ست

چیست زر ناب رنگین گشته خاکی ز آفتاب
هر که گرد افسر ز زر ناب خاکش بر سر ست

گر ندارد سیم و زر دانا منه نامش گدا
در برش دل بحر دانش داد شه بحر و بر ست

زن نه مردی کن و دستِ کرم بکشا که زر
مرد را بهر کرم زن را برای زیور ست

کیسه خالی باش بهر رفعت یوم الحساب
صفر چون خالیست زاد قام عدد بالاتر ست

عاشق همیان شدے لاغر میانش کن ز بذل
حُسنِ معشوقان رعنا در میان لاغر ست

نیست سرخ از اصل کو هر تنگه زر گوئیا
بهر داغ بخل کیشان کرده سرخ از آذر ست

زر بود در جیب مال و میل او در جان و مال
لعل آتش رنگ در کف لعل و در دل اخگر ست

بگذر از ویرانه گیتی سلامت گرچه هست
هر کجا بیتی در گنجے و پُر در حلقه
گنجها ورے که بر هر یک طلسمی منکر ست

حرص کار مور باشد در روی با آن بگور
حلقه مار حلقه کرده در دهان اژدر ست

شد دهان حرص سنجر پُر ولی از خاکِ مرد
حشو مور خویشتن بینی که مور بی مر ست
این سخن بشنو که مردی از دهان شجر بست

معنی ذر ترک بودی مقبلی کو بر دلو — زامتثال کرده زر دو ترک دنیا بوذر ست
زر بده و ز فحش اولاد الزنا را لب ببند — دیده باشی قفل زرا ز بهر فرج استر ست
گرچه باشد زر خوش ابرا کن ز زرگیر ست تاج — بهر ابراهیم ز نعلین پائی آزر ست
از ریا بیشه مجو حاجت که چو دش عارض ست — میوه کی آرد درخت خشک کز باران تر ست
لب نیالا نید اہلِ ہمت از خوان خسان — در خور دندان انجم گرده ماه و خور ست
طامعان از بہر طعمه پیش ہر خس سر نهند — قانعان را خنده بر شاه و وزیر کشور ست
ماکیان از بہر طعمه می برد سر زیر کاه — قهقه بر کوه زیر در شیوۂ کبک نر ست
نفع عامه عامه را اولیست آری دم خر — خوش مگس رانی ست لیکن در خور کون خر ست
مرد کاسب کز مشقت میکند کف را درشت — بهر ناہمواری نفس و غل سوہان گر ست
ساغر راحت بود از کسب بر کف آبله — وقت آنکس خوش که راحت یافته زین ساغر ست
فرج را ایند از گلو کن کز زنان سعتر ے — فارغست آنکس که قوت او ز نان و سعتر ست
ہر کرا خر ساخت شہوت نیم خردل کو بعقل — خود بفهم خرده دانان نیم خردل ہم خر ست
سفله را منظور نتوان ساختن گر خوب رو ست — میخ را در دیده نتوان کوفتن گو از زر ست
شاہدان زر طلب را عارض بر خط و خال — در کف طامع بقصد مال مردم محضر ست
روزگارت تیره دستت خالی و دل پر ہوس — شب دراز و ناخنان افتاده اعضا پر گر ست
دست ده با راستان در قطع لبنتنهاے طبع — بے عصا مگذر که در راه تو صد جوی و جر ست
باش در دین ثابت ار ترسی ز قهر حق که ہاے — کرده محکم در زمین عرعر ز بیم صرصر ست

نیکی آموز از همه از کم ز خود آخر چه عیب
نیست قدر عالی و دون جز بمقدار هنر
حکمت اندر ربح تن تهذیب عقل و جان تست
کامل و ناقص نه یکسانند در قطع امور
چون کنند اهل حسد طوفان طریق حلم گیر
با حسودان لطف خوش باشد ولی نتوان بآب
گر نه همکار با نیکان ز هم نامی چه سود
خوی نیکان گیر دان کز نیک یا بد تربیت
فعل نیک از نیکخواهان جو که در تصریف دهر
خار خار شک در دلِ جان بود دل را چو گر
هست مرد تیره دل در صورت اهل صفا
هر خلل کاندر عمل بینی ز نقصان دل ست
نفس ظلمت رد بجبل الله و جنبش باز ماند
بیگناهی را بجرم دیگرے از روی جهل
کرم را کش میتوان عین کرم خواندن چه عیب
هرچه می یابی ز دی آن خاصیت کش ممکن ست
نیست کوه از بهر راهی که گوئی مز من ست

راستی در جدول زرگر ز چه بین مسطر ست
قصر شه را پاسبان بر بام و دربان بر در ست
قصد واعظ زجر اصحاب ولکد بر منبر ست
آنچه از شمشیر مے آید نه کار خنجر ست
گاه موج آرام کشتی را ز ثقل لنگر ست
کشتن آن آتش که اندر سنگِ آتش مضمر ست
یک مسیح ابرا اکمه کرد و دیگر اعور ست
شیر حکمت نوشد آن کام الکنایش مادر ست
مشتق اندر صورت و معنی بوفق مصدر ست
معنی این کز برای شک بود زاید کر ست
آن زنِ جادو که از جنس سفیدش چادر ست
رخنه کاندر قصر یابی از قصور قیصر ست
رشته خورشید بند بال مرغ شب پر ست
سرزنش کردن نه رسم عاقل و دانشور ست
گر برغم مردمش ام الخبائث دختر ست
طعن او بر فقد هر ناممکنے مستنکر ست
نیست شر از بهر بخرابی که گوئی ابتر ست

سفله گر خجلت کشد ز آثار فعل خود کشد
گلخنی را روسیاه از دود یا خاکستر ست

گوش حکمت کس طلب فی دیدهٔ صورت پرست
خط کو را ز شاهدان خوش تو ابیش از کر ست

چون فتد ز آهنگ صحت تار رگ بر عود تن
زخمه بهر ساز آن آهنگ زخم نشتر ست

نقش سهلو نسخهٔ تفصیل رنج شب بسست
جامه چاکی را که تا صبح از حصیرش بستر ست

خوش بود خوش چون بهر صورت که باشد چون عبیر
کش بسهو ار غافلی تصحیف خواند عنبر ست

کوس ناموس ار زنی از چرخ انجم بر گذر
چون دف رسوائیت این بر جلاجل چنبر ست

سوی معنی رو که گرمانند بصورت یا سپند
کی کند دفع گزند آن نقطه کاندر مجمر ست

کم نشین زامثال خود ایمن که باشد در رقم
مثل خنجر خنجر آما بهر قطع خنجر ست

طعنه از کس خوش نباشد گرچه شیرین گو بود
زخم نی بر دیده سختست ار همه نیشکر ست

کندن بنیاد دولت را بود سیلی عظیم
رشحهٔ کلک غوانان گرچه بس مستحضر ست

گر عروج نفس خواهی بال همت بر کشا
کانکه در پروانه دارد اعتبار اول پر ست

نیست از مردی عجوزه دهر را کشتن تبون
زن که فائق گشت بر شوهر بمعنی شوهر ست

راه عزلت جوی و خرم زی که چندین قهقه
کبک را زان داد که دور از خلق درکوه در دست

حبس نیلی گنبدی از گریه مینو غرق آب
شب چه مرغی کاشیانش غنچهٔ نیلوفر ست

منکر ازارادات عارفان نبود قبول
کافران را معجزات انبیا کی باور ست

فقره فقره از کلام شیر مردان گوش کن
زانکه بر بوجهل جهل آن ذوالفقار حیدر ست

نکتهای پست کامل هست طالب را بلند
نکتهای پای حیدر تاج قاف قنبر ست

خاک یاران شو که پشت کبر و کینت بشکنند — کحل اغبر چشم نصرت را غبار لشکرست

لشکر انعام نادیده ببانگی تفرقه است — دفتر شیرازه ناکرده ببادی ابترست

ناپسندی گر رسد از یار روشن دل چه باک — نیست عیبی آب صافی را که خاشاک درست

دل بپرور بهر فیض نو بنو کز نخل خشک — میخورد خرمای تر مریم که عیسیٰ پرورست

کافری وان نفس سرکش را که لازم باشدش — سرکشی چون سرکشی کافی که اندر کافرست

ساغر عشرت مزن با زن که گر هست از نخست — راز دار سر عفت آخر از ساغرست

بهره از جنسیت افزاید که چون در فصل دی — مهر عریان باشد از دی خط عریان اوفرست

دل مکن با ژنده پوشان بد که جاسوس دلند — بهر جاسوسیت شه کاندر لباس چاکرست

چاره در دفع خواطر صحبت پیرست و بس — رخنه بر یاجوج بستن خاصهٔ اسکندرست

جان پژمرده ز فیض پیر یابد زندگی — خضر از آن خضرست کز موی سبزه خشک اخضرست

بوی درویشان نداری خرقهٔ پشمین چه سود — چند پیچی پشک در نافه که مشک اذفرست

ناز پرورده هوا با نفس نتواند غزا — زن کی باشد لائق معجر چه مرد مغفرست

در جوانی سعی کن گر بی خلل خواهی عمل — میوه بی نقصان بود چون از درخت نوبرست

عالم عالی مقام از بهر خود خواهد علو — چون علا کیش معنی استعلاد کار او جرست

مفتی تردامن از مستی تو از و مجو دف — دفتر خود را دف تردامن آری دف ترست

سفله را چون اکثرش آمد سقر پس کل آن — هم سقر باشد که دارد حکم کل آنچه اکثرست

فلسفی از گنج حکمت چون بفلسی ره نیافت — می ندانم دیگری را سوی آن چون رهبرست

حکم حال منطقی خواهی ز حال فلسفی — کن قیاس آنرا که اصغر مندرج در اکبرست
آن منجم کش بد اختر گفته چون هر اثر — پیش او مسند با اختر شد خدائیش اخترست
اختیاری نیست او را اختیار از وی مپرس — اختیار جمله گم در اختیار داورست
چرخ و انجم جن و مردم هر یک اینجا مضطرند — اختیار جمله پیش من یجیب المضطرست
نور توحیدست در دل مشعر ادراک حق — مشعر اختر پرستان را کجا آن مشعرست
معنی مشعر معیت باشد آمد زان سبب — نیست زین معنی کسی بی سر اگر بومشعرست
حکمت یونانیان پیغام نفس است و هوا — حکمت ایمانیان فرمودهٔ پیغمبرست
نامه کش عنوان نه قال الله یا قال النبی ست — حاصلِ مضمون آن خسران روز محشرست
نیست خیر الوری نبی سوی خدا رهبر ترا — از علی جو بو که بوی بو علی مستقدرست
دست بگسل از شفای او که دستور شفاعت — پای یکسو نه ز قانونش که کانون شرست
صاحب علم لدنی را چه حاجت خط و لفظ — صفحهٔ دل مصحفست آنرا که قرآن از برست
جامی احسنت این نه شعر از باغ رضوان دسته ایست — کاندرو هر حرف ظرفی از شراب کوثرست
در سواد خط آن انوار حکمت مختفی ست — هر شب تاریک آبستن بصبح انورست
همچو فکر بکر خسرو زاده است از لطف طبع — در کمال خوبی این یک خواهر آن یک خواهرست
ای بسا خواهر که با خواهر چه گردد جلوه گر — در جمال اکبر بود هر چند در سال اصغرست
لجة الاسرار گر سازم لقب آنرا سزاست — زانکه از اسرار دین بحری لبالب گوهرست
حجة الاسرار اگر هم ضم کنم با آن رواست — زانکه بر مطلوب هر آزاده حجت گرست

مر بود پنجاه و چون آمد دو مرا ابیات آن
در صفا و محکمی شاید که گویم مرمر ست

سال تاریخش اگر فرخ نویسم دور نیست
زانکه سال از دولت تاریخ او فرخ فر ست

ایضاً

سفید شد چو درخت شگوفه دار سرم
وزین درخت همین میوهٔ غم ست برم

بهم شگوفه و میوه که دید طرفه که من
شگوفه را نگرم بر درخت و میوه خورم

شگوفه دیر نپاید شگفت از آن دارم
که دم بدم ز زمانه شگوفه ناک ترم

ز شیر مادر دهرم ضرر رسید نه نفع
کنون شگوفه کنان میرود از آن ضررم

ز بس که آینه ام عیب شیب موی بموی
بروی داشت نخواهم که روی او نگرم

چگونه بینمش آخر که گاه دیدن او
بیاض گیرد دیگر سیاهی بصرم

بیاض و موی بود آفت بصر چه عجیب
اگر بود ز نظر در بیاض موی حذرم

اگرچه نیست مرا در قصور دهر نظر
کنون ز دهر بود صد قصور در نظرم

تلاوتی که بشب کردمی بپرتو ماه
بروز می ندهد دست در فروغ خورم

دو چشم کرده ام از شیشهٔ فرنگ چهار
هنوز بس نبود در تلاوت سورم

برفت گوهر بینش ز چشم و طفل صفت
دهد فریب بشیشهٔ سپهر عشوه گرم

فشانده‌ای چو گهر حرف را ز مخرج آن
چو بود سی و دو گوهر نهان بحقه درم

گهر فشانیم امروز مشکل ست که داد
جفای چرخ بتاراج حقهٔ گهرم

ز تیز گوشی بودم چنانکه از ره سمع
حدیث نفس کسان داشتی بدل گذرم

زدست رفته کنون گوش و بی اشارت دست
نمیشود زمقالات همدمان خبرم

ره حواس اگرچه بسته شد حاشا
که در صفای ورایت ازان شود گذرم

چه احتیاج بامداد حس چو راه نمود
عروس معنی بیرون زحجلهٔ صورم

نخواهم از تقِ زنبور کام ولب شیرین
چو با حلاوت خود رسته همچو نیشکرم

خمیده گشت قدم همچو لام وتا چو الف
عصا نگیرم و دستست پای ره سپرم

چو لای نفی بود این دو حرف دانستم
که نفی میشود از تختهٔ بقا اثرم

زضعف تن شده ام آنچنانکه گر مثل
گران شود سرم از خواب بشکند کمرم

اگر نه دست شود یار پای ممکن نیست
که بر نشستن و برخاستن بود ظفرم

چو سبحه ساخت مرا حلقه دهر و گر خواهم
ز پشت حلقه شده مهره مهره بر شمرم

بهم بود سر و پا حلقه را ازان سر خود
نهاده بر سر زانو ز شام تا سحرم

جدا چگونه کنم چهرهٔ خود از زانو
که لبست هر دو بهم از تراوش جگرم

اگرچه حلقه شدم آن گمان مبر ز تهی
که همچو حلقه بود بر درِ دلِ درمقرم

چو حلقه بر درِ خلوت سرای انس زنم
بسان حلقه بماند فلک برون درم

محیط کون نماید که حلقهٔ لقلات
بجنب عرصهٔ همت حقیر و مختصرم

فراز کنگرهٔ وحدت نشسته آن مرغم
که باز رسته زدام طبیعتِ بشرم

چه در رهِ اسے قدم پر زنم رود بعدم
غبار عالم امکان ز بال و پرم

اگر ز خوشهٔ پروین دهند دانه مرا
وگر ز چشمهٔ خورشید باشد آب خورم

من آن نیم که کنم بالِ سُست ز اوج بلند
سوی حضیض که زین آب و دانه بهره برم

بقصد کسب غنا گنج زر طلب چه کنم
چه با توانگری دل غنی ز گنج زرم

فروغ یافته سنگیست زر ز تابش خور
اگر بسنگ کنم روی عابد الحجرم

عجوزه ایست جهان سحر ساز و افسونگر
که ساخت سحر وی از سر کار کور و کرم

نتیجه ندهد جز خسارت ار چه شود
قضا بفرض محال از زفاف او وطرم

چو ماکیان پی دانه زبون اگر چه شوم
برد چه قهقهه زن روز و شب چو کبک نرم

چو تیغ تهمت و تیر جفا خورم ز حسود
بسست ترک خودی خود زره نی سپرم

جبین که محیط خبیر کمال شد دل من
چه منقصت رسد از طعن اهل شور و شرم

پر است گوش من از سبحه ملک چه مسیح
کجا مشوش خاطر شود نهیق خرم

شد از حقائق عرفان دلم خزینه راز
گزاف فلسفیان کی به نیم فلس خرم

پر فرشته مگس ران من شود چو نهند
ز خوان علم لدنّی چو خضر ما حضرم

بحر شعر اگر فکر من شود غواص
بهای یک گهر آید خراج بحر و برم

بباغ نثر اگر کلک من کند جنبش
ز نخل خشک دهد بار میوه‌های ترم

ببوستان ارادت اگر بود شجرے
که آورد ثمر معرفت من آن شجرم

دلی چه سود که در کام ذوق تیره دلان
همیشه چاشنی تلخ میدهد ثمرم

خمش کنم که بدعوی کشید سوق کلام
بغیر معنی خود نیست معنی دگرم

چه نیست لاف هنر جز دلیل بی هنری
چرا دلیل اقامت کنم که بی هنرم

زبان ز بایه آمد بپرسش در ته
کشد ز هر زه درآیے بجانب سقرم

چو کرد بر دلم ابواب فیض را مسمار
چه سود از آن که کند هر سخن دری سحرم

بزرگوار خدایا بحرمت نفری
که دل نفیر کش آمد ز شوق آن نفرم

بحق گرم روانی که پای کرده ز سر
طریق پیروی پیروان شان سپرم

که باش یاد من تا نبر ز ے همت
لباس هستی موهوم خویشتن بدرم

زهی نمای که چون جامی از مضیق وجود
فتد بفسحت اقلیم نیستی سفرم

دران سفر خطرے جز خیال هستی نیست
بفضل شامل خود ده ره از آن خطرم

ایضاً

قاصد رسید و ساخت معطر مشام من
در چین نامه داشت مگر نافهٔ ختن

آن نافه نیست بلکه پے تحفه باغبان
چید از چمن بنفشه و پیچید در سمن

هرگز ندیده نرگس چشمے بباغ دهر
زیبستان دمیده سنبل نسرین ز نسترن

بشگفته غنچه الیست چه پیچیده بهمش
همچون دهان غنچه دهانان پر از سخن

تختیست خوش ز عاج که صف صف نشسته اند
بروی بنازمندیگان برهنه تن

اینها کنایتیست بگویم سخن صریح
وز چهرهٔ یقین بگشایم نقاب ظن

اقبال نامه ایست باخلاص بسته ــه
از لیث بن غضنفر یعقوب بن حسن

شاهی که حد من نبود مدحش آنچنان
گو خود بعدل وجود کند مدح خویشتن

چون قاصرست کلک زبانم ز مدحتش
آن به که چون دوات نهم مهر بر دهن

پاکیزه گوهرانی گوشش تو سفته اند — دُرهای شاهوار به از لولوء عدن
آویزه الیست در خور تو دارم آنقدر — چشم از تو مردمی که نهی گوش بر سخن
تو یوسفی بملک جلالت نهاده تخت — من غائب از جناب تو یعقوب ممتحن
یعقوب داشت بیت حزن بهر خود یکی — من دارم از برای تو صد بیت بی حزن
داوت عطیه ملک ولایکه چند ملک — بی منت سپاه و حشم فضل ذوالمنن
باید زبان حال و مقال تو روز و شب — باشد لب شکر گوئی این فضل مرتهن
تو بردرختی از چمن عدل و باغ ملک — تیشه مکن بظلم و بآن بیخ خود مکن
باش از شگوفه کرم و عدل زیب باغ — باش از ثمار جود و عطا رونق چمن
تا زان شگوفه روح فزایند شیخ و شاب — تا زین ثمار کام بیابند مرد و زن
آن گوهری که رشته آمال را بود — عدالت گره کشائی نه ظلمت گره فگن
ز انصاف ملک را طرب آباد کن چنان — کانجا غریب را رود از دل غم وطن
عالم که نور علم فشاند کن استوار — پایش بنزد چه شمع کس اندر کنی لگن
بی نور علم او شود از تیرگی جهل — زایشان جهان که در شب ظلمانی انجمن
آنرا شناس صاحب علم و عمل که هست — زان مفتی شرایع و زین محیی سنن
نی آن سفیه زاکه تلبیس مکر دیو — بتخانه های حرص و هوا راست برهمن
هر کج قلم که راست کند خویش را بران — آرد بدست مال فقیری بمکر و فن
دستش به تیغ ساز قلم تا رقم کنند — آثار عدل و داد تو بر صفحه زمن

در جامه خانه ره مده آنرا که می کند
از مرده شوی پیرهن از مردگان کفن

آزاد جوی را مکن آسوده ز ایمنی
کازرده مردنش به از آسوده زیستن

بدگوی را بکش رگ جان از بدن که هست
از بهر دست بستنش این بهترین رسن

مشغوف آن مشو که ز پاکست اصل او
چندان طراوتی ندهد سبزهٔ دِمن

عالی شود لئیم ولیکن نه چون کریم
بالا پرند مرغان امّا نه تا برن

معمور خانه ایست مثمن سرای خلد
آنرا عمارتِ دل ویرانه بود ثمن

یک خلق خوش ز هر که به بینی پسند کن
یمن سهیل شد سندِ دولتِ یمن

یک لحظه هر که نیک شود مغتنم شمار
قرن اویس شد سببِ دولت قرن

چون شد سخن دراز کنم ختم بر دعا
خود کار من دعاست چه در سر چه در علن

تا باشد آن دعا که رود سوی آسمان
گاهی مفیض رحمت و گه منشر محن

بادا از اہل صدق دعاہاے مستجاب
بر خصم تو سہام و بر احباب تو مجن

بر خصم تو مباد بپیش آن سہام درع
جز آنکه چشمه چشمه چو درعش بود بدن

بادا چنان مجن که رساند بجان خصم
ز احباب تو چه صرف کند ناوک فتن

جاه داری جاہل آسا در سرای کامل مدام
جاہلت خوانم نه کامل چون ترا جاہست کام

نام خاص خویش عالم کردی اما عالمی
کش بود روی از لئیمی ایما بر پای عام

عمر صرف کسب نام نیک کن کان نام را
چون اجل کوته کند باقی نماند غیر نام

کاهلی بگذار و در دین همت خود از همه — آر در اتمام امر دین که اینست اهتمام
گر تمام ست اهتمام دین نگردد عاقبت — آه ماند حاصلت زان اهتمام ناتمام
ظالم نفس ست ظلامست از پریشانی مویش — در دل شب آه دل باشد شهاب آن ظلام
بنده فرمان شو که گردد خام گاه بندگی — چون بجای غل کلاه خواجگی بیند غلام
گر بدیها بیخ اندر بادیه صبری بکن — تا در احرام حریم کعبه یابی احترام
از کلامت غیر لا در کم نشد حرف دگر — از تو تا سائل تهی زین حرف کم باشد کلام
خوست یا نقد کمال دل ترا همچون خواص — چند داری چشم بر دام لئیمان چون عوام
یاد میکن از اجل و ز انقلاب او که هست — انقلابش مرد توسن نفس را بر سر لجام
عاقبت از همدمان بیند بچشم خود همان — خون ایشان را که میریزی به تیغ انتقام
ظلم کیشان خصم ذمیدار توان آن قوم را — جمع سازد سر بفگن کاین بود دین را قوام
نام حیدر رض خواهی آزادی طلب چون مصطفیٰ — در میانش زن چو حیدر سخت دست اعتصام
چند بهر خوان ز اخوان گوشه گیری شام و چاشت — طعم الطعام ار شناسی کی چشی طعم طعام
رو ز مردان مجرد جو ردای فقر ازانکه — عروهٔ وثقیٰ ست هر تاری ازان بی انفصام
فقر بی فر نفقه دنیست جز قاف نفاق — همچو سیمرغ از عما آن کوه را کم کن مقام
آنکه میخوانی اقارب جز عقارب نیستند — خاصه کز زرشان بود برق تاج احتشام
اخ که خود را اخوت پخته گوید چون دلش — بر سر مانست لرزان یا تو خائش گوی خام
رو نتیاب از خال و غم چون خال و غم با غم نمند — غم برو ای آفتاب جان دماه دل غمام

دیدهٔ دل گو مهیا دار شاه از بهر عدل | گر ستون عدل بر پاید این نیلی خیام
از مشاهیر جهان گر شاه رفت و میر ماند | میر را هم نام وی آید ز حق روزی پیام
بهر معنی دار دار از صورت دل عارف فراغ | گرچه مائل مینماید از نگونساری لیام
حال گرم آتش وجد ار نماید هر دو روی | صوفی ار آرام گیرد باشد از وی آن حرام
هست در کوی فنا هر جا ز بستان مجمعی | هر که بگذشت از سر و پا زان مجامع یافت جام
ز وال صبح ازل تا آخر شام ابد | دل ز یاد غیر لب بسته ست بر قصد صیام
صد کرم کرده ریای بیش و ز ترک ریا | گر بر آن حرفی دو افزاید شود صدر کرام
نیمی از هنگامهٔ گیتی رود از سلک جمع | گر نهد یک اهل دل بیرون از آن هنگامه گام
مفصل دریا انامل هر کجا بگشاده دست | زان انامل بر کنار سبحه جوید انام
مدعی را سازد انفاس صلاح آموز دوست | مار را گر داند افسون فسون پرداز رام
چون بود همسایه را دیوار کوته عیب دان | دیدهٔ با عاقبت بین داشتن بر طرف بام
صورت ار باشد خشن هست اهل معنی را حسن | می نیفتد رخنه از تدرانه سیلین در حسام
فرق عذرا را چه در بالیست باشد تاج زر | وامق مفلس ضرورت پای وامه زیر دام
چیست عاقل را فضیلت جمع گوهرهای فضل | نیست جز غافل چه یابد آن گوهرها انتقام
بندها بگسسته است از هم دوات فضل را | دولتی باشد عجب گر یابد آخر التیام
این قصیده چیست قید دلربا کز روی هوش | دل ز خاصان یافته در سلک آن قید انتظام
از معانی دقیق این عقدهٔ بی عدد رد | هست دام و حیله دلها صید افتاده بدام

کرده دل از ظن و تخمین منتظم ارکان نظم
جامی آنرا سازطی در خود بود معجز نظام

شعر چه بود چشم عقل از جهل در سر دوختن
چشم عقل از جاهلی در سر چه دوزی بر دوام

آفت از خویشست بس باشد درین غربت سرا
گوشهٔ بیخویشی و کنج سلامت والسلام

مرحبا ای قاصد ملک معانی مرحبا
الصلا کز جان و دل نزل تو کردم الصلا

نامهٔ سربسته داری کز نسیم نامه اش
هر شگافی بر مشام جان زند بوی وفا

غنچهٔ نشگفته است از گلبن فضل و هنر
در بهارستان دانش یافته نشو و نما

لقمهٔ پیچیده است از خوان لقمان آمده
تا شود جان و دل حکمت شناسان را غذا

بود موسی را عصای پیش ازین در کف که خورد
سحرهای ساحران چون شد بمعجز اژدها

گشته بر انواع سحر این نامه طی گو باکه هست
بر کف دانشوران یک سر مانده زان عصا

لف او را گر کنی نشر از بدیع نظم و نثر
پر ز صنعت یابیش از ابتدا تا انتها

از بیاض و سرخی بین السطور او بود
نهر سیمین را ز هر جا خاسته مشکین گیا

سوی معراج حقائق عقل و جان را سلمست
شکل ترتیب سطورش کامده سلم نما

سلمست اما درو غیر نزول نیست داب
طرفه حالی کان نزول هست عین ارتقا

پایه پایه عقل از ان سلم چو می آید فرو
می نهد کوی ز هر پایه فراز عرش پا

نظم و نثرش بین که پنداری ز پیر چرخ گرد
عقد پروین را در اثنای بنات النعش جا

با خود افتادست مخزونات گنج پر گهر
بر بساط عرض بعضی متصل بعضی جدا

فقرهای نثر او قوت ده پشت هنر
نکتهای نظم او روشنگر تیغ ذکا

خواستم گیرم دوات آن سیاهی از ظلام
خامه از تیر و بیاض از تختهٔ شمس الضحی

تا کنم انشا جواب او دبیر چرخ گفت
برمدار از چهرهٔ اندیشه جلباب حیا

زآسمان جود چون رخشنده گردد آفتاب
در مقابل سهو باشد بخشش نور از سها

در ریاض دهر چون بالا کشد سرو سهی
از بنفشه نیست لائق جلوه با پشت دوتا

در سخن آنجا که باشد طبع سحبان سحرساز
کی پسندد عاقل از طیان که گردد ژاژخا

در ضرورت باشد این معنی طریق شعرگیر
ناروانی غیر شاعر هست شاعر را روا

چون دبیر عقل زد بهر من این سنجیده رای
سر زد از خاطر بوفق رایش این مطلع مرا

جز تو نبود قاصدی بی قاصد ازای صبا
خیز و بگذر سوی آن مقصود جانها قاصدا

عرضه ده آنجا سلامی از سلامت منشعب
بلکه چون اسم سلام فاتیان را ملتجا

سینش از دندانها پیوسته دندانه ده تیز
تا کشاید از رگ جان عقدهٔ رنج و عنا

لام یا از دل از دو تا دیده و خم گشته پشت
تا به پشت خم کشد او را لبس حد ادا

دان الف دال آمده در دی که پا بنهاده ام
بی لوای استقامت در ره عشق و ولا

حلقهٔ میمش بود شاهد بران معنی که کرد
سر اخلاص و محبت حلقه در گوش ما

بعد تبلیغ سلام از بنده جامی عرضه کن
گر مجال گفت و گو باشد دران حضرت ترا

کار زوی من بدیدارت بسی کامل ترست
زار زوی عاشق مفلس بوصل کیمیا

تشنه را در بادیه روزی که باشد از سموم
گرم چون اخگر زمین سوزنده چون آتش هوا

سیل دل دانی چه سان باشد بسوی آب از آن ... شوق من افزون بود سوی تو ای بحر عطا

غرق بحر شوقم ار سویت نویسم شرح آن ... نیست آن جز جنبش دستی بقصد آشنا

نیست در شهر ترا از بهر منع زائران ... شهربی در را چه سان در بست بر رویم قضا

از گران جانی نیارم سویت آمد ورنه هست ... جذب شوق از پیش رو سوی دفع اضداد از قفا

هست جنبانیدن از جا کوه آهن را محال ... گرچه گردد صرصر شوق رخت آهن ربا

شد فضای ملک هستی بر دلم چون نای تنگ ... میرسد هر دم نفیرم بر فلک زین تنگنا

بر جبین داغ نفاق از یکطرف مشتی دغل ... بر زبان لاف وفاق از یکطرف جمعی دغا

دوستان این دشمنان آن می ندانم در میان ... تا یکی یا شم مذبذب لا الی، و لا الی

چند گردم گرد شهر و روستا درد اکه نیست ... هم زبانی یافت نی در شهر و نی در روستا

درد تنهائی گریبان گیر من شد تا نبود ... دهر اخوان از کفم دامان اخوان الصفا

پاکبازانی تنن بر ساحل بحر وجود ... لیک سرجان شان مستغرق موج فنا

مستقر صورت ایشان حضیض مسکنت ... مرتقای همت ایشان حریم کبریا

گم شود چون قطره در دریا اگر باید گذر ... بردل ایشان ز اوج عرش تا تحت الثرا

از نوازشهای شیرین وز نصیحتهای نرم ... خستگان را مرهم و آزردگان را مومیا

تاج و تخت سلطنت را خواب بینند و خیال ... شب چو آسایند سر بر خشت و تن بر بوریا

یک نفس ز اوقات شان عیش مخلد را سبب ... یک گهر ز انفاس شان ملک مؤبد را بها

رای شان در دفع ظلمتها مصابیح الظلم ... رای شان در حل مشکلها مفاتیح الهدی

مانده ز ایشان دور در اصحاب صورت کرده ام — اختیار گوشهٔ تجرید و کنج انزوا

لیک با جمعی برون از کسوت نوع بشر — عقد صحبت بسته ام هم در خلا هم در ملا

فیض ایشان چون رسید از قلم بی واسطه — مانده محفوظند لوح آسا ز نقش هر خطا

وحشیان حرف را که هم گریزان آمدند — قید کردستند در مشکین سلاسل عمرها

پوست پوشانی فرو بسته لب از گفتار لیک — بر طلبگاران بتائید نظر مشکل کشا

آن یکی از جمله برتر در علو مرتبه — چون پیمبر باطن او مهبط وحی خدا

وان دگر از بهر دور افتادگان او دلی — پر خبرهای صحیح از بارگاه مصطفی

آن یکی ز اسرار قرآن برقع شبهه کشای — وان دگر ز آئینهٔ سنت ظلام شک زدا

آن یکی از جنبش مشائیان در وی اثر — وان دگر از تابش اشراقیان بر وی ضیا

آن یکی دوشیزگان سر وحدت را ز رخ — برگرفته در حضور با لقان ستر خفا

وان دگر تشحید خاطرها نهاده در میان — گاه نثری دلفریب و گاه نظمی جانفزا

از فرنگی شیشهٔ چشم خود همه کرده چهار — کرده رو در روی ایشانم نشسته دائما

گر شود ابر شآمت بر رخ معنی حجاب — یا برو گرد ملال از دیدهٔ فکرت جلا

پای از سر سازم و کرسی ز زانو پیش نهم — پای بر کرسی نکی ارتقی الی روض العلا

سر ز جیب تن بر آرم دیدهٔ جان افگنم — بر جهانی همچو صحرای امل بی منتها

ملکی از نور و ظلم برتر که هر کاینجا رسید — گفت لیس عند ربی لا صباح لا مسا

نی درو بغض و عداوت نے درو حرص و امل
نی درو کبر و رعونت نی درو رزق و ریا

لاله باغ دی از باران صفوت در نمو
آهوے دشت دی از ریحان حیرت در چرا

داده هوی آهوش جانم نشان از کنه غیب
خوانده لای لاله اش دل را نفی ماسویٰ

شاهیا ز دل بتهٔ اندر هوایش پر زنان
قید آب و گل کشد بازم درین محنت سرا

زان شکارستان هزاران صید معنی آورم
بهر قوت جمعی از خوان حقائق ناشنا

لیک غرق حیرتم من کاین بیهودی سیرتان
میکنند از من و سلوا میل سیر و گندنا

نیست مقبول حیل جز آنچه خود گرد آورد
کوی عنبر گر نهی پیشش کجا بوید کجا

محرمے چون نیست پیدا از آنچه دارم در ضمیر
جز دهان بستن دوات آسائیم نبود دوا

درشوم مضطر ز خامه بر تراشم محرمی
وز زبان وے کنم در نامه عرض ماجرا

سر بپیچانم بخوناب جگر و ز داغ دل
بر نهم مهر و فرستم سوے خدام شما

از جوانمردان کهفم معرض از اغیار نیست
راز دار من وراے کهف یا کهف الورا

هم جهان را خواجه هم فقر را دیباچه
ثلث سر الفقه لکن تحت استار الفنا

مدح تو خواهم نه همچون شاعران و منشیان
وار دار آوای زاغان طوطی طبعم ایا

چیست کار شاعران تنسیق اوصاف و نعوت
چیست واب منشان تلقین القاب و کذا

دین تکلیف درجهٔ زرده دهی باشد بغرض
کم عیار آید بمعیار قبول از کیمیا

خودشناسی خویش اکن یعنی سوی معنی گرای
وز حد مدح گرفتاران صورت برترا

پای جائی نه که دون پایۂ قدرت بود
در بود برتر ز گردون پایۂ مدح و ثنا

غرقہ شو در بحر بحری کش افتادہ بردی
نیست بیش از برگی از نیلوفر این نیلی وطا

قطرہ بیش از بحر گنبد در انا لیکن چو شد
متحد با بحر تاب وی کجا آرد انا

اینچنیں مدحے کہ گفتم چون نہ حد غیر تست
مدح گو را اقتصار او لے نماید بردعا

تا بود سرمایۂ صوفی فنا از بود خویش
باد از ان سرمایہ حاصل سود تو گنج بقا

تیز بین باد ترا چشم یقین تا غایتی
کش ترقی ممتنع باشد پس از کشف غطا

ایضاً

درین سراچہ کہ چرخش کمینہ طاق نماست
ہمیشہ قامتم از بار دل چو طاق دو تاست

چگونہ شاد زید آنکہ بہر مردن زاد
بخانہ کہ پیے انہدام کردہ بناست

باعتبار درین کاخ زرنگار نگر
کہ ہر نظر کہ نہ از روی اعتبار خطاست

پیے مشاہدہ رازہائے پنہانے
رخام و مرمرش آئینہای دادہ جلاست

چرا چو سنگ اساسش بہ پستی ماندہ
کہ برتر از در و دیوار یار رنج و عناست

عروج دہ دل خود را کہ روزن باش
دری کشادہ بہ رویت ز عالم بالاست

بفخر ہر کہ سرافراخت ہمچو کنگرہ اش
فتد ز زلزلۂ حادثات در کم و کاست

بنطع خاک مربع نشین نشد بفراغ
جز آن فتاده که چون خشت فرش او زیر پاست

کمان مرخم طاقش که هست در خور زه
کشیده بر هدف دین و دل خدنگ بلاست

فروغ شمسهٔ او آفتاب تابانست
ولی دریغ که برق زوال آن پیداست

درون خانه شود تیره از در بسته
بتیرگی درون هر که در ببست سزاست

گشای بر همه کس در اگر صفا خواهی
که صفه را چو در بسته نیست جمله صفاست

چو تابه دان بریاضت لطیف ساز حجاب
که چون کثیف نماید حجاب امید ضیاست

نفیر درد جدائی رسد بگوش آخر
ز مطربی که درین بزمگاه نغمه سراست

ز بی نوائی خود پردهٔ دگر گیرد
مغنئی که درین پردهٔ گرفته نواست

ترا بستر پیش پرده راز نکشاید
جز این قصیده که از ستر کار پرده کشاست

گذشت پایهٔ شعرم برفت از شعری
بدین کتابه که معراج گفتهٔ شعر است

ولی هنوز علو مدارج قدرش
فرود منزلت مدح خسرو والاست

سپهر مرتبه سلطان حسین که کف جود
زده طپانچهٔ تشویر بر رخ دریاست

شهنشهی که چو باد بهار بستان را
نسیم عاطفتش رونق جهان آراست

بدشت آن همه گل چیست دانی دی سبزه
صبا و قائق لطفش نهاده در صحراست

بکوه آن همه کان چیست دانی دگوهر
فلک خصائص جودش نموده در خاراست

اگرچه در نظر آبیست بس تنک تیغش
گذشته گه ز میان گه ز گردن اعداست

ز گردن آب گذشته و تشنه می میرد ‌‌ ‌ بلی چنین بود آنرا که علت استسقاست
عصای رمح وی اعجاز موسوی دارد ‌ ‌ ‌ که روز معرکه در چشم خصم اژدرهاست

بدین نشیمن فقر و نیاز کی نگرد
چنین که همت او در مقام استغناست

تنزلیست ز اوج جلال و جاه ترا ‌ ‌ ‌ که منزل تو درین خاک تودهٔ غبراست
قیاس ملک جهان با حریم عزت تو ‌ ‌ ‌ حدیث خانهٔ چغد و نشیمن عنقاست
تو بر زمین بتواضع نشسته لیکن ‌ ‌ ‌ رواق قدر تو برتر ز گنبد خضراست
درین خرابه هماناً عمارتی که کنی ‌ ‌ ‌ غرض نه حظ خود آسودگی خلق خداست
که تا بسایهٔ دیوار تو پناه آرند ‌ ‌ ‌ که چرخ کینه ور و روزگار حادثه زاست
بجنب نور ضمیر تو آفتاب بود ‌ ‌ ‌ چنان حقیر که در جنب آفتاب سهاست
ز خسروان بتو کس را قیاس نتوان کرد ‌ ‌ ‌ درین قضیه که گفتم دلیل استقراست
بود دل همه مشغوف عشرت امروز ‌ ‌ ‌ بجز دل تو که مشغوف دولت فرداست
بلی ز دولت باقی امید بریدن ‌ ‌ ‌ برای عشرت فانی نه شیوهٔ داناست
عنان بارگی خود کشیده میداری ‌ ‌ ‌ ز هر رهی که شریعت بآن نه راهنماست
فروغ رای تو آثار شرع روشن کرد ‌ ‌ ‌ ظلام توره بر غوز راه دین برکاست
مهارت تو بجدلیست در دقیقهٔ فقه ‌ ‌ ‌ که مبدعات ضمیر تو حیرت الفقهاست
نفاذ عدل تو برداشت از میانهٔ خلق ‌ ‌ ‌ رسوم کج که نه با حکم شرع باشد راست

نشان نماند ز تمغا بغیر آن داغی — که در درون ز طمغا چه از غم تمغاست
اگرچه شوق سخن بر سیاق حکمت و پند — نه مذهب شعراء اهل وظیفهٔ حکماست
درین قصیده سپردم خلاف مذهب شعر — بوق امر تو کانرا نفاذ حکم قضاست
دگر نه همچو منی را بمجلسی که رود — هزار نکتهٔ حکمت زبان پند کجاست
سخن نه بر نهج اختصار رفت آن به — که طی کنم دگر این نامه را که وقت دعاست
همیشه تا ز فلک داند این قدر دانا — که هر عمارت او را خرابیی ز قفاست
مباد شغل تو الا عمارت دلها — که در عمارت دلها عمارت دو سراست

ایضاً

این مقام خوش که می بخشد نسیم وصل یار — خیر دار حل فیها خیر ارباب الدیار
فرخ آن محفل که شاهی را بود در وی نشست — روشن آن منزل که ماهی را فتد بر وی گذار
بیقراران را پدید آید قرار دل ازو — جای آن دارد که باشد نام وی دار القرار
از فروغ آفتاب شمسه‌اش ذره ذره را — دیدهٔ اعمی، تواند دید در شبهای تار
نقش دیوارش اگر صورتگر چین بنگرد — رو بدیوار آورد از صورت خود شرمسار
از منبت نقشها دیوار و سقفش فصل دی — همچو صحن باغ ز الوان نبات اندر بهار
بین نگارین خط ز قرطاس مقطع کرد داد — نیست ممکن مثل آن قطعا ز کلک خط نگار

باشد از هر رنگ خط بر کاغذ آن دین بعکس — کرده از کاغذ خطے بر لوح رنگین آشکار

چون دلِ صوفی درو پیداست صورتہائے غیب — بس که مصقولست دیوار و درش آئینه دار

کی بود هر چوب باب آنکه وی را در شود

کو درین آرزد طوبی بروے خود بر آرد

تا در آید آفتاب دولتش روزی زور — ناپدان را مانده بر در چشمهاے انتظار

گنبد غنچه است در باغ جهان آرائی هر — کز درقهاے تلون باشدش سقف و جدار

کاغذین خانه است چون فانوس تا در وی نہد — شمع ملک ایمن ز باد حادثات روزگار

مامن عیش ست چون فردوس تا در وی کشد — تو عروس ملک در بر شاه جمشید اقتدار

خسرو غازی معز ملک و دین سلطان حسین

شهریار کامیاب کام بخش کامگار

آسمانِ عز و رفعت آفتاب قدر و جاه — بحر جود و مکرمت کان سخا کوه وقار

مدح او چون شاعران خواهم که گویم نیک نیست — پیش ارباب ذکا و فطنت آنرا اعتبار

نکته کز طرف زبان خیزد نشاید بهر مدح — مهره سفتن از خزف خوش نیست بهر گوشوار

مدحت آن باشد که از بخشایش و بخشش کند — عدل و جود خود رقم بر صفحهٔ لیل و نهار

بلکه از لیل و نهار آندم که نیمه و هم نشان — باشد آنرا جاودان منشور عز و افتخار

خیزد از عدلش درخت میوهٔ امید بر — روید از جودش نهال دولت جاوید بار

خه چه باشد عادل ارچه کس بآن نستایدش — روز حشر از راستی عدل گردد رستگار

در نباشد عادل و خوانند خلقی عادلش — در شمار دم بر آید مدح شان روز شمار
ای بسا دیوان مدح شهریاران را که کرد — ثبت بر لوح زمانه شاعر مدحت شعار
لیک چشم اعتبار امروز از آن برداشتست — عقل عبرت بین چنان کامثال از تقویم پار
شهریارا کامگارا میکنم پیش تو عرض — چند نکته بر زبان نیکخواهی گوشدار
سعی در تعمیر صورت پیش ازین مهماکه هست — پیش معماران دار الملک معنی عیب و عار

خانهٔ دل در تنزل خانهٔ گل سر بلند
خانهٔ دین در تنزل خانهٔ طین استوار

کار طفلانست کردن نقش بر دیوار و در — بالغان را زینهار از کار طفلان زینهار
شاهباز همت خود بر پران زین خاکدان — تا کند بر شاخ سدره طایر قدسی شکار
فسحت منزل اگر بودی ز کار ارباب دل — کی ازین فیروزه ایوان سر بر آوردی بغار
تنگ بودی چون دل اهل جهالت تیره نیز — خلوت لقمان که بود از خوان حکمت لقمه خوار

خرقه اش یک نیمه ماندی خشک نیمی تر شدی
چون تر از کلبهٔ او ابر گشتی قطره بار

بهر قیلوله در آن پیغوله چون خفتی بخاک — پر شدش سایه ردا بودی فروغ خور ازار
کس نیارستی قیامش فسحتی کردن از رکوع — چون در آن کاشانهٔ محنت شدی طاعت گزار
بس که در وقت سجودش سر بدیوار آمدی — تارک آن سر بسر ز آسیب آن بودی فگار
بوالفضولی گفتنش آن به که پی آسودگی — منزلی با فسحت و نزهت نمائی اختیار

گفت آنکس را که باید بار بستن زین سرای
فسحت خانه ازین افزون نمی آید بکار

راحت خانه چو سود اینجا چو خواهد عاقبت
پاسے ہمت زین مغاک تنگ بالاتر کہ چرخ

محنت ہمخانگی پیش آمدن مامور وعار
نقد انجم میکند زین شیوه و پایت نثار

تو بغفلت خفته مست و ہرشبی از بہر پاس
چشم برتو دیده بانان را ازین نیلی حصار

از غبار تن بیفشان دامن جان پیش ازان
در کنار کس چو نہد آرزوی این جہان
ترسم از اطناب طبع شاه را گیرد ملال
فی دعائی کز خدا خواہم محالی بیر او
فی دعائی کز قصور ہمت اندر وی کنم
بلکہ میگویم خدایا تا بقا ممکن بود

کز وجودت باد استغنا برانگیزد غبار
خوش کسی کز آرزوی این جہان گیرد کنار
بر دعا خواہم سخن را بعد ازین کرد اختصار
چون ہزارش سال در عالم بقا یا صد ہزار
بر حصول دولت و اقبال با فی اقتصار
بر بقایش باد ملک دین و ملت را مدار

دولتی بادش قرین مسند شاہے کز ان
پایۂ ادنے نماید تخت ملک پائدار

تم القصاید بعون الله وحسن توفیقہ و تیلوه الغزلیات ونسال الله ان یوفقنا
بجمیع السعادت بحق محمد خیر من نطق
بافصح الکلمات

کتاب غزلیات

ردیف الالف

یا من بدا جمالک فی کل ما بدا — بادا هزار جان مقدس ترا فدا
می نالم از جدائی تو دم بدم چو نی — وین طرفه تر که از تو نیم یک نفس جدا
عشقست و بس که در دو جهان جلوه میکند — گاه از لباس شاه و گه از کسوت گدا
یک صوت بر دو گونه همی آیدت بگوش — گاهی ندا همی نهیش نام و گه صدا
برخیز ساقیا بکرم جرعهٔ بریز — بر عاشقان غم زده زان جام غم زدا
زان جام خاص کز خودیم چون دهد خلاص — در دیدهٔ شهود نماند بجز خدا

جامی ره هدی بخدا غیر عشق نیست
گفتیم والسلام علی تابع الهدی

حرز جانهاست نام دلبر ما — ما اعز اسمه وما اعلی
نام او گنج نامهٔ لاهوت — گنج پنهان و نام از و پیدا
همه اسما مظاهر ذاتند — همه اشیا مظاهر اسما
لا اری فی الوجود الا هو — محو شد نام غیر و نقش سوی
هستی مطلق ست حدت صرف — این هو این انت این انا
من داد و تو از میان برخاست — سر وحدت شد از همه یکتا
جان جامی ز نکتهٔ وحدت — نشکیبد چو ماهی از دریا

ایضاً

خدای خیر دهاد آن جوان رعنا را — که وارهاند به پیرانه سر ز ما ما را

کرشمهای غزالان مست می‌بخشد — فراغت از دو جهان عاشقان شیدا را

چو سود پند کسان چو نمیبرد ز دلم — هوای قد دلارا و روی زیبا را

شرار سینهٔ مجنون ز آتش لیلی — کباب ساخت همه آهوان صحرا را

بسجود خاک رهت بردنم تمنّا بود — بخاک میبرم امروز این تمنا را

بدیده سوی تو آیم که از سر پاکان — برهگذار تو جا نیست بر زمین پا را

هلاک جامی دلخسته خواست آن کاراست — بشکل و شیوه سواران سرو بالا را

چه بخت بود که ناگه بسر رسید مرا — که داد مژدهٔ وصل تو هر که دید مرا

رمیده بود دل از هوش و صبر شکر خدا — که آن رمیده بدیدارت آرمید مرا

فتاده مُرده تنے بودم از جمال تو دوش — بیک نفس لب تو روح در دمید مرا

کشم بدیده بسی منت از نسیم صبا — که کحل دیده ز خاک رهت کشید مرا

گل مراد برآورد در ریاض امید — بدل ز هجر تو جائی که می خلید مرا

همه ولایت عشقم بود بزیر نگین — ز قطره قطرهٔ خون کز جگر چکید مرا

ز عشق تو به نه مقدور من بود جامی — خدا چو بهر همین کار آفرید مرا

تجلی الراح من کاس تصفی الروح فاقبلها / که می بخشد صفای می فروغ خلوت دلها

انلنی جرعة منها ارحنی ساعة عنی / که ماند از ظلمت هستی درون پرده مشکلها

بجان شو ساکن کعبه بیابان چند پیمایی / چو نبود قرب روحانی چه سود از قطع منزلها

برآرای بحر بی پایان ز جود پیکران موجی / که خلقی تشنه لب مردند بر اطراف ساحلها

مرا نظارهٔ محمل ز سلمی باز میدارد / چه باشد برق استغنا زند آتش بمحملها

تو سلطان فلک قدری چو باشی با گدا طبعان / تو خورشید جهانتابی چه گردی شمع محفلها

صفائی جام می جامی بروز نگ غم از خاطر / اذا ما تلق من هم فحا ولها و ناولها

کیست آن سر که درآمد بدر خلوت ما / که شد از عکس رخش نور همه ظلمت ما

آفتابیست درخشنده که از طلعت او / رفت بر چرخ برین کوکبهٔ دولت ما

می سرشتیم گل محنت از آب مژه شکر / که برآمد گل راحت ز گل محنت ما

جان ز کف رفت چه سازیم نثار قدمش / که پس از مرگ خرامد بسر تربت ما

سگ او خواند رقیب از سر خواری ما را / این لقب در دو جهان بس سبب عزت ما

جان نفشاندیم بخاک قدمش لیک چه سود / که نیفتاد قبول کرمش خدمت ما

غایت همت ما وصل وی آمد جامی / همتی داد که کاری بکند همت ما

دیده‌ام ز مژه کوکب بی ماه رخت شبها / تاریک شبی دارم با این همه کوکبها

چون از دل گرم من بگذشت خدنگ تو	از بوسهٔ پیکانش شد آبله ام لبها
از بسکه گرفتاران مردند بکوی تو	با وحش همه جان باشد خاکش همه قالبها
از تاب و تب هجران گفتم سخن وصلت	بود این هذیان آری خاصیت آن تبها
تا دست برآوردی زان غمزه بخونریزی	بر چرخ رود هر دم از دست تو یاربها
شد نسخ خط یاقوت اکنون همهٔ غایان	تعلیم خط از لعلت گیرند بمکتبها

جامی که پی مذهب اطراف جهان گشتی
با مذهب عشق تو گشت از پی مذهبها

ای یاد تو زگل فراغ ما را	گل بی تو بسینه داغ ما را
در باغ گل از تو میبرد بوی	بوی تو برد بباغ ما را
دارد شب هجر شعلهٔ آه	در عشق تو بر چراغ ما را
دل رفت و نشان زهر که پرسم	سوی تو دهد سراغ ما را
کنجی و ز مفلسی خیالت	جا ساخته در دماغ ما را
مائیم و صفیر عندلیبان	خوش نیست نفیر زاغ ما را

مشغولی عشق داد جامی
از شغل جهان فراغ ما را

نسیم الصبح زر منی ربا نجد و قبلها	که بوی دوست می آید از آن پاکیزه منزلها
چه گرد شوق وصل افزون چه جای صحن اگر مجنون	ببوی هودج لیلی فتد دنبال محملها

دل من پر ز مهر یار و او فارغ بود ست آن
که میگویند راهی هست دلها را سوی دلها

رسید اینک ز ره سلمی و من از ضعف تن زینسان
فخذ یا صاح روحی تحفة منی و اقبلها

مریز ای ابر دیده آب حسرت بر سر راهش
که دور اَولی اسم آیش ز آسیب چنین گلها

مرا از هجر او در دل گره می بود صد مشکل
چو دیدم شکل او فی الحال حل شد جمله مشکلها

ز جور دور غم فرجام جامی قصها دارد
ولکن خوف املال الندامی لم یطولها

احسن شوقا الی دیار لقیت فیها جمال سلمیٰ
که می رساند از آن نواحی نوید لطفی بجانب ما

بوادی غم منم فتاده زمام فکرت ز دست داده
نه بخت یاور نه عقل رهبر نه تن توانا نه دل شکیبا

زهی جمال تو قبله جان حریم کوی تو کعبهٔ دل
فان سجدنا الیک نسجد وان سعینا الیک نسعیٰ

ز سر عشق تو بود ساکن زبان ارباب شوق لیکن
زبی زبانی غم نهانی چنانکه دانی شد آشکارا

بکت عیونی علی شئونی فساء حالی ولا ابالی
که دانم آخر طبیب وصلت مریض خود را کند مداوا

اگر بجورم بر آوری جان دگر بتیغم بیفگنی سر
قسم بجانت که بر ندارم سر ارادت ز خاک آن پا

بناز گفتی فلان کجائی چه بود حالت درین جدائی
مرضت شوقا و مت هجرا فکیف اشکوا الیک شکوا

بر آستانت کمینه جامی مجال بودن ندید از آن سو
بکنج فرقت نشسته محزون بکوی محنت گرفته ماوا

کار ما جز فکر مردن نیست دور از یار ما
وه که یار ما ندارد هیچ فکر کار ما

ردی در دیوار غم شبها بسر بردن چه سود
گر نه آن مه بر زند یک شب سر از دیوار ما

میکند پاک از سرشک سرخ روی یار قیب
وز حسد دیدن نیارد رنگ بر رخسار ما

گرچه شد سر حلقهٔ اهل معرفت را شیخ شهر
سرنمی آرد برون از حلقهٔ زنار ما

چند خود را پیش ما با قیمت نهی آیا رسا
خودفروشی را رواجی نیست در بازار ما

طره کن کو گوشهٔ دستار خود زاهد که شد
درد پا لای حریفان گوشهٔ دستار ما

گفتم از بوی تو شد باد صبا عطار گفت
جامی از انفاس خوش اکنون توئی عطار ما

ای برده رخت رونق گلها و سمنها
دارد دهن تنگ تو در غنچه سخنها

گر سرو نه چون قد تو باشد نتوان برد
چون آب بزنجیر مرا سوی چمنها

صحرا ای عدم لاله ستان شد چو شهیدان
با داغ تو رفتند بخون غرق کفنها

مشکل که بود روی خلاصی دل را
از زلف تو با این همه خمها و شکنها

با لذت آوارگی لذت عشقت
غربت زدگان را نشود میل وطنها

چون خامه بوصف رخ او خشک فروماند
جامی که شد انگشت نما در همه فنها

یارب انصافی بده آن شیخ دعویدار را
تا بخواری ننگرد رندان دردی خوار را

شرع را آنرا اهل دل تصور کرده است
زان گرفته پیشهٔ خود شیوهٔ آزار را

طبع بر گنج حقیقت قفل و شرع آمد کلید
تا دهد آن گنج بیرون گوهر اسرار را

هر که جنباند کلید شرع را بر وفق طبع
طبع بگشاید برویش جز در ادبار را

منکر اہل طریقت راز عرفان بہرہ نیست
نیست جز جہل جبلی موجب این انکار را
سر وحدت منطق الطیرست جامی لب ببند
جز سلیمانے نشاید فہم این گفتار را

بوی عشق از گفتۂ عطار عالم را گرفت
خواجہ مزکومست ازان منکر بود عطار را

ہر شب افروختہ از آتش دل مشعلہا
روی از کوے غمت سوی عدم قافلہا
دلم از پرتو خورشید رخت قندیلیست
از سر زلف تو آویختہ باسلسلہا
شرح اسرار خرابات نداند ہمہ کس
ہم مگر پیر مغان حل کند این مسئلہا
در رہ فقر و فنا بے مدد عشق مرد
کہ کمین گاہ حوادث بود این مرحلہا
گفت وگوی خرد از حد بگذشت ای ساقی
بادہ در دہ کہ ندارم سر این مشغلہا
ساعتی گوش رضا سوی من دلشدہ نہ
کا مشب از دست تو ہم پیش تو آرم گلہا

واقف از سر خرابات جز ان مست شدہ
کہ بمیخانہ برآورد چو جامی چلہا

شد بر رخ روی چو مہت زلف شب آسا
سبحان قدیر جعل اللیل لباسا
تا کے زغم سود و زیان ریختہ توان بود
اے خواجہ بیا ساغر مے گیر و بیاسا
دینی نہ متاعیست کہ از رہ بزلیع
باخصم مدارکن وبا دوست مواسا
اسرار نی از فہم کنے جملہ سماعست
لایمکن ان یدرکہا العقل قیاسا
راہیست نہانے ز تو تا دیر معانی
جز پیر مغان نیست درین راہ شناسا

خواهی که درین راه خدا پاس تو دارد / رخساره بخاک رهِ هر بے سر و پا سا

تا صاف نشد جامی از اوصاف من و ما
ما صادف من راح مصافا تک کاسا

شرفِ کعبه بود کوی ترا / زادها الله تعالے شرفا
زائرِ کوے تو از کعبه گذشت / سر کوے تو کجا کعبه کجا
ساخت همچون مه نو ناشده پیر / میل ابروی توام پشت دوتا
سر من غرقه بخون افتادست / تا فتادست ز تیغ تو جدا
بی تو با جان دگرم باقی نیست / جان اگر رفت ترا باد بقا
هر کجا درد و دوا نیز بود / چه تو بے درد فتادی چه دوا

داشت در بیت حزن جامی جای
جاءنا منک بشیر فنجا

هر چه اسباب جمالست رخِ خوب ترا / همه بر وجه کمالست کما لا یخفے
بعد عمرے کشمت گفتی و من می میرم / هر دم از غم که مبادا نکند عمر وفا
بس که زاهد بریا سبحهٔ صد دانه شمرد / در همه شهر بدین شیوه شد انگشت نما
گر بتیغ تو جدا شد سرم از تن چه عجب / غم آنست که از تیغ تو افتاد جدا
خواستم خواهم از آن لب بدعا دشنامے / حاجتِ من چه روا گشت چه حاجت بدعا
طلب بوسه از آن لب نبود حد کسے / در سر ما هوسی هست ولی زان کف پا

جامی آخر لب زلف تو ز دوست امید
خصه الله تعالی بمزید الزلفی

من که خدمت کرده ام رندانِ دُرد آشام را
کی شمارم پخته وضع زاهدان خام را

تا شدم فارغ باستغنای عشق از هر مراد
بر مراد خویش یابم گردش ایام را

رند و صوفی عارف و جامی مخوانیدم که من
گم شدم در شاهد و مے بر نتابم نام را

شیخ شهرت جوی رعنا را تماشا کن که چون
در لباس خاص ظاهر شد فریب عام را

می کشد دامی پے صید مگس چون عنکبوت
شاهبازی کو که از هم بر درد این دام را

محتسب در منع می از حد تجاوز مے کند
میبرد زین فعل منکر رونقِ اسلام را

هر کس از اقسام فطرت قسمت خود یافتند
زهد ورزان جامهٔ سالوس و جامی جام را

چند بوسم دست و پا پیک دیار یار را
فرخ آن ساعت که یابم دولت دیدار را

یار اگر طعن فراموش کاریم زد در زیست
زانکه با یادش فرامش کرده ام اغیار را

خواند می طومار غم بے او دلی چون شد مرا
نامه اش تعویذ جان طی کردم این طومار را

دیده ام آزار از آن رخ دور میخواهد دلم
تا دهم بیرون لشرح دوری آن آزار را

لیک نازک باشد آن خاطر ندانم چون کنم
درج در گفتار کم درد دل بسیار را

بنده جامی دعای او که بر نامد ز دست
خدمتی زین به دعاگویان خدمتگار را

چون مرادِ نامرادان امداد همواره باد
بر مراد او مدار این گنبدِ دوّار را

ایضاً

دو هفته شد که ندیدم مه دو هفته خود را / کجا روم بکه گویم غم نهفته خود را
دراز خواب خوش ای بخت بد مگر بگشایم / بروی همچو مهش چشم شب نخفته خود را
خدایرا مکن ای باغبان مضایقه چندان / که یک نظاره کنم باغ نو شگفته خود را
مریز اشک من ای چشم خون گرفته که خواهم / کنم نثار رهش این دُر نسفته خود را
رمید دل ز من از زلف دام نه که نخواهم / بجز شکار تو مرغ هوا گرفته خود را
ز هر چه غیر تو خالیست دل بیاد بیا را / حریم منزلم از گرد غیر رفته خود را

همین بس است باو نامه جامیا که نویسی
بخون دل بر ش این دردناک گفته خود را

ترا ای نازنین هر سوز دلها صد سپه بادا / بهر جا بگذری صد جان پاکت خاک ره بادا
همی ترسم شود آزرده آن تن ورنه می گفتم / ترا هر شب درون دیده من جایگه بادا
ز حکم عقل مے نبخشد فراغت عشق تو ما را / همیشه عشق تو در کشور دل بادشه بادا
سیه رو خواندیم وان موجب صد سرخ رویے شد / سر موی اگر گویم خطا ردیم سیه بادا
طفیل دیگران باشد که یابم لذت تیغت / همیشه خوی تو خونریزی هر بے گنه بادا
کله کج کرده میتازی سمند خلق میگویند / خدا همواره یار این سوار کج کلہ بادا

دل جامی که شد بتخانه از مهر بتی چون تو
نه در وی فکر مسجد نه هوای خانقه بادا

شد سحر قاید اقبال من شیدا را
آتش انس من جانب طور سینا را

ای خوش آن آتش رخشنده کز آئینهٔ صبح
میبرد شعلهٔ آن رنگ شب یلدا را

گر نیابم ز سر کوی تو در کعبه نشان
از مژه دجلهٔ بغداد کنم بطحا را

نکهت عنبر سارا همه عالم بگرفت
تا صبا شانه زد آن طرهٔ عنبرسارا

طوطی ناطقه را قوت حدیث لب تست
بهر شیئی بکشا آن لب شکرخا را

بس که رفتند شهیدان غمت سوی عدم
لاله‌ها غرقه بخون میدهد آن صحرا را

جامی از عرض سخن چیست ندانم غرضت
چون درین دور کسی کم خرد این کالا را

کیست کز عاشق بیچاره رساند یار را
وز فراموشان دهد یاد آن فرامش کار را

شد دلم آزردهٔ زخم غم هجران کجاست
مرهم وصلی که از دل چند آن آزار را

اشک خونین سرخ روییهاست پیش مردمم
حق گزاری چون کنم این دیدهٔ خونبار را

خون از آن گریم بهجر او که در خون غرقه به
دیده کو لایق نباشد دولت دیدار را

یار گفت آن مه برآیم با تو خوش سال دگر
شد چنان امسال کاندر خاک جویم یار را

بهر خود نام سگ آن در نخواهم عاریت
چون پسندم بر شعار دولتش این عار را

سر ببالین جدائی دید جامی را طبیب
گفت جز مردن علاجی نیست این بیمار را

رحمی بده خدایا آن سنگدل جوان را
یا طاقتی و صبری این پیر ناتوان را

بختم جوان و عقلم پیر است لیک عشقش
آورده زیر فرمان هم پیر و هم جوان را

گر زرد شد گیاهی در خشک سال هجران
پژمردگی مبادا آن تازه ارغوان را

خون میرود ز چشمم آن بخت کو که بینم
سروی نشسته بر لب این چشمهٔ روان را

زاهد بکنج محراب آورده رو بطاعت
عاشق گرفته قبله آن طاق ابروان را

محمل مبند امروز ای ساربان جانان
کز آب چشم ما شد ره بسته کاروان را

جامی ز عشق جانان گر گفت توبه کردم
این نکته بشنو از من زنهار مشنو آن را

مستم ز جان شده بنده مه یگانهٔ خود را
که ساخت جلوه که ناز بنده خانهٔ خود را

قدم بخانه ام آن سرو تا نهاد بهر دم
هزار بوسه زنم خاک آستانهٔ خود را

نداد دست جز اینم که ریختم ز دو دیده
بپای آن صنم این اشک دانه دانهٔ خود را

کبوتر حرم او بشاخ سدره و طوبی
نمید هد خس و خاشاک آشیانهٔ خود را

گرفت قصهٔ دردم درازی غم هجران
کجاست یار که کوته کنم فسانهٔ خود را

چو پیش یار نگفتند شرح عشق تو جامی
رسان بعرض وی این شعر عاشقانهٔ خود را

ای مه خرگه نشین از رخ برافگن پرده را
شاد کن آخر گهی دلهای غم پرورده را

گر بگورستان مشتاقان سواره بگذری
جان دهد در تن صدای سم اسپت مرده را

شربت هجران چشیدم مکر جان کندن چه سود
چون امید زلیست باشد زهر قاتل خورده را

گر بخون غلطم چه باک او را که طفل خردسال
رقص داند اضطراب مرغ بسمل کرده را

جان بلب آورده ام لب بر لبم نه یک نفس
تا بتو بسپارم اینجان بلب آورده را

بی طلب نتوان وصالت یافت آری کی رسد
دولت کعبه بجز رنج بیابان برده را

جامیا ما و تو بر خیز تا بر یاد دوست
جام می گیریم ز غم زاهد افسرده را

اگر هر دم زنی صد تیغ بر ما
بریدن از تو نتوانیم قطعا

جفا ها خواهمت فرمود گفتی
خدا را ماه من اینها مقرما

بود جائی خیالت خانهٔ چشم
بهر دم گفته ام این نکته صدجا

بگوشت میبرد سر زلف مشکین
دگر ز اندازه بیرون مینهد پا

سر بی مغز زاهد را توان کرد
برابر با کدو حاشا و کلا

بزم با آه دل زان لب خیالی
بلی بی دود نتوان پخت حلوا

بقتل جامی ای مه رنجه گشتی
کرم کردی جزاک الله خیرا

ایضاً

از خار خار عشق تو در سینه دارم خارها
هر دم شگفته بر رخم زان خارها گلزارها

از بس فغان و شیونم چنگیست جسم گشته تنم
اشک آمده تا دامنم از هر مژه چون تارها

ره جانب بستان مکن کز شوق تو گل در چمن
صد چاک کرده پیرهن شسته بخون رخسارها

تا سوی باغ آری گذر سرو و صنوبر را نگر
عمری پئے نظارہ سر بر کردہ از دیوارہا

زاہد بمسجد پردہ پی حاجی بیابان کردہ طے
آنجا کہ کار نقل ومی بیکار نیست این کارہا

ہر دم فروشم جان ترا بوسہ ستانم در بہا
دیوانہ ام باشد مرا با خود بسے بازارہا

تو دادہ بار ہر خسی من مردہ از غیرت بسی
یکبار میر و ہر کسے بیچارہ جامی بارہا

سیمین ذقنا سنگدلا سادہ عذارا
خوش کن بنگاہی دل غم پروردہ ما را

این قالب فرسودہ گر از کوی تو دور است
القلب علی بابک لیلا و نہارا

آزردہ مبادا کہ شود آن تن نازک
از بہر خدا چیست مکن بند قبا را

چو بر گذرم از سر کوئ تو کہ آنجا
یارای گذشتن نبود باد صبا را

خوش آنکہ ز می مست شوی بیخبر افتی
پنہان ز تو من بوسہ زنم آن کفِ پا را

گر ہست چو مجمر نفسم گرم عجب نیست
از حیک تدا وقد نحی قلبی نارا

جامی نکند جز ہوس بزم تو لیکن
در حضرت سلطان کہ دہد راہ گدا را

چند سوی چمن آیم بہوایت چو صبا
یکرہ ای سرو سہی قامت خود وا بنما

بتہ کرتہ نیلی سوی بستان بخرام
تا گل از شوق کند خرقہ پیروزہ قبا

باغبان کاش کند سوسن و گل فرش رہت
زانکہ بر روی زمین حیف بود آن کف پا

ہمچو بلبل بہوا اے گل رویت نالم
نیست این نالہ و فریاد من از باد ہوا

سرو را جالب چو لیست و ترا گوشهٔ چشم
ز آب صافی نگرآن روی چو گل تا دانے

الله الله چه تفاوت تو کجا سرو کجا
گرچه رد این همه جو یان تو اند اہل صفا

با تو جامی ہوس گشت گلستان دارد
لیک چون ہمرہے سرو کند شاخ گیا

من که جا کردم بدل آن کافر بدکیش را
ناصحا سودا ے بدخوئی چنین میدارم
رسم دلجوئی ندارد ارچه آن سلطان حسن
کیش پر تیر جفا دارد بکین بیدلان
دل فگار تست کارا و میفگن یا طبیب
درد تو بیش از حد و غمهای تو از درد پیش

گوش کردن کی توانم قول نیک اندیش را
ورنه هرگز کس چنین رسوا نخواهد خویش را
یا نمیگوید کسی حال من درویش را
از کدام استاد سنگین دل گرفت آن کیش را
زانکه جز داغ تو نبود سود مند این ریش را
با که گویم یارب این غمهای پیش از پیش را

سینهٔ جامی که شد ریش از تو نتوان پیش زد
زانکه آه سوزناکش میگذارد نیش را

بر کش ای صوفی ز سر این خرقهٔ سالوس را
کاسهٔ می خور که خواهد کاسهٔ سر خاک خورد
حسن رعنایان ز جعد عنبرینه جلوه یافت
چند تابد سر فرازانه چرخ بکشا روی خویش
رنج بے حاصل مبین در نبض عاشق ای طبیب

جام می بستان و بشکن شیشهٔ ناموس را
بود نقش کاسهٔ زر این سخن کاوس را
زیب و فر آری بزیر خود بود طاوس را
بر فروز از نور چراغی این کهن فانوس را
نیست دستی بر مریض عشق جالینوس را

صیت عشقت کی نهان ماند که چون ما دایمان | بر سر بازار رسوائی زدیم این کوس را

دست بوس دوست جامی برنمی آید ز دست
پای در راه طلب نه دولت پابوس را

بخرام و باز جلوه ده آن سرو ناز را | پامال خویش کن سر اهل نیاز را
بگذار یک نظاره دران رو که اهل دل | گیرند کیمیا نظر پاکباز را
خوش آنکه تو نشینی و من پیش روی تو | سازم بهانه بهر سجودے نماز را
حسن تراز عشق من آوازه شد بلند | محمود ساخت شهرهٔ عالم ایاز را
از شرح سوز و درد من ای جان گداخته | پیش که گویم این الم جانگداز را
جولان مده سمند بهر عقل و دین ما | بگذار شهسوار من این ترکتاز را

جامی گرفت خاطر آن مه ز شرح هجر
کوته کن این فسانهٔ دور و دراز را

کاش ویران شود از سیل فنا خانهٔ ما | تا کشد گنج لقا رخت به ویرانهٔ ما
چرخ فیروزه که بینی شفق کلگونش | دُرد آلوده سفالیست ز خمخانهٔ ما
ما و پیمان می اے زاهد پیمانه شکن | دور باد آفت زهد تو ز پیمانهٔ ما
طرفه حالے که بیک حرف زبان بگشادیم | قاف تا قاف جهان پر شد از افسانهٔ ما
شیوهٔ زهد به رندان چه فروشیم که نیست | نرخ یک جرعهٔ مے سبحهٔ صد دانهٔ ما
سایه رحمتے اے شمع چه گل کافتادست | بال و پر سوخته در پاے تو پروانهٔ ما

جامی این نافه‌گشائی ز که آموختهٔ
که معطر شد از انفاس تو کاشانهٔ ما

هر دم افروزی چو گل رخسار آتشناک را
شعله در خرمن زنی مشتی خس و خاشاک را

عقل را روشن شود ماهیت حسنت اگر
پردهٔ حیرت بلند و دیدهٔ ادراک را

جان پاک ست آن نه تن در زیر پیراهن ترا
صد هزاران آفرین جان آفرین پاک را

جامهٔ جان چاک شد تاری ز پیراهن ببخش
کز چنان رشته توان پیوند کرد این چاک را

دامن خرگه برافگن ای مه خرگه نشین
ورنه خواهد سوخت آهم خرگه افلاک را

کمترین صید توام پیش سگان خود فگن
گر نیم لائق که آلائی بمن فتراک را

خاک شد بر رهگذرت جامی و هرگز نیافت
آن شرف کز سایهٔ سرو تو باشد خاک را

هر کجا جلوه کند آن بت چالاک آنجا
خواهم از شوق کنم جامهٔ جان چاک آنجا

مزن آتش بمن ای ماه درای کوی میعاد
دود خیزد ز سر این خس و خاشاک آنجا

میبریدم ز سر راه بنعش اگر میرم زار
بگذارید خدا را که شوم خاک آنجا

شدم آوازهٔ شهری بگرفتاری دل
که ز خونریز عزیزان نبود پاک آنجا

پای جائی که نهد کاش گذارد داول
که بمژگان ز خس و خار کنم پاک آنجا

دور دارانم که گذارم ز فلک ناوک آه
تا چسان میگذراند دل غمناک آنجا

جامی از خون خود آلوده مکن صیدگهش
که نه بیند چنین صید بفتراک آنجا

خوشست نازِ توای سروِ گلعذار مرا
نیاز پرورِ عشقم بناز دار مرا

بگو بطرف چمن جلوه ریاحین بین
دلم اسیر تو با دیگران چه کار مرا

ز گشت باغ چه خیزد ز گل چه بگشاید
درون جان ز تو صد گونه خار خار مرا

ز جام لعل لبت جرعهٔ کرم فرما
که کشت نرگس مست تو در خمار مرا

بگو بهیر چه گیرم اختیار ره که نماند
بپیش حکم تو یار الے اختیار مرا

کمند زلف تو ام بند مینهد بر پای
دگر نه عزم رحیلست زین دیار مرا

بدرد و غصه و اندوه ازان خوشم جامی
که صاف عیش و طرب نیست خوشگوار مرا

مطرب امشب ساز کن بر نالهٔ من چنگ را
آتشی دیگر فروز این سوزناک آهنگ را

لیک نالیدم ز درد دوریٔ آن سنگدل
دل بدرد آمد ز آه و نالهٔ من سنگ را

دورم از یار و نیارم سوی او رفتن چو اشک
ساخت دریا گرد من فرسنگ در فرسنگ را

ده که رازم فاش خواهد شد چسان پوشم ز خلق
چهرهٔ زرد و سرشک ارغوانی رنگ را

هست آسیب تنت آزار جان بیدلان
اندکی آهسته تر بند آن قبای تنگ را

بهر تیرت جنگ دارد جان و دل لطفی نما
تیر دیگر سوی جان انداز و بنشان جنگ را

جامیا طغرای دولت خواهی از سلطان عشق
خط رسوائی بکش منشور نام و ننگ را

ساقی بجد دل حل نشود مسئلهٔ ما
مے دہ کہ زحد میگذرد مشغلهٔ ما

در راه طلب بادیهٔ کعبه چه باشد
صد بادیهٔ کعبه و یک مرحلهٔ ما

در راه در آید همه هرزه درایان
گر بانگ درائی رسد از قافلهٔ ما

پشمینهٔ سیاه از سبب زلف تو کردیم
در خرقه بزلف تو رسد سلسلهٔ ما

زد از دل ما شعله باوج فلک آتش
شد نور ده شمع فلک مشعلهٔ ما

ما را گله از خوی تو انیست که هرچند
کردیم گله گوش نکردی گلهٔ ما

جامی مطلب دولت وصلش که برونست
تحصیل چنین منزلت از حوصلهٔ ما

بسکه مے آیم بکویت شرم می آید مرا
چون کشم جای دگر خاطر نیاساید مرا

از سر کویت من بی صبر و دل هر جا روم
گرچه باغ خلد باشد دل فرو ناید مرا

هر طرف صد خوف زد در جلوهٔ نازندیک
از همه نظارهٔ روے تو مے باید مرا

ده چه گفتم من که بینم گاه گاهی روے تو
دیگری را خوب رو گفتن نمیشاید مرا

بیخودی من ز عشقت گرچه از حد درگذشت
هر که بیند روی تو معذور فرماید مرا

گر ترا باشد دمی پروای غم فرسودگان
نیست غم گر جان و دل ز غم بفرساید مرا

گفته جامی بست از خاک پای مابسی
زین تفاخر شاید از سر بفلک ساید مرا

گذشت از حد خروش و گریهٔ ابر نوبهاران را
کجا دانست یارب داغ و درد دلفگاران را

میارای ایر روز گشت آن چابک سوار آخر
که دیده در ره ست از دیرگه امیدواران را

ازین عشق جگر خواره چه دارم چشم بیهوده
که بر داده بباد نیستی چون من هزاران را

ز جام نیم خورد او کجا یک جرعه تا بینی
چو عهد من شکسته توبهٔ پرهیزگاران را

چنین کز بادهٔ عشرت بخواب مستی شبها
چه دانی محنت بیخوابی شب زنده داران را

سزد گر بی کسی چون من عنان دوستی پیچد
بتی کو بسته بر فتراک بیند شهریاران را

سمند ناز جولان ده بره کو کشته شو جامی
اگر ضائع شود موری چه نقصان شهسواران را

عشق باید کز دو عالم فرو سازد مرد را
درد این معنی نباشد مردم بی درد را

وعدهٔ غم میدهد بارد نداند این قدر
کاین نوید عیش باشد جان غم پرورد را

هر کجا گردد ز رویش حسن را هنگامه گرم
گر گذشتن کی رسد خورشید عالم گرد را

لا نیمی سرخ و نیمی زرد روید از گلم
چون برم با خاک اشک سرخ و روی زرد را

بیخود افتادم چو خوردم شربت هجران بلی
جز چنان خوابی کجا لائق بود این خورد را

گرچه گشتم خاک راه او بحمد الله که باد
از سر راهش سوی دیگر نبرد این گرد را

برد جامی را بکویش میل غم اما چه سود
در خیال بستان چنین خاشاک آب آورد را

ای غمت تخم شادمانیها
وصل تو اصل کامرانیها

کرده ام گم بکوی عشق تو دل
بردی از داغ تو نشانیها

میسرم کو بهای غم بر دل
بهوای قد تو از سر سرو
نکته جویانِ عشق را شرط است
بقعه خیر ماست گوشه دیر

از درت میسرم گرانیها
کرده مرغان بلند خوانیها
ساده بودن ز نکته دانیها
لیس فی الکائنات ثانیها

عیش جامی درد مدام خوشست
طیب الله عیش بانیها

چه سود گریه خون چشم اشکبار مرا
بر رهگذر چه خاکم فتاده هان ای بخت
نمی برم ز غم این بار جان برای خدا
گهی که خاک شوم تا کنیم بباد دمید
به پیش زخم خدنگ تو ذکر مرهم رفت
ببین خرابیم از عشق ای که داری یاد

که نیست هیچ اثر گریهای زار مرا
بدین طرف برسان نازنین سوار مرا
خبر برید ز من یار غمگسار مرا
بود که جانب کویش برد غبار مرا
ز تیر سخت تو آمد دل نگار مرا
بعهد عافیت آسوده روزگار مرا

میار باده که جامی خمار خود شکن
که جز شراب لبت نشکند خمار مرا

طرف باغ و لب جامست اینجا
شیخ در صومعه گر مست شد از ذوق سماع
لب نهادی بلب جام و ندانم من مست

ساقیا خیز که پرهیز حرامست اینجا
من و میخانه که این حال مدامست اینجا
که لب لعل تو یا باده کدامست اینجا

بستۂ حلقۂ زلف تو تنہا دل ماست — ہر کجا مرغ دلی بستۂ دامست اینجا

می کشی تیغ کہ سازی دل ما را بدو نیم — تیغ بگذار کہ یک غمزہ تمامست اینجا

پیش ارباب خرد شرح مکن مشکل عشق — نکتۂ خاص مگو مجلس عامست اینجا

جامی از بوی تو شد مست ز می دیدہ نہ جام
بزم عشقست چو جامی می و جامست اینجا

لب لعل تو کام اہلِ وفا — تعلیل الفراق فیہ شفا

درد نوشان جام درد تواند — صف نشینان بارگاہ صفا

کی بروی تو خوش توانم زیست — ہمچو موے تو فتنۂ ز قفا

یارے کس نخواہم اندر عشق — حسبی اللہ وحدہٗ وکفیٰ

گرچہ یوسف شوی ز ما غائب — ہمچو یعقوب ما و یا اسفا

بجفا داغ دیگران مپسند — چند می سوزم بداغ جفا

جرم جامی ہواے خوبانست
غفر اللہ ذنبہ وعفیٰ

ساقی بیا کہ دور فلک شد بکام ما — خورشید را فروغ دہ از عکس جام ما

گلگون می در آر بمیدان کنون کہ ہست — رخش سپہر و توسن ایام رام ما

آن ترک را بکید و قدح مست کن چنان — کز گردش زمانہ کشد انتقام ما

آورد آب رفتہ بجو باغ حسن را — سرو بلند قامت طوبی خرام ما

طاؤس دار طوطی جان جلوه میکند
گاهے می شبانه وگه بادهٔ صبوح

از فر این ہمائے کہ آمد بدام ما
بنگر وظیفهٔ سحر و ورد شام ما

جامی بوصف آن لب شیرین شکر شکست
خامش مباد طوطئے شکر کلام ما

عمرے زغمت بودم با خاطر خوش جانا
دام سر زلفت را کر خال بود دانه

دوعت واودعت فی الخاطر اشجانا
صید تو شود دائم صد مرغ دل دانا

گفتم که بهجر از دل شوق تو شود زائل
فی البحر مضے عمری والشوق کما کانا

شد در قدح صهبا عکسی زرخت پیدا
قد اشرقت الدنیا من کاس حمیرانا

از مدرسه برگشتی بر میکده بگذشتی
شد درگرو باده دراعهٔ مولانا

صد کشتهٔ هجرا حیا یابد بدمے هرجا
کز گلشن وصل تو بوے رسد احیانا

آن سروسهی قدرا شد خاک قدم جامی
ما ارفعه قدرا ما اعظمه شانا

صبر از دل و دل از من و من از وطن جدا
سهلست اگر نباشم ازان سیمتن جدا

سازد زغصه همچو قبا جیب خویش چاک
گریک زمان کند بتنت پیرهن جدا

در بیستون زنالهٔ من گر صدا افتد
نالد زدرد کوه جدا کوهکن جدا

هر صبحدم زشوق قدرت ای گل وسمن
مرغ جدا کند افغان و من جدا

زادم بکش مگوے کزین آستان برو
مردن بر تو به که ز تو زیستن جدا

زان حالها که پیش من آمد جدا ز تو ‌‌ ‌ اکنون فسانه ایست بهر انجمن جدا

دانی که چیست جامی از این آستانه دور
آشفته بلبلی ز حریم چمن جدا

گر بدانی قیمت یکتار موی خویش را ‌ ‌ کی دهی بر باد زلف مشکبوی خویش را
آمدی با روی چون گل تازه تر دوشم بخواب ‌ ‌ تازه کردی در دل من آرزوی خویش را
تا نگردد گل ز اشکم زین همه دل کز بتان ‌ ‌ میر بائی فرش سنگ انداز کوی خویش را
باغبان در چشم من عکس رخ و زلف تو دید ‌ ‌ لاله و سنبل نشاند اطراف جوی خویش را
خاطرم ز آلایش زهد ریائی شد ملول ‌ ‌ یکدو کاسه درد خواهم شست و شوی خویش را
ای که گوئی خوی از آن بت بتوانی باز کرد ‌ ‌ رو که من به می شناسم از تو خوی خویش را

میدهم گفتم بهای خاک کویت آب روی
گفت رو جامی نگهدار آب روی خویش را

من نه تنها خواهم این خوبان شهر آشوب را ‌ ‌ کیست در شهر آنکه خواهان نیست وی خوب را
دیر می جنبی بشیرای باد بر کنعان گذر ‌ ‌ مژده پیراهن یوسف ببر یعقوب را
دل نهادم بر جفا تا دیدم آن قد بلند ‌ ‌ بر درخت آن به که بیند مرد عاقل چوب را
گو مکن درد دل من کاتب اندر نامه درج ‌ ‌ طاقت این بار نبود حامل مکتوب را
چون صف دلها شکسته زین مکن رخش جفا ‌ ‌ شرط نبود رفتن از پی لشکر مغلوب را
خواب ناید چشم تر را بی تو شبها اغلبی ‌ ‌ گرچه باشد خواب غالب مردم مرطوب را

دی بخاک پاش با صد ذوق میسودم مژه
گفت جامی گرد شد آهسته زان جاروب را

چو اشکِ خویشتن غلطم میان خاک و خون شبها
ز رشک آنکه بینم جام می را لب بر آن لبها

شدی مشهور شهر آنسان که همچون سورهٔ یوسف
همی خوانند طفلان قصهٔ حسنت بمکتبها

بخواب از بر درت یابند جا جانهای مشتاقان
به بیداری کجا آیند دیگر سوی قالبها

ز تو هر شب ز بس یارب رود بر آسمان افتد
ملائک را غلط در سبحه از غوغای یاربها

تنم را ز آتش دِل هر دم افزاید تب دیگر
خدا را ای اجل رحمی که جانم سوخت زان تبها

شدم بدبخت ز اشک خود نشد آری مرا ابر گره
سعادتمندی روزی از این سیاره کوکبها

ز هفتاد و دو ملت کرد جامی رو بعشق تو
بلی عاشق ندارد مذهبی جز ترک مذهبها

آنکه از حلقهٔ زر گوش گرانست او را
چه غم از نالهٔ خونین جگرانست او را

گو کله بر شکن از ناز که در مسند حسن
منصبِ شاهی زرین کمرانست او را

دیده دریاست مرا زانِ گهر پاک که جای
صدف سینهٔ صاحب نظرانست او را

شد مرا حال دگر از غم آن شوخ ولی
نظر لطف بحالِ دگرانست او را

دی گذشت از من بدروز و دگر باز گذشت
ده که خاصیت عمر گذرانست او را

خاک شد دیدهٔ غمدیدهٔ مجنون و هنوز
چشم جان جانب لیلی نگرانست او را

پند تلخ پدران در دِل جامی نگرفت
زانکه در کفِ شیرین پسرانست او را

ای مهر تو از صبح ازل همنفس ما
کوتاه ز داماں تو دست ہوس ما

ما قافلهٔ کعبهٔ عشقیم که رفتست
سر تا سر آفاق صدای جرس ما

آن بلبل مستیم که دور از گل رویت
این گلشن نیلوفری آمد قفس ما

از دود دلِ ما حذر ای شعلهٔ شوقت
آتش زده در خرمن خاشاک و خس ما

خواهیم بیک جرعه می از خویش خلاصی
از پیر مغان نیست جز این ملتمس ما

در پای خم آلوده لب از می چو بخفتیم
دانند ملائک به پرِ خود مگس ما

جامی بدرِ جان بکف دست رسیدست
نیستی که همین تحفه بود دست رس ما

رخنه کردی دل بقصد جان من دیوانه را
دزد آری بهر کالا مے شگافد خانه را

تخم مهر خال او در دل میفگن ای رقیب
بیش ازین ضائع مکن در سنگ خارا دانه را

خیز کو مشاطه کاندر زلف مشکینت نماند
لیک دلها شد گره راه گذشتن شانه را

میکنم سینه بناخن کرده رو در کوی تو
میکشایم روزنی سوی تو این ویرانه را

عاقبت خواهم ز تو بیگانه گشتن خون کنم
ز آشنا پیش تو قدر افزون بود بیگانه را

عشق یکرنگی تقاضا می کند این روشن است
ورنه شمع آتش چرا زد، همچو خود پروانه را

جامی از خود رفت زان بت قصه کم گو ای رفیق
مستمع در خواب شد کوتاه کن افسانه را

برفت عقل و دل و دین برفت جان تنها ‏ ‏ چو آن غریب که ماند ز کاروانِ تنها
چو خوان درد نهادی خیال را بفرست ‏ ‏ که منعمان ننشانند میهمان تنها
حدیث موی میانان چو در میان آید ‏ ‏ تو در خیال من آئی از آن میانِ تنها
ز زلف و خال و خطت چون رسم بجملهٔ عقل ‏ ‏ گرفت از همه رو در زد پاسبان تنها
بسان خامه دو بودی زبان من ای کاش ‏ ‏ که شرح شوق تو نتوان بیک زبان تنها
چو نی چگونه ننالم که شد ز ناوکِ تو ‏ ‏ هزار روزنه ام در هر استخوان تنها

مرو بجلد برین بی خیال او جامی
که لذتی ندهد گشت بوستان تنها

میفزائی خطِ مشکین عارضت چون سیم را ‏ ‏ میکشی بر صفحهٔ امید حرف بیم را
روی تو در احسن التقویم اگر دیدی حکیم ‏ ‏ کی نهادی ز آفتاب دمه رقم تقویم را
کشور خوبی مسلم شد ترا در گوش کس ‏ ‏ حلقهٔ خدمت سرافرازان هفت اقلیم را
عاشقان را خاک پای خود کنی هردم خطاب ‏ ‏ با فرودستان ز حد بیرون مبر تعظیم را
گر حسود از فتنه آتش زد جهانرا باک نیست ‏ ‏ آتشِ نمرود گلزار آمد ابراهیم را
حکمت آموز دل پاکت سروش غیب بس ‏ ‏ گو معلّم بر شکن هنگامه تعلیم را

تیغ میرانی که جامی نقد جان تسلیم کن
هرچه فرمائی بجان استاده ام تسلیم را

خال و خط جانفزاست اینها ‏ ‏ یا آفتِ جانِ ماست اینها

صبر و خرد از دلم چه جوئے
در دور تو خود گراست اینها

چشم تو هزار فتنه انگیخت
ای شوخ چه فتنهاست اینها

زلف تو دو کون چون شد عقل
یک موی ترا بهاست اینها

از جور و جفاے تو ننالم
کز هیچ توئے وفاست اینها

کوے تو ز دود آه پر شد
یا رب ز دل که خاست اینها

گوئی که رواست قتل جامی
وانگه نکشے رواست اینها

یا میران نظری نیست ترا
بر غریبان گذری نیست ترا

چون نیاری دگرم پیش نظر
گر نظر باد گری نیست ترا

قول دشمن مشنو در حق من
گر ز من دوست تری نیست ترا

خون دل بر مژه ام بست جگر
چند گوئی جگرے نیست ترا

در دولت نالهٔ ما را چه اثر
از وفا چون اثرے نیست ترا

سرم از خاک درت دور مکن
گر ز من دردسری نیست ترا

جامی از عشق بتان عار مدار
غیر ازین چون هنرے نیست ترا

زد بر رفتار خوش قدت ره ما
رفع الله قدره ابدا

تو همائی دیست ظل همائے
جز دو زلف تو دام ظلها

گر کند غنچه با تو دعوی لطف / پر دهانش زند نسیم صبا
دیده هر دیده ایم جا در وی / تا ز روی تو مانده اند جدا
تو بلائی خدای و خلقی / بدعا خواهد این بلا ز خدا
آینه از تو رخ نمی تابد / بتو دارند روی اهل صفا

هر که درهای نظم جامی دید
گفت لله در ناظمها

گاه در دل ساز و گه در دیده جا / هر دو جائی تست یا بدر الدجا
طوبی آمد قد تو وقت خرام / گر خرامی سوی ما طوبی لنا
تا بهر چشمی ز راهت سرمه برد / چشم من دارد غباری از صبا
من نگویم بندهٔ خویشم شمار / نیست حکمی بنده را بر پادشا
خواهم از دل برکشم پیکان تو / لیکن از دل بر نمی آید مرا
پرده بکشا چون نمودی آن دو زلف / تا رخت بینیم بعد از عمرها

گر سر جامی جدا سازی بتیغ
به که سازی ز آستان خود جدا

معلم کو مده تعلیم بیداد آن پری رو را / که جز خوی نکو لائق نباشد روی نیکو را
مرا چشم نکوئی بود از آن بدخو چه دانستم / که خواهد گوش کردن در حق من قول بدگو را
رقیبا چون بره می بینیم افتاده رحمی کن / یکی زین سو خرامان بگذران آن سرو دلجو را

اگر پای سگش می بوسم ای ناصح مزن طعنه — که من روزی بکوی آشنائی دیده ام اورا

بجای هر سر مو بر تن من باد صد نشتر — اگر خواهم ز درد دوست خالی یکسر مو را

نیفتادی میان خاک و خون مردم اگر بودے — براهش روے افتادن سرشک بے راه رو را

چنین آشفته و رسوا بکوی او مرو جامی — مباد اگر تو عار آید سگان آن سر کو را

بکعبه گر ننمائی جمال خود ما را — ز خون دیده کنم لعل ریگ بطحا را

بدور حسن تو از مهرهٔ وفا پرداخت — مشعبد فلک این حقهای مینا را

ز شوق طوق سگان در تو گردانید — سبحان فلک سبحهٔ ثریا را

بترک عشرت امروز چون کنم که کسی — ضمان نمیشود از من حیات فردا را

مریض آن لبم ای ناله چون رسی بفلک — بپرس شرح مداوای من مسیحا را

کناره کن ز جهان تا رسی بامن عشق — بکوه قاف طلب آشیان عنقا را

حریم میکده جامی مقام پاکان ست — ز داغ زرق بشو خرقه و مصلا را

با تو یکدم بخت بد همدم نمیسازد مرا — در حریم وصل تو محرم نمیسازد مرا

دیگران را شاد دار ای دل بوصل خود که من — عاشق غمزاده ام جز غم نمیسازد مرا

نیست سوز عشق را جز صبر چیزی سازگار — آزمودم بارها آن هم نمیسازد مرا

بهر تسکین دل افگار من مسکین طبیب — ساخت صد مرهم ولی مرهم نمیسازد مرا

با غم مهجوری و اندیشهٔ دوری خوشم
خاطر شاد و دل خرم نمیسازد مرا

هر نفس جامی مدم برمن فسونِ عاقبت
با بلا خو کرده ام این دم نمیسازد مرا

خواهم اندر عالم دیگر ز هجرت خانه ساخت
دیگر آب و خاک این عالم نمیسازد مرا

شد خاک قدم طوبی آن سرو سهی قد را
ما اعظمه شانا ما ارفعه قدرا

ای پیکر روحانی از زلفت بته دامے
در قید تعلق کس ارواح مجرد را

من نقش خطت بسم روزی که قلم با خود
میزد رقم هستی این لوح زبرجد را

من زنده و تو خیزی خون دگران ریزی
هر لحظه ازین غصه خواهم بکشم خود را

مپسند ز قتل من آزار بران ساعد
یک تیغ زن از غمزه خون ریز من صد را

دردت ز ازل آید تا روز ابد باید
چون شکر گزارد کس این دولت سرمد را

در وصف خطش جامی آهن سخن نو کرد
ذوقے دگرست آری اشعار مجدد را

گرچه هر روزے ز صد ره کم نمی بینم ترا
خون همی گریم اگر یکدم نمی بینم ترا

هر بنا محکم ز سنگست ای دلت چون سنگ سخت
چون بنائی دوستی محکم نمے بینم ترا

عشق شد در دل مقیم اے عقل رو سر بر
کاندرین خلوت سرا محرم نمے بینم ترا

بهر قتل عاشقان میدیدمت زین پیش غم
چون بخت ما رسید آن هم نمے بینم ترا

طینتِ پاک تو گوئی ز آب و خاک دیگر ست
جنس آب و خاک این عالم نمے بینم ترا

از غم محراب ابرویش همانا غافلی ‏ ‏ ای که هر گه پشت طاعت خم نمی بینم ترا

از تو هر مو بر تن جامی غمی دارد جدا
وز غم او یکسر مو غم نمی بینم ترا

بام بر آ و جلوه ده ماه تمام خویش را ‏ ‏ مطلع آفتاب کن گوشهٔ بام خویش را
شد بتقاضای درت صرف جوانیم همه ‏ ‏ بهر خدا تفقدی پیر غلام خویش را
یا همه میرسد غمت قسمت بنده هم بده ‏ ‏ خاص بدیگران مکن رحمت عام خویش را
برد متاع هستیش دزد بکشور عدم ‏ ‏ هر که بدست عشق تو داد زمام خویش را
در ورقی که کرده ام نام سگانت را رقم ‏ ‏ زیر ترک نوشته ام از همه نام خویش را
بر من خسته دل مزن طعنهٔ تیام نیکوان ‏ ‏ صید کسی دگر مخوان آهوی رام خویش را
بر تو سلام میکنم گرچه فرود یافتم ‏ ‏ با شرف جواب تو قدر سلام خویش را
پخت ز تف غم دلم خام هنوز کار من ‏ ‏ پیش تو عرضه میکنم پخته و خام خویش را

جامی تشنه لب که شد خاک ز شوق لعل تو
باده خوری برو فشان جرعهٔ جام خویش را

ای در ابرو گره افگنده چه حالست ترا ‏ ‏ گوی از صحبت احباب ملالست ترا
موجب حسن تو تنها نه خط و خال فتاد ‏ ‏ عشق ما نیز ز اسباب جمالست ترا
تشنگان را بدمی آب تفقدی کن ‏ ‏ ای که منزل بلب آب زلالست ترا
بر دل از غصه مرا رنج ملالیست عظیم ‏ ‏ تا بهر سفله سر غنج و دلالست ترا

بی تو گشتم چو خیالی و بخاطر نگذشت
هرگز این نکته ات آخر چه خیالست ترا

نیست ره سوی توام جز پر و بال آئید
مشکین بال و پرم راکه وبالست ترا

جامی اندیشهٔ ساحل مکن از بحر عشق
که برون رفتن ازین ورطه محالست ترا

زلف تو برمه پریشان کرد مشک ناب را
شاخ شاخ انگنده برگل سنبل سیراب را

از در مسجد درآیا آن دو ابروی به بین
پشت سوی قبله رو در روی خود محراب را

پسته را تا زان دهان ولب ساندی بکام
دل تنگ آمد ازین معنی اولو الالباب را

پادشاها خاک پایت زیر سر خواهم حرام
گرندانم دولت بیدار خود این خواب را

نیست از قتل محبان غمزه ات هرگز ملول
کی ملامت خیزد از خون ریختن قصاب را

در نمی آید دلم را راحتی از هیچ باب
بر وی از پیکان دری بکشای فتح باب را

نیست دلکش تر سرودی جامی از نظم خوشت
وقت خوش میکن بدین دلکش سرود احباب را

دان همی بر بزم سرشک لاله رنگ خویش را
تا ز خون دیگران شوئی خدنگ خویش را

می چنین گلرنگ و گلبوسیت یا گل پیش تو
شست در آب از خجالت آب و رنگ خویش را

میگدازم همچو زر در بوته بس کز آه گرم
میغ و زم کلبهٔ تاریک تنگ خویش را

سیم را در سنگ جا باشد تو چون جا کردهٔ
در بر سیمین دل سخت چو سنگ خویش را

ساختی مقدم چو چنگ آن طره از دستم بکش
بهر تاری بی نوا مپسند چنگ خویش را

زود رفت و دیر آمد صبر ای دل یاد کن	آن حریف دیر صلح زود جنگ خویش را
عشق رسوائیست جامی با نکویان دل مده	یا بکلی یکطرف نه نام و ننگ خویش را

باب الباء

روحی فداک ای صنم ابطحی لقب	آشوب ترک و شور عجم فتنهٔ عرب
کس نیست در جهان که ز حسنت عجب نماند	ای در کمال حسن عجبتر ز هر عجب
هر کس نیافت جرعهٔ از جام وصل تو	زین بزمگاه تشنه جگر رفت خشک لب
تا زلف تو شب ست و رخت آفتاب چاشت	واللیل والضحی ست مرا ورد روز و شب
کامی ز لب ببخش که عشاق خسته را	صد خار خار در جگر افتاده زان رطب
رفتن بسر طریق ادب نیست در رهت	ما عاشقیم و مست نیاید ز ما ادب
دل یاد منزل غم و سر خاک مقدمت	کاین موجب شرف بود آن مایهٔ طرب

مطلوب جامی از طلبم گفته مگر چیست
مطلوب او همین که دهد جان درین طلب

بگوش مه رسد آواز یاربم هر شب	مهی تو نیست بگوش تو می رسد یارب
ز هجر روی تو روزم شبیست وین شب را	پدید نیست بغیر از سرشک من کوکب
رخت بچارده سال این جمال و خوبی یافت	کجا رسد بتو ماه فلک بچارده شب
سرم چه لایق فتراک بستن ست این بس	که در رهت شود آزرده از سم مرکب

کجاست تاب درشتی چنان لطیفه را
به نبض جستن من ای طبیب دست میار
بجان خویش که آهسته بر زبان سوی لب
که آن تنی که تو دیدی گداخت ز آتش تب

بریز بر سر جامی سفال دردی درد
که نیست در خور او جام صاف عیش و طرب

چند ای معلم هر روز تا شب
شد فرش دیبا از سبزهٔ صحرا
تعلیم آداب او را چه حاجت
هر جا خرامد بهر دعایش
در دور معلش منع از شرابم
وی ترک عشقش مذهب گرفتم
یا شد عزالم محبوس مکتب
ارسله معنا یرتع و یلعب
کو خود ز آغاز آمد مؤدب
خیزد ز جانها فریاد یا رب
ای خواجه دور است از لطف شرب
چون دیدم آن رخ گشتم ز مذهب

جامی ازان لب همچون صراحی
دارد درونی از خون لبالب

ای روی تو اختر جهانتاب
من تاب نیارم از تو تو به
عمریست که بر درِ تو ام من
خواب اجل از تو غایبم برو
چون چشم تو خوابناک مستی
شد تیره شبم ز هجر دریاب
من تاب من الحبیب ما طاب
یکبار بپرس من علی الباب
من غاب کما یقال قد غاب
صاحب نظران ندیده در خواب

زاہد بخیال آن دو ابروے | سر بردہ فرو بکنج محراب

در وصف رخت ز نظم جامی
از بسکہ ترست مے چکد آب

میبرم ندمشت بردیم کہ میلش سوی حبیب | ہیچکس نیست چو من مشتکی از دست رقیب
گر نہد دست بہ نبض من محرور زند | شعلہ چون شمع ز تاب نیم انگشت طبیب
ہر کرا عشق تو آداب خرد برہم زد | نیست ممکن کہ مودب شود از پند ادیب
روز آدینہ بمقصورہ در آتا خواند | خطبۂ سلطنت حسن بنام تو خطیب
بر چمن گر گذرد نکہتی از پیرہنت | پر شود دامن و جیب سمن و غنچہ ز طیب
ہر کہ با صورت شیرین پسران عشق بباخت | نیست از معنی پیران رہش ہیچ نصیب

جامی آن رہ بغیر بیان نہد گوش مکن
بیش ازین در سخن انگیز خیالات غریب

ای ترا قد خوب ابرو خوب زلف و چہرہ خوب | بر زبان اہل دل نام تو محبوب القلوب
با لب شیرین تو ز دلاف شیرینی بنات | مصریان از شہر خود کردند بیرونش بچوب
با تو ہر کس را ہوائے دولت ہمخانگیست | خانہ را دل ز گرد ہستی خود گو بروب
یادہا ست در میان دار و دلم سرّی نہان | لیس یدری سرّ قلبی غیر علام الغیوب
گفت با مجنون کسی کای مرد گناہ عشق غرق | تب الی مولی جمیل العفو غفار الذنوب
گفت مجنون کز ہوائے غیر لیلی میکنم | توبہ اما من ہو الیلی فانی لا اتوب

جامی امشب دوستان در رقص عشقند و سماع
زعم زاہد را تو ہم دستی بزن پای بکوب

درد مندم عاجزم بیمار و تنہا و غریب
ہر شفا در حقۂ لعل ست و آن در دست تست
جوششِ دریای فضیلت نیک و بد را شامل ست
عاشقِ بیمار را وصلِ حبیب آمد علاج
یا قدوست آو بر من تنہائی و غربت بس ست
عمر شیرین عیش خوش از دولتِ وصلِ تو بود

حالِ خود مشروح گفتم وقت لطفت ای طبیب
حقہ بکشا و کرامت کن شفای عنقریب
گرچہ از بد بدترم حاشا کہ مانم بی نصیب
ز استانت چون روم چون طبیبی ہم حبیب
با غریبان لطف و رحمت میت از خوییت غریب
لا تبقائی بعدہ یحلو و لا عیشی یطیب

بندہ جامی را مسکینانِ این درگاہ بخش
استجب ہذا الدعا فی شانہ یا مستجیب!

بدا برق بطحا و الدمع ساکب
خوش آن برق رخشان کہ از کوی جانان
نگارے کہ رو بند حوران جنت
دلم سوخت از شوق او گرچہ گویم
ایا حادے العیس باللہ شمر
از ان منزلِ خوش وزان ربع دلکش
بکن حیۃ للہ ار میتوانے

زہے عشق مستولی و شوق غالب
درخشد چو بر آسمان نجم ثاقب
غبار دیارش بمشکین ذوائب
خیال رخش مست و رجان مصاحب
بقطع الفیافی وطی السباسب
کہ و نیست یکدم دلِ خستہ غائب
ازین بیش صرف زمام نجائب

سلام من اللہ موالے العوارف
علی روضۃ حل فیہا حبیب
ملیحے کہ جمع ست دربزم وصلش
فصیحے کہ درجست دردُرجِ لعلش

سلام من اللہ معطی المواہب
رفیع المعارج نبیے المراتب
فنونِ مقاصد صنوف مآرب
رموزِ نوادر نکات غرائب

باقبال دردِ غمش رست جامی
زمیلِ مرادات و نیلِ مطالب

دلا بطرف چمن جام خوشگوار طلب
طفیلِ صحبت یار ست نقل و بادہ وجام
زموج حادثہ کز اوجِ آسمان بگذشت
سخن زصفوتِ صوفی و زہدِ زاہد چند
فلک برشتہ امیدت از زند گرہے
سپہر دیار کہ روزی گذشت محملِ دوست

حریف سرو قد دیار گلعذار طلب
چو برگ عیش بسازی نخست یار طلب
بکشتی می گلگون رہِ کنار طلب
صفای صفوتِ رندان دُردخوار طلب
کشادِ آن گرہ از زلفِ مشکبار طلب
دِل رمیدۂ مارا دران دیار طلب

زجامِ می چو ترا وقت خوش شود جامی
مزید حشمتِ شاہ جم اقتدار طلب

چون نصیب ما نشد وصلِ حبیب
دردِ دوری زان دو راز من پرس و بس
گرچہ از نزدیک خوشیت آن دو رخ

ما و دردِ بی نصیبی با نصیب
محنتِ غربت نداند جز غریب
دور بہتر باشد از چشم رقیب

کی توان سودای عاشق را علاج
شحنه را گر در دهِ دین بود نه دی
روی خود ننمایت گفتی ز دور

ترک این ماخولیا کن ای طبیب
گردنِ واعظ بشمشیر خطیب
کاش بودی این سعادت عنقریب

نالهٔ جامی ز شوق دور نیست
زانکه تو برگِ گلی او عندلیب

آفتابِ حُسن طالع شد چو افگندی نقاب
در خیالِ خط مشکینِ تو با عارض بهم
خاک آن در زیر سر شبها غنودن دولتست
میکند هردم دلِ بیهوشم آن لبها هوس
داغ دل راه‌های آتشین باشد نشان
من که در میخانه با دردی کشان همخانه ام

حُسن طالع بین که دیدم آن رُخ چون آفتاب
دم بدم چشم تر می زند نقشی بر آب
عمر بگذشت و ندیدم هرگز این دولت بخواب
مست رفت از دست و دارد همچنان ذوق شراب
دود در روزن میدهد آگاهی از سوز کباب
خانه ام خواهد شد آخر در سری چون حباب

گفتهٔ جامی بگیرد چون زر خالص رواج
جز باکسیرِ قبولِ طبع شاهِ کامیاب

هر کجا زد خیمه چون ماهِ سپهر آن آفتاب
بسکه در هر منزلی آمد ز چشمم سیل اشک
تا نشانم گرد راهش هر طرف تا بدعنان
او دهد جولان سمند و من دران غم گرچه در

بیدلان از رشتهٔ جان ساختند آنرا طناب
خیمه باد در دین مردم نماید چون حباب
پیش پیش خیل او پاشم ز ابر دیده آب
دست او گیرد عنان یا پای او بوسد رکاب

پیش ازین کو آفتاب آن عارض نازک بسوز — ورنه آهی بر کشم از دل که سوزد آفتاب
ز آفتاب آن رخ چسان پوشد کسی کز نازکی — تاب می نارد که بروی سایه اندازد نقاب

جامی از غم مرد چون تاخیر قتلش کرد یار
آه کز بخت وی این تاخیر شد عین شباب

هر صبح کافتاب رخت سر زند ز جیب — گر من چو صبح چاک زنم جیب جان چه عیب
چون گشت ساقی آن لب میگون چه جای طعن — گر طیلسان زهد به صهبا دهد صهیب
پیران سرم هوای جوانی زره فگند — آنجا که حکم عشق چه جای شباب و شیب
بر ما رقم ز عشق زد آن دم که ساز کرد — اسباب جلوه شاهد خلوتسرای غیب
اشک من از عقیق یمن میدهد نشان — مذ خیمت سعاد علی امین العذیب
سیراب کن ز بحر یقین جان تشنه را — زین بیش خشک لب منشین بر سراب ریب

جامی بزیر خرقه خود یافت دوست را
زان رو کشید پای بدامان و سر بجیب

بمن که رساند که من دل شده هر شب — ز غم هجر رسانم به فلک نعرهٔ یارب
نتوان بوسه زد آن لب کنم اما هوس آن — که ببوسم لب جامی که رسد گاه بآن لب
سر من گرچه نشاید که به افتراک ببندی — چه شود گر بگذاری که نهم بر سم مرکب
چو مرا مذهب و ملت همه شد در سر کارت — چه زنم لاف ز ملت چه کنم دعوی مذهب
سخن ظلم تو گفتن بر سلطان که تواند — که در آنحضرت عالی چه تو کس نیست مقرب

نه اگر داشت معلم هوسِ کشتن خلقی / بتو این ناز و کرشمه ز چه آموخت بمکتب
نشود مهر تو از دل بجفاهای پیاپی / نرود سوز تو از جان بدعاهای مجرّب
تب هجران تو یا رب چه جگرسوز بتی شد / که طبیب ار تو نباشی نبرد جان کس ازین تب
بشراب ار نفروشم سر و دستار چو جامی / نکنم وصفِ رندان پس ازین دعویِ مشرب

ای در هوای مهر تو ذرّاتِ کائنات / واقف نه از کماهی ذات تو هیچ ذات
شد چشم عقل خیره چو در مبداء ازل / حسنت نمود جلوه در آئینهٔ صفات
هر خشتی از کنشت شود کعبهٔ دگر / گر پرتو جمال تو افتد بسومنات
هر جا که تافت پرتو انوار عزتت / عزّی ندید عزّے و قدری ندید لات
در بحر کبریای تو آنکس که شد فنا / چون خضر برده راه بسرچشمهٔ حیات
هر کس بکعبهٔ طلبت رو نهد نخست / از کلِ کائنات کند قطع التفات
جامی ببخش جامے لب تشنه را بلطف / زان باده کز کدورتِ جهلش دهد نجات

ای صفاتِ تو نهان در تتق وحدت ذات / جلوه گر ذات تو از پردهٔ اسماء و صفات
ماگرفتار جهت از تو نشان چون یابیم / ای سراپردهٔ اجلال تو بیرون ز جهات
از ندای تو در افتاد صدای بحرم / خواست صد نعرهٔ لبیک ز اهلِ عرفات
ماندایم مشامے که توانیم شنید / ورنه هر دم وزد از گلشن وصلت نفحات

مذہبِ عشق کجا چاشنی عشق کجا
آن یکی ملح اجاج آمد و این عذب فرات

باوفائی تو ورآمیخت چنان آب و گلم
که دمد بعد وفات از گل من بوی وفات

مرد جامی بسرِ تربتِ او بنویسید
ہذہ روضۃ من حلّ بہ العشق فمات

ای واضح والضحیٰ جبینت
واللیل نقابِ عنبرینت

طٰہٰ رقمی ز دا ستانت
یٰس علمی بر آستینت

جنت اثری ز فیضِ مهرت
دوزخ شرری ز تفِ کینت

اسرارِ وجود را کما ہی
دیده نظرِ خدای بینت

پیش تو سپهر چون زمین ست
عالم همه روی بر زمینت

تو صاحبِ کان کنت کنزاً
اعیان رسل قرابه چینت

چون بر تو خدای آفرین گفت
جامی چه سزاے آفرینت

یار خطے که بر عذار نوشت
یولج اللیل فی النهار نوشت

والضحیٰ را که وصفش رخ تست
سورة اللیل بر کنار نوشت

بخطِ سبز وصفِ خط رخت
سبزه بر طرفِ لاله زار نوشت

لب او پر شکر ز مشک و گلاب
مرہم سینۂ فگار نوشت

بر بیاض رخم محرّر اشک
قصۂ درد و انتظار نوشت

قصه شهرت نبود جامی را
کاینهمه نظم آبدار نوشت

بهر احباب صحیفهٔ دهر
نکتهٔ چند یادگار نوشت

حریم منزل جانان برون ز عالم ماست
خوشا کسیکه درین گفت وگوی محرم ماست

ز بار غم قد ما حلقه گشت چون خاتم
بفرق سنگ ملامت نگین خاتم ماست

جدا ز سروقدان فرش سبزه را در باغ
بساط عیش ملولان پلاس ماتم ماست

مزاج خسته دلان را بجز غم تو نساخت
علاج ما بغم اولی اگر ترا غم ماست

دراز شب ما را اگر نمی دانی
ز ناله پرس که تا وقت صبح همدم ماست

طبیب ریش مرا دید و گفت در جگرست
که زخم عشق کند جا چه جای مرهم ماست

ببزم ما سخن از جام جم مگو جامی
سفال میکده جام و گدای او جم ماست

بیا که چرخ مشعبد هزار شعبده ساخت
که بار کار جگر خستگان غمزده ساخت

اگرچه قاعدهٔ چرخ کارسازی نیست
بر غم اختر من بر خلاف قاعده ساخت

من و امید شهادت به تیغ آن شاهد
که قوت جان شهید خود از مشاهده ساخت

بصبر کوش دلا وز هجر فائده نیست
طبیب شربت تلخ از برای فائده ساخت

بدور آن لب میگون نشاند زاهد شهر
حریم صومعه را تاک وقف میکده ساخت

بجنگجوی چشمت خوشم که می باید
حریف مردم بدمست را لعربده ساخت

چو نقش خط رخت بست در غزل جامی
بیاض صفحهٔ خورشید را مسوده ساخت

چگویم کز فراقت چونم ای دوست — جگر پر درد و دل پر خونم ای دوست
بزیر پای خود کردی سرم پست — رساندی باز برگردونم ای دوست
میان رهروان بودم فسانه — ز ره بردی بیک افسونم ای دوست
چنان از لعل میگونت تو مستم — که فارغ از می گلگونم ای دوست
ز نقد عشق اگر خالی بود جیب — چه سود از گنج افریدونم ای دوست
کم در حشمت و جاه از سگانت — ولیکن در وفا افزونم ای دوست
مکن با من حدیث از جام و باده — که دور از آن لب میگونم ای دوست

مگو جامی سگ این آستان نیست
مکن زین دائره بیرونم ای دوست

صد شاخ گل تازه نشاندم بهوایت — بازآ که یکی زان همه نشکست بجایت
بی نکهت پیراهن تو خرقه زدم چاک — ای غنچهٔ خندان بگشایند قبایت
مرغی ز گلم گر ز پس مرگ بسازند — جائی نپرد جز بدر و بام سرایت
سایم ته کفش تو رخ بهر تسلی — چون دسترسم نیست که بوسم کف پایت
هر چند بهر روے قفا مے خورم از تو — هر جا که روے روی نتابم ز قفایت
هر کس بدعا دفع بلاے کند از خود — یا رب چه بلائی تو که جویم بدعایت

ز انسان که گل از خار دمد در دل جامی / گلهای وفا میدمد از خار جفایت

روی خود را مگو شریک مراست / ور نگوئی که لا شریک له است
نارسیده بچار ده سالت / رویت افزون ز ماه چارده است
ملک هستی تمام طی کردم / تا بوصلت هنوز نیمه ره است
تا تو بستی نقاب تو بر تو / بر رخم خون بسته ته بته است
کی پذیرد ز شمع مشعل نور / هر کرا شب ز دودِ دل سیه است
جانبِ عاشقان نگه میدار / حشمتِ بادشاه از سپه است

خانقه میکده است جامی را / بادهٔ کهنه پیر خانقه است

غزالی چو تو در صحرای چین نیست / چو جای چین که در روی زمین نیست
نه بینم لاله رخساری درین باغ / که داغ عشقت او را بر جبین نیست
بنفشه راست چون زلفِ کجت دست / چنین رسته ز طرب یاسمین نیست
نرفت از جان تمنای لب تو / مگس بی آرزوی انگبین نیست
چه سودای زاهد از دلقِ مسلمع / چو از عشقت علم بر آستین نیست
دهانت را وجودی خرده بینان / تصور کرده اند اما یقین نیست
شدی بر رغم جامی یارِ اغیار / مکن جانا که شرطِ یاری این نیست

هر نشان کز خونِ دل بر دامنِ چاک منست / پیشِ اهلِ دل دلیلِ دامنِ پاک منست

دمبدم ای غنچهٔ رعنا مخند از گریه‌ام / کاین چمن را آب و رنگ از چشمِ نمناک منست

عشقِ او بگرفت بالا تا دل و جانم بسوخت / آری این آتش بلند از خار و خاشاک منست

چاشنیِ شربتِ مرگم رهاند از داغِ هجر / آنچه در کامِ کسان زهرست تریاک منست

شد تنم فرسوده زیرِ سنگِ بیدادِ بتان / کشتهٔ عشقم من و این سنگها خاک منست

ترکِ مرهم گو طبیبا کاین جراحت بر دلم / یادگارِ ناوکِ بدخویِ بی‌باکِ منست

گفتمش بر وی ز جامی دل بزلفِ خویش بند / گفت هر صیدی کجا لائق بفتراکِ منست

شب یادِ رخت در دلِ ویران شده ره داشت / ویرانهٔ ما روشنی از پرتوِ مه داشت

دل داشت دران زلفِ سیه خانه ازین بیش / آن بخت کجا شد که دِل خانه سیه داشت

سیلِ مژه بربود مرا همچو خس از جای / خود را نتوانم دگر از گریه نگه داشت

دی جلوه کنان میشدی اندر صفِ خوبان / با حشمت و جاهی که نه سلطان نه سپه داشت

طرفِ کله از ناز شکستی و جهانی / از هر طرفی چشم بران طرفِ کله داشت

افتاد مرا با تو همان قصه که مردم / گویند فلان گلخنی اندیشهٔ شه داشت

جامی که بشمشیرِ ستم ریختیش خون / جز دعویِ عشقِ تو ندانم چه گنه داشت

دردا که یار جانبِ ما را نگه نداشت / آیینِ مهر و رسمِ وفا را نگه نداشت

شد خاک پای دررهِ او صد خداشناس — فارغ گذشت و راهِ خدا را نگه نداشت
سهمِ حوادثش مرساد ار چه غمزه اش — از سینه ام خدنگ جفا را نگه نداشت
هر جا که شد مقیم درت حرمتی نیافت — چون در صفِ سگانِ تو جا را نگه نداشت
در غیرتم زباد که از چشم مردمان — چون سرمهٔ خاکِ آن کفِ پا را نگه نداشت
صوفی صفای دل بغم غیر تیره ساخت — آئینهٔ خدای نما را نگه نداشت
جامی پس از دعای وصالت ز هجر سوخت — افسوس ازین دعا که بلا را نگه نداشت

آنکه بر گل گره از جعد سمن بوی تو بست — رشتهٔ جان مرا در شکن موی تو بست
طعنه بر طوطیِ طبعم مزن از کم سخنی — که برو راه سخن لعل سخن گوی تو بست
لله الحمد که جان معتکفِ حضرت تست — گر چه تن بار اقامت ز سر کوی تو بست
هیچ شب دیده نه بندم منِ غمدیده بخواب — چون کنم خواب مرا نرگس جادوی تو بست
خانهٔ صبر من آن روز بر انداخت فلک — که بدین قاعده طاق خم ابروی تو بست
نافه کز خونِ جگر پرورش آهوی چین — در دلش خون گره از نکهتِ گیسوی تو بست
میدهد زینت بازار سخن جامی را — نخل نظمی که بوصفِ قد دلجوی تو بست

صلایِ باده زد پیرِ خرابات — بیا ساقی که فی التاخیر آفات
من و مستی و ذوقِ می پرستی — چه کار آید مرا کشف و کرامات

محوّل تعلّست در دمِن شب و روز | بنام ایزد زهی اوراد و اوقات
جهان مرآت حُسنِ شاہدِ ماست | فشاہد وجہہ فی کُلِّ ذرّات
سلوکِ راہِ عشق از خود رہائیست | نہ قطع منزل و طے مقامات
سعادت خواہی از عادت گذر کن | کہ ترکِ عادتست اصل سعادات

مزن بیہودہ لافِ عشق جامی
فان العاشقین لہم علامات

پرورت چاکنند اہل نجات | رفع اللہ قدرہم درجات
گر تو خواہی زکاتِ خوبی داد | ما فقیریم و مستحقِ زکات
ہر کہ دارد وقوف این سر کو | لا یرید الوقوف فی العرفات
تا تو شوئی زمی لبِ چو شکر | آب شد قند و کوزہ گشتِ نبات
خطِ سبز تو زیرِ سایۂ زلف | خضرِ جام حولۂ ظلمات
مردم از لعلِ تو بطارع من | خاصیت بین کہ داد آبحیات

توبہ کردی شراب خور جامی
اتبع السیات بالحسنات

خطت گردِ لبِ آن مشکین نباتست | کہ رستہ برلبِ آب حیاتست
بہر کس دارد آن چشم التفاتی | بحالِ ما چہ ابے التفاتست
براہِ کعبۂ وصلت دو چشم | یکی چون دجلہ و دیگر فراتست

زکاتِ لب بده اے نا مسلمان
که یک رکن از مسلمانی زکاتست

بقتلِ من براتی دارد از مشک
رخت کز وی زامکانِ نجاتست

بست آمد نگین لعل کز خط
سیه کرده پئے مهر براتست

ز سعدی نیست تا جامی جزین فرق
که یکسر شعرِ جامی طیّباتست

چشمت زغمزه تیغ و ز مژگان خدنگ ساخت
با عاشقانِ غمزده بنیاد جنگ ساخت

بر من زجورت آنچه سخت که میرسد
می بایدم تنی چو دل تو ز سنگ ساخت

پی چون بشهرِ وصل بردبارگے صبر
کش سنگ لاخ مرحلهٔ هجر لنگ ساخت

عیبم مکن چو تنگیِ دل چون غمت فزود
استاد فطرت از ازل این خانه تنگ ساخت

مجموعهٔ الیست هر ورقِ گل زحُسنِ تو
مرغ چمن چرا بهمین بوی و رنگ ساخت

سنگِ جفای عشقِ تو در یک دگر شکست
هر چند عقل شیشهٔ ناموس و ننگ ساخت

جامی گسست رشتهٔ تسبیح و زهد را
خواهد بزم دُرد کشان تارِ چنگ ساخت

قدم بطرفِ چمن نه که سبزه نو خیز ست
شگوفه در قدمِ دوستان درم ریز ست

مده بباد گرانمایه عمر بے باده
کنون که باده فرح بخش و باد گلبیز ست

سرودِ مجلس تو صوتِ عندلیب بس ست
بیا نگ چنگ مخور می که محتسب تیز ست

بکف پیاله لعلیست لاله را یعنے
پیاله گیر که از می نه وقت پرهیز ست

گدای عشق تو گیرد بصدر مصطبه جا
چه جای مسند جمشید و تخت پرویزست

هوای مطرب گلچهره کن که گیسوی چنگ
بدست زهره جبینان عجب دلاویزست

مخور شرابِ غرور از صفای مسندِ عیش
که سیل خیز حوادث کدورت انگیزست

مپیچ چشم ترحم بحالم ای خواجه
که رنج و محنت عشاق راحت آمیزست

ز لطفِ گفتهٔ جامی همه خراسان را
فرو گرفت سخن در عراق و تبریزست

مقیم کوی ترا فسحت حرم تنگست
ز کعبه تا سر کویت هزار فرسنگست

دلم ضعیف و ز هر سو ملامتی چکنم
که شیشه نازک و هر جا که میروم سنگست

مگو بحلقهٔ ما ذکرِ رشتهٔ تسبیح
که گوش مجلسیان پر بریشم چنگست

بعرصهٔ چمن و صحنِ باغ نگشاید
دلی که غنچه وشش از هجر گلرخی تنگست

نه صلح و جنگِ کسانم غم تو فارغ ساخت
نه با کسم سر صلح و نه با کسم جنگست

بقدر آئینهٔ حسن تو مے نماید روے
دریغ کاینهٔ ما نهفته در زنگست

مبین دو رنگی رخسار و اشک جامی را
که در طریقِ محبت همیشه یکرنگست

دلم پیرانه سر با خرد سالیست
که باغِ حسن را نازک نهالیست

شکار آهوی شیر افگن اوست
بصحرای ختن هر جا غزالیست

خیالش تا بچشم جای کردست
همه عالم بچشم من خیالیست

نشانی از شرار سینهٔ ماست
ز کیوان برترست ایوانِ وصلش
بهر پهلو که گردد دل چو قرعه

بر وفیش هر کجا افتاده خالیست
خوشا آن مرغ کو را پر و بالیست
بر و حرفِ غمِ فرخنده فالیست

نه شعرست اینکه جامی می‌سراید
گرفتارانِ دل را حسب حالیست

لبت قوتِ جان از شکر خنده ساخت
دل پاره پاره مرا جمع بود
چه روی خلاصے بود بنده را
ز یک تار مویت که تا پا رسید
برازنده شود قبائے بقا
نبودم بیک بوسه شرمنده ات

بیک خنده صد کشته را زنده ساخت
دران زلف باد ش پراگنده ساخت
که عشق تو صد شاه را بنده ساخت
پے ناتوان عمرِ پائنده ساخت
جز آن زنده دل را که بازنده ساخت
بخوابم لبت دوش شرمنده ساخت

لبت دید جامی که بخشید جان
بلی مست را باده بخشنده ساخت

بر فلک دوش از خروشِ من دلِ اختر بسوخت
روشنم شد کز چه رو قربها دجادر سنگ ساخت
زاهد از سوزِ غمت لب خشک و صوفی دیده تر
واعظ افسرده سوزِ عاشقان را منکرست

شعلهٔ آهم چو پروانه ملک را پر بسوخت
خانه را از آتش آهم چو بام و در بسوخت
آه ازین آتش که چون زد شعله خشک و تر بسوخت
خواهمش روزی ز برقِ آه با منبر بسوخت

هر که را دل سوختی تنها نه او را سوختی
بلکه از سوزِ دلش صد بیدلِ دیگر بسوخت

خواب چون آید شبِ هجران چنین کز چشم و دل
شد مرا بالین بخون آغشته و بستر بسوخت

جامی از دردِ جدائی حسبِ حالی می نوشت
از قلم آتش علم بیرون زد و دفتر بسوخت

با خیالِ آن دو ابرو هر دمم خواب آمدست
خوابگاهِ من چو چشمت طاقِ محراب آمدست

هر کجا حالِ شب و بیخوابیِ خود گفته ام
زان فسانه خلق را رحم و ترا خواب آمدست

رہ بتوحیدِ مسبب کی برد عقل از رخت
چون ز زلف بسته زنجیرِ اسباب آمدست

گر ترا جنسِ وفا باید بشهرِ عشق جوے
کان متاع اندر دیارِ حسن نایاب آمدست

بسکه رفتست از دلِ گرمم ببالا تفِ خون
از نمِ آن سبزه زارِ چرخ سیراب آمدست

خانهٔ ما را بخواه امشب چراغ عاریت
کز در و دیوار این ویرانه مهتاب آمدست

هر که افشرد ست جامی دلقِ تر دامانِ خویش
جای آب از دامن او بادهٔ ناب آمدست

مؤثر در وجود الا یکے نیست
درین حرف شگرف اصلا شکی نیست

ولی جز زیرکان این را ندانند
درینجا زیر گردون زیرکی نیست

جمال اوست تابان ورنہ بُردن
دل از مردان دل هر کودکی نیست

زخم جیہ فیض و ساغر هم کری فیض
بمیخانہ بزرگ و کوچکے نیست

عصای عشق بسیار ست ز روا
کز ان بسیار ماراندکی نیست

باریابِ عمامهٔ مستی فقر مجو کاین تاج بر هر تارکی نیست

بکوی نیستی جامی فرو رو
که سالک را ازین به مسلکی نیست

دی که آن نازنین سخن میگفت با رفیقان حدیثِ من میگفت

صبحدم باد از آن شمائل خوب نکتهٔ چند در چمن می گفت

لطف آن قد ز سرو می پرسید وصفِ آن روی یاسمن میگفت

پیشِ گل گاه از آن لطافتِ تن گاه از آن بوی پیرهن میگفت

سوی من بود اشارتِ غمزه گرچه با دیگران سخن میگفت

نمکِ ریشِ دلفگاران بود هرچه آن شوخِ غمزه زن میگفت

بهر مرغانِ صبح جامی نیز
حالِ شبهای خویشتن میگفت

بوی جان یافتم ز پیرهنت گوئی از جان سرشته شد بدنت

آه اگر نازنین تنت بینم من که مُردم ز بوی پیرهنت

برگِ گل گرچه نازک ست و لطیف در لطافت نمیرسد به تنت

میوه‌های بهشت اگرچه خوش ست از همه به گرفته ام ذقنت

ای خوش آندم که گوش میکردم نکتهٔ از لبِ شکر شکنت

هرگز از گوش من نخواهد رفت ذوقِ آواز و لذتِ سخنت

داد جامی بتلخ کامی جان
هیچ کامی ندیده از دهنت

شاهد بستان که چشمش نرگس و رویش گل ست
سایه بر برگ گلِ او کرده شاخ سنبل ست

مجمرِ فیروزه دان هر غنچه را کز گل دران
آتش افروخته از بهر داغِ بلبل ست

کوه و صحرا بسکه می خورند از جامِ سحاب
لاله ها بر روی شان زان می فتاده گل گل ست

بسکه از سبزه زمینها سبز شد هر پشته را
جوک کرده اشتری وان کز سقرلاطش جل ست

طرهٔ شمشاد کش بسته گره دستِ صبا
آمده بر سر ز خوبانِ چمن چون کاکل ست

تا کند بلبل ببزم گل مکرر قولِ خویش
از صراحی نیست آن قلقل که تکرار قل ست

از سماعِ شعرِ جامی بسکه در وجدند و حال
در چمن افتاده از آوازِ مرغان غلغل ست

باز این خمار در سرم از چشمِ مستِ کیست
وین ناوکی که خست دلم از شستِ کیست

دل شد ز دست و باز نمی آید ای صبا
آن مرغ آشیان وفا پای بست کیست

راحت شمر ز دوست دلا زخمِ تیغ را
تو تیغ را مبین نگر کان ز دستِ کیست

در دل خیالِ دوست وطن ساخت بنگرید
کاین خانهٔ خراب مقامِ نشست کیست

عمری سرم فتاد دران کوی و کس نگفت
کاین سر چو خاک گشته و رین راه پستِ کیست

آتشکده است سینه چگویم که دل در د
از بختِ تیره هندوی آتش پرست کیست

مست ست جامی از غمِ عشقِ بتان ولی
کس پی نمی برد ز حریفان که مست کیست

منشورِ دولتم که ز عشقت میسر ست
طغرائش آن خطیست که بر دور ساغر ست

با من ز سعد و نحس مزن دم که خطِ جام / حرز امانم از خطرِ چرخ و اختر است
بودی بخواب خوش که رسید از حریم دیر / پیری که رشحهٔ قدحش رشکِ کوثر است
گفت ای پسر دریغ بود نقدِ زندگی / در دستِ آن حریف که مرگش برادر است
برخیز و باده خور که ترا خوابگاهِ عیش / بیرون ز مهد نه پدر و چار مادر است
ساقی بیا که عشوهٔ گیتی ز ره نبرد / آنرا که نشئهٔ میِ لعلِ تو در سر است
درده زلال خضر که رفت آنکه گفتمی / زهد مرا اساس چو سدّ سکندر است
جامی مشو فریفته کاین چرخ گوژپشت / چون حلقه از نشیمنِ اقبال بر در است
در ظلِ او گریز که عنقای همتش / بر باز زد جناحِ فلک سایه گستر است

تو حورِ جنتی اما ز چشم فتانت / ز بسکه خاست بلا عذرخواست رضوانت
سحر بباغ گذشتی گشاد غنچه سوهان / که بوسه بر باید ز لعلِ خندانت
چو دست طوقِ تو سازم ز ضعف انتشاسل / که هست بازوی من پاره گریبانت
شد آفریده لبت زان زلال آبحیات / که بر لب آمده است از چه زنخدانت
ز شاخِ وصلِ تو چون برخورم که گردِ مژه / ز نیزه‌های بلا خار بست بستانت
مکش ز اشکِ نیازم بعشوه دامن ناز / که دستِ شعلهٔ آه منست و دامانت
حدیث عشق و غم درد جامی اینهمه چیست / اگر نه دفترِ احوالِ ماست دیوانت

جان تنِ فرسوده را با غم ہجران گذاشت / طاقتِ صحبت نداشت خانه بمهمان گذاشت

تیرِ تو آمد فرو سینه بسے تنگ بود / دل بعدم رو نهاد جای به پیکان گذاشت

کعبه رو را کشید جذبه بخاکِ درت / راحله و زاد را زیر مغیلان گذاشت

گریه چو داغم بکشت گرمی دل همچنان / آتشِ پیدا نشاند سوزش پنهان گذاشت

ترکِ دل آشوب من کرد خرد صبر پاک / برد بغارت چه باک شکر که ایمان گذاشت

طرفِ کله بر شکست رخش جفا تند راند / هر قدمی صد چو من واله و حیران گذاشت

جامی بیدل نیافت داد ز خوبانِ شهر / راهِ سفر برگرفت شهر بایشان گذاشت

باز بر شکل دگر مے بینمت / زانچه بودی خوبتر می بینمت

پیش ازین بودی چو غنچه پردگی / چون گل اکنون پرده در می بینمت

جز کمر چیزے نه بینم درمیان / زان میان کاندر کمر می بینمت

چون نمی آئی چو جان اندر برم / همچو عمر اندر گذر مے بینمت

رفتی از پیشِ نظر عمری و من / همچنان پیشِ نظر مے بینمت

تیر آهی گر رسد سویت چه باک / سینهٔ پاکان سپر مے بینمت

جامی از جام که خوردی می که باز / از دو عالم بے خبر مے بینمت

چنین رخی که تو داری حکایتِ گل چیست / فغان من چو شنیدی حدیثِ بلبل چیست

هنوز از خط سبزت نبوده مسیح اثر
ندانم این همه آشفتگی سنبل چیست

بهر شکسته دلی می کنی بلطف نگاه
ببختِ ما چو رسید اینهمه تغافل چیست

بلایِ هجر گذشت از حد و نمیدانم
که چاره غیر شکیبائی و تحمل چیست

بهای بوسه ترا میدهیم نقدِ وجود
درین معامله لعلِ ترا تعلل چیست

ز دوری و زلفِ تو دانست عقلِ خُرده شناس
که سرِّ دور چه و معنی تسلسل چیست

شنیده ام که بخونریزِ جامی آمده
بیا و تیغ بکش موجبِ تأمل چیست

بر سر کوئی که روزی سرو نازِ من گذشت
در زمین بوسی همه عمرِ دراز من گذشت

قامتش را سجده بردم چون بهانه یافتم
دی چو مست ناز از پیشِ نمازِ من گذشت

سوخت شمع از آتشِ اندازه تا سراپای وش
چون بمسجد قصۀ سوز و گداز من گذشت

چشم گریانِ من و خاکِ کفِ پایِ سگی
کو شبی از کویِ یار دلنوازِ من گذشت

بود بیش از حد نیازم با سگانِ او ولی
نازِ آن بدخوی با من از نیازِ من گذشت

شاه غزنین جان همیداد از غم و میگفت نیست
عُمر من جز آنچه در وصلِ ایاز من گذشت

جامیا مرد حقیقت بین بمعنی بُرد راه
هر کجا افسانۀ عشقِ مجازِ من گذشت

یار نازک دل که بیموجب ز من آزار داشت
عُمری از تیغِ تغافل خاطرم افگار داشت

داشتم بسیار درد و حسرت و آزار از او
با من آزارش نمیدانم چرا بسیار داشت

کارِ او آن بود کارد عاشقان زادل بدست
چون مرا افتاد با او کار دست از کارِ داشت

دیدهٔ بختِ من از نادیدن او تیره ماند
روشن آن چشمی که بینائی ازان رخسار داشت

آگه از بیداری شبهای من دانی که کیست
آنکه بے روی چنان ماهی شبی بیدار داشت

میگذشت آن سرو دی مردم زغیرت گرچه رو
باد جوی چشم من بر خاکِ ره رفتار داشت

بود جامی با سگانش یار لیک آن سنگدل
گہ گہی گر التفاتی داشت با اغیار داشت

خوبان هزار از همه مقصودِ من یکیست
صد پاره گر کنند به تیغم سخن یکیست

خواهیم بهر هر قدمش تحفهٔ دگر
لیکن مقصریم که جان در بدن یکیست

گشتم چنان ضعیف که بی نالهٔ فغان
ظاهر نمی شود که درین پیرهن یکیست

ناموس و نام ما تو شکستی ز نیکوان
آری ز صد خلیل همین بت شکن یکیست

خوش مجمعی ست انجمنِ دلبران ولے
ماهی که زوست رونقِ آن انجمن یکیست

آنجا که لعلِ دلکش شیرین دهد فروغ
یاقوت و سنگ در نظرِ کوهکن یکیست

جامی درین چمن دهن از گفت وگو ببند
کانجا نوای بلبل و صوتِ زغن یکیست

مرا عشقِ عزیزی خوار کردست
چگویم عشق ازین بسیار کردست

نیاید از دلِ بے عشق کاری
مرا این نکته در دل کار کردست

بروز وصل بس آسان بود عشق
شبِ هجرش چنین دشوار کردست

نمی جنبد رقیب از این سرِ کو
رهِ عشاق را دیوار کردست

در آغوشِ خودت در خواب دیدم
فلک بختِ مرا بیدار کردست

عیادت می کنی بیمارِ خود را
مرا این آرزو بیمار کردست

گدای تست جامی لیکن از تو
همین دریوزهٔ دیدار کردست

ای ترکِ شوخ اینهمه ناز و عتاب چیست
با دل شکستگان ستم بی حساب چیست

دادم تظلمی تو آهسته ران سمند
ای سنگدل بر غمِ منت این شتاب چیست

گفتی شبی بخواب تو آیم ولی چه سود
چون من بعمرِ خویش ندیدم که خواب چیست

از مدرسه بکعبه روم یا بمیکده
ای پیرِ ره بگوی طریقِ صواب چیست

گر من نه غرقِ آتش و آبم ز عشقِ تو
این سینهٔ پر آتش و چشمِ پر آب چیست

بی تو ز ضعف قوتِ جنبیدنم نماید
در حیرتم که در دلم این اضطراب چیست

جامی چه لاف میزنی از پاکدامنی
بر خرقهٔ تو اینهمه داغِ شراب چیست

باز هوای چمنم آرزوست
جلوهٔ سرو سمنم آرزوست

نکهتِ گل را چکنم ای نسیم
بوی از آن پیرهنم آرزوست

توبه ز می کردم و آمد بهار
ساقی توبه شکنم آرزوست

من کیم و بزم تو لیکن ز دور
دیدن آن انجمنم آرزوست

زیستنم بی تو میسر مباد
بی تو اگر زیستنم آرزوست
پیش مگو جامی ازان لب سخن
کاین سخنان زان دهنم آرزوست
پرسش اگر نیست بگو ناسزا
کز دهنت یک سخنم آرزوست

توئی که دردِ غمت یارِ ناگزیر منست
جفا و هرچه رسد از تو دلپذیر منست
همین سعادتِ من بس که چون مرا بینی
بخاطرت گذرد کاین گدا اسیر منست
ز خونِ دل چه نویسم به لوحِ خاطرِ خویش
چو نیست از تو نهان انچه در ضمیر منست
کشم به پیش تو جان لیک چون تو شاهی را
چه التفات بدین تحفهٔ حقیر منست
چه بود بسکه خورم گوشمالِ غم هر شب
سرودِ بزمِ فلک ناله و نفیر منست
بخار و خس که ورای کوی شب نهم پهلو
چنان خوشم که مگر بسترِ حریر منست
اگر ز پای فتادم چو جامی از غم عشق
چه باک چون کرم دوست دستگیر منست

صبحدم عزم چمن کن که هوا معتدل ست
از نم نیم شبی راه نگرد و نه گل ست
تختهٔ خاک ز بس گل که دمیدست نه گل
لوح صورتگری خامه زنان چگل ست
ابر گو سایه میندار که گرد لب جوے
سایهٔ نارون و بید بهم متصل ست
بسته در شاخ گلی خرم و خندان دلِ خویش
هر که چون غنچه درین فصل ز ارباب دل ست
بر لب کشت چرا سرخ برآمد لاله
گر نه در دورِ گل از ساغر خالی خجل ست

بوستان دلکش و می بیغش و یاران سرخوش
جامی از زهد خود امروز عجب منفعل است

محتسب گر نزند بر خم مے سنگ ستم
هر جفائی که کند در حق مستان محل ست

مرا کار از غمِ عشق تو زار ست
دلم رفتست و جان نزدیک کار ست

اگر از سینه پرسی دردناک ست
دگر از دیده گویم اشکبار ست

تو گشتی از قرار خویش لیکن
مرا آن بیقراری برقرار ست

بعذرا عشق وامق را خطی بس
که عذرا را ز خوبی بر عذار ست

مبر گرد از رُخ زردم ای اشک
کز ان چابک سوار یادگار ست

درون صد خار خار از محنت هجر
کرا پروای گلگشتِ بهار ست

بدرد و درد غم خوش باش جامی
که صاف عیش ما را ناگوار ست

ساقی شرابِ لعل بگردان بهانه چیست
تا گویمت که حاصل این کارخانه چیست

مرغانِ آشیان خراباتِ عشق را
مرغوب تر ز باده و نقل آب و دانه چیست

گر پنبه بر کشی چو صراحی ز گوش هوش
دانی که سر نالهٔ چنگ و چغانه چیست

گر پیر ما نه دوش نهان جرعهٔ زد ست
در نرگسش خمارِ شرابِ شبانه چیست

ای خواجه چند نقل کرامات شیخ شهر
نقدی ز وقت خویش بیار این فسانه چیست

اول همه تو بودی و آخر همه توئے
این لاف هستی دگران در میانه چیست

جامی اگر نه زخمِ تو دارد بتازگی
این خون تازه رفته بدین آستانه چیست

چو یار دور چه سود از بهار نزدیک ست
جدا ز صحبت او گل بخار نزدیک ست

دیارم آن سر کو نیست و یار آن سر کو
خوشا کسیکه به یار و دیار نزدیک ست

فدای راه سرم سایه دور دار اے هجر
که روزم از تو به شبهای تار نزدیک ست

نماند صبر و لے موعد وصال رسید
شکست گشتیم اما کنار نزدیک ست

بسوخت ز آتش دوری دلم ولی دارم
بااین خیال تسلّی که یار نزدیک ست

بکار شاهد و می شغل جو ولا و مترس
ز شیخ شهر که او هم بکار نزدیک ست

رسید نظمِ تو جامی بگوش یار آرے
بگوش شاه دُر شاهوار نزدیک ست

دوش بر یادِ تو چشمم دمبدم خون میگریست
سوز من میدید شمع و از من افزون میگریست

گریهٔ تلخِ صراحی نیز بے چیزے نبود
غالباً از شوقِ آن لبهای میگون میگریست

صبحدم یارب کواکب بود ریزان از سپهر
یا نه بر دردِ دلِ من چشم گردون میگریست

چون فسونگر دید دردِ من برید از من اُمید
ورنه بیهوده چرا هنگام افسون میگریست

آن نه باران بود گرد کوے لیلی هر بهار
روزگارِ سنگدل بر حالِ مجنون میگریست

وان روان تا منزلِ شیرین نه جوی شیر بود
بلکه بر فرهادِ مسکین کوه و هامون میگریست

شد نهان جامی ضعیف از محنت هجران که دوش
سیلِ اشک از خانه میبردش برون چون میگریست

عاشقِ تو شهیدِ تیغِ بلاست — سرِ کوئی تو روضة الشهداست

جانِ پاکان نثارِ مقدم تست — در رہت جانِ پاک خاک بہاست

ہست از نیست گفت و گوی محال — آن زمان نیست لیک نیست بماست

بیانت که سرِ غیب آمد — نیست دانا کسی خدا داناست

بی تو عشاق را وجودی نیست — ذرہ بے آفتاب ناپیداست

عاشقِ تو بکس نگیرد انس — در میانِ ہزار کس تنہاست

نظمِ جامی ز شوقِ سروقدت — وحی نازل ز عالمِ بالاست

کس شیوهٔ آن دلبرِ چالاک ندانست — خونخواریِ آن کافرِ بے باک ندانست

زان کس که مرا دوخت گریبان چه کشاید — چون دوختنِ این جگرِ چاک ندانست

آن سرو که پاک ست چو گل دامنِ حسنش — افسوس که قدرِ نظرِ پاک ندانست

ہر درد و غمی کامد ازین چرخِ جفاکیش — منزل بجز این سینهٔ غمناک ندانست

افتادہ سرم در رهِ خونخوارہ سوارے — کز سرکشیش لائقِ فتراک ندانست

چون سایه بخاک افگند آن سروِ تو بر من — گر قدرِ مرا لیست ترا ز خاک ندانست

جامی گہرِ خونریزیِ آن شوخ دعاے — جز سلمک الله و ابقاک ندانست

بجانبِ سفر آن ترکِ تند خو رفت ست — خبر دہید مرا کز کدام سو رفت ست

بگردش ارچه رسیدن نمیتوان بارے
کشم بدیده غبارِ رهے که او رفتست

بگشت باغ مخوان باغبان مرا زین پیش
که بی جمالِ وی از باغ رنگ و بو رفتست

نداد کس خبر از عمرِ رفتهٔ خویشم
اگرچه عمرِ عزیزم بجست و جو رفتست

هزار دل کند از شهرِ صبر آورده
بهر دیار که با آن رُخِ نکو رفتست

چه آب در جگرم باشد اینچنین که مرا
هم آب دیده ز هجرش هم آبرو رفتست

بروزِ حشر مگر سر برآورد جامی
چنین که از غمِ هجران بخود فرو رفتست

بی تو مرا خانه جز گوشهٔ ویرانه نیست
خانه چه کار آیدم یار چو همخانه نیست

مرغِ هوائی ترا دانهٔ درِ دوست قوت
حوصلهٔ مور را قوتِ این دانه نیست

گرچه ز شعله کشد خنجرِ بیداد شمع
روی وفا تافتن عادتِ پروانه نیست

خرقهٔ پشمین ببر مے طلبی سیم و زر
کسوتِ مردان چه سود کار چو مردانه نیست

حاجی و سنگِ سیاه زانکه مرا بوسه گاه
جز لبِ معشوق مست یا لبِ پیمانه نیست

عرصهٔ رندان مکن واقعِ این شیخ شهر
صحبتِ صاحبدلان مجلسِ افسانه نیست

چند بدیوانگے طعنهٔ جامی زدن
از غمِ تو ای پری کیست که دیوانه نیست

مه شمعِ شب افروز و رخت نورِ تجلّاست
او را بجمالِ تو کجا زهرهٔ دعواست

منما بکس آن روے و در آئینه نظر کن
زان رو که تماشای رخت بر تو اولاست

رضوان بهوای قدر عنای تو ای سرو
جاوید وطن ساخته در سایه طوبیٰ ست

هر جا نفسی مے گذرد زان لب شیرین
آنجا چه مجال دم جان پرور عیسیٰ ست

گفتی پس عمر یت تسلی دهم از وصل
عمر لیست که مارا بهمین وعده تسلی است

هر گل که بر آید ز گل تربت مجنون
بوی خوشش آمیخته با نکهت لیلیٰ ست

در کسوت رندی قدح آشامی جامی
به زان حیل و زرق که در خرقه صوفی است

عید شد یکدل نمی بینم که اکنون شاد نیست
جز دل من کاین زمان هم از غمت آزاد نیست

کی توانم بهر عیدی با تو گستاخے نمود
چون مرا پیش تو یارای مبارکباد نیست

چون کنم قصد سخن نام تو آید بر زبان
چون کنم جانان که جز نام تو هیچم یاد نیست

ای فلک اندوه شیرین بر دل خسرو منه
کاین بضاعت را خریداری بجز فرهاد نیست

گرم مے بینیم بمهر خود دل آن مه ولے
مهر خوبان را چو صبر عاشقان بنیاد نیست

گر رسد صد زخم از وی بر جان دلا افغان مکن
زانکه خوی نازکش را طاقت فریاد نیست

بر سر راهش فتادم وی که داد من بده
گفت جامی خیز کاندر دین خوبان داد نیست

باز در بزم غمت نعرهٔ نوشا نوش ست
عقل حیران و خرد واله و جان مدهوش ست

کسوت خواجگی و خلعت شاهے چه کند
هر کرا غاشیهٔ بندگیت بر دوش ست

بر سر بستر اندوه و هم جان آخر
چون مرا شاهد مقصود نه در آغوش ست

میگذشتی و بخود زمزمه مے کردے
عمر باشد که مرا لذتِ آن در گوش ست

اشکِ گرم از تفِ خونِ دلم آمد در چشم
بسکه از آتشِ سوزانِ دلِ من در جوش ست

نرسد تشنه لبان را ز تو جز نیشِ جفا
گرچه جامِ لبِ لعلِ تو لبالب نوش ست

قصهٔ عشقِ تو جامی ز کسان چون پوشد
چهرهٔ گویاست اگر چند زبان خاموش ست

پیش از ان روز که گردون خاکِ آدم می‌سرشت
عشقِ در آب و گل تخمِ تمنائے تو کِشت

پای تا سر جملهٔ لطفے گوے استادِ ازل
طینتِ پاکت نه ز آب و گل ز جان و دل سرشت

روی بنما تا بطاقِ ابرویت آرند روے
طاعت اندیشان ز مسجد بت‌ستان از کنشت

هیچ باور نامدت هرچند چشمِ خونفشان
بر در و دیوارِ کویت شرحِ شوقِ ما نوشت

گر نگشتم کشتهٔ تو کاش بارے بعدِ مرگ
بهر گورِ کشتگانت خاکِ من سازند خشت

خیز و خونم ریز و فرشِ لعل گستر زیرِ پاے
چون بساطِ عمر آخر چرخ در خواهد نوشت

در بهشتِ نسیه خلقے بسته دل لیکن به نقد
هر کجا دیدارِ تست آنجاست جامی را بهشت

وادیِ عشق که خود تشنه در و نایاب ست
ریگش از خونِ دلِ تشنه لبان سیراب ست

خوابِ مرگ ست در ان وادیِ بیدار دلے
شده در سایهٔ هر خار بنش در خواب ست

سر بنه یا سرِ خود گیر که این وادے را
قوتِ زاغان همه از مغزِ اولو الالباب ست

خار ها خم شد و بر شاخِ مغیلان هر سو
جذبِ جانها ز تنِ خسته دلان قلّاب ست

جمع خواہی ولت اسباب جہان تفرقہ کن
تخم جمعیتِ دل تفرقۂ اسباب ست
صوتِ ابوابِ فتوح ست صدائی نی وچنگ
کو متمنی کہ دلم طالبِ فتحِ ابواب ست
در فرو بند ز بیگانہ کہ از دورِ سماع
دور بہ ہر کہ نہ از دائرۂ اصحاب ست

منع جامی مکن از چاشنیِ مشربِ عشق
کہ مگس داد فرو رفتہ درین جلّاب ست

ای شہسوارِ حسن کہ جانم فدائے تست
ہر جا سری ست خاکِ رہِ بادپای تست
خوش جلوہ دہ سمند کہ بہر گزند را
ہر سو ہزار سوختہ دل در دعائے تست
مشتاقِ وصل را کہ ز ہجران بہ لب رسید
سرمایۂ حیات امید لقائے تست
بیچارہ عاشقِ تو کہ با دردِ انتظار
شد در رہت غبار و ہنوزش ہوائے تست
یک خندہ کردی و دلِ ما شد از آنِ تو
باری دگر بخند کہ جان ہم برائے تست
دل چون توام از تو بریدن کہ در ازل
آب و گلم سرشتہ بمہر و وفائے تست

جامی گر آن صنم ز تو بیگانہ شد مرنج
این بخت بس ترا کہ سگش آشنائے تست

دلم ز ہجر خراسان ازان ہراسان ست
کہ بحرِ فقر و محیطِ فنا خراسان ست
نخست گوہر ازان بحر شاہ بسطامیست
کہ قطب زندہ دلان و خداشناسان ست
بکش لباس رعونت کہ شیخ خرقانی
ستادہ خرقہ بکف بہر بے لباسان ست
بگو سپاس چنین عارفی کہ درمہنہ است
کہ عشق درپی آزاد ناسپاسان ست

بگوشِ جان بشنو نکته های پیرِ ہرات	که مشکلاتِ طریق از بیانش آسان ست
چو کاسِ خویش شکستی بیا که ساقی جام	نهاده باده بدستِ شکسته کاسان ست

گدائی درِ شان پیشه کرده جامی
بجز تو کیست گدائی که پادشاسان ست

سینه تنگم نه جائی چون تو زیبا دلبر لیست	خوش بیا بر چشم من بنشین که روشن منظر لیست
بر رُخِ زردم ببین خطهاے خونین سرشک	کاین ورق در حسب حالِ دردمندان دفتر لیست
هر شبی چندان نه در دردِ ہجر بگدازم که روزه	در گمان افتند مردم کاین منم یا دیگر لیست
بی رُخت در باغ و صحرا ہر داغِ جانِ من	هر گل آتش پاره و ہر لاله سوزان اخگر لیست
دوستداران سوخت جانم تا یکی دارم نهان	دوزخے در دل که این عشقِ بهشتی پیکر لیست
من که ز سودای جنت کز سگانِ کوے تو	شربتِ آبی که مانند سلسبیل و کوثر لیست

تا رسید از لعلِ میگونت بکامِ خویش جام
دیده جامی ز رشکِ آن پُر از خون ساغر لیست

نهفته سیم بزیرِ قبا که این بدن ست	گرفته برگِ سمن را بر که پیرِ من ست
اگر کنند به گل نازنین تنش نسبت	رود تباب تعالی الله اینچه لطفِ تن ست
کله شکسته کمر بسته بر گذشت از من	گذشت عمری و آن شکل پیش چشم من ست
چو در نظارهٔ آن روی میتوان مُردن	مرا ہزار شکایت ز جانِ خویشتن ست
چو گفتمش سخن تلخ چند گفت بناز	که شرم دار نه آخر ازین لب و دہن ست

ببین ز پیرهن اندام نازکش که مگر
درآب گشته عیان عکسِ لاله و سمن ست

اگر بکوی تو جامی کند فغان ای سرو
مگیر خرده که او عندلیب این چمن ست

از کوی زهد ساحتِ میخانه خوشتر ست
وز وردِ صبح نعرهٔ مستانه خوشتر ست

یک دانه نقل از کفِ رندانِ دردنوش
در دستِ ما ز سبحهٔ صد دانه خوشتر ست

تا کی میانِ انجمن افشایِ سرِ عشق
این گفتگو بگوشهٔ کاشانه خوشتر ست

پیمانِ زاهد اگر شکند محتسب به مے
پیشِ من از شکستنِ پیمانه خوشتر ست

دیوانهٔ چه خوش سخنے گفت کز غمش
دیوانه شو که عشق ز دیوانه خوشتر ست

بیگانه وار آیم ازین پس بکوے تو
کز آشنا به پیشِ تو بیگانه خوشتر ست

جامی غمت به سینهٔ صد چاک خود نهفت
یعنی مقامِ گنج بویرانه خوشتر ست

تا ز آتشِ تب شمعِ رخت تاب گرفت ست
بس شعله کز آن در دلِ احباب گرفت ست

بیمار تو شد دل ز لبت چاشنی بخش
کش آرزوی شربتِ عناب گرفت ست

در دیده دگر خواب خیال ست که بینم
زینسان که خیالِ تو رهِ خواب گرفت ست

هر سجده که در عمرِ خود آرد همه سهو ست
عابد که جز ابروی تو محراب گرفت ست

کو شمع بکنجی بنشین کز رُخت امشب
کاشانهٔ ما را همه مهتاب گرفت ست

هر جا ز لطافت سخنے رفته دهانت
بس نکته که بر غنچهٔ سیراب گرفت ست

جامی که همه جام می ناب گرفتی
تا دیده لبت تُرکِ می ناب گرفتست

قربان شدن به تیغِ جفای تو عیدِ ماست جان میدهیم بهرِ چنین عید عُمر هاست
آنرا که دید شکل خوشت بامدادِ عید پروای عید و ذوق تماشای او کجاست
صد جان فدای قد تو کز جویبار حُسن هرگز یکی نهال بدین نازکی نخواست
در دیده خاکپای تو گر زانکه هست حیف بر ما مگیر کاین گُنه از جانب صباست
شب داستانِ هجر فرو ریخت اشکِ من لعلش بخنده گفت که باز این چه ماجراست
جامی مدام غنچه صفت تنگدل مباش کز غم چو لاله بر دلم این داغها چراست

تا بر فروختست رُخ آن شمع دل فروز
در هر که بنگری بهمین داغ مبتلاست

غمت روز مرا رسمِ شب آموخت دلم را تاب و جانم را تب آموخت
مکن در گریه هردم عیب چشمم که این گوهرفشانی زان لب آموخت
ندیدم هیچ مذهب خوشتر از عشق خوشا آن راهرو کاین مذهب آموخت
ستادن نیست اشکم را چه گویم که این سیر از کدامین کوکب آموخت
دلم دور از رخت تا صبحدم دوش بماه و زهره آه و یا رب آموخت
فروشوی ای معلم لوح بیداد که یار این حرف پیش از مکتب آموخت
بخوبد جز شراب لعل جامی از آندم کز لبت این مشرب آموخت

در صورتِ تو سِرّ جمالی که مجمل ست / در خط و خال و عارض و زلفت مفصل ست

هرگز حدیثِ زلفِ تو کوته نمی شود / این گفت و گوی تا بقیامت مسلسل ست

حسنِ تو از تصرفِ مشاطه فارغ ست / مرآتِ آفتاب چه محتاجِ صیقل ست

کحلِ بصر ز خاکِ درت بیدلی کشید / کش چشم و دل به کحلِ بصیرت مکحّل ست

بهرِ تو پائی بر سرِ عالم نهاده ایم / وز شاهِ راهِ عشقِ تو این گام اول ست

لب بر لبم نه که سخن مختصر کنم / کافسانهٔ تطاولِ هجران مطوّل ست

جامی سوادِ شعرِ تو کامد ز نورِ عشق / مستغنی از تکلفِ تذهیبِ جدول ست

در همه شهر دلی کو که نه خون کردهٔ تست / یا درونی نه که از زخمِ غمِ آزردهٔ تست

پرده برداشتنی از رازِ من ای چرخِ فلک / آه ازین بوالعجبیها که پس پردهٔ تست

حرص نرگس نگر ای غنچه که با آن زر و سیم / روز و شب چشم توان دوخته در خردهٔ تست

از نسیم گل و مل دین و دلم رفت بباد / آخر ای بادِ صبا این همه آوردهٔ تست

شکرِ فیضِ تو چمن چون کند ای ابرِ بهار / که اگر خار و گر گل همه پروردهٔ تست

دل ز مژگانِ تو ریش ست و تن از غمزه فگار / هر کرا می نگرم تیرِ جفا خوردهٔ تست

گر رسد ناوکِ آهی ز دلِ سوختهٔ / جامی سوخته دل سینه سپر کردهٔ تست

پرتوِ شمع رخت عکس بر افلاک انداخت / قرص خورشید شد و سایه برین خاک انداخت

برقی از شعشعهٔ طلعتِ رخشانِ تو جست
شعله در خرمنِ هستیِ خس و خاشاک انداخت

خوش بر آن رخش که عشقت فلکِ سرکش را
طوق در گردن از آن حلقهٔ فتراک انداخت

می خرامیدی و ارواحِ قدس می‌گفتند
ای خوش آن پاک که سر در رهِ این پاک انداخت

ذوقِ مستانِ صبوحی زدهٔ بزمِ تو دید
صبح در اطلسِ فیروزه خود چاک انداخت

طوطیِ ناطقه را سترِ خط و عارضِ تو
رنگِ تشویر در آئینهٔ ادراک انداخت

جامی اهلیتِ اندیشهٔ عشقِ تو نداشت
همتش رخت درین موجِ خطرناک انداخت

ساقی بیا و باده ده اکنون که فرصت ست
مطرب بزن ترانه که فرصت غنیمت ست

چشم بروی شاهد و گوشم ببانگِ چنگ
ای پندگو برو که نه جای نصیحت ست

جان مرا ز مرهمِ راحت نشان مپرس
کز عاشقی نصیبهٔ او داغِ محنت ست

پیکان آبداده که آید ز دستِ دوست
بر عاشقانِ سوخته بارانِ رحمت ست

زان دم که سر فگند بر آن آستان مرا
بر گردنم ز تیغِ تو صد بار منت ست

هر سفله پی بگنجِ قناعت کجا برد
این نقد در خزانهٔ اربابِ همت ست

ز ابنای دهر وقتِ کسی خوش نمی‌شود
خوش وقتِ آنکه معتکفِ کنجِ عزلت ست

جامی بجست و جو نتوان وصلِ دوست یافت
موقوفِ وقت باش که این کارِ دولت ست

برد دل شوخی ز من اما نخواهم گفت کیست
گر برند از تن سرم قطعاً نخواهم گفت کیست

آنکه ما را در جدائی سوخت سرتاپا چو شمع
گرچه دریا شد کنار از اشک واین هرجا سید
دمبدم پیشِ رقیبان کیست گوئی در دلت
نیکوان بسیار در چشم من آیند و روند
سرو بالایان بسی مے بینم اَمّا آنکہ نیست

گر مرا سوزد سرتاپا نخواہم گفت کیست
گو ہر مقصود ازین دریا نخواہم گفت کیست
ترک اینہا گو کہ من اینجا نخواہم گفت کیست
آنکہ دارد در دل و جان جا نخواہم گفت کیست
کس بحسن و لطف از و بالا نخواہم گفت کیست

بار گو یدہست جامی بیوفا و سنگدل
بانہ پندارد کہ من اینہا نخواہم گفت کیست

روز میدانست ترکِ شہسوارِ من کجاست
عاشقان ہر یک بروی یار خود خندان و شاد
تا برند از جلوۂ خوبان خجالت نیکوان
چند کردم بیقرار و صبر ہرسو اینچنین
داد کردم راغمش بر باد آن بدخو نگفت
نیست خوش بر دامنِ پاکش غبار چون منے

چشم ہرکس بر رُخِ یارست یارِ من کجاست
من چنین غمگین چرا یم غمگسارِ من کجاست
نیم جولانی ز سروِ گلعذارِ من کجاست
آن شکیب آموز جانِ بیقرارِ من کجاست
آنکہ عمری بود خاکِ رہگذارِ من کجاست
بیدلے کز گریہ بنشاند غبارِ من کجاست

ماند جامی دور از ان درد چہ باشد گر گہے
باز پرسد کان غریبِ خاکسارِ من کجاست

بیا کہ روی تو خورشیدِ عالم افروزست
بہ تیغ غمزہ اگر چاک مے کنی جگرم

شبم ز روی تو چون روز رُو ز فیروز ست
چہ غم چو ناوک مژگانِ تو جگر دوز ست

شد از جمال تو فیروز روزِ من دان روز
که خواستم شب و روز از خدای امروز ست

شبم ز شعلهٔ شمع و چراغ مستغنی ست
چنین که شعلهٔ آهِ من شب افروز ست

چنین که عشق تو زد راه پیر و دانشمند
چه جای طعن جوانانِ دانش اندوز ست

زهی چنین خوش و آنگاه خوی بد حاشا
معلم تو اگر نغسلطم بد آموز ست

تو مردِ عافیتی جامی از بتان بگسل
که عشق شیوهٔ رندان عافیت سوز ست

چرخ را جامِ نگون دان کز می عشرت تهیست
بادهٔ از جامِ نگون جستن نشان ابلهیست

مرد جاهل جاه گیتی را لقب دولت نهد
همچنان کاماس بیند طفل و گوید فربهیست

از لقا گردون قبائی بر قدِ یک تن ندوخت
خلعتی لبس فاخر آمد عمر عیبش کوتهیست

نیست شاخ میوه دار ایمن ز سنگ ناگهان
خوش تهیدستی که آوازاده چون سرو سهیست

راه بس باریک و شب تاریک و دزدان در کمین
بی دلیلی عزم ره کردن دلیل ابلهیست

خوش برا با قطع وصل باغبان همچون نهال
گر ترا زین باغِ پر آسیب امیدِ بهیست

هر که چون جامی درین ره شد ز باد من تهی
گر بصورت مبتدی باشد بمعنی منتهیست

دربرِ سیمین دلت گر سخت تر از سنگ نیست
هرگزت رحمی چرا بر عاشقِ دلتنگ نیست

از خروشِ دل خراشِ ما طلب کن سرِ عشق
ز انکه این سر در صدای عود و صوتِ چنگ نیست

ماند ز اشک ما چو خر در گل رقیبِ سنگدل
در رهِ عشقِ تو ما را غیر ازین فرسنگ نیست

از نوای بلبلان بر گل چه حاصل چون باغ
جامِ گلرنگ و حریفِ عندلیب آهنگ نیست

بی سری سرگشته با خاک و خون آغشته
در بیابانِ غمت یک سنگ و یک فرسنگ نیست

چون پیامِ از تو یک نامه نآمد عمرها
گر ترا از نامِ ما و زمانه ما ننگ نیست

بی لبش یکدم تهی مپسند جامی جام را
از سرشکِ لعل پر کن گر میِ گلرنگ نیست

آن سفر کرده کش از ما دل گرفت
جان فدایش هر کجا منزل گرفت

جان که باقی بود یارب از چه رو
رفت و خوی عمرِ مستعجل گرفت

تن فتاد از پای چون محمل براند
جان برید از تن پیِ محمل گرفت

تا دلش ناید بدرد از حالِ ما
خویش را از حالِ ما غافل گرفت

گردِ ما دریا باشد از سیلِ سرشک
یار از آن دریا رهِ ساحل گرفت

من قتیلِ یارم و خوش آن قتیل
کو تواند دامنِ قاتل گرفت

کی تواند جامی از پی رفتنش
چون زگریه پای او در گل گرفت

گر آن بیوفا عهدِ یاری شکست
خدا یارِ او باد هر جا که هست

نه زین شهر بارِ سفر بست و رفت
که از کوی مهر و وفا رخت بست

مزن بر دلم زخم و مرهم منه
که پیوند نتوان چو شیشه شکست

مده غمزه تعلیم چشمانِ شوخ
مده تیغ در دستِ ترکانِ مست

زنوشین لبت سبزهٔ خط دمید
خضر بر لب آبحیوان نشست
میفشان سرشک ای مژه دمبدم
که شد خانهٔ من ازین سیل پست

مبین لعل میگونش ای پارسا
که جامی ازان جام شد می پرست

مگو که قطع بیابانِ عشق آسان ست
که کوه های بلا ریگِ آن بیابان ست
حدیثِ چترِ مرصع بمیرِ قافله گوی
که سایه بان زره ماندگان مغیلان ست
فراز و شیب رو از رهروانِ گرم مپرس
که پیشِ مرغِ هوا کوه و دشت یکسان ست
زنا ز چون بکشیدی بکعبه دامن وصل
چه جای کها که ازین حسرتش بدامان ست
ببند دیده گرت نیست قوتِ مجنون
که برقِ منزلِ لیلیٰ قوی درخشان ست
چه سود قافلهٔ مصر حسنِ یوسف را
متاعِ عشق چه در کاروانِ کنعان ست

براهِ عشق تو جامی زناله بس نکند
زبانِ او چو درای از برای افغان ست

گر بود در خاک بیشِ رویم از کوی تو خشت
به که باشد روزنی بر جای آن خشت از بهشت
گیسو اندر پا کشان روی در برون آ تا شود
چون بهشت ای حور دشمن خاک درت عنبر سرشت
رشتهٔ عمر ست ایوانِ وصالت را کمند
وه که چرخ تیز گرد این رشته را کوتاه رشت
بت پرستان را ز دل سر بر زند نورِ یقین
گر ز شمعِ رویت افروزند قندیل کنشت
چشم از غم کور شد تا در تو تخمِ مهر رست
خانه ویران شد زباران تا که خرم گشت کشت

بستم آنکه خط نقش دردل طی کنی طومار عشق
چون نوشتم نامه را ناچار در باید نوشت

نامهٔ شوق ست از جامی بجانان این غزل
نام خود اینک بخون دیده در پائین نوشت

آن کیست سواره که بلای دل و دین ست
صد خانه پر انداخته و رخانهٔ زین ست

ماهیست درخشنده چو بر پشت سمند ست
سرولیست خرامنده چو بر روی زمین ست

آشوب جهانست اگر اسپ سوار ست
آسایش جانست اگر بزم نشین ست

در آتش دایم ز دل و دیده چه دیدم
کافروخته رخساره و عرق که د جبین ست

بر تافت ز من رو گره افگند در ابرو
اینک سر و شمشیر اگر بر سر کین ست

گر قصهٔ خود عرضه رسانیش نتوان کرد
صد شکر خدا گو همه دان و همه بین ست

گفتم ز سخن رانی جامی ز لب تست
از پستهٔ شکر ریخت که آری سخن این ست

گرچه خلقی ز تو در دام بلا افتادست
هیچکس را نفتاد انچه مرا افتادست

دلم از جانم از پای فتادست ببین
که مرا در غم عشق تو چها افتادست

همه جا برق جمال تو درخشید ولی
شعلهٔ آن همه در خرمن ما افتادست

هر کجا در چمن از شوق تو آهی زده ایم
بال و پر سوخته مرغی ز هوا افتادست

زخم تو بر دگران آمد و من مرده ز رشک
این عجب تیر کجا صید کجا افتادست

حال چاک جگر ریش چه داند شوخی
کش همین چاک بدامان قبا افتادست

گفته جامی محنت زده بی ما چونست
چون بود حال کسی کز تو جدا افتادست

کس از خوبان وفا هرگز ندیدست | جز آیین جفا هرگز ندیدست
کند نادیدهٔ آن بدخو چنانم | که پنداری مرا هرگز ندیدست
جدا زان مه چنانم دان که تن را | کسی بی جان بقا هرگز ندیدست
دلم زان چشم جادو شیوه ها دید | که آهوی خطا هرگز ندیدست
خراشِ دل چگویم کان گل اندام | ز خار آزار پا هرگز ندیدست
نیاید جز کسی را حیله در چشم | که آبِ چشم ما هرگز ندیدست

بلا باشد غمِ خوبان و جامی
خلاصی زین بلا هرگز ندیدست

این همه خونابه کاندر چشم گریان منست | گشته پیدا از جراحتهای پنهانِ منست
قاصدی کاید ز جانان بهر قتل دیگران | قاصد جانان مگو کو قاصد جان منست
پرده از رازِ دلم چون غنچه برخواهد گرفت | چاکها کز شوقِ او اندر گریبان منست
میشوم خاکِ رهت ای باد گردامن ببر | هر کجا جولانگه سرو خرامان منست
خواب دیدم دوش کان لب میگزم اینک هنوز | در لبش مانده نشانِ زخم دندان منست
هر شب از تسبیح خود فوجِ ملک مانند باز | بسکه بر اوجِ فلک فریاد و افغانِ منست
از جگر جامی کباب آور ز خونِ دل شراب | کامشب آن خونخوارهٔ بدمست مهمانِ منست

دور از رخ تو چنانم ای دوست　　گر هستی خود بجانم ای دوست
صبر از همه نیکوان توانم　　لیک از تو نمیتوانم ای دوست
خواهم که بروز وصل پیشت　　غم نامهٔ هجر خوانم ای دوست
پیش تو هنوز نارسیده　　از کار رفته زبانم ای دوست
گفتی ز غم دل تو چونست　　دل پیش تو من چه دانم ای دوست
دامن مفشان ز من که خواهم　　جان در قدمت فشانم ای دوست

جامی سر خود نهاد بر در
یعنی سگ آستانم ای دوست

از آن درج گوهر تکلم خوشست　　وز آن غنچهٔ تر تبسم خوشست
چو مورم مکن پایمال جفا　　که بر زیردستان ترحم خوشست
چه میجوئی از من نشان رقیب　　نشان رقیب از جهان گم خوشست
نخواهم جدا از سگان درت　　جهان راکه دینی بمردم خوشست
مه گو فلک بالش زر کشم　　سر من بخشت سر خم خوشست
بدرد و غم از عشق خوش میزیم　　چو اسباب باشد تنعم خوشست

مکن یارخش جامی از ناله بس
که بر گل ز بلبل ترنم خوشست

این چه رخسار و چه خط وین چه لبست　　وین چه چشم خوش و خال عجبست

زیرِ لب نقطه بود رسم چرا　　نقطهٔ خالِ تو بالای لبست

طلبِ حُسنِ عنایت ز رخت　　بنده را غایتِ حُسنِ طلبست

نخلِ بالای تو شیرین نخلیست　　کز نوشین لبت آزا رطبست

بیتو تنها نه شبِ ماست سیاه　　روز ما بین که سیه‌تر ز شبست

نآید از بی ادبان شیوهٔ عشق　　مذهبِ عشق سراسر ادبست

سگِ این در نه کنون شد جامی
عمر باشد که همیشش لقبست

غمت تا در دلم منزل گرفتست　　ز شادی جهانم دل گرفتست

مپرس از من شمارِ عقد آن زلف　　که عقل این عقده را مشکل گرفتست

تو دریائی و زاهد خشک ازان ماند　　کزین دریا رهِ ساحل گرفتست

مبندای ساربان محمل کامروز　　سرشکم راه بر محمل گرفتست

دلم با چشمِ خونریز تو صیدیست　　که صیّادش پیِ بسمل گرفتست

بکویِ عشق ازان کس حاصلی نیست　　که راهِ زهد بی حاصل گرفتست

ز جامت جرعهٔ ناخورده جامی
چو خود را مست ولا یعقل گرفتست

آتش اندر خرمنِ ما زد رخت دین روشن ست　　خالِ مشکین تو بر رُخ دانه ازین خرمن ست

آن رُخِ نازک چو آب از دیده رفت اما هنوز　　نقشِ خالش چون سیاهی مانده در چشمِ من ست

تو مرا چشمی و تا بر بام در روزن آمدی
چشم من گه بر کنار بام و گه بر روزن ست

گرچه می پوشد ز ما لطف تنت را پیرهن
کی توان پوشید آن لطفی که در پیراهن ست

شب نهانی رخ بپایت سوده ام اینک نشان
قطره‌های خون ز اشک من ترا بر دامن ست

دل اسیر دام و جان مرغ حریم بام تست
داغ حرمان و غم هجران سراسر بر تن ست

بی رخت گفتم نگه بر می کنم دامن ز اشک
گفت جامی کار نیکو کردن از پُر کردن ست

مرا که خال لبت تخم مزرع امل ست
خیال خط تو ختم صحیفهٔ عمل ست

اگر نه رقعهٔ قتل من آورد از تو رسول
رسول قاصد جان رقعه نامهٔ اجل ست

زکات آن لب میگون بمی پرستان ده
قبول خیر محال ست اگر نه در محل ست

می شبانه خمار سحر نمی ارزد
خوش آن حریف که مست صبوحی ازل ست

بغیر تو که تهی شد ز خود نمی بینم
درین زمانه حریفی که خالی از خلل ست

حریف باده گسار و ندیم نکته گزار
صراحی می ناب و سفینهٔ غزل ست

بوصف آن گل عارض مدام جامی را
چو غنچه دفتر رنگین نهفته در بغل ست

باز چشم دُرفشان از لعل گوهربار کیست
اشک من زینگونه گلگون از گل رخسار کیست

زیر دیوار تو هر شب زار نالم تا سحر
بر لب بام آ شبی کاین ناله‌های زار کیست

چشم میدارند خلقی دیدن رویت بخواب
تا خود این دولت نصیب دیدهٔ بیدار کیست

من نمیگویم تو کردی چاکها در جانِ من
هر که بیند جانِ من داند که اینها کارِ کیست

کوی تو صد جا بخون آغشته شد آخر بپرس
کاین همه از سینهٔ ریش و دلِ افگار کیست

گشته ام بیمار چون چشمت چه باشد گر کسی
گوشهٔ چشم افگنی سویم که این بیمار کیست

نامِ جامی طی کن این مطرب خدارا زین غزل
ترسم آن مه نشنود گر داند این گفتار کیست

ای که هرگز نشود زلفِ کجت با ما راست
کارِ ما راست شود چون تو کنی بالا راست

ما نتابیم ز روی تو نظر گرچه شود
از مژه چشمِ تو صد تیرِ جفا بر ما راست

خلعتِ لطف بقدِ تو بریدند ای سرو
ناید این جامه بقدِ دگری قطعاً راست

راستم با تو علی رغمِ همه کج نظران
گرچه فرقی نبود پیش تو از کج تا راست

می نیارد بزبان خامه بجز وصفِ قدت
راستان را بزبان کی گذرد الا راست

دیدهٔ راست سزد جایِ خرامِ چو توئی
رنجه فرما قدم ای سرو که کردم جا راست

خواست جامی که رسد بر دل او ناوک تو
لله الحمد که آورد خدا آنرا راست

ابروی خوشت که ماهِ عیدست
انگشت نمای اهلِ دیدست

از روی تو عید عاشقان را
صبحی بمبارکی و میدست

هر سال یکیست عید روزه
ما را همه روزه از تو عیدست

شد عیدِ من از رخت خجسته
زین عید خجسته تر که دیدست

گفتی ز غمت بجان رسانم — عیدی ز توام همین رسیدست
خیاط زمانه خلعت لطف — بر قامت دلکشت بریدست

بی وعدهٔ وصل مژدهٔ عید
بر جامی خسته دل وعیدست

درویش را سراسر کوی فنا بسست — ترک متاع خانه متاع سزا بسست
گو هرگز ز فرش منقش مباد رنگ — پهلو منقش از اثر بوریا بسست
گر روی زرد ماند از جام عیش سرخ — زخم کبود سیلی غم بر قفا بسست
گر غازن خرم نزند نعرهٔ در آی — از اشتران قافله بانگ درا بسست
نتوان نشستن از تگ و پو در طریق عشق — آن را که باد پا نبود دست و پا بسست
عمر حریص در طلب کیمیا گذشت — ما را قبول اهل نظر کیمیا بسست

جامی بملک و مال چو هر سفله دل مبند
گنج فراغ و کنج قناعت ترا بسست

دلم چون داستان غم فرو ریخت — سرشک از دیدهٔ پرنم فرو ریخت
صبا آن زلف پرخم را برافشاند — دل صد بیدل از هر خم فرو ریخت
ملائکه را چه سود از حسن طاعت — چو فیض عشق بر آدم فرو ریخت
زمحرومان نیابی ذوق آن درد — که بر جان و دلم محرم فرو ریخت
دل جامی کز و پیکانت افتاد — چه ریشی دان که آن مرهم فرو ریخت

ز دردم هر که دم زد شرحِ آن را ‌ ‌ ‌ سرشکِ لعلِ من در دم فرو ریخت

اساسِ عشق محکم باد جامی
اگر بنیادِ زهد از هم فرو ریخت

من پسِ زانوی غم تا یار همزانوی کیست ‌ ‌ ‌ خاطرِ من سوی او تا خاطرِ او سوی کیست
من نشسته روی بر آئینهٔ زانوی خویش ‌ ‌ ‌ تا کنون آن ماه چون آئینه همزانوی کیست
میرسد هر لحظه مشک آمیز بادِ صبح خیز ‌ ‌ ‌ گر نه بر مشکین غزالِ من گذشت این بوی کیست
سوی محرابم مخوان ای شیخ بنگر کاین زمان ‌ ‌ ‌ نقش بسته در دلم شکلِ خمِ ابروی کیست
گر نه شب در خواب آن سرو روان را دیده ام ‌ ‌ ‌ مانده در چشم خیالِ قامتِ دلجوی کیست
ای که فارغ گوئیم زان سنگدل باری ببین ‌ ‌ ‌ کاشتم با خویشتن تا روز گفت و گوی کیست

شد سگِ کوی تو جامی چون سگانش داغ کن
تا بداند هر که بیند کہ سگان کوے کیست

بهر منزل که جانانِ من آنجاست ‌ ‌ ‌ تنم اینجا دلی جانِ من آنجاست
من ار دورم بحمد الله که بارے ‌ ‌ ‌ دلِ بی صبر و سامانِ من آنجاست
مرا گر نیست جا بر طرف بامش ‌ ‌ ‌ خوشم کآوازِ افغانِ من آنجاست
دران کشور مسلمانی مجوئید ‌ ‌ ‌ که شوخِ نامسلمانِ من آنجاست
بر تیغ آن مردم را میکند چاک ‌ ‌ ‌ بهانه آنکه پیکانِ من آنجاست
چه حاجت ماه تابان در دیارے ‌ ‌ ‌ که خورشیدِ درخشانِ من آنجاست

مخوان جامی جز آنجا گفتهٔ خویش
که محبوب سخن دانِ من آنجاست

یاقوتِ لب تو قوت جانست
وصلِ تو حیاتِ جاودانست

زلفِ تو بر آفتابِ تابان
از شعرِ سیاه سایه بانست

بستی بلباس کج کلاهان
بر موی کمر که این میانست

راندی بلبِ شکر دهانان
در هیچ سخن که این دهانست

در هر آنی تو ئی بشانی
ما اعظم شانک این چه شانست

هر چند بهر زبان ز عشقت
هر لحظه هزار داستانست

زان دم که تراشناخت جامی
مهرِ خمشیش بر زبانست

ای درت کعبهٔ ارباب نجات
قبلتی وجهک فی کل صلات

بر سر کوی تو ناکرده وقوف
حاجیان راچه وقوف از عرفات

رفته آوازهٔ قندِ تو بمصر
کو زدهٔ خود زده بر سنگ نبات

غم عشاق تو آخر نشود
انزل الله علیهم برکات

گر عبارت کند از میم دهانت
آید از چشمهٔ میم آبِ حیات

می کشی هر طرف آن حلقهٔ زلف
بس کن ای بادِ صبا زین حرکات

جامی از درد تو جان داد و نگفت
فهو من کتم العشق فمات

مرا از دردِ تو بر سینه داغیست
که با آن داغ از مرهم فراغیست

مگو دیگر نخواهم سوخت جانت
بداغِ خویشتن کاین نیز داغیست

من و ویرانهٔ هجران خوش آنکس
که با چون تو گلی بر طرفِ باغیست

بنال ای عندلیبِ هجر دیده
که باغِ وصل عشرتگاهِ زاغیست

مکن جامی ز آهِ آتشین بس
که شبهائے غمت را خوش چراغیست

یار رفت از چشم لیکن روز و شب در خاطر ست
گر بصورت غائب ست اما بمعنی حاضر ست

عاشق اندر ظاهر و باطن نه بیند غیرِ دوست
پیشِ اهلِ باطن این معنی که گفتم ظاهر ست

در حضورِ دوست هر جانب نظر کردن خطاست
یکزمان حاضر نشین ایدل که جانان حاضر ست

خاطرم خوش نیست هرگز جز بزیرِ بارِ عشق
پیشِ عاشق هر چه جز عشق ست بارِ خاطر ست

عاشقِ درویش تا دانست ذوقِ عشقِ یار
بر جفاهای تو صابر و ز بلاها شاکر ست

آن دهان را سرِّ غیب الغیب دان کز شرحِ آن
هر اشارت مانده عاجز هم عبارت قاصر ست

آن پری رخ را بافسونِ سخن تسخیر کرد
زان سبب گویند ساحر نیست جامی شاعر ست

گذر فتاد بسر وقتِ کشتگانِ غمت
هزار جانِ گرامی فدای هر قدمت

فگند سروِ قدت بر من از کرم سایه
مباد از سرِ من دور سایهٔ کرمت

بیک نگاهِ تو رستم ز ننگِ هستیِ خویش
خوش آنکه سوی وی افتد نگاه دمبدمت

نیاید از تو ستم در ستم کشی بشل — ز رحمت دگران خوشتر آیدم ستمت

کمر بخدمت تو بسته اند کج کلهان — شکست شوکت شاهان ز حشمت حشمت

حریم سدره شدست آشیان مرغ دلم — هنوز رشک برد بر کبوتر حرمت

بنامه درج مکن شرح شوق خود جامی
مباد شعله زند آتش از نی قلمت

صد خارم از جفای تو در پای دل شکست — وز گلشن وصال تو نامد گلی بدست

پرواز گاه مرغ دلم شاخ سدره بود — از شوق دانه تو درین دامگه نشست

هر کس که مست جرعه کش جام لعل تست — گه شیخ پارساست و گر رندی می پرست

ز اوراق فضل و دفتر دانش دلم گرفت — خواهم نهاد در رهن می لعل هر چه هست

وارست می پرست بیک جرعه می ز خود — بیچاره خود پرست که هرگز ز خود نرست

ما ز آستان میکده گشتیم سر بلند — یا رب ز موج فتنه مبادش اساس پست

جامی بپای خم چو سبو سر بنه که چرخ
بخواهد بسنگ حادثه این کاسه را شکست

در کنج غم نشستم خرسند با خیالت — خوش وقت آنکه بیند هر ساعتی جمالت

این بسکه سوزیم جان هر دم بداغ هجران — من کیستم که باشم شایسته وصالت

تیغم بفرق راندی در فرقتم رهاندی — جان باد دوست مزدت تن باد پایمالت

دور از لب تو مردم لب تشنه جان سپردم — هرگز نخوردم آبی از چشمه زلالت

بودن به کنج فرقت با صد ملال و حسرت / به زانکه با تو باشم وز من بود ملالت
تیغی بگیر و هر دم زخمی بزن که کردم / هم جان خود فدایت هم خود حلالت

جامی خموش کم شو از گفت و گو چو شد نو / ذوق غزل سرائی از شوق آن غزالت

پیرانه سر کشیدم سر در ره سگانت / موی سفید کردم جاروب آستانت
ای از هلال ابرو بر آفتاب تابان / مشکین کمان کشیده من چون کشم کمانت
کم زن گره میان را بر قصد من که ترسم / تاب گره نیارد از نازکی میانت
لعل تو جان و من هم دارم رمیده جانی / بنشین دمی که بادا جانم فدای جانت
سودم جبین براهت گفتی مجو زیانم / یا رب خدا ببخشد جرمی بدین زبانت
من کیستم که چینم برگی ز گلبن تو / کاشم خلد به سینه خاری ز بوستانت
یک بوسه وعده کردی لعل لبت ضمان شد / خود لطف کن وگرنه بستانم از ضمانت
خوی پاک کن خدا را از رخ که شست ما را / لوح صبوری از دل رخسار خونچکانت

دشنامی از زبانت باشد مراد جامی / یا از زبان آنکس کو گوید از زبانت

تا کی ز دیر آمدن و زود رفتنت / خون ریزم از دو دیده که خونم بگردنت
جای تو نیست سینه تاریک و تنگ من / تشریف ده که جای کنم چشم روشنت
دارم ز تو بهر سر موئی هزار درد / دردا که نیست یکسر مو رحم بر منت

آهسته ران که میزند آتش بجان من
هر شعله کز می جهد از لعل توسنت

کو باغبان مخوان بتماشای گل ترا
ناکرده فرش راه ز سوری و سوسنت

می بایدت ز رشته مجان جامه بافتن
کز تار و پود پیرهن از زره شد تنت

دامن کشان به جامی اگر بگذری شود
چون گل ز خون دیدهٔ او سرخ دامنت

لاله قدح بادهٔ و گل شاهد رعناست
گلبانگ زنان مرغ چمن مطرب گویاست

بخرام سوی باغ که شادی و طرب را
بی سعی من و تو همه اسباب مهیاست

تا گل تتق غنچه ز رخسار کشادست
نرگس همه تن چشم شده بهر تماشاست

سبزه کشد از سوزن زنگار گرفته
خاری که شکسته ز غم اندر جگر ماست

بر صورت نرگس بگشا چشم که گویی
پیرامن خورشید عیان عقد ثریاست

یا بر کف سیمین بدنی جام ز رست آن
کز هر سویش انگشت چو سیم آمده پیداست

بهر قبسی ز آتش گل شاخ شکوفه
از جیب برون کرده چو موسی ید بیضاست

سر کرده فرو خرقه کبودیست بنفشه
کز سبزه بزیر قدمش سبز مصلاست

این ابر بهارست که در سایهٔ جودش
پرگوهر و دُر گشته همه دامن صحراست

نی نی غلطم بلکه سراپردهٔ عشرت
شاه از پی بخشش زده بر طارم میناست

جامی که زد از تو رقم شعر بهاری
از برگ گیاهی چمن مدح شه آراست

ترا صباحت ترک و فصاحت عربست
ملاحتی که میان عجم چنان عجبست

صحیفه ایست وجود تو پر لطیفه حسن
که از اصول صفات کمال منتخبست

مهت پدر شد و خورشید جد تعالی الله
ترا میان بتان این چه رفعت و نسبست

کجا رسد بتو کس چون ترا بهر موئی
هزار خوبی موروث و لطف مکتسبست

تو آن زلال حیاتی که داده جان از شوق
بوادی طلبت صد هزار تشنه لبست

نه ایم با سگ تو در مقام ترک ادب
اگرچه ترک ادب پیش دوستان ادبست

ز شوق لعل تو صد جام و خم را جامی
زیاده ساخت تهی و هنوز در طلبست

مرا چه قبله نگردد بعید گه رویت
ز عید گه کنم آهنگ کعبه کویت

تو عید خلقی و قربانت آنکه مردم را
کشد بغمزه خونریز چشم جادویت

اگرچه نیست درین عید رسم مه دیدن
نمیرود ز ضمیرم خیال ابرویت

گذشتم از هوس کعبه و طواف حرم
همین بسست مرا چ که بگذرم سویت

ز تاب هجر تو می سوختم بحمد الله
که سایه بر سرم انداخت سرو دلجویت

بضبط مملکت دلبری کشادی دست
دعای خسته دلان باد حرز بازویت

برون خرام و مترس از گزند که هر سو
هزار بنده چه جامی بود دعاگویت

لاله بی روی تو داغ دل ماست
داغ تو لاله باغ دل ماست

داغِ خون این همه بر دامنِ ما
رشح خوناب بر داغ دلِ ماست
طاقِ محرابِ غمم ابرو بیت
سیه از دود چراغِ دلِ ماست
چون بسوزد جگر از شعلهٔ شوق
بوی آن عطر دماغ دلِ ماست
دلِ ما خاکِ درت گشته وغم
دربدر گرد سراغِ دلِ ماست
واعظا لافِ بلاغت چه زنی
وعظ تو لایه ولاغِ دلِ ماست

طعن مشغول جهان جامی چند
شغلِ او بهر فراغِ دلِ ماست

وه که باز از کفِ من دامن مقصود برفت
یار دیر آمده از پیشِ نظر زود برفت
تن که آزردهٔ تیغِ ستمش بود بماند
جان که آویزهٔ بندِ کمرش بود برفت
وعده میکرد که دیگر نروم راه فراق
تا چه کردم که نه بر موجبِ موعود برفت
دل که از خون زخم اندوده بر وگو که خوشم
که بیازار غم آن قلبِ زر اندود برفت
بود خشنود دلش آن که غمِ او جان بدهم
لله الحمد کزین غم زده خوشنود برفت
خبر فرقتِ او داد و شد آواره رقیب
زد بویرانهٔ ما آتش و چون دود برفت

جگری شد رخِ جامی که ز غم کاهی بود
بس کش از دیده سرشکِ جگر آلود برفت

بحمد الله که باز م دیده روشن شد بدیدارت
گرفتم قوتِ جان از حقهٔ لعلِ شکربارت
غبار آلوده می آئی و چرخ این آرزو دارد
کز آبِ چشمهٔ خورشید شوید گرد رخسارت

کلاهِ دلبری کج نه سمندِ ناز جولان ده / که باشد همتِ نیکان ز چشمِ بد نگهدارت

کمندِ جعد خم در خم گر اینسان افگنی بینم / همه گردنکشانِ ملک را آخر گرفتارت

چه حاجت پاسبان گردِ در و بامِ تو گردیدن / چو روزِ زرد بنشست از شعلهٔ آهم شبِ تارت

اگر چون آفتابم نیست ره در روزنت این بس / که روزی سایه وار از پا در افگن زیرِ دیوارت

چو مرغانِ خزان دیده خمُش بود از سخن جامی / ولی در گفت و گو آورد بازش بوی گلزارت

صبحِ دولت را فروغ از آفتابِ روی تست / قبلهٔ رندانِ مقبل گوشهٔ ابروی تست

روی نیکو از منِ بدرو و ز پوشیدی ولے / چشمِ نیکوئی هنوزم از رخِ نیکوی تست

دیدم عرضه مده خوبانِ شهر آشوب را / کز همه عالم همین میلِ دلِ من سوی تست

از همه سیمین بران بُردی بسر پنجه دست / تا توانی را چه تاب ساعد بازوی تست

لب گزی چون گه بیت آزارِ جانِ من مجوی / جانِ من آزارِ جان جُستن همانا خوی تست

دل بصد شاخ ست در بُستان صنوبر را چو من / گوئیا دلدادهٔ سروِ قدِ دلجوی تست

یک زمان پهلوی ما یک لحظه پهلوی رقیب / راحت و رنجی که ما راهست از پهلوی تست

نیست جامی را سرودی جز نوای عشقِ تو / تو گل نورستهٔ او بلبلِ خوشگوی تست

رویِ خوبِ تو مهوش افتادست / خالِ مشکین بر و خوش افتادست

چشمِ بد دور خال بر رخِ تو / چون سپندی بر آتش افتادست

چهرهٔ زرد ما ز سرخی اشک | ورقی بس منقش افتادست
مشنوای پندگو مشوّش ما | حال ما خود مشوّش افتادست

هر که در مے فتاد جام کشید
بنده جامی سبوکش افتادست

سودای عشقت از دو جهانم یگانه ساخت | و اندوه گاه گاه مرا جاودانه ساخت
شمشاد را ز زلفِ تو کوتاه بود دست | دستش مباد آنکه ازان چوب شانه ساخت
از خانهٔ کمانِ تو هر مرغ تیز پر | کآمد درون سینهٔ من آشیانه ساخت
گر کاخ عیش ساخت شه از خشتِ زرفشان | خواهیم ما بخشتے ازین آستانه ساخت
چون سوخت شرح سوزِ دلم شمع را زبان | از بهر آن زبان دگر از تو زبانه ساخت
آه چه برقم از عقبِ آن سوار ریش | بیهوده بهر توسن خود تازیانه ساخت

جامی شکسته بال حمامیست کس سپهر
از جام عشق و نقل بلا آب و دانه ساخت

تا عشق توام زبون گرفتست | دل قاعدهٔ جنون گرفتست
دل را ز بنفشه نیست آن حسن | کز خطِ رخت کنون گرفتست
از شحنهٔ روزگار ما را | لعلِ تو خطی بخون گرفتست
درد در لبِ تو ساقیے بزم | دست از مئ لاله گون گرفتست
زان سان که بود سکونِ الف را | در جان قدِ تو سکون گرفتست

چون لاله مرا ز داغ عشقت
آتش همه درون گرفتست

تا روی تو خط فزود جامی
از مهر و مهش فزون گرفتست

ما امید از دوست بریدیم و رفت
هجر را بر وصل بگزیدیم و رفت

داغِ بی یاری دو رو بید لی
از همه بر خود پسندیدیم و رفت

شب همه شب گه به پهلو گه به سر
گرد کوی دوست گردیدیم و رفت

چون ندیدیم آب روی خویش را
روی خود بر خاک مالیدیم و رفت

پای بوسِ دوست بر نامد ز دوست
پاسبان را پای بوسیدیم و رفت

دولتِ دیدار چون روزی نه شد
آن در و دیوار را دیدیم و رفت

شد گریبان گیر جامی دردِ عشق
دامن از وی نیز در چیدیم و رفت

چشم خیالِ قد تو جز نخلِ تر نه بست
نخلِ خیال را کس ازین خوب‌تر نه بست

نگذشت در غمِ تو شبی کاتشِ دلم
از دودِ آه راهِ نفس بر سحر نه بست

برداشت وصلتِ از سرمایه ده که بخت
آن مرغِ رام ناشده را بال و پر نه بست

دارد بد ر لعلِ تو بر سبحه ی مے
صوفی که جز عمامه تقوی بسر نه بست

لعلت چو دید اشکِ من از خنده بس نکرد
بر سائلان کریم درِ لطف در نه بست

جز باغمت نرفت زتن جانِ بیدلان !
بے زاد راه قافله بارِ سفر نه بست

جامی که بسته بود کمر در طریقِ زُهد
تا شد اسیرِ عشقِ تو دیگر کمر نه بست

عشقت که بود کعبهٔ ارباب سلامت
ریگِ حرمش نیست بجز سنگ ملامت

شهری که نه جای تو در دخانه نگیرم
در با دیه کس را نبود جای اقامت

از آتش دل سر بفلک بُرده علم بین
بر خاک شهیدِ غمت اینست علامت

ذوقی رسد از نامهٔ او روز فراقم
گر نامهٔ طاعت نرسد روزِ قیامت

تا جسته وهد پیر مغان باده برندان
با معتقدان میکند اظهارِ کرامت

گر وقتِ نمازی گذری سوی مؤذّن
قد قامتِ او پست شود ز آن قد قامت

هر نقش که جامی نه بسودای خطت بست
شست آنهمه چشم ترش از اشکِ ندامت

نقاشِ ازل کان خطِ مشکین رقمِ اوست
یا رب چه رقمهای عجب در قلم اوست

خاکِ قدم دوست شدم نیست کسی را
این عیش که امروز مرا در قدم اوست

بیرون بود از سلسلهٔ اهل ارادت
هر دل که نه در طرّهٔ پر پیچ و خمِ اوست

تن گر چه بصد مرحله دور است ز کعبه
جان طوف کنان گردِ حریم حرم اوست

آن از کرمش بود که میخانه بنا کرد
میخوارِی ما نیز بنا کردمِ اوست

جامی دم توحید زند نی همه دستی
خوش وقت حریفی که شناسای دم اوست

آواز خوشش بر صفتِ وحدتِ خویش ست
با کثرت اطوار که در زیر و بم اوست

دل رخت را از روشنی مه گفت — سخن روشنی موجه گفت
هر که دریافت نکتهٔ دهنت — عقلش از سرِ غیب آگه گفت
پیشِ سروِ بلند تو طوبیٰ — سخن سدره گفت و گو نه گفت
گوشهٔ ابروے تراشبِ عید — هر که دید الهلال والله گفت
وعده یک بوسه بود دشنام — لبت آن یک نداد و این ده گفت
نیست مشتاقِ کعبه صوفیِ شهر — سخنِ کعبه گر نه در ره گفت

دوش جامی حدیث زلف و رخت
زاوّلِ شام تا سحرگه گفت

کیست آن شوخ که مهمان تهیدستانست — که ز سر تا بقدم شعبده دستانست
مجلس از شکلِ رخش داغ نگار است — خانه از سرو قدش طعنه زنِ بستانست
تا لبش چاشنیِ در قدحِ باده فگند — رفته بر چرخِ برین زمزمهٔ مستانست
عیش را داد بده کامِ دل از می بستان — که ز هر گوشه صلای بده و بستانست
بگسلم طفل وش از دایهٔ لطفش هر چند — که سیه کرده ز بختِ سیهم پستانست
خضر سرچشمهٔ او می طلبی خیره مجوے — آن خطِ سبز و لب لعل که گرهست آنست

جامی از خاکِ خراسان چه کنی قصد حجاز
چون ترا کعبهٔ مقصد به ترکستانست

لطافتی که رخت را نه جعد خم بخم ست — هزار عاشق اگر باشدت هنوز کم ست

بر لعلِ عمر دِہ لبها حیاتِ اهلِ دلے
بیا که عمر عزیز و حیات مغتنم ست

دلم نیافت نشانِ زان دهان بملکِ وجود
نهاده روی کنون در ولایتِ عدم ست

ز صحبتم تو ملولے عظیم و ما مشتاق
مراست غم که جدایم ز تو ترا چه غم ست

هزار مرهم راحت اگر بود حاصل
نصیبِ عاشقِ مسکین جراحتِ الم ست

لبت بلطفِ عبارت ز عالمی دل بُرد
نه در عرب چو تو شیرین زبان نه در عجم ست

حریم خاکِ درت را مقیم شد جامی
مزن بتیرِ جفایش که آهوی حرم ست

لب گشودی تا سخن گوئی دُرِ سیراب ریخت
طُرّه افشاندی که زیر گرد مشکِ ناب ریخت

باده گلبو باده گلگون ست یا از رشکِ تو
بوی گل بر باد رفت و رنگِ او در آب ریخت

گر مرا کشتی چه غم کی باشد امکانِ دمت
گوسفندی را که خونش خنجرِ قصاب ریخت

نیست جای سجده عابد را ز بس کز دیده خون
با خیالِ طاقِ ابروی تو در محراب ریخت

در تنِ پاکت دلِ سخت از سپهرِ بیوفاست
سیم با پولاد در یک قالب این قُلّاب ریخت

وقتِ من از چاشنیِ شربتِ دردت خوش ست
وقتِ آنکس خوش که در جام من این جُلّاب ریخت

کلکِ جامی نخلِ مریم شد که چون جنبش نمود
تازه و تر میوه ها پیرامن احباب ریخت

خطِ تو در دامنِ گل سنبلِ سیراب ریخت
بر بیاضِ صفحهٔ خورشید مشکِ ناب ریخت

یک ورق ز اوراقِ حُسنت خواند بُلبل در چمن
دفترِ گل را صبا برهم زد و در آب ریخت

خالهایت در خمِ ابرو چو شبگون دانهاست | کز کفِ زهاد صاحب سبحه در محراب ریخت
اشکها کز چشم خونبارم بدامانت چکید | قطرهٔ هایِ خون بود کز کشته بر قصاب ریخت
پسته و بادام سوی لب میرکان چشم مست | نقلِ بزم امشب نه دلهای اولوالالباب ریخت
خفته بودم بر خس و خارِ درت زاوراقِ گل | باد صبحم خارها در بسترِ سنجاب ریخت

بود پُر جامِ دلِ جامی ز جُلّابِ طرب
عشقِ تو بر جام او زد سنگ و آن جُلّاب ریخت

خوی تو بسی نازک و ما را ادبی نیست | گر زانکه بگیرد دولتِ از ما عجبی نیست
ننود قدمی در رهت ای چشمهٔ حیوان | کافتاده چو من غرقه بخون تشنه لبی نیست
هر تار ز زلفت سببِ جذبهٔ عشق ست | سویت کششِ خاطرِ ما بی سببی نیست
از نغمهٔ غم بس مکن ای مرغ سحر خیز | کامسالِ درین باغ نوائی طربی نیست
سر بر درِ تو خوابِ غنیمت بود امشب | کاین دولتِ بیدار شبی هست و شبی نیست
پیداست چه خیزد ز طلبگارِ عاشق | گر از طرفِ دوست نهانی طلبی نیست

کردی لقبِ جامی بیدل سگِ این کوی
در مجمع یاران به از اینش لقبی نیست

ای آفتابِ روی تو عکسِ فروغِ ذات | ظاهر ز زلف و خال و خطت کثرتِ صفات
زیر نقاب جعد مسلسل رخِ تو کرد | شرح بطونِ ذاتِ و ظهورِ تعینات
چشمت بغمزه لب شکر خنده می کند | تفسیر آیت خلق الموت و الحیات

زان تیغ غمزه می برم از جان و دل امید / درویش را چه چاره ز قطع تعلقات

کردم نماز در خم محراب ابرویت / فرت بنور وجهک عینای فی الصلات

زان خارها که بر دل من کشتی از جفا / خواهد گل وفات دمیدن پس از وفات

در دام طره های تو جامی اسیر شد
مشکل که افگند پس ازین دام ترهات

ابر نیسان سایه بان بر طارم گردون زدست / لاله چتر لعل بر فرش زمرد گون زدست

شاهد رعناست لاله کرده گلگون پیرهن / یا دم قتل محبان دامن اندر خون زدست

نی خطا گفتم ز زیر خاک بعد از مدتی / آتش داغ شهیدانش علم بیرون زدست

کرده یاقوت طبقها را از زر تاب پر / گوئیا ضحاک کل بر گنج افریدون زدست

بر حریر نیلگون آب حیرانم که باد / صد هزاران نقش رابی دست و بی افسون زدست

گرچه عکس سبزه بر جو زنگ بر آئینه است / زنگ غم را صیقل از صد خاطر محزون زدست

بهر تاب خور فگنده امروز بر سرهای شاخ / شب شگوفه چادری کز قرص مه صابون زدست

چون رسد بر لاله ژاله آیدم زان سنگ یاد / کز تکلف لیلیش بر کاسهٔ مجنون زدست

گفتهٔ جامی بود سنجیده در میزان لطف ؟
حاسدار طعنی زدست از طبع ناموزون زدست

گفتمش ای سنگدل عهد تو سست از نخست / گفت تا کی گوئیم در کوی چندین سخت دست

گفتمش در عاشقی مارند و بی باکیم مست / گفت در عاشق کشی ما نیز چالاکیم و چست

گفتمش در خاکِ محنت دانه می پاشم ز اشک
گفت زین تخم و زمین خردانهٔ حسرت پرست

گفتمش عمریست میجویم ز لعلت کامِ دل
گفت عاشق نیست آن کز دوست کامِ خویش جست

گفتمش گلی را بباغ این سرخروئی از کجاست
گفت کز خونِ دلِ غنچه ز رشکم چهره شست

گفتمش سررشتهٔ خواهم یکی سویت کشان
گفت این سررشته گر اهلِ دلی در دستِ تست

گفتمش سنگِ جفایت خاطرِ جامی شکست
گفت چون بر شیشه آید سنگ کی ماند درست

ای که جان و دلِ آگاهِ ترا همراه است
بی تو آگه نیم از خویش خدا آگاه است

مدتِ صحبتِ تو عمرِ گرانمایهٔ ماست
آه ازین عمرِ گرانمایه که بس کوتاه است

غمِ تو از دلِ ما در همه دلها ره کرد
راست ست اینکه ز دلهای سوی دلها راه است

واقعا نیست ز من غمزده تر کس بجهان
شاهدِ حالِ من این واقعهٔ ناگاه است

دل نمیخواست جدائی ز تو امّا چکنم
دورِ ایّام نه بر قاعدهٔ دلخواه است

رفت بر باد چو کاه از غمِ تو عمرِ عزیز
روی بنما که فراقِ تو قوی جانکاه است

جامی از دست بشد کار ز تاثیرِ قضا
چارهٔ کار رضینا بقضاء الله است

دل که روزی چند با دیدارِ خوبان خو گرفت
عمرها جان کند تا با دردِ هجران خو گرفت

یادِ مرهم بر دلِ من سخت می آید چو تیر
تا از آن ابرو کمان با زخمِ پیکان خو گرفت

قامتم چوگان سرت گردیست در میدانِ عشق
تا سوارِ شوخِ من با گوی چوگان خو گرفت

بی رخ لیلی مخوان مجنون حیران را بهجی
زانکه او سرگشته در کوه و بیابان خوگرفت

غرقه در خونِ دلم از چشم نمناکم چه باک
فکر باران کی کند آنکو بطوفان خوگرفت

همچو جامی درد سر بیند ز بالینِ حریر
هر کرا سر بر درت با سنگِ دربان خوگرفت

نیست میلِ بزم وصل از کلبهٔ هجرم که چغد
کم رود سوی عمارت چون بویران خوگرفت

جفایِ تو که بسی خوشتر از وفای منست
همه عنایت و لطف است چون بجای منست

وفا که با همه کس می کنی نمی خواهم
من و جفای تو کان خاصه از برایِ منست

چو قدرِ دولتِ وصل ترا ندانستم
بداغِ هجر که میسوزیم سزای منست

گهی که تیغ زنی دست ده که بوسه زنم
که دستبوسِ تو آن لحظه خونبهای منست

خوش آنکه رحم کنان با رقیب می گفتی
مرانکش از سرِ این کو که مبتلای منست

مرا بمهرِ تو تا هست روی سایه صفت
رقیب روسیه افتاده در قفایِ منست

مگو که شیوهٔ بیگانگان است جامی را
که عمرهاست سگِ کویت آشنایِ منست

خوش آنکه وقتِ گل لبِ جوئی گرفته است
در پای سرو دست سبوئی گرفته است

از جنگ و آشتی کسان می رمد دلم
تا خو بچنگ و باده جوئی گرفته است

جعد بنفشه را که چمن مشکبو از دست
بر بوی زلف غالیه بوئی گرفته است

کس راه عندلیب نزد در میانِ باغ
جز گل که از تو رنگی و بوئی گرفته است

جان را بخسته یاد بشهرِ عدم سفر   که طلعتِ تو فالِ نکوئے گرفته است

چون تابم از تو روی که بر من بلای عشق   راهِ خلاص از همه سوئے گرفته است

جامی چه مرد گوشهٔ عزلت چنین که باز
از دست داده دل سر کوئی گرفته است

آن سنگدل که پیشِ اسیرانِ غم نشست   یارب سبب چه بود که بسیار کم نشست

خواهم نشست با تو شبی گفت یک دو روز   اکنون که کرد وعده وفا یک دو دم نشست

گر نیست در کفم گلے از روضهٔ حرم   آن بسکه خارِ بادیه ام در قدم نشست

گر رفت زیرِ ریگِ بیابان تنش چه باک   آن را که مرغِ روح ببامِ حرم نشست

شد بر دلم مجالِ طپیدن عظیم تنگ   در سینه بسکه تیرِ تو پهلوی هم نشست

میلِ سرشکِ من نرود ز آستانِ تو   چون سایلی که بر درِ اهلِ کرم نشست

جامی بروی خود چو درِ وصل بسته دید
در کنجِ صبر روے بدیوارِ غم نشست

غرض از عشقِ توام چاشنیِ درد و غم ست   ورنه زیرِ فلک اسبابِ تنعم چه کم ست

هست بر مائدهٔ حسن بسے نعمت و ناز   قوتِ عاشق زمیانِ همه رنج والم ست

می زیم شاد دمے با تو دمے با یادت   حاصلِ عمرِ گرانمایه همین یک دو دم ست

وعدهٔ لطف و کرم را مکن ایدوست خلاف   کز کریمان نسزد آنچه خلافِ کرم ست

خوش بود مدتِ وصلِ تو چه بسیار و چه کم   سلطنت گر همه یک لحظه بود مغتنم ست

قدِ من گر ز غمِ عشقِ تو خم شد چه عجب
بارِ عشقست کزو قامتِ افلاک خم ست

پاکبازان همه در میکده محرم گشتند
غیرِ جامی بفتوی ورع متهم ست

پیش از آن دم که دهم جانِ منِ بیدل ز غمت
قدمی نه که شوم خاک بزیرِ قدمت

رحمتی کن که من تشنه جگر میمیرم
چشم بر رشحهٔ آبی ز سحابِ کرمت

خوش بر آن رخش که در جلوه‌گهِ حشمت و ناز
بادشاهی تو و خوبانِ همه خیل و حشمت

چون شوم پیشِ تو محرم منِ محروم که نیست
بادرا از رهِ احرامِ حریمِ حُرمت

هر چه خواهی بکن ای دوست که من می یابم
لذّتِ چاشنیِ لطف و کرم از حشمت

نامهٔ رحمتِ جاویدِ من این بس که مرا
دو سه حرفی رسد از خامهٔ مشکین رقمت

رقمی میکشی از حالِ دلِ خود جامی
جایِ آن دارد اگر خون بچکد از قلمت

آن سروِ نازه بر لبِ بام ایستاده کیست
بر طرفِ آفتاب کله کج نهاده کیست

بگذار ذکرِ حور و حدیثِ قصور را
بالایِ قصر آمده آن حورزاده کیست

گویند دل برای چه دادی بهرِ او
آنکس که دید شکلِ وی و دل نداده کیست

هر جا گهی پیاده کند گشت و گه سوار
آنجا گلِ سواره و سروِ پیاده کیست

ای شیخِ شهر چند ملامت کنی مرا
بی ذوقِ جامِ باده و معشوقِ ساده کیست

تا دیده اند جامِ لبش اهلِ صومعه
آنکو نکرد خرقهٔ خود رهنِ باده کیست

از پا فتاد جامی وآن شوخ سنگدل
هرگز نگفت بر سر این کوفتاده کیست

بخوبیِ خمِ ابروی تو مه نو نیست
چو شمع رویِ تو ماه آفتاب پرتو نیست

هزار زخم کهن در دلم ز تیغ تو هست
بیا که مرهم آن جز جراحتِ نو نیست

قلم به نسخ خط مهوشان بکش کامروز
بحسنِ خط تو ماهی درین قلمرو نیست

دودم براهِ غمت کز غبار غیر تهیست
بجست وجوی تو چون من کسی تهی دو نیست

چه شد که سر زده خرمن تو روی گندم گون
نما که خرمن او در حساب یک جو نیست

چو روی او نتوان با حجاب هستی دید
دلا ببین دهنش وز وجود خود شو نیست

به نکتهایِ حسن جامی این کمالت بس
که ساز نظم ترا جز نوای خسرو نیست

صاحبدلی که نردِ وفا عاشقانه باخت
نقدِ دو کون در رهِ یار یگانه باخت

کوی فنا و فقر عجب کارخانه ایست
خوش آنکه هرچه داشت درین کارخانه باخت

بربود شیخ صومعه را لذتِ سماع
تسبیح و خرقه در رهِ چنگ و چغانه باخت

دل تا آرزوی خالِ تو در دامِ غصه مُرد
بیچاره مرغِ جان بتمنای دانه باخت

شد زان عذار ساده منقش رُخم بخون
این نقش بین که با منِ بیدل زمانه باخت

با خاکِ آستانِ تو عشاق را سریست
مسکین کسیکه سر نه درین آستانه باخت

چون بر بساط وصل تو جامی نیافت دست
شطرنج با رُخِ تو از آن غائبانه باخت

دلم از خمِ فنا جامِ مصفّا زده است
به تمِ سنگ برین ساغرِ مینا زده است

نقدِ عرفان تو متعلد مطلب کان مسکین
دست در آرزوی نسیهٔ فردا زده است

زر و سیمی که بران خواجه نظر دوخته است
مُشتِ خاکیست که بر دیدهٔ بینا زده است

بر فشان جیب که خارِ قدمِ تجرید ست
نیم سوزن که سر از جیبِ مسیحا زده است

دوست را باش و بساطِ عملِ خود طی کن
بس مصلّی که رهش نقشِ مصلّی زده است

بی غباری بحرم کعبه دی پی بر دست
کاب راهِ حرم از آبلهٔ پا زده است

گرچه تنگست بسی خانهٔ صورت جامی
کم کسی خیمه ازین خانه بصحرا زده است

ترکِ گل چهرهٔ من خیمه بصحرا زده است
در دلِ لاله رخش آتشِ سودا زده است

شد چنان پایهٔ آهِ من ازان ماه بلند
که سراپرده برین طارمِ مینا زده است

بهرِ قتلِ که کمر بست ندانم که مرا
میکشد گوشهٔ دامانش که بالا زده است

جانم آسود ز بوسیدنِ خاکِ قدمش
خرّم آنکس که گهی بوسه بران پا زده است

هر غمی کز صنمی خسته دلی خورد فرد
همه سر از دل و جانِ منِ شیدا زده است

مید مد خاکِ دوش خاصیتِ آبِ حیات
لیک هر نوش لبی بوسه بران پا زده است

جامی افتاده ز پا زیر لگدکوبِ جفت
تا بفرق اک بتِ دست تمنّا زده است

بیا که شاهدِ بستان ز رخ نقاب انداخت
نسیم در سرِ زلفِ بنفشه تاب انداخت

صبا شمیم گل و بوی یار گل رخ داد
مراد مرغِ چمن را در اضطراب انداخت

پی نثارِ قدومِ گل از شگوفه نسیم
بصحن باغ درمهای سیم ناب انداخت

ز شبنمِ سحری غنچه بامداد پگاه
گشاد پیرهن از هم بر آفتاب انداخت

توان برابر خرد شنده طعنه زد بجنون
ز سنگ ژاله که بر شیشه حباب انداخت

درون ساغر لاله چراست مشک آلود
اگر نه مشک پی طیب در شراب انداخت

چکیدم ز هوا یا ز نظم تو جامی
بگوش شاهدِ گل لولوی خوشاب انداخت

درمانده بحکم قضا از بلا گریخت
ز طعنه جاهلی که فلان از قضا گریخت

چون از قضا گریز تواند کسی که بود
دستِ قضا عنان کش او هر کجا گریخت

بس اهلِ معرفت که ز بیگانه آفتی
احساس کرد و در کنفِ آشنا گریخت

گر نیست از سبب بمسبب التجا روا
خیر البشر ز مکه بیثرب چرا گریخت

اسباب چون مظاهرِ فعل مسبب اند
هر کس گریخت هم ز خدا در خدا گریخت

ای پیر می فروش که ردد ردِ تو کرد
هر کس که از کدورتِ خود در صفا گریخت

جامی گریخت در تو ز عجب و ریای خویش
زان عجب هم که در تو ز عجب و ریا گریخت

گر دلِ از عشقِ تو ام چاک شود باکی نیست
نیست یکدل که ز عشقِ تو در و چاکی نیست

مگسل از من که درین باغِ گلی نشگفت ست
که بدامانِ وی آویخته خاشا کی نیست

شوق فتراک توام گشت ولی رخش ترا
بی سری به ز متی حلقهٔ فتراکی نیست
خوبرویان همه در بُردنِ دل چالاک اند
در میان همه لیکن چو تو چالاکی نیست
شد تنم خاک و تو از عار بران پا نه نهی
خوارتر بر سر کوی تو ز من خاکی نیست
در همه شهر یکی خانه نه بینم که دراو
سر بزانوی غم از دستِ تو غمناکی نیست
اهلِ ادراک همه بستهٔ فتراک تواند
جامی دل شده هم خالی از ادراکی نیست

در بزمِ ما که میرود از نقل و جام بحث
ای محتسب مکن ز حلال و حرام بحث
زان زلف و رُخ که محبت و در تسلسل ست
با شد میان اهلِ نظر صبح و شام بحث
منعم کنی ز رخ که بگو ترکِ بحث وصل
تا منع دار دست نگردد تمام بحث
با زاهدِ فسرده مگو شرحِ سرِّ عشق
از نکته های خاص مکن پیش عام بحث
زان ماجرا که باده فرو ریخت از لبت
هر دم رود میانِ صراحی و جام بحث
از لعلِ تست این همه غوغاے مابلی
از می رود بمجلس مستان مُدام بحث
جامی حدیث لعل لبش کو اگر کند
نا منطق تو طوطیِ شیرین کلام بحث

در ین خرابه مکش بهر گنجِ غصّه و رنج
چو نقد وقت تو شد فقر خاک بر سر گنج
بگشت و کار جهان رُخ میار کآخر کار
ز گشت مات شود شاهِ عرصهٔ شطرنج
بقصرِ عشرتِ دیوانِ پادشاهان بین !
که زاغ نغمه سرا گشته جُغد قافیه سنج

گریز یکدو سه روزی ز حبس حس و جهت — که هست چارهٔ کارت بردن از این شش و پنج
شکنج طرهٔ خوبان مگیر و عشق مخر — که آن شکنجه و بندست مرد را شکنج
بسی نماند که آید خزان عمر و زنگه — که لاله بس نکند از دلال و غنچه ز غنج

ز بخت تیرهٔ خود رنج می کشی جامی
ز جنبش فلک و گردش زمانه مرنج

سر زلفت که هست از باد نیمی راست نیمی کج — بران رخسار و عارض باد نیمی راست نیمی کج
چو در مستی خرامی قدت از خاصیت باده — شود چون شاخ گل از باد نیمی راست نیمی کج
خیال قامت و محراب ابروی تو می بندد — که هیچ اندام او را دنیمی راست نیمی کج
دران بالا و زلف از باغبان صنع حیرانم — که چون می پرورد شمشاد نیمی راست نیمی کج
رقیب کج نهادت یاد خرم اشتی کارد — بعاشق مژدهٔ بیداد نیمی راست نیمی کج
نماز من نیاز آمد چه حاصل زانکه در مسجد — شوم بر عادت زهاد نیمی راست نیمی کج

خیال قد و زلف است جامی در سخن زان رو
ردیف شعر او افتاد نیمی راست نیمی کج

نیست شب وصل تو مه را رواج — روز نباشد بچراغ احتیاج
زین تن لاغر چه بری ز نقد جان — از ده ویران چه ستانی خراج
درد مبیناد طبیبی که گفت — داغ جدائی نپذیرد علاج
رنجه شدی ز آه و فغانم که دید — سخت دلی هیچ تو نازک مزاج

خاکِ درِ و سنگِ جفای توام / داد فراغ از هوسِ تخت و تاج
چند کنی بر سرِ یک بوسه بحث / خوش نه نماید ز کرمیان لجاج

عکس لبت از دلِ جامی نمود
چون میِ رنگین ز درونِ زجاج

ایها الساقی ادر کاس الصبوح / هات مفتاحًا لابواب الفتوح
پرتوِ جامست یا عکسِ مدام / ام بریق البرق ام بدر یلوح
نکهتِ گل یا نسیمِ سنبل است / ام شمیم الراح ام مسک یفوح
رفتی و گفتی به هجران ده رضا / انت روحی کیف ارضی ان تروح
ناصح از مے توبه فرماید ولی / من ز توبه توبهٔ دارم نصوح
گریهٔ ما بین همه عمرِ دراز / چند خوانی قصهٔ طوفان نوح

جان فدایِ دوست کن جامی که هست
کمترین کاری درین ره بذلِ روح

ای ز لعلِ تو زنده جامِ مسیح / کرده چشمت هزار خونِ صریح
بینم از خطِ سبز و خالِ سیاه / بر همه نیکوان تراست ترجیح
از لبت شور ما خوشست آری / کل شیئٍ من الملیح ملیح
زاهد شهر ما عجب مرغیست / دام کرده ز دانهٔ تسبیح
کارِ نیک از رقیب چون آید / کل فعل من القبیح قبیح

خبرِ وصل کز تو داد رسولؑ　　خوش حدیثست گرچه نیست صحیح

خونِ جامی چه غم که خورد لبت
بادہ باشد حلال نزدِ مسیح

دارم از پیرِ مغان نقل که در دینِ مسیح　　بادہ چون نقل مباحست زہی نقل صحیح
تحفۂ لائقِ جانان بکفت آرای زاہد　　ترسمت دست نگیرد بقیامت تسبیح
شیوۂ علم نظر ورز که العلم حسن　　منکرِ فکرِ خرد باش که الجہل قبیح
پیشِ لعلِ تو ہمہ لب بلب جام آری　　باشارت طلبد بوسہ لبی بہ ز صریح
آن دہان یکسرِ مویست ز لطفِ تو درست　　یکسرِ موی ترا بر ہمہ خوبان ترجیح
ہر کجا شوخِ ملیح ست مسلم کشتۂ اوست　　خاصہ آن چشمِ خوش و آن لبِ جان بخش ملیح

وردِ صبح ز صوفی طلب و دُردِ صباح
جامی و جامِ صبوح از کفِ ساقیِ صبیح

زایوانِ دکانِ میکدہ آمد علی الصباح　　مرغی گرفتہ نامۂ اقبال در جناح
مضمونش آنکہ ہر کہ نمی را حلال داشت　　خونش بود بفتوی پیرِ مغان مباح
سایۂ فلاح چہ باشد شرابِ لعل　　یا معشر الاحبۃ حیوا علی الفلاح
صدر و صفِ نعال نباشد ببزمِ عشق　　از ہر کہ خواست ساقیِ ما کرد افتتاح
اقداحِ راح راحتِ روحِ تو کی شود　　ان لم تکن تناولہا من ید الملاح
خالی نہ ایم از تو صباح و رواح ہم　　ای ہم صباحِ ما ز تو فرخندہ ہم رواح

جامی به بزم اهلِ صفا میروی نخست
دل پاک کن ز وسوسهٔ توبه و صلاح

رخش همت تند و ملکِ فقر را میدانِ فراخ
میر آوازی ز کوس فقر یا آوازهٔ
شیوهٔ نازک ولان نبود سلوکِ راهِ فقر
هرچه داری چون شگوفه برفشان زیر اکسنگ
هردم از عمر گرامی هست گنجی بی بدل
نیست ممکن ترک فقر از من که در عهد ازل

نیست از شرطِ ره آسودن درین فرسوده کاخ
گوشِ جان دارد دلم بر روزنِ کاخ صماخ
سخت دشوار است یار شیشه در ره سنگلاخ
هر میوه میخورد از دست مشتی سفله شاخ
میرود گنجی چنین هر لحظه بر باد آخ آخ
بسته ام با فقر عهدی مستحیل الانفساخ

تنگنای شهر صورت نیست جامی جای تو
سوی معنی رو که هست آن ملک را میدان فراخ

ای بی لبِ توام بدهان قندِ ناب تلخ
راندم که دهر زهر فراقِ توام چشاند
از دل که سوخت ز آتشِ غم چاشنی مگیر
شیرین مکن بنقل دهانم چه می دهی
کردم سوال بوسه بشیرینی از لبت
رویت گلست وگریهٔ تلخم از و گلاب

در کامِ جام بی میِ لعلت شرابِ تلخ
شد در مذاقِ عیش مرا خورد و خواب تلخ
ترسم که آیدت بر هان این کتاب تلخ
کز دست چون توئی نبود زهرِ ناب تلخ
نبود طریقِ لطف که گوئی جواب تلخ
هرگز گلی نداد از نیسان گلاب تلخ

می باید از عتابِ تو جامی حلاوتی
آری نیاید از لب شیرین عتاب تلخ

ردیف الدال

پیش از آن روز که این طاق مقرنس کردند
قبله ام زان خم ابروی مقوس کردند

رخت آن مشعل نورست که اندر شب طور
روشن از آتش وادی مقدس کردند

درد نوشان غمت خرقهٔ پشمینه بدوش
بسکه تعظیم برین طارم اطلس کردند

پیش ازین شیوهٔ چشمان تو خونریزی بود
دور ما آمد ازین شیوه چرا بس کردند

زاهدا چاک مکن خرقه که مستم ز غمش
زانکه این جامه نه بر قامت هر کس کردند

فیض عامش نگرای شاهد گل خرده مگیر
که درین باغ چرا پرورش خس کردند

جامی از دامن آن گرم روان دست مدار
که بهر مرحله صد قافله واپس کردند

نشکسته دل ز هجر کسی کز دیده خون رود
از شیشه تا درست بود باده چون رود

از کشتگان بکوی تو شد خون روان بسی
مپسند بیش ازین که بکوی تو خون رود

بر گه ز زلف سلسله بر طرف مه نهی
بس عقل ذوفنون که بقید جنون رود

آن گرم رو بعشق سزد کز کمال شوق
پروانه وش به آتش سوزان درون رود

مانند سنگ در اثر آه کوهکن
کز خود نشان تیشه اش از بیستون رود

طفلان ره نشسته بامید جوی شیر
عارف بجست و جوی می لاله گون رود

جامی حدیث شوق بس است گفت عاقبت
آری چو جام پر شود از سر برون رود

شبم در ماتم هجران دو ابرو در خیال آمد
بسینه هر کجا ناخن زدم شکل هلال آمد

پس از مرگ ای همایون زاغ افگن استخوانم را
روم در سایهٔ دیوارِ آن خورشید رُخ میرم
نشانِ لعلهای مرکبش چو دید سرشکِ من
نیاید جز بخونابِ جگر در بر خدنگِ او
ز حشمت شاید از یالش نیاید بر زمین نیسان

دران صحرا که وقتی بوی آن مشکین غزال آمد
چو خواهد آفتابِ عمر را روزی زوال آمد
بلی سائل همیشه مائلِ صفتِ نعال آمد
که باغِ سینه دلبستان جان را چون نهال آمد
که سرهای عزیزان در رهِ او پایمال آمد

بوصفِ آن دهانِ تنگ گفت اکثر سخن جامی
ازان رد عاشقانِ تنگدل را حسبِ حال آمد

گر نماند آن غنچه لب با من چنان خندان که بود
ای رفیقِ کوی زاهد از من سر و سامان مجوی
همشب افغانم ز چرخ ار بگذرد معذور دار
چند سوزد جان من ده آتشِ دل کآب ساخت
گر شد ایمانم بکفرِ دلتِ فیروز نگش بدل
عاجز آمد آخر از دردِ دلم مسکین طبیب

شد مرا از شوقِ لعلش گریه صد چندان که بود
خاک شد در راهِ خوبان هر سر و سامان که بود
چون ز ضعفِ تن نماند آن قوتِ افغان که بود
یادگارِ تیر او در سینه هر پیکان که بود
ظلمتِ این کفر به از نورِ آن ایمان که بود
گر چه کرد از مرحمت تدبیرِ هر درمان که بود

آه جامی زو علم چون چاک کردی سینه اش
عاقبت شد آشکارا آتشِ پنهان که بود

تا کی از هجرِ تو با غم همنشین خواهیم بود
تو حریفِ دیگران ما از غمت جامه دران

یا سرشکِ گرم و آهِ آتشین خواهیم بود
تا تو باشی آنچنان یا اینچنین خواهیم بود

در کمانِ ابرویت بیند نهان هر کج نظر — بعد ازین هر جا که باشی در کمین خواهیم بود
سنبلِ زلفِ تو چون خرمن نهد بر گل ز مشک — گردِ آن خرمن گدایِ خوشه‌چین خواهیم بود
تا قدم بیرون نهی بر آستانت عمرها — ایستاده نقدِ جان در آستین خواهیم بود
چون تو از اندوهِ ما شادی مخور غم زانکه ما — از تو دائم با دلِ اندوهگین خواهیم بود
ای نشانده بر بساطِ عیشِ خلقی تا بکی — ما بکویِ غم چو جامی بر زمین خواهیم بود

دران کو میروم هر لحظه باشد یار پیش آید — زهی دولت ز هر صد بار اگر یکبار پیش آید
نیاید هرگزم پیش آن بلایِ جان و دوست آن — که میگویند عاشق را بلا بسیار پیش آید
بوصفِ حالِ خود صد داستان بر یکدگر بندم — همه از هم فرو ریزد چو آن خونخوار پیش آید
چنان بیخود شوم هرگه نهم سر بر درِ کویش — که از دیوار نشناسم اگر دیوار پیش آید
دلم بر کارِ عشق انکار دارد لیک میدانم — ز خوی او که صد ره دیگرش آن کار پیش آید
دران کو از فغان و نالهٔ غم دیدگان هر کس — که پیش آید مرا با دیدهٔ خونبار پیش آید
طریقِ عشقِ جانان جامی اول مینمود آسان — چه دانستم که آخر این همه دشوار پیش آید

دی چو دید آن مه مرا از راه گم دیدن چه بود — وان روان بگذشتن انگه باز پس دیدن چه بود
با رقیبان گر نه رمزی داشت از من در میان — آن اشارت کردن پنهان و خندیدن چه بود
بیدلی میگفت دی کان ماه را خانه کجاست — من ز غیرت سوختم کان خانه پرسیدن چه بود

من نیاسودم ز ناله دوش وآن بدخو نگفت   شب همه شب بر سرِ این کوی نالیدن چه بود
بر نشانِ پای او سازم بهانه سجده را   تا نگوید کس که رخ بر خاک مالیدن چه بود
گر نه آخر در دلش جا کرد قولِ مدعی   بی گناه از عاشقِ بیچاره رنجیدن چه بود
جامی آخر زان جوان بازیچهٔ طفلان شدی   خود بگو پیرانه سر این عشق ورزیدن چه بود

لبم از خاکپات میگوید   تشنه ز آبِ حیات میگوید
هر که محرابِ ابروانِ تو دید   عجلوا بالصلات میگوید
عقدهٔ زلفِ پیچ پیچ ترا   خرد از مشکلات میگوید
زائرِ کعبه را مقیمِ درت   کافرِ سومنات میگوید
زاهد از وِردِ خویش می نازد   صوفی از واردات میگوید
مستِ عشقِ تو در دو دار و را   حیله و ترهات میگوید
جامی از ترهات بسته دهان   سخن از طره هات میگوید

جز سرِ کویش منِ آواره را مسکن مباد   بلبلِ بی خانمان را جای جز گلشن مباد
بر درش شبها سگان را بار و من محروم ازان   وه چه روزست اینکه دارم سگ بردنِ من مباد
گرچه مردم خاک گردد در رهش صد جان پاک   هیچگه زین رهگذر گردی بران دامن مباد
صد بلا گر پیش پیش آید بهر گامی مرا   هرگزم از کوی عشقش راه برگشتن مباد

گر سگانش را خلد خاری بپا از بهرِ آن
غیرِ نوکِ نشترِ مژگانِ من سوزن مباد
دیگران را دیده روشن گرچه از مردم بود
جز بروی آن پری رهٔ چشم من روشن مباد

گر بود روزی معاذالله که نتوان دیدنش
جامی بیچاره را آن روز جان در تن مباد

قدسیان کاین پرده‌های سبز گردون بسته‌اند
مهد عیش عاشقان زان پرده بیرون بسته‌اند
آن فسون خوانان که در تنها با فسون جان دمند
پیش آن لعل فسون خوان لب ز افسون بسته‌اند
نو عروسِ حسن لیلی را بخلوت گاه ناز
گوشوار از دانه‌های اشک مجنون بسته‌اند
چیست دانی غنچهای ناشگفته در چمن
بلبلان در شاخ گل دلهای پرخون بسته‌اند
در دل از پیکان دری بگشا که راهِ دیده را
بر خیالت مردم از اشکِ جگر گون بسته‌اند
از خیالِ آن دو ابرو مردمانِ چشمِ ما
طاقها بهر گذر بر روی جیحون بسته‌اند

کس خیالِ نخلِ بالایت بازِ جامی نبست
دیگران نخلِ سخن را گرچه موزون بسته‌اند

ای کسانیکه دران کوی گذاری دارید
اینچنین در غم و اندوه مرا مگذارید
ناگهان گر سوی آن ماه گذاری بکنید
بر شما باد که از حالتِ ما یاد آرید
سربسر قصهٔ غمهای مرا یاد دهید
یک بیک محنت و اندوه مرا بشمارید
میبرد م سوی عدم جان مرا بستانید
یادگاری به سگانِ درِ او بسپارید
تن فرسودهٔ من بر سرِ راهش فگنید
چه شود یک خس و خاشاک دگر انگارید

بعد مرگ از من محروم یکی یاد کنید　　شکر آن را که نه محروم از آن دیدارید
جز گیاهِ غم و حسرت ندمد از گلِ من　　هرچه تا روز ابد بر سرِ خاکم کارید
باغ خلد ار شودم جای هم تو زم باشد　　بر شما رشک که در سایهٔ آن دیوارید
رفت آغشته بخون جامی از آن کوی بخاک　　شاید ار بر سرش از دیدهٔ دل خون بارید

ز طفل خرد سالی و ما پیرِ سال خورد　　یا ما ببین که عشقِ تو پیرانه سر چه کرد
چشمِ سیاه سرخ چه سازی بخونِ ما　　موی سفید من نگر ای جان در دے روز
بگشای بند زلف که افتاد صد گره　　بر رشتهٔ امیدِ من از چرخ تیز گرد
نقشی نکوتر از خطِ زنگاریت نبست　　کلکِ قضا که زد رقم این لوح لاجورد
چندین چه سود گرمیِ واعظ چو مستمع　　افسرده از شنیدنِ این نکته‌های سرد
تعویذ عمر زلفِ چو طومارِ تو بس ست　　کو نامهٔ سعادتِ من بخت در نورد
زلفِ تو دید جامی و دستی بر آن نیافت　　عمرِ دراز یافت ولی هیچ بر نخورد

چنین کان ترکِ عاشق کش بحسنِ خویش می نازد　　سزد کز غایتِ حشمت بحالِ ما نپردازد
همه خوبان بچوگان باختن یارب چرا امروز　　نمی آید برون ماهِ من و چوگان نمی بازد
ز جامِ نیستی ریز ای اجل یک جرعه در کامم　　که بیماران هجران را جز این شربت نمی‌سازد
ره و رفتار اگر اینست و لطفِ قد و بالا این　　نشاید سرو را دیگر که در بستان سرافرازد

برآہش خاکم ای دیدہ بزن بر آتشم آبی
کہ ترسم توسنش از آتشِ من نعل بگذارد

عجب تندست رخشِ او کہ گردش ونمی یابد
دلم ہر چند از پیٔ مرکبِ اندیشہ می تازد

کیم من جامیا کو آشکارم پیشِ خود خواند
نہانی یک نظرای کاشکے سوئے من اندازد

یارب چہ شد امروز کہ آن ماہ نیامد
جان سوخت ز غم وآن بت دلخواہ نیامد

از خاکِ درش بود مرا چشم غباری
این لطف جز از بادِ سحرگاہ نیامد

از لذتِ تیغت چہ خبر مُردہ دلان را
چون زخم تو جز بر دلِ آگاہ نیامد

صد قصّۂ پُر غصّۂ من ظلم رسیدہ
بُردم لبِ سرِ راہ و لے شاہ نیامد

ہرگز بسرِ راہ شہیدان نگذشتم
کز خاکِ شہیدِ غمِ تو آہ نیامد

از حُسن و لطافت دلِ من خلعت وصفے
کم دوخت کہ بر قدِ تو کوتاہ نیامد

جامی من و جامِ مئ و قلاشی و مستی
چون زہد و صلاح از منِ گمراہ نیامد

بعزمِ گشت چو آن نازنین سوار شود
ہزار خستہ دلش خاکِ رہگذار شود

رسید جان بلب و دم تمے توانم زد
کہ سِرِّ عشق ہمے ترسم آشکار شود

بخاکِ پات گزین آستان نخواہم رفت
اگرچہ قالبِ فرسودہ ام غبار شود

بیادِ روی تو ہر گہ بہ بوستان گذرم
ز گریۂ دیدۂ من ابرِ نو بہار شود

چنان بفکرِ رخش نازک ست خاطرِ من
کہ یادِ غمزۂ او چون کنم فگار شود

پے شکار چه رانی برون دود آهو | به جنبش تیر تو از دور تا شکار شود

ز جامِ شوقِ تو باشد مدام جامی مست
مبادا آنکه ازین باده هوشیار شود

ز خاکم چو خونین گیاهی برآید | ز هر شاخ و برگی نوائی برآید
چو آتش مشو تند و سرکش مبادا | که دود از دلِ مبتلائی برآید
بوی تو از جا جهم مست و بیخود | ز هر سو که آواز پائی برآید
نکو گوش کن کان منم گر دگر بیت | چو شبها فغان گدائی برآید
روم پیش چون اشک و حال تو پرسم | ز کوی تو چون آشنائی برآید
طبیبا کی دفترِ خویش بگشا | بود دردِ ما را دوائی برآید
بسی باید از دیده خون ریخت جامی | که کامِ دل از دلربائی برآید

خاطرِ خوبان بصیدِ اهلِ دل مائل نماند | یا دلِ بی حاصلِ ما عشق را قابل نماند
در دیارِ خوبرویان دلربائی یافت نیست | یا بشهرِ عشقبازان هیچ صاحبدل نماند
عشق را باطل شمارد زاهدِ حق ناشناس | دانش آموزی که بشناسد حق از باطل نماند
ماند صد مشکل درین ره از همه مشکل تر آنکه | کامل العقلی که داند حالِ یک مشکل نماند
جامِ صافی دیگران خوردند و محفل برشکست | کاسهٔ دُردی نصیبِ ما ازان محفل نماند
قصه کوته جمله غرقِ بحرِ استغنا شدند | آنکه داند راه و رسمِ بحر بر ساحل نماند
باز کش جامی زمامِ دل ز نقشِ آب و گل | هیچکس را تا قیامت پایِ دل در گل نماند

دلم در حلقهٔ زلفت تو شد بند
زمن مگسل که محکم گشت پیوند

بران لب خالها بس خط میفزاے
بلا بر جان من زین بیش مپسند

چه سود از پندگویان بیدلی را
که گیرد عالمی از حالِ او پند

بخد مستگاری سرو بلندت
میان صد جا کمر بسته نی قند

ز بنده لافِ عشقت گر گناهست
گناه ز بنده و عفو از خداوند

ز دستِ من کشی هر دم سر زلف
ز پا افتادم ایجان سر کشی چند

ز سگ کمتر نهی مقدار جامی
ولی هست او بدین مقدار خرسند

کسی کو شب ببالین من بیمار میگردد
دلش از نالهای زارِ من افکار میگردد

غمِ من خور خدا را ایشرزان دم که گویندت
فلان دیوانه گشته گردِ هر بازار میگردد

رخت بنما که بر من جان سپردن دم آخر
ز محرومیِ دیدار اینچنین دشوار میگردد

خوشش آن روزی که گفتی با حریفان چون مرا دیدی
که این مسکین بکویِ ما چرا بسیار میگردد

اجل بس نیست گوی بهر خون ریزِ دل افگاران
که با آن داغِ هجرانت تو اکنون یار میگردد

مرا مقصودِ من از مطلع دیدار ننماید
برِ غمِ من چنین کاین چرخ کج رفتار میگردد

بکوبت خاک شد عاشق ولی با صد غم و محنت
هنوزش جان بگرد آن در و دیوار میگردد

تو خوش بر مسندِ راحت بخواب نازی و جامی
بگرد کوے تو تا صبحدم بیدار میگردد

چه شد یارب که آن سرو خرامان دیر می آید سوارِ چابکِ من سوی میدان دیر می آید
ز هر سوئی سپاهی از پریرویان رسد اما چه حاصل دادخواهان را چو سلطان دیر می آید
ز جانم یک رمق ماندست و تیغش آرزو دارم بقتلِ من دریغ آن نامسلمان دیر می آید
نمیدانم چه شد کز ترکشِ آن ترکِ عاشق کش بجانم تیر زهرآلود پیکان دیر می آید
برو ای زاهدِ خودبین مجو سامانِ کار از ما که رسوا گشتهٔ خوبان بسامان دیر می آید
سمومِ هجر عالم سوز و ابرِ لطفِ او بی نم دریغا کشتِ ما شد خشک و باران دیر می آید
چه صبحِ وصلِ او خواهد دمیدن عاقبت جامی مخور غم گر شبِ هجران بپایان دیر می آید

چیست میدانی صدای چنگ و عود انت حسبی انت کافی یا ودود
نیست در افسردگان شوقِ سماع ورنه عالم را گرفتست این سرود
آه ازین مطرب که از یک نغمه اش آمده در رقص ذرات وجود
جای زاهد ساحلِ وهم و خیال جانِ عاشق غرقهٔ بحرِ شهود
هست بی صورت جنابِ قدسِ عشق لیک در هر صورتی خود را نمود
در لباسِ حسنِ لیلیٰ جلوه کرد صبر و آرام از دلِ مجنون ربود
پیشِ روی خود ز عذرا پرده بست صد درِ غم بر رخِ وامق کشود
در حقیقت خود بخود میباخت عشق وامق و مجنون بجز نامی نبود
عکسِ ساقی دید جامی زان فتاد چون صراحی پیشِ جام اندر سجود

ای آرزوی جان دهن از گفتگو مبند	بر عاشقانِ خسته درِ آرزو مبند
خارِ ستیزه در قدمِ اهلِ دل مریز	بر طالبانِ وصل رهِ جستجو مبند
در زلفِ تو مجال گذر نیست شانه را	چندین دلِ شکسته بهر تارِ مو مبند
گردِ عذار دائرهٔ عنبرین مکش	بر آفتاب سلسلهٔ مشکبو مبند
جز نیستی نشان ندهد در میانِ کمر	بهرِ خدا که تهمتِ هستی برو مبند
جان شد ز رنگ و بوی میم تازه ای حریف	روی قدح مپوش و دهانِ سبو مبند

بلبل بگفتگوی غمِ دل می برد بسر
جامی چو غنچه با دل خون دم فرو مبند

اگر نازِ و فریبِ چشمِ شوخت اینچنین ماند	عجب گر هیچکس را در جهان دل یا که دین ماند
نخستین تیر کاندازی فگن بر سینهٔ ریشم	که ذوقِ آن مرا در سینه تا روزِ پسین ماند
مکن دور از رخم ای پاکدامن اشکِ خونین را	که ترسم داغهای خون ترا بر آستین ماند
بدین در گر چو بادِ صبح راز اهد گذار افتد	کجا در خاطرش اندیشهٔ خلدِ برین ماند
خطِ مشکین تو بر لب صفِ مور یست پنداری	که ناگه وقتِ رفتن پایِ شان در انگبین ماند
گهی گاهی سوارهِ روی خود مالم بره شاید	که از خاکِ سُمِ اسپِ تو گردی بر جبین ماند

اگر جامی برد جز قبلهٔ روی ترا سجده
از آن شرمندگی تا حشر رویش بر زمین ماند

چو ترکِ سر خوشم از خوابِ ناز بر خیزد	هزار فتنه ز هر گوشه بر انگیزد

بخونِ غیر دریغست تیغش آلوده
مبادا آنکه بجز خونِ عاشقان ریزد

میانِ صیدگهش زادم افتاده مگر
طفیلِ صید بفتراکِ خویشم آویزد

فلک ز جامِ طرب جرعهٔ بمن ندهد
که از نخست بزهرِ غمش نیامیزد

چنانکه بخت بد و یار نیک خصمِ من اند
ز چنگِ غصهٔ دلِ من چگونه بگریزد

گهی که یار دهد کام بخت نگذارد
گهی که بخت شود رام یار بستیزد

اگرچه دعوی تقوی همیکند جامی ؟
بدورِ لعلِ تو مشکل ز باده پرهیزد

چون سواران خسرو خوبان براهی بگذرد
یادی از جانهای مشتاقان سپاهی بگذرد

یادِ آن شکل و شمائل جان و دل سوزد مرا
هر کجا چابک سواری کجکلاهی بگذرد

ماند نامش بر زبانم وه چه خوش باشد اگر
نامِ من هم بر زبانش گاه گاهی بگذرد

مشکل آبادآن شود در هر دلی کان مه گذشت
وای بر ملکی که ظالم پادشاهی بگذرد

دم بدم هجران بخونریزم کشد تیغِ ستم
وه چه باشد گر ز خونِ بیگناهی بگذرد

من که از یک روز هجران اینچنین رفتم ز دست
وای بر جانِ من از سالی و ماهی بگذرد

هر طرف کان شوخ راند جامیِ بی صبر و دل
از طلبِ افغان کنان چون دادخواهی بگذرد

طبعِ مردم سوی خوبانِ وفاکیش کشد
خاطرِ من به بتانِ ستم اندیش کشد

هر کرا سرکشی و شوخی و بدکیشی بیش
خون گرفته دلِ من جانبِ او بیش کشد

میکشم تحفهٔ جان پیش چنان سنگدلی / که بقتلم ز همه تیغ جفا بیش کشد

محرم خلوت وصل اند همه محتشمان / محنت هجر همین عاشق درویش کشد

مرهمی بخش ز پیکان جگر ریش مرا / تا کی از دست طبیبان الم نیش کشد

زخم مژگان تو بُرد از دل من رنج فراق / ای خوش آن ریش که آزار از آن نیش کشد

جامی از آتش دل نعل سُم رخش بسوخت
تا ز سر داغ حمایت برُخ خویش کشد

سپاه دوست کزین سو سواره میگذرید / ز روی لطف بسوی فتادگان نگرید

سوی شکار شد آن ماه و من پیاده بمانده / خدای را غم حال من شکسته خورید

بخواریم مگذارید بر ره افتاده / که پیش چشم من از جان و دل عزیزترید

قلادهٔ سگ کویش بگردنم فگنید / کشان کشان ز پیش تا شکارگاه برید

کرم کنید و ستانید نیم جان مرا / بخاک سُم سمند سوار من سُپرید

اگر شمارهٔ خیل سگان خویش کند / مرا بسهو هم از سلک آن سگان شمرید

نکرد در دل تان جای نالهٔ جامی
دریغ کز غم ارباب درد بیخبرید

بگلگشت بهار این خاطر ناشاد نگشاید / ز گل بی روی تو جز ناله و فریاد نگشاید

چه سود از روضهٔ جنت اگر شیرین معاذالله / ز کوی خود دری در روضهٔ فرهاد نگشاید

درآید هر کرا بینی ز در یاری و غمخواری / در محنت سرای عاشقان جز باد نگشاید

مخوان زین پس بدرسِ آه همدم از کوی خراباتم
که مشکلهای عشق از خدمت اُستاد بکشاید

گره شد در دلم زلفت چه گردم گرد بیتابها
چو دانم این گره از طرهٔ شمشاد نکشاید

اگر مقصود تست آزادی سرو قدت باشد
صبا بند از زبانِ سوسن آزاد نکشاید

نگو جامی بان مرکز غمِ عشقم رهایی ده
خلاصِ مُرغ دام افتاده از صیّاد نکشاید

گر نه یار از زلف بُرقع پیشِ روی خود کشد
جمله دلها را بدام آرزوی خود کشد

من ز سر گوئی ترا شیدم زهی سرگشتگی
گر سوار من غم چوگان زکوئی خود کشد

خاکِ کویش بر تنم باشد ز رحمت خلعتی
بعد قتلم غرقِ خون چون گرد کوئی خود کشد

عشقبازی خون شد خونین دلم شد یا بتان
این همه بیدادِ بدخویان ز خوئی خود کشد

چون تو میخواهم دلی از سنگ لیک آهن ربا
تا تو چون تیر افگنی پیکان بسوی خود کشد

چون صراحی پر بر آمد تشنه و لعلت ز می
همچنان از بهر یک جرعه گلوئی خود کشد

لب فرو بند از سخن جامی که طوطی این همه
بی نوائے در قفس از گفت وگوئی خود کشد

میرسد بادِ صبا و از یار یادم میدهد
زان خرامان سروِ خوش رفتار یادم میدهد

شاهد گل مینماید از نقابِ غنچه روے
نازکی آن گلِ رُخسار یادم میدهد

می‌گشاید نرگسِ مخمور چشم از خواب ناز
شیوهٔ آن نرگس بیمار یادم میدهد

میشود در پرده هر دم گُل بیاد عندلیب
محنتِ محرومیِ دیدار یادم میدهد

سوی لبستان میروم کز گریه آسایم دلی
باز ازان گریه های زار یادم میدهد

شعله زد آتش بجان وه کاین رفیقِ سنگدل
چند ازان شوخِ فرامش کار یادم میدهد

عمر خود گویند جامی صرف کردی در سخن
چون کنم پیش وی این گفتار یادم میدهد

خاست هر سو فتنه گوئی فتنه جوی من رسید
بر سمند ناز ترکِ تند خوی من رسید

اشکِ خونین بر رخِ زردم نشانی بیش نیست
زانچه در شبهای تنهائی بروی من رسید

ز آسمان هر سنگ بیدادی که آمد بر زمین
کرد بختِ بد مدد کان بر سبوی من رسید

ای خوش آن ساعت که گفتی چون شدم بیدل ز دوست
اینک آن دیوانهٔ ژولیده موی من رسید

تیغ او را داده اند آب از زلالِ زندگی
جانِ دیگر یافتم کان بر گلوی من رسید

باد عنبر بو چرا شد گرد مشکین بهر چیست
گر نه از صحرا غزالی مشکبوی من رسید

همچو جامی سرمهٔ چشم جهان بین ساختم
هر غباری کز سم اسپ تو سوی من رسید

ای دولتم مساعد و اقبال بنده بود
کآن آفتاب سایه بحالم فگنده بود

سروِ قدش فلک نپسندید در برم
ورنه بباغِ عمر همانم لبنده بود

بارنده همچو ابر ازان گشت چشم من
کایام وصلِ یار چو برقِ جهنده بود

بر شاخِ گل که پیش قدت لافِ لطف زد
خندید غنچه در چمن و جای خنده بود

وصلش مجو در اطلسِ شاهی که سوخت عشق
این جامه بر تنی که نهان زیر ژنده بود

آخر ز خونِ دیده روان ساخت کوهکن
آن جوی سنگ را که پیِ شیر کنده بود

جامی بنا خوشیِ غمش عمر بگذراند
خوش داشت خویش را دو سه روزی که زنده بود

چشمم از گریه چو در رطهٔ خون می افتد
راز پنهانِ دل از پرده برون مے افتد

گذرِ دیده شد آغشته بخونِ دل ازان
پاره های جگر آلوده بخون مے افتد

خلق گوید بکن صبر و لب از آه ببند
چون کنم صبر که آتش بدرون مے افتد

شعلهٔ آه من اینسان که ز گردون گذرد
عرش را دم بدم آتش بستون مے افتد

بی تو کم شد اثرم وز غمِ تو در عجبم
که بسرِ وقتِ منِ دل شده چون مے افتد

بختم آن زلفِ نگونست مرا در رهِ عشق
هر چه می افتد ازان زلف نگون مے افتد

جامی این تو رع که سر رشتهٔ مقصود گسست
آخر الامر بزنجیرِ جنون مے افتد

دل ز خوبان نکشد جز سوی آن سروِ بلند
وه که خون شد جگرم زین دل دشوار پسند

رنج بیفائده چندین مکش ای خواجه حکیم
کی بود مرہمِ داغ تو مرا فائده مند

خندهٔ غنچه بود وقتِ گل از گریهٔ ابر
گریهٔ من نگر ای غنچهٔ سیراب بخند

هر درختی که دلم در چمنِ عیش نشاند
تندبادِ محنت آمد همه از بیخ بکند

خطِ شیر نگِ تو دودیست کز آتش برخاست
چون پیِ چشم بدان خالِ سیه سوخت سپند

من نیم آنکه کشم از خط سودای تو سر
گرچه سازند جدا چون قلمم بند ز بند

کی رسد دست بمشکین رسنت جامی را
همتش گرچه بر اوجِ فلک انداخت کمند

رفتم بباغ سروِ خرامان من نبود
وان نوشگفته غنچهٔ خندان من نبود

چون ابرِ نو بهار بهر سو گریستم
کان سرو پیشِ دیدهٔ گریان من نبود

از جیب غنچه کابِ لطافت همی چکید
جز خونِ دل چکیده بدامانِ من نبود

مرغِ چمن گرفت سرِ خود فغان کنان
کش طاقتِ شنیدنِ افغانِ من نبود

نگشاد دل ز لاله مرا زانکه بی رخش
داغِ غمی نبود که بر جان من نبود

هر جا نمود جلوه بتی بر سمند ناز
جانم ز رشک سوخت که جانانِ من نبود

جامی بگوی بهرچه ماندی نه دوست یار
من چون کنم که بخت بفرمانِ من نبود

اشکم از دیده چو بی آن رُخ گلگون بچکد
لاله ها بر دمد از خاک وزان خون بچکد

جز گیاهِ غم و اندیشه ز لیلی ندمد
دانه اشک که از دیدهٔ مجنون بچکد

چون شود گرم ز رخسار تو هنگامهٔ حسن
خوی خجلت ز جبینِ مه گردون بچکد

بخیالِ دُرِ دندانِ تو گریم چه عجب
که ز نوکِ مژه ام لولوی مکنون بچکد

در درون مایهٔ غم گرد اگر خانه کند
وز برون سرهٔ اندوه دمد چون بچکد

دارم از اشکِ جگرگون جگری غرقهٔ خون
خواه ماند بدرون خواه ز بیرون بچکد

خون بها چیست چو آن غمزه کشد جامی را
قطرهٔ می که تراز لب میگون بچکد

چو ترک سرکش من پای در رکاب کند — کرشمه بر مه و جولان بر آفتاب کند
من از تصور نادیدنش همی میرم — نعوذ بالله اگر روی در نقاب کند
فراز خانهٔ ازین جان کرده گرم هنوز — هزار خانهٔ صبر و خرد خراب کند
چگونه لذت تیغش چشم که در دم قتل — ز حلق تشنه گذر تیز تر ز آب کند
خراب شیوهٔ آن تند خوی بدکیشم — که گاه عشوه و گه ناز و گه عتاب کند
بباده هر حریفان چو مجلس آراید — نخست ز آتش غیرت دلم کباب کند

اگر بمرتبه جامی بشیخ جام رسد
کجا بدور لبش توبه از شراب کند

دردا که عشق یار بدیوانگی کشید — خط جنون بدفتر فرزانگی کشید
این دوده شمع حسن وی افروخت در ازل — بر ما رقم به منصب پروانگی کشید
ای من غلام همت آن رند پاکباز — کو درد و داغ عشق بمردانگی کشید
هر کو بکوی عاشقی از خانمان گذشت — با او حبیب رخت بهمخانگی کشید
ننهند جز بگوشهٔ ویرانه گنج عشق — معمور خاطری که بویرانگی کشید
جا کن درون پاک ضمیری که عاقبت — زین شیوه کار قطره بدردانگی کشید

جامی در آشنائی دیاری نمود سعی
چندانکه طبع یار به بیگانگی کشید

وقت گل زانگونه کز گل سبزهٔ تر میدمد — کشتهٔ آن غمزه را از خاک نشتر میدمد

میزند تیغ قدرت در باغ با سرو سهی — بید ازازانرو بجای برگ خنجر میدمد

کس نیابد بوی راحت از دل محنت کشم — آری آن ریحان ازین ویرانه کمتر میدمد

مردم چشم خیال خواب چون بیند دگر — کز خیال آن مژه خارش ز بستر میدمد

کی شود پاک از گیاه غم مرا کشت امید — کش ز یکجا می کنم صد جای دیگر میدمد

از فسون خوان شد فزون سوز من آندم که او — بر دل من میدمد گوئی و اخگر میدمد

زنده شو جامی که جانبازان تیغ هجر را
از فروغ روی جانان صبح محشر میدمد

ده که آن ترک پری پیکر مرا دیوانه کرد — آشنا گشته از عقل و خرد بیگانه کرد

هر مسلمانی که شکل آن بت بدکیش دید — پشت در محراب مسجد روی در بتخانه کرد

آنکه هرجا قصهٔ مجنون و لیلے خواندے — چونکه دید احوال ما ترک آن افسانه کرد

اینهمه مستی و بیهوشی نه حد باده بود — با حریفان هرچه کرد آن نرگس مستانه کرد

عشق گنج آمد دل بیچاره مان ویرانهٔ — آنچنان گنجی کجا منزل درین ویرانه کرد

جان ز شوق عارض و خالش فرود آمد بتن — مرغ را مایل به پستی ذوق آب و دانه کرد

جامیا بادروی جام بلا میباش خوش
چون ترا ساقی عشق این باده در پیمانه کرد

آن قوم که احرام سر کوی تو بستند — تا سر ننهادند براهت ننشستند

هرچند که هرگز مے و میخانه ندیدند — همواره ز شوق لب میگون تو مستند

خوشحال شهیدانِ فراقِ تو که یاری
زینسان که ترا دوست گرفتند محبان
از دامِ علایق بغمِ عشق توان جست
منبرشکنان را چه ترقی شود از وعظ

رفتند وازین داغِ جگر سوز برستند
ترسم که ازین پس بجدائیت پرستند
خوش وقت کسانیکه ازین دام بجستند
زینسان که فرو ماند درین پایه بستند

چون جام تنگ بود دلِ نازک جامی
کز سنگِ ستم سیمبرانش بشکستند

پیشِ تو جان نمیتوانم کرد
میتوانم ز خویش قطع امید
سوختم ز آتش نهان و بتر
سرو خواندم قد ترا و زشرم
بی تو گفتم که صبر پیشه کنم
تو دکرم کن ببوسهٔ موعود

وز تو خود را نمیتوانم کرد
وز تو قطعًا نمیتوانم کرد
آشکارا نمیتوانم کرد
سر ببالا نمیتوانم کرد
گفتم اما نمیتوانم کرد
که تقاضا نمیتوانم کرد

جامی از من شکیب و صبر مجوی
که من اینها نمیتوانم کرد

با آنکه اهلِ دل ز علایق مجردند
سرگشتگان کوی بتان را توئی مراد
پیشِ من ای فقیه بد نیکوان مگوی

در دامِ زلف سلسله مویان مقیدند
مقصد یکیست کعبه روانرا اگر صدند
جان و دلِ من اند اگر نیک وگر بدند

کو داغ مهر و راستی عهد شان مباش
این شیوه لیک لاله عذار و سهی قدند

چون غنچه در قبا همه روح مجسّم اند
با پیرهن چو گل همه جان مجرّدند

قومی که کامِ دل طلبند از شکر لبان
شک نیست عاشقند ولی عاشق خودند

جامی حدیث سبز خطان گو که اهلِ شوق
بنهاده گوش بر سخنانِ مجدّدند

از یار کهن نمیکنی یاد
این پیشهٔ نو مبارکت باد

فریاد کسی نمیکنی گوش
پیش که کنیم از تو فریاد

آن سوخته یافت لذت عشق
کز وصل نشان ندید و جان داد

با دولتِ بندگیت هستیم
از خواجگی دو عالم آزاد

شاید که ترا فرشته خوانند
کاین لطف ندارد آدمی زاد

از شکر جانفزای شیرین
پرویز نیافت ذوق فرهاد

مُرغِ چمن وفاست جامی
در دامِ غم و بلا چه افتاد

مرا بکویِ تو باید که خانهٔ باشد
برایِ آمدن آنجا بهانهٔ باشد

من آن نیم که عنان گیریت توانم کرد
مرادم از تو همین تازیانهٔ باشد

حکایتِ تو بهر جا که در میان آرند
حدیثِ یوسفِ مصری فسانهٔ باشد

چه هم ز آتشِ دوزخ که گفت واعظ شهر
که آن ز شعلهٔ شوقت زبانهٔ باشد

گذاشتم دل صد پاره را بخاک درت
که پیش تیر تو از من نشانه‌ٔ باشد

مپوش عارض وخال از دل رمیدهٔ من
کهٔ مرغ زنده یابی و دانه‌ٔ باشد

سگیست جامی وجایش همیشه خاک درت
نه آن سگِ که بهر آستانه‌ٔ باشد

لبِ نه از شعلهٔ دل ابلهٔ پر خون زد
بهر پا بوس تو جان خیمه زتن بیرون زد

مرحبا بی که زخونابهٔ چشم برخاست
دل ببزم غم ازان جام میٔ گلگون زد

جوهری رالبِ دندانِ تو آمد بخیال
قفل یعقوب چو در درج در مکنون زد

چون رود نقش خط سبز تو از خاطر ما
کاین رقم بر ورق ما قلم بیچون زد

سرِما باد کم از خاک بزیر قدمے
که براه تو نه ما یک دو قدم افزون زد

رگ رگ که ماز تو نالان بود آن کیست بگو
کو نه در چنگ غمت ناله بدین قانون زد

جامی احسنت که در نظم عجم نو کردی
آن نوا راکه در اشعار عرب مجنون زد

نه پیکے که از ما پیامش برد
نه بادی که روزی سلامش برد

مرا طاقت دیدن او کجاست
که بیخود شوم هر که نامش برد

بود سرمهٔ دیده آن خاک راه
که مردم بصد اهتمامش برد

چه نیکوست بودن گرفتار او
خوش آن کو ره بدامش برد

چو آن مه کند جلوه از طرف بام
فلک رشک از طرف بامش برد

مرا سوی سروِ سهی چون صبا — هوای قدِ خوشخرامش برد

بمیخانه جامی بخود چون رود
مگر همتِ شیخ جامش برد

مهرِ جمالش از دلِ دیوانه کی شود — سودای شمع از سرِ پروانه کی شود
این دل که رخنه رخنه شد از غم نه جای اوست — شهباز قدس ساکنِ ویرانه کی شود
شد سوی گشت آن مه و من ساکنِ رهش — در انتظار تا طرفِ خانه کی شود
آنجا که می بیادِ لبِ او کنند نوش — بی های و هوی نعرهٔ مستانه کی شود
در باده گر نه چاشنی باشد از لبش — پیمانِ زهد در سرِ پیمانه کی شود
دل را خیالِ می نکشد جز بخالِ او — اُو مرغ زیرک است بهر دانه کی شود

جامی اگر شمائلِ لیلی نه بیندش
مجنون صفت بعاشقی افسانه کی شود

وه که آن سلطانِ مظلومان نگاهی هم نکرد — وز تکبّر گوش سوی دادخواهی هم نکرد
بهر پابوسی براهش سالها بودیم خاک — هرگز آن بدخو گذر بر خاکِ راهی هم نکرد
کیست عاشق بیدلی کز تیر بارانِ جفا — خورد صد زخمِ بلا بر جان و آهی هم نکرد
بر در و دیوار خود نگذاشت سالم روی زرد — آه کز من اعتبارِ برگِ کاهی هم نکرد
دل که میزد لاف صبر از ماهِ رویش سالها — کی تواند صبر از وصالی که ماهی هم نکرد
هر که با روی چو زر گشت از گدایانِ درش — مایلِ مالی نشد سودای جاهی هم نکرد

می ندانم از چه شد جامی چنین بی آبروی
گرچه از وی نامد احسانی گناهی هم نکرد

چو ترکش بسته از راه آن سوار نازنین آید
مرا تیرِ بلا بر سینهٔ اندوهگین آید

چو از توسن همی آهی فرو بر چشم من نه پا
دریغ آید مرا کان پای نازک بر زمین آید

گهی کاید چنین خندان و خوش خلقی شود کشته
معاذالله اگر ناگاه بر آهنگ کین آید

بهر ناوک که سوی بیدلان اندازی از غمزه
مرا صد رخنه در جان صد خلل در کارِ دین آید

نهانی با تو رازی داشتم اکنون که فرصت شد
چه می آید رقیب روسیه یا رب همین آید

بلا گوییدمی آید نه بالا راست است آری
بلای جانِ من انیست کز بالای زین آید

ز بیخوابی شبها این چنین کآمد بجان جامی
چه خوش باشد که آن بدروز را خواب پسین آید

ترا هر گه گذر بر جانبِ گلشن نمی افتد
که از شوقِ تو گل را چاک در دامن نمی افتد

چنین کز سینه برق آه بر گردون رود شبها
عجب دارم که مه را شعله در خرمن نمی افتد

چه حاصل گر مرا از خمِ پیکان سینه روزن شد
که هرگز پرتوی زان مه درین روزن نمی افتد

چنان مست میِ نازست آن ترکِ جفا پیشه
که صد ره میکشم افغان بحالِ من نمی افتد

سرم دور از درت باریست بر گردن اگر تیغت
نیاید در میان این بارم از گردن نمی افتد

بلب نه جام و پس درده که عیشم میشود تیره
اگر عکسی ز لعلت بر میِ روشن نمی افتد

باهو نسبتِ آن نرگس جادو مکن جامی
که آهو اینچنین خونریز و مردافگن نمی افتد

چو در شبگون لباس آن مه بگشتِ شب برون آید
دلم از قید عیارانه در قیدِ جنون آید

زلبس خونِ غریبان ریخت آن ترک جفا پیشه
غباری کز سر آن کوی خیزد بوی خون آید

بریز ای دیده خون دل مبادا آن زخم پیکانش
شد آب از تب و تابِ درون با آن برون آید

چنان گوئی که در دل داشت فرهاد از غم شیرین
صدا لے تا اکنون سر زد گر بیستون آید

شدم چون لالهٔ رنگین جامهٔ ای شاخ گل نازک
زلبس گر دیده بی روی تو اشکم لاله گون آید

جفائی گر رسد از تو من و از تو گله حاشا
تو خود لطفے ز سر تا پای اینها از تو چون آید

خدا را چون بعزم عیش بنشستی بگو یکره
طفیل دیگران بیچاره جامی هم درون آید

میل خم ابروی توام پشت دوتا کرد
در شهر چو ماه نوم انگشت نما کرد

از موی میان تو جدا لبس که کشم رنج
نتوان تن رنجورِ من از موی جدا کرد

با دیدهٔ غم دیدهٔ من اشک دمادم
آن کرد که با خانهٔ تن سیل فنا کرد

دوران ز گلِ ولای می خشت سر خم
لبس خانهٔ عشرت که درین دیر بنا کرد

جانی ز لبست داشت تنم دام بگردن
از گردن او تیغ تو آن دام ادا کرد

تا شد لقبا سرو قد ناز تو مائل
گل اطلس فیروزهٔ ز ربفت قبا کرد

جامی که شد از سنگ ستم بر تو ثنا گو
مرغیست که از برگ گل آهنگ نوا کرد

مرا بر هر زمین گر دیده اشک لاله گون آید
دمد زانجا گل حسرت وزان گل بوی خون آید

شبی خواهم بخواب آید مرا آن ماه رو لیکن
کسی را کز چنان رو دور ماند خواب چون آید

نوائی ساز عشرت بزم خسرو را بود لائق
صدای ناله بس فرهاد را کز بیستون آید

خدا را ای فسون خوان درد سر کم ده که هجر او
نه ز انسان برده خوابم کان بتعویذ و فسون آید

اگر مجنون بهم سنجد غم مجنون و درد من
نه هردم گر نه دردم از غم مجنون فزون آید

خرامان میرسد وز شوق خواهم سینه بشگافم
که تا آن قامت رعنا بجان و دل درون آید

مرنج ار جامی از خاک درت آوارگی جوید
که بخت خوابناک او را بدینها رهنمون آید

هیچگه بینم که آن مه مهربان من شود
رام گردد با من و آرام جانِ من شود

استخوانی شد تنم از لاغری وان هم خوشست
گر سگش را میل سوی استخوانِ من شود

اینچنین جولان کنان کان شهسوار آید برون
جای آن دارد که باز از کف عنانِ من شود

آتش انگن در من ای آه وز سر تا پا بسوز
باشد آن مه واقفِ سوزِ نهانِ من شود

زان لب شیرین تکلم یک سخن گر بشنوم
تا قیامت آن سخن وردِ زبانِ من شود

گر سگ خود خواندم آن آهوی مردم شکار
شیر گردون خواهد از کمتر سگان من شود

گفتمش جامی بپابوس سگانت کی رسد
گفته آن روزی که خاک آستان من شود

حقهٔ لعل تو از جوهر جان ساخته اند
کام هر خسته دران حقه نهان ساخته اند

هر لطافت که نهان بود پس پردهٔ غیب
همه در صورتِ خوب تو عیان ساخته اند

ہرچہ بر صفحہ اندیشہ کشد کلک خیال | شکل مطبوع تو زیباتر ازان ساختہ اند
شوخے و ناز و کرشمہ ہمہ آوردہ بہم | فتنۂ عالم و آشوبِ جہان ساختہ اند
آن نہ بالاست نہالیست کہ از روضۂ قدس | تماشاگہ عشاق روان ساختہ اند
محنت ہجر وہد چاشنئے شربت شوق | دردمندان فراقت بہمان ساختہ اند
تا براہ قدمت بی طلبان پے نہ برند | کعبۂ وصل تو بے نام و نشان ساختہ اند

بس کہ جامی صفتِ حسن تو نیکو گوید
عشقبازان سخنش وردِ زبان ساختہ اند

تراچو مشک تر از برگ یاسمین خیزد | چہ فتنہ کہ ز پے تاراج عقل و دین خیزد
اگر در آب فتد عکس قد و عارض تو | بہر زمین کہ رسد سرو یاسمین خیزد
ز باغ وصل چہ سان برخورم کہ گر صد بار | نہال مہر نشانم درخت کین خیزد
مریضِ عشق بکوی تو تا غبار نہ شد | ز ضعف تن نتوانست کہ زمین خیزد
اگرچہ غرقہ بخون رفت عاشق تو بخاک | چو لالہ داغ جفائی تو بر جبین خیزد
ز شوق لعل لبت خواست در دل گرمم | تبی کہ در تن محرور از انگبین خیزد

بزم گل چو سراید نظم جامی را
ز بلبلان ہمہ گلبانگ آفرین خیزد

عیدست و چون گل ہر کسی خندان بروی یار خود | ما و دلی چون غنچہ خون بی سرو گل رخسار خود
خلقی شدہ در جستجو ہر سو کہ ماہِ عید کو | عید من آن کان ماہ رو بنمایدم دیدار خود

تا چند خونِ دل خورم کو ساقی جان پرورم
تا ز آتش می آورم آبی بروی کار خود

هر کس بکنج خلوتی یا مطربی در عشرتی
عشاق را هم حالتی با نالهای زار خود

بی روی آن سرو روان و هر گلی آتش بجان
کاشم ندادی باغبان ره جانبِ گلزار خود

چون گل درانم پیرهن یارب کجا رفت آنکه من
بودی بگلگشت چمن دامن کشان با یار خود

جامی ندارد محرمی کز غم بر آساید دمے
هر لحظه گوید غمے هم با دل افگار خود

گر از پیراهنت بوئی بطرفِ گلستان آید
زند گل جامه بر خود چاک و بلبل در فغان آید

بر آن اندام نازک چون پسندم بار پیراهن
که بر روی سایهٔ گلبرگ هم دانم گران آید

بحلق تشنه آبِ زندگی دانی چه خوش باشد
مرا تیغ جفایت بر گلو خوشتر از ان آید

چو نی هر استخوانم شد ز پیکان تو روزنها
کنون گردم زنم صد ناله از هر استخوان آید

مکن خورشید من از تیغ بیم خاک راه خود
که بر تا بد زمین گر صد بلا از آسمان آید

دهانت غنچه عارض گل برت نسرین خطت سبزه
مبادا کاین بهارِ حسن را هرگز خزان آید

همین بس دولتِ جامی که خاکِ آستانت شد
گران عزت نمی یابد که در سلک سگان آید

حادی که بهر ناقهٔ سلمے حدا کند
باید ز شرح فاقهٔ ما ابتدا کند

دانی براه بادیه بانگِ داری چیست
گم گشتگان قافله جو را ندا کند

با نسخهٔ طبیب چه کار آن مریض را
کز خون دیده شربت و از غم غذا کند

آنرا رسد ز پیر مغان خلعت قبول — کز رد شیخ شهر طراز روا کند
صاحبدلی کجاست که بر رغم زاهدان — میخانه به بیت رندان بپا کند
دل یافت نقد وصل چو جان داد و غم خرید — تاجر همیشه سود ز بیع و شرا کند
جامی چو نیست کار تو غیر از جفاکشی — باری جفای آن که کشیدن کرا کند

هر که خواهد سوی آن ترک ستمگر گذرد — واجب آنست که اول قدم از سر گذرد
کاش جان بگسلد از تن که مگر همره باد — کر گهی جانب آن سرو سمنبر گذرد
آه ازان شوخ که بر هر سر راهی که روم — بهر محرومی من از ره دیگر گذرد
ناگهان گر گذرش سوی من افتد روزی — تا نه بینم رخ او پیش روان بر گذرد
در چمن چون بهوای قد او گریه کنم — آب چشمم همه بر سرو و صنوبر گذرد
همنشینا نفسی پیش نظر حائل شو — طاقتم نیست که آن مه ز برابر گذرد
او بکف تیغ که جامی ز سر خود بگذرد — من درین غم که مبادا ز سرم درگذرد

پاکبازان همه نظارهٔ آن روی کنند — راستان میل بآن قامت دلجوی کنند
غمزه ها را مکن انگیزهٔ پی غارت دین — کافرانند مبادا که بدین خوی کنند
چون شوم خاک سرم بر سر کویش فگنید — باشد این کاسهٔ سفال سگ آن کوی کنند
سالکان بی کشش دوست بجای نرسد — سالها گرچه درین راه تگ و پوی کنند

من که از قبله چو با خاک برندم زنهار | هر کجا منزل او روی من آن سوی کنند
چون خط سبز تو نازک نتوانند نوشت | خوشنویسان مثل گر قلم از موی کنند
وصف آن روی چو گل کو بگلستان جامی | بلبلان چند حدیث گل خود روے کنند

خرم دل آنها که بمیخانه نشستند | از وسوسهٔ خانقه و مدرسه رستند
چون جامهٔ ما پردهٔ تقوی بدریدند | چون توبهٔ ما خامهٔ فتوی بشکستند
غم یار دلا مونس و اندوه ندیمست | ای دل تو کجائی که حریفان همه مستند
بر تکیه بگذر گره زلف کشاده | تا روی تو بینند و دگر بت نپرستند
مستان چه عجب گر بزمین جرعه فشانند | خون دل ما جرعهٔ چشمان تو مستند
پیش تو چه گویم سخن سدره و طوبی | بخرام که با قد بلندت همه پستند
جامی حرم کعبه مقام همه کس نیست | این بس که در دیر بروی تو نبستند

جان بخشد از لب کشته را وانگه بچون فرمان دهد | خونخواری آن شوخ بین کز بهر کشتن جان دهد
خاکم پس فرسودگی ریزید در میدان او | باشد سمند خویش را روزی بران جولان دهد
جانم فدای ساقی کو آشکارا مے خورد | آنگه که دور ما رسد خونابه پنهان دهد
گر سایه بر خار افگند آن گلعذار غنچه لب | آن خار شاخ گل شود بر غنچه خندان دهد
هر تیر کان شوخ افگند بر سینه با صد ذوق دل | گاهش چو جان در کشد گه بوسه بر پیکان دهد

چون دست ندهد وصل او دور از رقیب تندخو
آن به که عاشق خویش را خو با غم هجران دهد

گردی شد از راهش زیان در چشم جامی این زمان
آرد بدامنها گهر از دیده تا تاوان دهد

سحر نسیم صبا مژده حبیب آورد
نوید مقدم گل سوی عندلیب آورد

بعید نیست که صد جان شمرده بستاند
بدین بشارت دولت که عنقریب آورد

گذشت باد بدان پیرهن که سوی چمن
بدامن سمن و جیب غنچه طیب آورد

بلاست تیغ فراق و حبیب میداند
که این بلا بسرِ من همه رقیب آورد

طریق عشق چگویم که بخت تیره مرا
ز قسمتِ ازل اندوه و غم نصیب آورد

غریب شهر تو جامی نداشت دست رسی
جز آنکه پیش تو این گفتهٔ غریب آورد

بهرزه دردسر خویش داد رنج طبیب
کسیکه بر سر بیمار دل طبیب آورد

آنچه در آتشِ غم با دلِ غمناک رود
گر برآرم دم ازان دود بر افلاک رود

بنده ام پاک روی را که درین دیر کهن
تا زید پاک زید چون برود پاک رود

زیر هر سنگ فتادست سر سرهنگی
پردلی کو که درین راه خطرناک رود

هر قدر ازان جهان گردن تسلیم نهند
هر کجا قصهٔ آن حلقهٔ فتراک رود

دیده تا فرش نسازم بزمین ره مخرام
حیف باشد ز چنین پای که بر خاک رود

لذتِ تیغِ غمت با دگران گشته حرام
که نه با عهد درست و کفن چاک رود

جامی از خط خوشش پاک مکن لوح ضمیر
کاین نه حرفیست که بر صفحهٔ ادراک رود

شب دلِ سوخته آهی ز سرِ درد کشید
صبح بشنید هما دم نفسِ سرد کشید

من و جام مے و شکر کرمِ پیرِ مغان
که بمینا نه مرا همت آن مرد کشید

دارم از دوست غباری که چو من گرد شدم
در رهِ او ز چه رو دامن ازین گرد کشید

ماه در خط شود از رشک تو زنگیسان که رخت
گرد خورشید خط غالیه پرورد کشید

رونقِ بازار رخِ خوبِ تو چون دید فلک
رقم حسن چرا بر مه شب گرد کشید

مژده خواهد که کند قصهٔ هجران تقریر
کاین همه جدولِ خونین برخ زرد کشید

جامیا دل بغم و درد نه اندر رهِ عشق
که نشد مرد ره آن کس که ازین درد کشید

چو محمل بسته بر عزمِ سفر جانان برون آید
بهمراهیِ او صد کاروانِ جان برون آید

ندارد هیچکس تاب وداع او بگوییدش
که بر بیچارگان رحمی کند پنهان برون آید

مبند آن ماه کو محمل که میگریند صد بیدل
نشاید کاروانی را که در باران برون آید

چه گریم بر گرفتاران دل سیل بلا گردد
مرا هر قطره خون کز دیده گریان برون آید

ز سینه با خیالش رفت جان آری گه رفتن
خوشست از صاحب خانه که با مهمان برون آید

من بیدل چو از شوقِ خطِ رخسار او میرم
ز خاکم جای سبزه لاله و ریحان برون آید

نداند جز فغان جامی زبانش چون جرس گوئی
برای آن بود کز وی همین افغان برون آید

عاشق که سینه بهر تو پیکان فرو خورد ‌ ‌ مانند ریگ تشنه که باران فرو خورد
عیبم مکن که جیب صبوری فرو درم ‌ ‌ تا کی کسی بدل غم هجران فرو خورد
بندد درون غنچه همه تو بتو گره ‌ ‌ خونابهٔ کزان لب خندان فرو خورد
سازی عرق بدامن از آن چهره پاک حیف ‌ ‌ زان رشحهٔ حیات که دامان فرو خورد
خواهد چو چشم اشک فشان چشمه سار شد ‌ ‌ از بسکه خانه ام نم مژگان فرو خورد
باشد عقیق لعل لبت سنگ پارهٔ ‌ ‌ زان خون کز انفعال لبت کان فرو خورد

شبهای هجر بر رخ جامی نهد سرشک
خونی که روز وصل تو پنهان فرو خورد

خاک کویش را پس از مردن بجوئم گل کنید ‌ ‌ خانه سازید و جانم را دران منزل کنید
چون بریزد خون من این بس دیت کز بعد قتل ‌ ‌ گاه گاهی نسبت خونم بدان قاتل کنید
حیف باشد خونِ من در گردنش بهر خدا ‌ ‌ پیش ازانم کو کشد خنجر مرا بسمل کنید
من ندارم طاقت دیدار او تاب نظر ‌ ‌ پیش رویش پردهٔ بهر خدا حائل کنید
تن اگر بیمار شد بر سر میاریدم طبیب ‌ ‌ ای عزیزان کار تن سهل ست فکر دل کنید
نیست پیش اهل دل دردی ز بیدردی بتر ‌ ‌ چند تدبیر دوا دردِ دلی حاصل کنید

چند درد سر کشد جامی ز گفت گوی عقل ‌ ‌ ای حریفان یاریش از یکجرعه لایعقل کنید

هر آه جگر سوز که از سینه بر آمد ‌ ‌ دودیست کزو بوی کباب جگر آید
نزدیک برون رسد از بسکه طپید دل ‌ ‌ چون شکل تو از دور مرا در نظر آید

من بندهٔ روی تو که هر بار که بینم
از خون جگر رهگذر دیده ببندم
یکذره سرم عمر تا فکنم سر
پیوسته دعای تو کنم چون کنم انیست

در چشم من از بازدگر خوبتر آید
زان روز نه گر غیر خیال تو در آید
در پای تو زان پیش که عمرم بسر آید
کاری که ز دست من درویش بر آید

جز ناله مکن کار دگر جامی ازین پس
باشد که ز صد ناله یکی کارگر آید

باز م کمند شوق بسوی تو می کشد
دل کو دو اسپه از غم جانان همی گریخت
از جعد حلقه حلقهٔ سنبل مرا چه سود
پس پیر خرقه پوش که دردِ درد لعل تو
بوی تو یافت از گل نورسته باغبان
تهمت چه بر زمانه نهد دل بجور و کین

خاطر بخدمت سگ کوی تو می کشد
عشقش عنان گرفته بسوی تو می کشد
چون خاطرم بحلقهٔ موی تو می کشد
از سر نهاده زهد و سبوی تو می کشد
چندین جفای خار بوی تو می کشد
کاینها همه ز تندی خوی تو می کشد

آشفته بلبلیست جدا از بهار و باغ
جامی که نالهٔ بی گل روی تو می کشد

کدام سر که برین آستانه خاک نه شد
کدام پیرهن ناز دوخت شاهد گل
گذشت ناوکت از جان و عمرها بگذشت

کدام دل که بتیغ غمت هلاک نه شد
که در هوای تو چون جیب غنچه پاک نه شد
هنوز لذتش از جان دردناک نشد

بجرم عشق مرا غم هزار بار بسوخت — عجیب تر آنکه گناهم هنوز پاک نه شد

برات حسن جزا کی شود قتیلی را — که حرف مهر تو اش نقش لوح خاک نشد

خورای پاک دلی شو که مست ذوق شوی — که آب باده نشد تا خورای تاک نه شد

نرفت بی مه رویت شبی که جامی را — سرشک تا بسمک ناله تا سماک نه شد

ساقی بیا که میکده را فتح باب شد — پُر کن قدح که دور شه کامیاب شد

درده شراب ناب که جان و دل حسود — از بوم غم بر آتش هجران کباب شد

از باده خوش بر آ که بکف نیست غیر باد — آنرا که جام عیش تهی چون حباب شد

عمری دعای جاه و جمال تو گفته ایم — منت خدای را که همه مستجاب شد

مه را فروغ عاریتی ناپدید گشت — وقت طلوع کوکبهٔ آفتاب شد

هر خانه مطرب که بنا کرد مدعی — سیلاب غم رسید و بیکدم خراب شد

جامی بگوش شاه رساندن نه حد تست — که خود ز لطف نظم تو در خوشاب شد

دل با خیال آن لب میگون ز دست شد — ای عاقلان کناره که دیوانه مست شد

نتوان بکنج صبر نشستن چنین که یار — برخاست و باز فتنهٔ اهل نشست شد

از طرف باغ نالهٔ بلبل نمیرسد — مسکین مگر بدام گلی پای بست شد

آن بت نمود عکس رخ خود در آئینه — من بت پرست گشتم و او خود پرست شد

بگذرد ولا لبنکر دهانش ز بود خویش
از تاج سلطنت سر ما گر نشد بلند

چون نیستی ست عاقبت هر که هست شد
این بس که زیر پای تو چون خاک پست شد

جامی شکست شیشهٔ تقوی و کار او
در عاشقی درست همه زان شکست شد

کسی کش نیست طاقت کز قبا پیراهنت بیند
کجا تاب آورد کز پیرهن نازک تنت بیند

جفای تو همه بر خویش خواهد عاشق بیدل
نمیخواهد که فردا دست کس پروانت بیند

نه بیند سر حسنت را کسی زینسان که من بینم
مگر چون مردم چشم من از چشم منت بیند

نیارد گشت گرد شمع رویت دل چو پروانه
ز بس پروا ز جان عاشقان پیرامنت بیند

گر آهو شیوهٔ چشم تو بیند از خدا خواهد
که خود را کشتهٔ پیش غمزهٔ صید افگنت بیند

نیاید آشکارا خنده بر لب غنچه را دیگر
اگر دزدیده زیر لب تبسم کردنت بیند

بپای روزنت جامی چه آید بهر نظاره
چو نبود زهره اش کز دور سوی روزنت بیند

نسیم چون دل ز تاب تب بسوزد
ز آهم بر فلک کوکب بسوزد

چنان از سوز دل شد قالبم گرم
که ترسم جامه از قالب بسوزد

بست هست آتشین لعلی که هرگاه
خیال بوسه بندم لب بسوزد

بروز هجر از آن ترسم که باشد
چراغ از بهر آن تا شب بسوزد

بر خاکسترم از راهش ای باد
مپاش زان سم مرکب بسوزد

رقیب خام هست از پختگی دور	ز یار ربهای ما یارب بسوزد

چو بر جامی شود سوز تو غالب
متاع هستیش اغلب بسوزد

سرو من در سایهٔ سنبل سمن می پرورد	سبزهٔ تر بر کنار نسترن می پرورد
باغبان گر بیند آن رخسار و خط ماند خجل	زان گل و ریحان که بر طرف چمن می پرورد
مایه بخش اشک غماز آمد از خوناب دل	دشمن خود را بخون خویشتن می پرورد
هر گیاه غم که سر بر زد ز خاک محنتم	عشق تو آنرا بآب چشم من می پرورد
از پی گلگشت شیرین لاله را در بیستون	گردش گردون بخون کوهکن می پرورد
قوت مجنون کم بود در وادی لیلی و بس	وه که مسکین طعمهٔ زاغ و زغن می پرورد

گوش کن گفتار جامی را که در وصف لبت
میگدازد جان شیرین و سخن می پرورد

آهوی چشم تو دل شیران دین برد	آهو که دید کو دل شیران چنین برد
گر دود تاب مهر تو رخشنده اختری	بر پاره دل که آه بچرخ برین برد
واعظ که وصف خلد همی کرد شرم داشت	پیش لبت که نام می و انگبین برد
ندمید نیم جرعهٔ بصد ساله زهد کیست	کاین قصه را بزاهد خلوت نشین برد
تاهم پس از سجود درت روی از صبا	ترسم که خاک پای تو ام از جبین برد
آتش بهفت چرخ زند تیر آه من	گر نیم شعله از جگر آتشین برد

جامی خیال خال تو با خود بخاک برد
چون مور دانه یافت بزیر زمین برد

دوش چشم من بخواب و بخت من بیدار بود
دیدمش در خواب چون بیدار شد بخت اندکی
لذت شیرینی گفتار او در جان بماند
لعل او در خنده هر باری که شکر بار گشت
ده که رفت از خاطرم در خواب با من هر چه گفت
روز در چشم شب تیره است بی رخسار او

شب همه شب مونس جانم خیال یار بود
این قدر زین بخت خوابی گر بدیم بسیار بود
الله الله آن چه لبهای شکر گفتار بود
در برابر چشم من از گریه گوهر بار بود
گرچه کار من همه شب تا سحر تکرار بود
ای خوش آن روزی که چشم من بران رخسار بود

خواب خوش بادت حلال ای دیده چون جامی بخواب
دید امشب آنچه عمری بهر آن بیدار بود

وصلت نیافت دل بخیال تو جان سپرد
یاری که پاک کرد بدامن رخم ز اشک
لاغر شدم چو چنگ چنان کز برون پوست
عاشق نهاده جان بکف آمد به پیش تو
می چون خورم که دوش چو ساقی بدست من
گه جام همچو می ز دل گرم من گداخت

جویای آب تشنه لب اندر سراب مرد
خون جگر چکید چو دامان خود فشرد
بر تن رگی که هست مرا میتوان شمرد
درویش خدمتی که توانست پیش برد
دور از لب تو جام می لاله گون سپرد
گه می چو جام از نفس سرد می فسرد

جامی که کند سینه بناخن سبب چه بود
حرفی که جز وفای تو از سینه می سترد

فردا که دوست کشته خود را ندا کند | خیزد ز خاک و بار دگر جان فدا کند
شد روی دوست قبله ما کو امام شهر | یا در نماز خویش بما اقتدا کند
بس پیر سال خورده که چون طفل خورد سال | در مکتب تو لوح محبت هجا کند
حاشا که من لباس سلامت کشم بدوش | گر عشقم از پلاس ملامت ردا کند
مسکین فقیه میکند انکار دید دوست | با او بگو که دیدهٔ جان را جلا کند
تو در میانه هیچ نه هر چه هست اوست | هم خود الست گوید و هم خود بلا کند

جامی برد در غم یاری که بهر او
گر صد هزار بار بمیری گرا کند

چو مست من ز خمار شبانه برخیزد | هزار فتنه و شور از زمانه برخیزد
نشان من بخیال میان او کم باد | بود خیال دوئی از میانه برخیزد
ز لعلِ خون دلم بس که میرود بالا | گیاه مختتم از بام خانه برخیزد
بود بهانه منع نظاره برقع زلف | خوش آن زمان که ز پیش این بهانه برخیزد
چو تیر جور نهد بر کمان زمید انش | هزار کشته ز بهر نشانه برخیزد
اثر نماند ز من زان نشسته شعله آه | رخش چو سوخته شد کے ز مانه برخیزد

گمان مبر که چو گردد وجود جامی خاک
بهیچ بادے ازین آستانه برخیزد

دوستان بازم عجب کارے فتاد | دل بدام عشق خونخوارے فتاد

جان رمید از تن بکویش آرمید — از قفس مرغی بگلزاری فتاد
مابلا خواهیم و زاهد عافیت — هر متاعی را خریداری فتاد
در حریم وصل محرم شد رقیب — دامن گل در کف خاری فتاد
عقل شد مفتون مشکین طره اش — سادهٔ در دام طراری فتاد
چشم پوشیدم رخش دیدم بخواب — خفته را بخت بیداری فتاد

عمرها جامی وفا ورزید و مهر
کارش آخر با جفاکاری فتاد

جان ازان لبها حکایت میکند — طوطی از شکر روایت میکند
هر که میگوید حدیث سلسبیل — زان لب نوشین کنایت میکند
دور از ان لب جان که نالان نیست — بشنو از نی چون حکایت میکند
زان لب همچون شکر مانده جدا — از جدائیها شکایت میکند
از رقیبان میکند پهلو تهی — جانب ما را رعایت میکند
چشم شوخش میکشد تیغ جفا — لعل جان بخشش حمایت میکند

قتل جامی را چه حاجت زخم تیغ
غمزهٔ او را کفایت میکند

بسکه چشمان تو خون خلق عالم ریختند — پشته پشته گشته در کوی تو برهم ریختند
صد هزاران صورت اندر قالب حسن و جمال — ریختند اما ز تو مطبوع تر کم ریختند

هر چه در عالم همی بینم نمیماند به تو　　شکل تو گوئی نه از ارکان عالم ریختند

نقش بندان گاه تصویر لب و دندان تو　　در دهان غنچهٔ تر عقد شبنم ریختند

بی لب لعل تو سرمستان شراب ناب را　　از قدح خوردند و از مژگان هماندم ریختند

سینه ریشان فراق از خاک پایت ساختند　　خشک داروئی که بر بالائی مرهم ریختند

از دل جامی چه سان روید گیاه خرمے　　چون دران ویرانه تخم محنت و غم ریختند

دی که بودان کافر سرکش که ترکش بسته بود　　تیر مژگان در کمان ابروان پیوسته بود

یکدل اندر بر نمیدیدم همه نظاره را　　کش نه آن ابروکمان از تیر مژگان خسته بود

خرمن تقوی و صبر اهل دل سالم نجست　　ز آتشی کز نعل سم باد پایش جسته بود

رشتها بود از رگ جانها مهیا هر طرف　　توسنش را چون عنان از سرکشی بگسسته بود

شد دلم صد شاخ و باهر یک جدا پیوند یافت　　شاخ ریحان ترش کز برگ نسرین رسته بود

او گذشت از ما و ماماندیم حیران چون کنیم　　مرکب او تند و ما را بارگی آهسته بود

دید جامی ناگهان آن شکل شهرآشوب و رفت　　آنکه روزے چند از سودای خوبان رسته بود

هر شب ز غمت بسکه دلم زار بنالد　　از نالهٔ زارم در و دیوار بنالد

آه از دل سخت تو که یکره نکنی گوش　　گر عاشق دل سوخته صد بار بنالد

گر کوه کن از عشق بنالید عجب نیست　　گر کوه بود والله ازین بار بنالد

برقص طرب خفته چه آگاهی ازانت — کاندر ده دلی در ته دیوار بنالد
افغان دلم آید از آن طرهٔ شبرنگ — چون نالهٔ مرغی که شب تار بنالد
بی روی تو نالد دل ازین سینهٔ صدچاک — چون مرغ قفس کز غم گلزار بنالد

جامی مکن از یار فغان گر ستمی کرد
یار آن نبود کز ستم یار بنالد

یار رفت از چشم و در دل خار خار او بماند — بر جگر صد داغ حسرت یادگار او بماند
روی گرد آلود خود بر خاک سودم هر کجا — از سم مرکب نشان بر رهگذار او بماند
گرچه برگشتن ز عمر رفته نتوان داشت چشم — عمرها چشمم براه انتظار او بماند
گرد رخسارش نه خطست آنکه چون زلفش زباد — عنبر افشان گشت گردی بر عذار او بماند
سرو من بگذشت بر طرف چمن دامن کشان — شاخ گل با آن لطافت شرمسار او بماند
ذوق مرهم نیست مجروح خدنگِ دوست را — زخم پیکان بس که بر جان فگارِ او بماند

دور از آن لبهای میگون ماند جامی تلخ کام
راحت می رفت و تشویش خمار او بماند

دلم میلِ یکی سروِ سهی کرد — که در وصفش عبارت کوتهی کرد
اگرچه پی رهی کردن ز حد برد — بحمد الله که تنها با رهی کرد
ولی من زان دهان ره در عدم داشت — چو جان وانست عزم همرهی کرد
صراحی با وجود لعلش از می — دلی برداشت از ساغر تهی کرد

حریم آستانش دید زاهد — ہوای خلد کرد و ابلہی کرد
دلم خوش بود با بیماری خویش — ازان سیب ذقن میل بہی کرد

بصحرائی عدم زد خیمہ جامی
چو سودائی بتان خرگہی کرد

دل قدت را بلاست میگوید — کج نگویم کہ راست مے گوید
ہر کرا دیدہ شد غبار درت — دیدہ را تو تیاست مے گوید
درد خود بے تو ہر کرا گفتم — درد تو بے دواست مے گوید
لب تو خط فزود مے گویم — لب من جانفزاست مے گوید
تیر من گفت در دلت حیف ست — اینچہ در دل مراست مے گوید
قتل من کار تست مے گویم — قتل تو عار ماست مے گوید

ہست ہر مو ز زلف او عمرے
جامی این عمرہاست مے گوید

ہر شبی آہم حریم سدرہ را روشن کند — شاخ طوبیٰ را درخت وادی ایمن کند
شد پریشان حال من از فکر آن نامہربان — مہربانی کو کہ اکنون فکر حال من کند
شد تنش ز آسیب تار و پود پیراہن فگار — کاش کز گلبرگ تر ترتیب پیراہن کند
دل کہ از غم سوخت ہم در آتش غم سر نہاد — گلخنی بستر ہم از خاکستر گلخن کند
گر نخواہد سختی حال گرفتاران خدای — نیکوان را تن چرا از سیم و دل ز آہن کند

گر برد بوی ز ذوق خاکسارانت ملک
ز آسمان آید فرود خاک درت مسکن کند

برزخ جامی بود بی رویت ز دوزخ بتر
گر ز روضه خازن اندر قبر او روزن کند

بر من از خوی تو هر چند که بیداد رود
چون رخ خوب تو بینم همه از یاد رود

گره از طرهٔ مشکین مگشا پیش صبا
عمر صد دل شده مپسند که بر باد رود

تا بکی عاشق دلخسته بامید وصال
شادمان سوی درت آید و ناشاد رود

نقش شیرین رود از سنگدلی ممکن نیست
که خیال رخش از خاطر فرهاد رود

خاک بادا سر من در ره آن سرو روان
که گرفتاری من بیند و آزاد رود

جز بپروانهٔ غم جانکند مرغ دلم
چند ازان نیست که در منزل آباد رود

دل بآن غمزهٔ خونریز کشد جامی را
صید را چون اجل آید سوی صیاد رود

چون برید از تن رگ جان آه دل آهسته شد
چنگ افتاد از نوا چون تار او بگسسته شد

بی رخ جانان تماشای جهان لطفی نداشت
آب و روی این کهن باغ آن گل نورسته شد

بسکه چشمم ریخت در هجر رخت باران شوق
عاقبت از لوح دل نقش صبوری شسته شد

شد فگار از رشک حاسد را دل و جان گرچه رو
زخم تیغت مرهم جان من دلخسته شد

گه گهی دل جانب صحرا بها میداشت میل
تا نمودی آن دو ابرو میل او پیوسته شد

تا ز جعد مشکبویش دو رخ بستی نقاب
بر رخ جامی در اقبال و دولت بسته شد

با تو آنکس که ز هر سخنی میگوید — حیفم آید که حدیث چو منی میگوید

هیچکس سر دهانت بتحقیق نشناخت — هر کسی بهر دل خود سخنی میگوید

بر سر خاک شهیدان تو هر لاله جدا — شرح داغ دل خونین کفنی میگوید

شمع را شعله زد آتش بزبان بس که بسوز — حال پروانه بهر انجمنی میگوید

وصف رخسار و قد تست اگر در چمنی — بلبلی قصه سرو و سمنی میگوید

من بنام تو خوشم ذکر زبان باد بخیر — کش چو تسبیح بهر دم زدنی میگوید

گفته جامی از آن همچو شکر و شیر نیست
که ز ذوق لب شیرین دهنی میگوید

با تو آنان که حدیث چو منی میگویند — پیش جان قصه فرسوده تنی میگویند

من نه آنم که کسی پیش تو گوید سخنم — بهر تسکین دل من سخنی میگویند

عندلیبان ز سر سرو بآواز بلند — ذکر بالای تو در هر چمنی میگویند

نکشد خاطر من جز تو بهر جا که کسان — سخن عشوه گری غمزه زنی میگویند

کوه غمهای ترا میکنم از تیشه صبر — ستم امروز ترا اگر کوه کنی میگویند

با تو نازک بدن آنها که ز گل یاد کنند — پیش یوسف سخن پیرهنی میگویند

سوز جامی نشد ای شمع هنوزت روشن
گرچه زو قصه بهر انجمنی میگویند

شد خیال آن خط از دل وان رخ مهوش بماند — دود زد وز خانه بیرون رفت لیک آتش بماند

ناخوشیها دید مجنون از غم لیلی ولی
مست می راند میان شهروی ابرش سوار

کرده بودی وعده تیری وه کزین بخت دژم
در لطافت سرو بگذشت از سرافرازان باغ

پاک شد لوح دل از هر نقش لیکن همچنان
سهر ارباب دل از دی قصهای خوش بماند

بس عزیز آن را که سر زیر سم ابرش بماند
آنچه بایستی مراد در دل وران ترکش بماند

لیک در رفتار خوش زان قامت دلکش بماند
ذوق یار ساده و جام می بیغش بماند

داشت جامی دین و دنیی زهد و تقوی صبر و هوش
دولت عشق تو باقی باد کز هر شش بماند

جرمی که رخت ما بحریم فنا کشد
هر شب ز بزم عیش نهم رو براه زهد

کو جام صاف و دامن معشوق ساده گیر
بر سنگ امتحان نشود هم عیار زر

زین گونه کز قضا و قدر در کشاکشم
بر حرف هیچکس منه انگشت اعتراض

بهتر ز طاعتی که بعجب و ریا کشد
بازم کمند گیسوی چنگ از قفا کشد

آنرا که دل بصحبت اهل صفا کشد
هر مس که سر ز تربیت کیمیا کشد

در حیرتم که کار من آخر کجا کشد
آن نیست کلک صنع که خط خطا کشد

جامی ز خوان رزق چو نانی کفایت ست
آزاده بار منت دو نان چرا کشد

ماه نو بر شکل جام آید نما ز شام عید
کرد یکبار دگر عید از مه نو جام دور

یعنی از جام طرب خالی مباد ایام عید
می پرستان سرخوشند امشب ز دور جام عید

خان کم خواران ماه روزه را بر داشتند
گشته بودم خشک همچون ابدان از امساک صوم
عید بر هر کس کشاد از میکده ابواب فیض
میرساندنے کہ ماه روزه صامت گشته بود

با دو یاقے مجلس رندان و رود آشام عید
ساخت ساقی تازه ام از شحهٔ انعام عید
زاهد مغرور محرومے ز فیض عام عید
از لب مطرب بگوش عاشقان پیغام عید

دام کن جامی ببزم عید وجه مے کہ ہست
طوق حشمت گردن اہل کرم را وام عید

ساقی بہ شکل جام زر آمد ہلال عید
قفلے کہ روزه بر در عیش و نشاط زد
من بعد ماہِ عید و مے لعل و عیش نقد
عید نوست و ماه نوست و بہار نو
شد بر مزید دولت ما از دعای شاه
عهد بعید شد کہ ز مے توبہ کرده ایم

مئ ده بفر دولت سلطان ابوسعید
شکل ہلال عید ز زر ساختش کلید
نہ شادمان بوعده و نہ خائف از وعید
دارد زہر جدید دلم لذتے جدید
بادش ہمیشه دولت و اقبال بر مزید
نبود بعید نقض چنین عهد ما بعید

جامی شکر لبان سمرقند را شدے
از جان مرید یسّرک اللہ ما یرید

تا کی آن شوخ مرا بیند و نادیده کند
چون بگریم بر او فاش ز من پنهانے
در زمینے کہ شود دیده نشان قدمش

بشنود نالهٔ زار من و نشنیده کند
در رفیقان نگہ و خندهٔ دزدیده کند
ہر کہ اہل نظر آنجا قدم از دیده کند

من ندارم گله زان کله شانه زده
هرچه با من کند آن طرهٔ ژولیده کند

برخراشیده دلم بر مگذر زانکه مباد
کت خراش دل من پای خراشیده کند

پردهٔ زاهد سالوس بر انداخته باد
با بتان چند نظر بازی پوشیده کند

جامی از یار پسندیده چه رنجی حاشا
کان پسندیده بجز کار پسندیده کند

گر کار دل عاشق با کافر چین افتد
به زانکه بدخوئی بی رحم چنین افتد

جائی که بود تابان خورشید تمکن جولان
حیف ست کزان بالا سایه بزمین افتد

هرجا که جهد برقی از آتش عشق تو
صد دل شده را آتش در خرمن دین افتد

عشق تو بمهر و کین هرچند که زد قرعه
مشکل که بنام من جز قرعهٔ کین افتد

محراب حضور آمد ما را خم ابرویت
در روی زخطائی ما مپسند که چین افتد

هر لحظه زنم آهی باشد که ازین ناوک
سیارهٔ او بارم از چرخ برین افتد

جامی چو سخن راند از لعل شکر بارت
در دامنش از دیده درهای ثمین افتد

ما خسته خاطریم و دل افگاره و دردمند
زان یار جنگجوی و نگار جفاپسند

ای ناچشیده چاشنی درد بیدلان
از حال ما مپرس و بر احوال ما مخند

میکرد جا بخاطر ما پند پیش ازین
اکنون که بند عشق قوی شد چه جای پند

ما را میان اهل وفا عشق بر کشید
هرجا که میرویم بعشقیم سربلند

بستم بجا کبوس درش رشتهٔ امید
بر کاخ عرشش میفگند همتم کمند

بس نازک ست خاطر رندان دردنوش
ای واعظ فسرده دل ابرام تا بچند

جامی ز نقشها سوی بی نقش راه برد
خود را بنقش بست بران شاه نقش بند

آن کیست که شهری همه دیوانهٔ او بند
مفتون شدهٔ نرگس مستانهٔ او بند

زان پیش که شمع رخش افروخته گردد
مرغان ازلی اجنحه پروانهٔ او بند

زاندم که به پیمان لبش چاشنی ریخت
جانها مگسان لب پیمانهٔ او بند

هر کس که ز عشقش زده دم از مژه خوبان
جاروب کشان در ره کاشانهٔ او بند

چشمان منش خانه و من مرده ز حیرت
کاین مردمکان بهر چه همخانهٔ او بند

زلف ار بکفم مے ننهد کاش ببخشد
موی دو سه بگسسته که در شانهٔ او بند

افسانهٔ جامی مشنو خواجه که خلقی
در خواب اجل رفته ز افسانهٔ او بند

دل بچنگ غمت آهنگ سرودی نکند
که روان بر رخم از هر مژه رودی نکند

شکل محراب نعل سم رخش تو براه
هیچ دلداده نه بیند که سجودی نکند

چون مرا سوختی از غم مکن اندیشه راه
کم فتد شعله بخاشاک که دودی نکند

دهنت را که خرد جوهر فردش خواند
جز بمنطق لبت اثبات وجودی نکند

بایدت پیرهن از رشتهٔ جانها که تنت
صبر بر زحمت هر تاری و پودی نکند

چند گوئی که حذر کن ز رقیبان حسود   آنچه با من تو کنی هیچ حسودی نکند

قدر جامی که بجان مهر تو ورزد بشناس
پیش از آن روز که بشناسی و سودی نکند

تیر تو افتاد و در جان من افگار کرد   بر هدف آمد دلی و در دل من کار کرد
پیش رخت وقت گل لاله شگفتن نخواست   سینه زد از شوق چاک داغ خود اظهار کرد
ابر چمن را ز گل روی تو آمد بیاد   نعرهٔ بسیار زد گریهٔ بسیار کرد
مهر که دیوار و در پرتو رویش گرفت   روی ترا دید جا در پس دیوار کرد
لعل تو آمد مسیح کز لب جانبخش خویش   داد شفا هر کرا چشم تو بیمار کرد
طعنه بخواری مزن زانکه عزیز جهان   بودم ازین پیشتر عشق توام خوار کرد

جامی از آغاز نظم وصف جمال تو گفت
مطلع دیوان خویش مشرق انوار کرد

مطرب آهنگ ترنمهای شوق انگیز کرد   در دم نی آتش صاحب دلان را تیز کرد
در حریم بزم رندان پای نتواند نهاد   جز حریفی کز سبوی باده دست آویز کرد
کوهکن کو تیشه بی‌حاصل مزن چون دور چرخ   لعل جان افزای شیرین روزی پرویز کرد
سبزهٔ نوخاست گرد گل ترا از مشکناب   با اسیران هرچه کرد آن سبزهٔ نوخیز کرد
زلف مشکین ترا در باغ برهم زد صبا   جعد سنبل را عبیر افشان و عنبر بیز کرد
داشت ارزانی خیالت دوش تشریف قدوم   مردم چشمم نثارش از گریه گوهر ریز کرد

دعوی پرهیزگاری نیست جز آلودگی
وقت جامی خوش کزین آلودگی پرهیز کرد

خطت قوت از آن لعل خندان کشید	خضر چاشنی ز آب حیوان کشید
بخونم نوشتست فرمان لبت	نخواهم سر از خط فرمان کشید
نیارست چشم دلم از تو دوخت	اجل گر ز تنم رشتهٔ جان کشید
پیِ مقدم تو ز سبزه صبا	بساطِ زمرد ببستان کشید
نه لاله است این بلکه خونین دلی	بدل بهر تو داغ پنهان کشید
نه غنچه است برگلبن آن بلکه گل	ز شرم تو رو در گریبان کشید

همین حاصل جامی از سیر بس
که در میکده پا بدامان کشید

آمد خزان عمر و مرا گونه زرد کرد	بر خاطرم هوای گل و لاله سرد کرد
آسودگی بخواب ندید آنکه تکیه گاه	از گرد بالش فلک تیز گرد کرد
غره مشو که خواجه به نیکی ستایدت	بد مردیُ زمانه ترا نیک مرد کرد
فردست یار و میل دلش هست سوی فرد	خوش آنکه خاطر از همه اغیار فرد کرد
زان آفتاب بهره جز آن گرم رو نیافت	کو بارگی ز همت گردون نورد کرد
گر گرد خون دلم چو زبان از سخن جبیست	با او کرا مجال سخن هر چه کرد کرد
جامی چو نیست معنی رنگین حسود را	تزئین شعر خود بزر و طلا چو رد کرد

بی تو عاشق چو نظر در قدح لاله کند ز آب چشم و دم سردش قدح ژاله کند
کوهکن تیشه چو بر کوه زند آن چه صداست جگر سنگ ز درد دل او ناله کند
دیده دنبال تو و دل نیز خدا را مپسند که ز تعلیم ز سر کمی تو دنباله کند
نتوان خواند بآن خط رخ زیبای ترا گر فلک کرده از عنبر تر هاله کند
آنچه با زنده دلی کرد چو خضر آب حیات لعل جان بخش تو با مرده صد ساله کند
عشق بی جلوه معشوق میسر نشود عقل و دین کی برد آن وصف که دلاله کند

لاف هر نا خلف از جا نبرد جامی را
راه موسی نزند بانگ چو گوساله کند

بساط زرکش شاهی چه نقش ما دارد تن برهنه ما نقش بوریا دارد
بکش ز نطع امل پا کزین عمل عیسی زگر بالش خورشید متکا دارد
بدست راحت و اقبال دهر غره مشو که زخم سیلی او باز در قفا دارد
بسنگ سر نه و آسوده زی که درد سری که بهر تاج گران سنگ پادشا دارد
حضور دل که شه از ملک و مال جست و نیافت بکنج مصطبه بی جست و جو گدا دارد
کسیکه بر محک همتش بود زر و مس سبک عیار چه حاجت بکیمیا دارد

بهشت پا زده جامی دو کون را و هنوز
ز فقر چشم خجالت بهشت پا دارد

ای درین کاخ امانی نعم و شادی بند بنده نفس خودی دعوی آزادی چند

پیش دانا چه بود ملک همه دنیا هیچ
لاف دانش چه زنی ای که بهیچی خرسند

رشتهٔ سعی قوی کن که رسیدن نتوان
بسر کنگرهٔ مقصود چو بگسست کمند

عالمی را ز تو پندست که در بند خودی
تا بکی بهر خلاص دگران گوئی پند

لب بهر طعمه میالای که دندان شکند
بر سر خوان فرومایه ز پالودهٔ قند

سنگِ آزار مزن بر دل ارباب صفا
کامد آسان شکن شیشه و مشکل پیوند

تا پسندیده فتد طور تو جامی همه را
هرچه بر خود نپسندی دگرانرا مپسند ؟

یاد آن مطرب که ما را هرچه بود از یاد برد
بادی اندر نی دمید اندیشها را باد برد

عمرها در کوی دانش خانهٔ میساخت عقل
موج زد دریای عشق و خانه از بنیاد برد

لذت غمهای عشقت در مذاقِ جان نشست
آرزوی شادی و عیش دل از ناشاد برد

گوش پر افسانهٔ گردون منه کاین کوژپشت
لعل شیرین را بافسون از کف فرهاد برد

خواستم فریاد از دست تو هم پیش تو لیک
حیرت دیدارت از من قوت فریاد برد

بی گل لای میِ وحشت سرِ خم کی توان
باطن معمور ازین دیر خراب آباد برد

جامی از شاگردی پیر مغان شد می پرست
شد هنرور هر که رنج خدمت استاد برد

آن کج کله چو کاکل گلبوی شانه زد
از رشک شانه آتشم از دل زبانه زد

بتخاله ایست بر لبم این آبله که جان
خیمه ز درد و داغ درون بر کرانه زد

شد در وفا نشانهٔ دل ما دو چشم تو — از غمزه صد خدنگ وفا بر نشانه زد
اقبال پای بوس تو این آستانه یافت — مقبل کسیکه بوسه برین آستانه زد
چشمت دلی ز علم و هنر بر ز من ربود — عیار پیشه بین که چه بر گنج خانه زد
زد در سماع عشق تو مطرب ترانهٔ — صد چرخ اشک گرم روان زان ترانه زد

جامی چو رو نهاد ز تبریز در عراق
شوخی ز فارس راه دلش در میانه زد

خوش آنکه وصال تو میسر شده باشد — چشم بجمال تو منور شده باشد
ریزم ز مژه اشک دمادم که بشویم — گر غیر جمال تو مصور شده باشد
با هیچ برابر نکنم آنکه سر من — در پای تو با خاک برابر شده باشد
زین بیش مکن سرکشی ای ماه بیندیش — زان لحظه که آهم بفلک بر شده باشد
شد قامت من حلقه در آن فکر که دستم — در حلقهٔ آن زلف معنبر شده باشد
هرگز بوفا با دگری عهد نبندم — گر خود ز جفا عهد تو دیگر شده باشد

جامی مکن اندیشه که تغییر نیاید
در حکم ازل هر چه مقدر شده باشد

چون بشرح غم تو خامه نهم بر کاغذ — گردد از اشک من و خامه بهم تر کاغذ
وصف ضعف تن و رنگ رخ من خواهم بست — خواست از موی قلم دزد ورق زر کاغذ
با خود آورد دلم نامهٔ شوقت ز ازل — آنچنان کز سفر دور کبوتر کاغذ

شاخ اقبال من آورد شگوفه چو ز لطف / قاصدت کرد برون بهر من از سر کاغذ
آه من سوی تو یا نامه بهم آمد راست / تا وکی کو پیٔ رفتن بودش بر کاغذ
شست همت نتواند که کند خرق حجاب / خانه زندانست مگس را چه بود در کاغذ

کرد جامی صفت خط سیاه تو سواد
شد معنبر قلم او و معطر کاغذ

روی تو آفتاب را ماند / لعل تو شهد ناب را ماند
چون کشائی دهان بخندان لبت / درج در خوشاب را ماند
نرگس تو ز خواب نیمه شده / نرگس نیم خواب را ماند
پاره پاره دلم ز آتش شوق / پاره‌های کباب را ماند
پیش لب تشنگان راه طلب / وعدهایت سراب را ماند
شد گلستان کتاب لطف و رخت / زان کتاب انتخاب را ماند
خط بران لب خوشست گرد و قیق / رقم ناصواب را ماند
نقد عشق تو در دل ویران / گنج کنج خراب را ماند

نظم پروین چه روشن است ولیک
شعر جامی جواب را ماند

خاک که زیر پای خودان سرو بسپرد / صد جان بهاستاند اگر پای بفشرد
مشتاق کعبه را ز بساط حریر به / ریگ حرم که در ته پهلو بگسترد

موی شده ز فقر و فنا کو قلندری
کاین موی را بپای کی تجرید بسترد

گرمی مجو بمجلس واعظ که مستمع
گر باشد آتش از دم سردش بیفسرد

بر من برو ز هجر ز جان نیست منتی
ایام مرگ را خرد از عمر نشمرد

من آن نیم که سر کشم از حکم تیغ او
صد بار اگر چو شمع سرم را ز تن برد

جامی حریف اهل درین بزمگه نیافت
بردی بگیر خمره اگر می نمی خورد

مهی که حسن رخش بر بتان شکست آورد
دل مرا بدو انگشت خط بدست آورد

غلام قاصد آدیم که یک سواره ز راه
رسید و بر صف اندوه و غم شکست آورد

کشاد طره و بر طرف ماه سلسله بست
هزار نقش عجب زان کشاد و بست آورد

هوای دانه آن خال مرغ جان مرا
ز شاخ سدره درین دامگاه پست آورد

بی دلی مزن ای خواجه طعن من آن کیست
که دل ز عشوه آن چشم نیم مست آورد

زری که هست ببخ ده که خواهد آخر کار
زمانه رخصت تاراج زر پرست آورد

چه تلخ و شور که جامی کشید پنجه سال
که صید کام ز بحر طلب بشست آورد

از بسکه چشم دارم کان مه ز در در آید
از جا جهم چو ناگه آواز در بر آید

ریزم سرشک گلگون از زخمه معانی
آری روان شود خون از رگ چو نشتر آید

گرمم ز آتش دل زانسان که گر درین تب
پهلو نهم ببستر دود از بستر آید

آن کا مدن بکویت کرد اختیار یکره | بی اختیار گشته صد بار دیگر آید
بالین خواب راحت سازم ز آستانت | شهبا ته پاسبانت سنگی که بر سر آید
از اوج ناز کم وه دامن بکش که بر کف | هر چند گل خوش آید بر بار خوش تر آید
هست آن دهان نشانی از آب خضر گردی | لب تشنه باز گردد گر خود سکندر آید

بی لعل تو نشانی باشد ز اشک جامی
خون که دلی صراحی در چشم ساغر آید

دل با غمت آشناییم داد | وز صبر و خرد جداییم داد
شب مے مردم خیالت آمد | وز چنگ اجل رهاییم داد
تا ید ز دردم آفتابے | تا داغ تو روشناییم داد
باد سر زلف از رگ جان | تعلیم گره کشاییم داد
کرد آیینه رخت تجلی | آیین خدا نماییم داد
بدنامے عشق تو خلاصے | از تهمت پارساییم داد
دریوزهٔ کوے تو فراغت | از حشمت پادشاییم داد
سنگے که زدے پی شکستم | خاصیت مومیاییم داد

شوق تو غزال جامی آسا
آهنگ غزل سراییم داد

خوش آنکه غم عشقت با جان دی آمیزد | بر یاد تو بنشیند وز شوق تو برخیزد

چون قبله شود رویت از سجده نیاساید
در جام دهد لعلت از باده نه پرهیزد

دل بشکندم چشمت خون ریزدم از دیده
مستست عجب نبود گر بشکند و ریزد

گر سرو دلاویزت طرف چمن آراید
کی غنچهٔ دل پر خون از شاخ گل آویزد

شعرلیست سیه زلفت پرولیست ز شعران خط
کش باد صبا بر گل آن شعر سیه بیزد

چون صید کنی مشکل حاجت بکمند افتد
در تیر زنی آهو از پیش تو نگریزد

گر شعر خوشت باید خوش کن دل جامی را
خاطر که حزین باشد کی شعر تر انگیزد

رخ خود بخون نگارم چو نگار من نیامد
غم او بکشت زارم بمزار من نیامد

بکنار جو ندیدم چو قدش بباغ سروی
که از آب دیده جوئی بکنار من نیامد

خط سبز کامد از گل که زپی رسید اینک
چکنم چو این بشارت ز بهار من نیامد

بکدام کاسه سرخوش زنم از شراب راحت
بسرم چو زخم سمّیٰ ز سوار من نیامد

برهش چو خاک گشتم چه بوقت بود گریه
که بر پشت پاش باری ز غبار من نیامد

چه دهم باد دلی را که خراب از دست کارم
بچه کار آید او را چو بکار من نیامد

ز رچهره ساخت جامی ز دو دیده سرخ یعنی
که ز کار عشق نقدی بکنار من نیامد

چو لب بکوزه نهی کوزهٔ نبات شود
ز کوزه قطره چکد چشمهٔ حیات شود

ز رشک آنکه چرا کوزه لب نهد بلبت
مراد و دیده ز نم دجله و فرات شود

از ان زلال بقا کاب نیم خوردهٔ تست	چو خضر هر که خورد ایمن از ممات شود
مریض عشق تو چون مائل شفا گردد	اسیر قید تو کی طالب نجات شود
زکعبه بود نشان دلم چه دانستم	که بهر چون تو بتی دیر سومنات شود
نهاد رو بعدم دل چو تخم مهر تو کشت	چو آن حریف که ناگه ز کشت مات شود

نهاد چشم براهِ تو منتظر جامی
که بگذری بسر او و خاک پات شود

نمیخواهم که با من هیچ یاری همنشین گردد	که می ترسم دلش ز اندوه من اندوهگین گردد
چو اندوه دل محزون من تسکین نمیگردد	چه حاصل زانکه چون من دیگری را دل حزین گردد
سواد دیده را مردم تو بودی کی بود یا رب	که این ویرانه یکبار دگر مردم نشین گردد
پس از عمری دمی خوش گر برآید از دلم بی تو	بلب تا آمده در سینه آه آتشین گردد
از ان شیرین زبان هر شب جدا تا روز میسوزم	چو آن مومی که محروم از وصال انگبین گردد
بقد هر که بُرّد تیغ هجران خلعت دردی	سرشک لعل من آنرا طراز آستین گردد

از ان گم گشته در زیر زمین جامی کجا یابد
نشان گر فی المثل گرد همه روزی زمین گردد

هر شب از زلف تو حال من پریشان تر بود	هر دم از لعل تو چشمم گوهر افشان تر بود
گرچه نتواند ز جا جنبید سرو جویبار	بر قدت از شاخ نی در باغ لرزان تر بود
گفتمش یک بوسه خواهی یا دو دشنام از لبم	هر چه کمتر جان من دانی که آسان تر بود

مهرت اندر جان و جان در دل دل اندر بر نهان — کردم وزین نیز میخواهم که پنهان تر بود

چارهٔ حیرانی خرد زیر بار عشق تو — هر کرا بینم ز من صد بار حیران تر بود

ز آتش دل پیرهن بر من بسوزد خرقه هم — گر نه هر یک در برم از آب مژگان تر بود

بلبل خوشخوان بوصفِ گل سراید در چمن — گفتهٔ جامی که خواند هر که خوشخوان تر بود

تا دامن آن تازه گل از دست برون شد — چون غنچه دلم تر بتر آغشته بخون شد

گفتم نکنم میل جوانان چو شوم پیر — فریاد که چون پیر شدم حرص فزون شد

بگشاد صبا تاری از آن زلف مسلسل — صد خسته جگر بسته بزنجیر جنون شد

از بس که مرا سوخت خط غالیه بویت — از دود دلم روی هوا غالیه گون شد

صد بار شد از عشق توام حال دگرگون — یکبار نگفتی که فلان حال تو چون شد

جان سوخت غم عشق توام شاد مباد — آنکس که برین درد مرا راهنمون شد

مرغ دل جامی که کس را نشدی رام — در دام سر زلف تو افتاد و زبون شد

گرچه پیش تو مرا هیچ ره دردی نماند — روی من جز پی اقبال تو هر سوی نماند

خانهٔ بود بکوی طرب از وصل توام — شد خراب از غمت آن خانه و آن کوی نماند

بسکه از موی میان تو جدا موئیدم — تنم از مویه چو موئی شد و آن روی نماند

چونکه چشمم ز خیال رخت آباد ان بود — تا تو رفتی ز نظر آب درین جوی نماند

بنماز در تو ای کعبهٔ مقصود جمال
که درین ره دگرم تاب تگ و پوی نماند
پیر گشتم من بد روز و دلی در دل من
جز تمنای جوانان نکو روی نماند

لب کشای گل رعنا بسخن جامی را
که درین باغ جز او بلبل خوشگوی نماند

مرا ز مایهٔ سودا امید سود نماند
که یار با من شیدا اچنانکه بود نماند
چو بافت عشق لباس از پلاس ادبارم
چه غم که اطلس اقبال تار و پود نماند
صدای تیغ تو آمد ببزم زنده دلان
کدام سر که در و ذوق این سرود نماند
مرید عشق تو نهاد پا بمنبر وعظ
چو شیخ شهر درین پایهٔ فرود نماند
نشان مجو ز دل آتشینم آه دگر
که آتشی که تو دیدی بغیر دود نماند
ازان زمان که مرا قبله طاق ابروی تست
بقبلهٔ دگرم طاقت سجود نماند

چنان بچشم عزیز تو خوار شد جامی
که هیچ غصه از و در دل حسود نماند

آن ترک شوخ بین که چه مستانه میرود
شهری اسیر کرده سوی خانه میرود
هر جانبی که جلوه کنان روی می نهد
با صد هزار عشق مردانه میرود
جانم ز تن رمیده بسودای خال تو
مرغ از قفس پریده سوی دانه میرود
از صبر رفته پیش غمش میکنم گله
با آشنا حکایت بیگانه میرود
حاشا که شمع چهره فروزد میان جمع
گرد آنکه با دل پروانه میرود

زاهد بخلد مائل و عاشق بکوی دوست	بلبل بباغ و چغد بویرانه میرود

جامی ملول شد ز رفیقان کوی زهد
پیمان شکست و بر سر پیمانه میرود

صبح ما از غم تو شام بماتم گذرد	صبح و شام کسی از عشق چنین کم گذرد
نازنین طبع ترا از گله چون رنجانم	هرچه کردی بگذشت انچه کنی هم گذرد
کیست آگاه زحالِ دل درهم شدگان	جز نسیمی که دران طرهٔ درهم گذرد
لذت زخم خدنگ تو نداند هرگز	هرکه در سینهٔ اش اندیشهٔ مرهم گذرد
چو بپایین برخ افتاده من گریان را	بس که از دیدهٔ برو سیل دمادم گذرد
نکن افسانهٔ ما گوشش که این مایهٔ غم	حیف باشد که بران خاطر خرم گذرد

گر بود جای گذر گرد کدورت جامی را
جای آن دارد اگر از همه عالم گذرد

چه خجسته صبحدمی کز ان گل نو رسم خبری رسد	ز شمیم جعد معنبرش بمشام جان اثری رسد
نه دمی بهوای او که مرا ز خوان عطای او	نه حوالهٔ المی رسد نه نوالهٔ جگری رسد
بزلال وصل خود از دلم نفشان حرارت شوق را	که مبادا ز آتش آه من بتو آفت شرری رسد
بخدنگهای جفای تو چه بلا خورم که هنوز از ان	ز دلم نکرده یکی گذر ز قفای آن دگری رسد
همه را همیشه نظاره نه میسرت و خوشا کسی	که گهی ز چشم عنایت تو بدولت نظری رسد
نکشم قدم ز ره طلب من بیدل ارچه بود عجب	که بدست مفلس بی نوا چو تو قیمتی گهری رسد

شب جامی از ظلمات هجر تو تیره شد چه شود اگر
ز فروغ صبح وصالت این شب تیره را سحری رسد

یار جستم که غم از خاطر غمگین ببرد
نه که جان کاهد و دل خون کند و دین ببرد

دل سپردم به بتی تا شود آرام دلم
نه که تسکین و قرار از دل مسکین ببرد

نکنم گریه ز شوقت چه کنم میترسم
که غبار رهت از چشم جهان بین ببرد

بگذر سوی چمن تا ز لطافت رخ تو
پردهٔ گل بدرد رونق نسرین ببرد

من دران غم که دل از وی بچه فن بستانم
او در اندیشه که جان را بچه آیین ببرد

گر دهد خوی تو صد غصه ز دل تلخی آن
لب لعل تو بیک خنده شیرین ببرد

سخن چین سر زلف تو مستور خوش ست
آه اگر بوی ازین نکته سخن چین ببرد

سیل اشکم ببرد سنگ دلی ممکن نیست
که ترا نقش ستم از دل سنگین ببرد

نقد جان در عوض خاک درت چیزی نیست
سود جامی ست اگر آن دهد این ببرد

کو صبا تا ره بسرو خوش خرام من برد
که سلام او رساند که پیام من برد

در بیان شوق او هر لحظه چون اوراق گل
دفتر رنگین ز اشک لاله فام من برد

نامهٔ من کی تواند برد قاصد پیش یار
چون ندارد هرگز آن یارا که نام من برد

شد دلم چون نافه خون تا آمد آن آهو بدام
وای من گر عشوهٔ دیگرش ز دام من برد

از خدا خواهم رسولی در دعا هر صبح و شام
تا بیار من دعای صبح و شام من برد

شد ز جام عیش کام صبر من تلخ ای طبیب
شربتی خرما که این تلخی ز کام من برد

ساقی بزم خیال آن لب آمد جم کجاست
تا چو جامی جرعهٔ عشرت ز جام من برد

حلقهٔ گوش ترا هر که بدین لطف بدید
حلقهٔ بندگی عشق تو در گوش کشید

حلقهٔ گوش ترا تا شده ام حلقه بگوش
حلقه سان کار مرا نیست سر و پای پدید

گوشت ای سیمبر از حلقهٔ زر گشت گران
جامی آن دارد اگر نالهٔ ما را نشنید

ماند در حلقهٔ گوش تو گرفتار دلم
گرچه بسیار از آن راه برون شد طلبید

زر شد از حلقهٔ گوش تو مرا چهره ولی
نتوان گوهر وصل تو بدین وجه خرید

هر کجا حلقه زدند اهل ملاحت چو دلم
حلقهٔ گوش ترا دید در آن حلقه رسید

گوش کن گوش که از غم فرقت تو
حلقه شد قامت جامی و بگوشت برسید

ز طاق ابروی تو پشت طاقتم خم شد
سرشک سرخ ز لعل توام دمادم شد

بوقت گریه ام ای دل بخون مدد فرما
ز بس که دیدهٔ من اشک ریخت بی نم شد

قدم چو حلقهٔ خاتم خمیده بود ز غم
عقیق اشک بر ویم نگین خاتم شد

هزار زخم کهن بود بر دلم ز بتان
شگاف تیغ تو او را بجای مرهم شد

ز بیم خوی تو سوی تو ننگرد دم بسیار
نه آنکه شوق لقای تو در دلم کم شد

سری براه توام مانده بود تا شده خاک
بشارتی برقیبان بده که آن هم شد

ز راه زهد و سلامت قدم بکش جامی
که طور عشق و ملامت ترا مسلّم شد

هیچ شب بی تو دلم ناله بگردون نکشید	که بروی رقم از اشک شفق گون نکشید
کس حریف من میخوار نشد بی لب تو	که ز کف ساقی چشم قدح خون نکشید
دل چو پرکار شد از دست تو سرگشته ولی	پای از دایرهٔ عشق تو بیرون نکشید
کوه را یافت هم آواز خود اندر غم از آن	کوهکن بار دل خویش بهامون نکشید
جان که من میکنم از عشق تو فرهاد نکند	آنچه من میکشم از عشق تو مجنون نکشید
میکشد دل سوی دل ای که دلم جز سوی تو	نکشیدست ترا دل سوی من چون نکشید

مدعی نکتهٔ سنجیدهٔ جامی نشنید
طبع موزون چو نبودش سوی موزون نکشید

گفتم از تو بر دلم هر دم کم از صد غم مباد	زیر لب خندید و گفتا بیش باد و کم مباد
گفتمش سر رشتهٔ کارم شد از عشق تو گم	گفت کار کس چنین آشفته و درهم مباد
گفتمش بهر وی میریزم ز مژگان دُرّ اشک	گفت یا رب هرگز این ابر کرم بی نم مباد
گفتمش شد قامتم چون حلقه اشکم چون نگین	گفت جز حرف وفایم نقش این خاتم مباد
گفتمش از هجر نبود ماتمی دلسوزتر	گفت بر جان محبان داغ این ماتم مباد
گفتمش دارم دلی پر درد بی پیکان تو	گفت یا رب هیچکس را درد بی مرهم مباد
گفتمش از عشق خالی نیست در عالم کسی	گفت جامی هر که عاشق نیست در عالم مباد

بچنگ غم دلم از ناله تنگ می آید — که تار زلف تو دیدم بچنگ می آید

ببوی آشتیت جان همیدهم هرچند — کز آشتی توام بوی جنگ می آید

ببحر عشق نشستم ز کام دست امید — چو کام سعی بکام نهنگ می آید

ترشحیست زخون دل آب دیدهٔ ما — که با خیال لبت سرخ رنگ می آید

نمیرسد زما بر بساط قرب تو نام — بلی تو شاهی و از مات تنگ می آید

شدم ز سنگ ملامت بزیر خاک و هنوز — بخاکم از کف احباب سنگ می آید

برآمدست پُر از خون چنان دل جامی — که غنچه وار برو جامه تنگ می آید

آن سرو دی بقصد سلام قیام کرد — شرط وفا و رسم تفقد تمام کرد

جای جواب خواستمش جان و هم چو او — دست ادب بسینه نهاد و سلام کرد

بودم چو خاک بر سر راهش بسی حقیر — خاک حقیر را ز کرم احترام کرد

دل رفت و جان هم از پی سرو روان او — از پیش من چو بهر گذشتن خرام کرد

یکدم نکرد در نظر من مقام لیک — ذوق سلام او بدل و جان مقام کرد

شکر خدا که از شکرین خنده سعی بخت — شیرین لبش بکام من تلخ کام کرد

جامی بوصف آن لب لعل شکرشکن — طی حدیث طوطی شیرین کلام کرد

زان بیشتر که میکده از ما تهی شود — مپسند جام را که ز صهبا تهی شود

پر کن سبو بهر چه توان زین باده ساخت — زان غم مخور که خانه ز کالا تهی شود
خوش مصرفیست میکده کاین چرخ صیرفی — هر کیسه که پر کند آنجا تهی شود
گلها شگفت فتنهٔ خوبان بباغ شو — تا یک دو روز شهر ز غوغا تهی شود
نتوان علاج عشق تو گر خود طبیب را — صد بار حقّهای مداوا تهی شود
زان سنگها که کوهکن از غم بسینه کوفت — کی تا بحشر دامن صحرا تهی شود

جامی لبست نظم تو گر زانکه گوش چرخ
از گوشوار عقد ثریّا تهی شود

آن مه بجانب سفر آهنگ میکند — صحرا و شهر بر دل ما تنگ میکند
ای نامه بر به مجلس او نام من مبر — کز گفت و گوی نام منش ننگ میکند
شرح کمال شوق همین بس که چشم من — عنوان این صحیفه بخون رنگ میکند
عاشق فشاند جان بره کعبهٔ مراد — زاهد نشسته پرسش فرسنگ میکند
صد جنگ میکشیم بامید یک صفا — چون می بریم نام صفا جنگ میکند
نشنیده‌ام بسمع قبول ارچه محتسب — منع سماع و بانگ دف و چنگ میکند

جامی کند بسختی دل یار را عتاب
جام تنک مجادله با سنگ میکند

بگذشت دیار و سوی اسیران نظر نکرد — کردیم ناله در دل سنگش اثر نکرد
خاک رهش شدیم که بوسیم پای او — از سرکشی بناز در آنجا گذر نکرد

ما را چه سود اشک چو سیم و رخ چو زر
چون هرگز التفات بدین سیم و زر نکرد

تا در رخش نظر نکنم هرگز ندید
جای که روے خویش بجاے دگر نکرد

بر خاک ره نشان کف پای نازکش
روشن دلی ندید که کحل بصر نکرد

میخواست دل که همراه جان از پیش رود
جان خود چنان برفت که دل را خبر نکرد

شد خاک بر درش سر جامی دلی هنوز
سودای پای بوس وی از سر بدر نکرد

دوش در برم گدا شاه فرود آمده بود
نور نازل شده و ماه فرود آمده بود

تا زمینی بصف خاک نشینان نیاز
از سریر شرف و جاه فرود آمده بود

ز آسمان بر من محنت زده از رحمت لطف
آیتی بود که ناگاه فرود آمده بود

عمرها بهر زمین بوسے خیل و حشمش
خیل اشکم به سر راه فرود آمده بود

کردم آهی زغمش آتش صد خرمن شد
هر کجا دودی ازان آه فرود آمده بود

گرچه شاهان بهوا خواهی او خواسته اند
پیش درویش هوا خواه فرود آمده بود

در چمن بی قد آن سرو سهی جامی را
خاطر از همت کوتاه فرود آمده بود

باز صبح طرب از مطلع امید دمید
نفحات ظفر از گلشن اقبال وزید

نامه بسته سر آمد ز مراد دل من
حاصل نامه مرادی که دلم مے طلبید

فتح ناکرده چو ناقه سر آن نامه هنوز
بمشام دل و جان رایحه فتح دمید

هر کرا بود پر از گوهر اخلاص درون
چون صدف شد همه تن گوش کز آن مژده شنید

لله الحمد که آن نقش که خاطر میخواست
آمد آخر ز پس پردهٔ تقدیر پدید

خامه هر کس که بد خواه براه تو نهاد
خنجری گشت که جز در جگر او نخلید

دم بدم جامی از اخلاص کند همره باد
سوی تو فاتحهٔ فاتح ابواب مزید

ز سبزه گرد لب جوی خط تازه دمید
بتازگی خط آینده گان باغ رسید

کشیده سبز بزنگار خورده سوزن خویش
بهر دلی که زدی خارهای غصه خلید

ز بس که فیض خطا ریخت بر چمن باران
ز بار منت او گردن بنفشه خمید

چراست گرد لب غنچه گشته غرقه بخون
اگر نه صبح بدندان شبنمش بگزید

ز لاله شد همه صحرا پر از پیالهٔ لعل
خوشا کسیکه می عیش ازان پیاله کشید

چو سنگ حادثه بسیار شد ز لالهٔ باغ
گل از توهم آن در شگاف غنچه خزید

چو خون کشاد رگ ارغوان بنشتر برق
هزار قطره بردن آمد و یکی نچکید

ز نوک خامهٔ جامی هزار گل بشگفت
بسوی او چو نسیم قبول شاه وزید

کسیکه نکته رنگین ز دفترش ننوشت
گل ز باغ معانی بدست خویش نچید

شبی بسوی تو از دیده پای خواهم کرد
بر آستان تو وز دیده جای خواهم کرد

برسم سجده جبین را بخاک مقدم تو
برای دیدهٔ خود سرمه سای خواهم کرد

درین سرای بمحنت خو گرفته ام بفرست
غمی که زاد ره آن سرای خواهم کرد

بهر طرف که روی در قفای محمل تو
بناله همنفسے باد راے خواهم کرد

فزود محنتم از دل بداغ فرقت تو
سزای این دل محنت فزای خواهم کرد

به بنده بوسی ازان لب حواله کن ورنه
حواله لب تو با خدای خواهم کرد

در آ بمیکده جامی که حل مشکل عشق
بجام بادهٔ مشکل کشای خواهم کرد

بوقت گل چو بی تو آرزوی گلشنم گیرد
نرفته یک قدم خاری ز هر سو دامنم گیرد

چنان بر شعله گردد ز آتش دل خانه‌ام شبها
که همسایه اگر خواهد چراغ از روزنم گیرد

بدل تیرم مزن من ناشده در اشک خود غرقه
ز چاک دل مبادا شعله در پیراهنم گیرد

بسوی من ره آمد شد یاران شود بسته
ز بس کز گریه هر شب آب گرد مسکنم گیرد

ز آب چشم و دود دل ز دیدار تو محرومم
که گاه این گاه آن پیش دو چشم روشنم گیرد

عنانم بستد از کف عشق توسن تو رمندی کو
که بیند ضعف عجز من عنان توسنم گیرد

نه پنداری زبی دردیست کم نالیدن جامی
که اشک اندر گلو راه فغان و شیونم گیرد

خندهٔ زد و هست رشته دندان بنمود
وز رگ جان گره غصه بدندان بگشود

هست گوئی ز لطافت دهنت وز خوبان
کس درین عرصه چو تو گوی لطافت نربود

جیب جانم که شد از دست غمت چاک بدتر
تارمی اندر شکن زلف تو انکار نبود

همه کس کشتهٔ خود میدرود بخت نگر
که دلم مهر و وفا کشت و غم درد درود

هستم از مردمک دیده خود غرقه بخون
که چرا دوش در آغوش خیال تو غنود

رود نیل ست روان سوی توای مصر جمال
چشم گریان که شد از سنگ جفائی تو کبود

بس که جامی پی پابوس تو هر سوی دوید
پای او سود ولی بر کف پائی تو نه سود

ماه من تا کمر از موی میان نکشاید
بیدلان را گره از رشته جان نکشاید

چون بنفشه ز قفا باد زبان سوسن را
گر به آزادی آن سرو زبان نکشاید

گر به بیند صدف آن حقه در گر چه فتد
جای قطره گهر از ابر دهان نکشاید

آن دو لب هست وکان شکر از شهد فروش
بیند آزادگر از شرم وکان نکشاید

در گلو گریه گره گشت لبوند دل اگر
تیغ آن شوخ ره آه فغان نکشاید

تا اشارت نکند ابروی و چرخ فلک
بر دلم تیر جفائے ز کمان نکشاید

پیش افسرده دلان عرض سخن جامی چند
دفتر خویش گل ایام خزان نکشاید

لله الحمد که آن مه ز سفر باز آمد
نورم از آمدن او بصر باز آمد

از نم دیدهٔ صاحب نظران سوی چمن
لاله و سنبل او تازه و تر باز آمد

آن جگر گوشه که چون اشک برفت از نظرم
خون شد از غم جگرم تا بنظر باز آمد

بندم از جان کمر بندگی او که بلطف
بهر خونریزی من بسته کمر باز آمد

ملک دلها همه بگرفت وزان زلف دراز
در پناه علم فتح و ظفر باز آمد

شد چه پروانه دل از صبر و خرد ساخته پر — سوی آن شمع دلی سوخته پر باز آمد

جامی افتاد بزندان غم از شوق لبش
طوطی آری بقفس بهر شکر باز آمد

بر رخ زردم نه اشکست این که گلگون میرود — شد دلم ریش از غمت از ریش دل خون میرود
گر دلم شد رخنه از تیغ جفایت باک نیست — جانم از زندان غم زان رخنه بیرون میرود
بر تن زارم زمین شد بی تو تنگ ای کاش دست — میزند در دامن آه و بگردون میرود
ما میان بار اندوه تو با آسودگان — کوه کن در کوه و شیرین گشت هامون میرود
پوست بر غیر پوشد ورنه لیلی واقفست — در حریم حی بهر شکلی که مجنون میرود
خوانده ام کز بی جو میرود آب بهشت — لطف آن قد بین که بر روی زمین چون میرود

چون سخن در وصف آن دندان رود آنجا چه لطف
نظم جامی را سخن در در مکنون میرود

خیز ساقی کز فروغ صبح شد خاور سفید — زاغ شب را ساخت گردون چون حواصل پر سفید
صبح کافوری سحاب از آسمان کافور بار — بیضهٔ کافور را ماند زمین یکسر سفید
دی که کرد از دشت طی دیبای سبز سبزه را — ساخت از سر کوه خارا پوش را چادر سفید
چون کریمان ابر گنج سیم در بگشاد و ساخت — مفلسان را از نثار سیم بام و در سفید
چرخ حکاکست پنداری فلک زینسان که شد — نطع خاک از سودگیهای بلور تر سفید
بود از اوراق خزان بستان ملون دفتری — چشم عبرت بین گشا تا بینی آن دفتر سفید

لبسکه آید آب و صابون هر دم از باران و برف — سبز پوشان چمن را جامه شد در بر سفید
بر فروز آتش گل میعتد برف از هوا — باغ دی را این گل سرخست و آن دیگر سفید
جامی امروز آن می گلرنگ خور کز عکس آن — لعل گردد گرچه باشد فی المثل ساغر سفید
لیک بر یاد شهنشاهی که در باران جود — ساخت بزمش بود ز افشاندن گوهر سفید

شاه ابو الغازی که باز از فیض نور سرمدی
غرهٔ جاه و جلالش تا دم محشر سفید

اینهمه خون از لب لعل تو دل چون میخورد — انگبین نتوان چنین خوردن که او خون میخورد
شیخ شهر ما که بودی شهره در کم خوارگی — از همه دردو رعلت باده افزون میخورد
جو گل حضرت نیارو باده در داغ امید — خار مژگانم که آب از اشک گلگون میخورد
دل پرست از زخم شمشیر بلا روز فراق — همچو آن پردل که زخم اندر شبیخون میخورد
سیل اشکم در زمی آید بچشم آن ماه را — گرچه هر شب موج آن بر اوج گردون میخورد
میکشد هر دم زمین در خود ز چشم بحر خون — تشنهٔ گوی دم آبی ز جیحون میخورد

جور تو جز بر دل لیلی نمی آید بلی
سنگ کز لیلی رسد بر جام مجنون میخورد

هر شبم در سر خیال آن لب میگون بود — دامن از مژگان و مژگان از دلم پر خون بود
چون رسد پیکان تو بر سینه انگه بگذرد — از رسیدن درد بگذشتن بسی افزون بود
آن غزالی تو که از بهر شکارت عالمی — گمراه اندر کوه یا سرگشته در هامون بود

با غمم بگذار و شادی دیگران را ده که من
عاشق غمخواره ام شادی ندانم چون بود
در دو تا ید ز آتش آنگه دلی دل در برم
آمد آن آنگه که دودش رفته بر گردون بود
هر گیاهی کز حریم خیمهٔ لیلی دهد
خورده آب از چشمه سار دیدهٔ مجنون بود
صحبت تنگست جامی جان و دل را با غمش
عقل محرم نیست کو تا یکزمان بیرون بود

وقت آن شد کز فلک زرین حمائل بگسلند
رشتهٔ پیوند مهر از مهرهٔ گل بگسلند
حاصل این سیر دوری چون همه سرگشتگیست
رنگهای انجم از فیروزه محمل بگسلند
چون نه بر حسب مراد افتد نتائج را ظهور
نسبت تاثیر فاعل را ز قابل بگسلند
سلک نظم هستی آمد عاشقان را سلسله
فرخ آن ساعت که مجنونان سلاسل بگسلند
کی تواند رو دل اندر دامن مقصود چنگ
گر نه عقل و وهم چنگ از دامن دل بگسلند
گر نه در قطرهٔ موانع تیز باشد تیغ عشق
ره روان امید از قطع منازل بگسلند
بگذرد مرغ دل جامی ازین سبز آشیان
گر ز بال همتش بند شواغل بگسلند

فرخنده عیدی کان جوان از پشت زین جولان کند
از غمزه ها خنجر زنان عشاق را قربان کند
رخش جفا انگیخته خون اسیران ریخته
هر سو سری آویخته جا بر سر میدان کند
چون از دل غرقه بخون آید پیکانش برون
ناله نه از چاک درون از فرقت پیکان کند
زان گو نه کز ابر چمن باشد گلها خنده زن
آن غنچه لب را چشم من از اشک خود خندان کند

گر خوی چکان آن لب شکر بر شوره خاک آرد گذر
آن خاک را در یک نظر سرچشمهٔ حیوان کند

بر جان همی آرد کمین غم زین دل اندوهگین
سیل بلائی کو که این غمخانه را ویران کند

زینسان که جامی خونفشان در هر غزل شد قصه خوان
دریای خون روزی روان از جدول دیوان کند

باز خون دلم از دیده روان خواهد شد
چشمم از هر مژه خونابه فشان خواهد شد

هست مقصود دلت آنکه بمیرم ز غمت
هر چه مقصود دل تست چنان خواهد شد

بسکه خونین کفنان داغ تو بر دل رفتند
همه صحرای عدم لاله ستان خواهد شد

دید در کوی تو کس پیری و گفت این روزی
فتنهٔ عالم و آشوب جهان خواهد شد

شکل بالا بتا گرچه شب تنهاے
درد دلم ناوک و در سینه سنان خواهد شد

خون من جامی دگر ریز که چون در کویت
کشته افتم همه را بر تو گمان خواهد شد

هر که دید از رخ تو خرم و خوش جامی را
گفت کاین پیر دگر باره جوان خواهد شد

رخت ز غالیه خط گرد آفتاب کشید
خطت ز سنبل تر بر سمن نقاب کشید

مصور ازل ابروی دلگشای تو خواست
ز مشکناب هلالی بر آفتاب کشید

سگ تو خواست برای قلاده عقد گهر
برشتهٔ مژه چشمم دُر خوشاب کشید

پلاس میکده زاهد ز دلق پشمین خواست
بساط رزق بپای خم شراب کشید

شبی خیال تو دامن کشان ز ما بگذشت
کزین دو دیده نه دامن بخون ناب کشید

زخواب ناز چو بکشاد دیده نرگس مست / چه نازها که ازان چشم نیم خواب کشید

ز درد هجر عذابی ست ناله رحمی کن / که در فراق تو جامی بسی عذاب کشید

رسید قاصد و درجی ز مشکناب آورد / چه جای درج که درجی در خوشاب آورد

ز شب نوشته مثالی بگرد صفحهٔ صبح / پیام ذرّهٔ سرگشته ز آفتاب آورد

خراب بود ز ظلم فراق کشور دل / نشان لطف سوی کشور خراب آورد

سخن درست بگویم که شاه مسند ناز / نیاز نامهٔ درویش را جواب آورد

غلام مقدم آنم که زان لب و غمزه / نوید مرحمت آلودهٔ عتاب آورد

نتافت خامه سر از شرح هجر و حیرانم / که نامه قصهٔ ما را چگونه تاب آورد

شب از فسانهٔ وصلت برد ز من آرام / اگرچه بخت مرا این فسانه خواب آورد

گذشت پایهٔ نظمت ز آسمان جامی / چو پی بخاک در شاه کامیاب آورد

شهنشهی که چو راه سفر گرفت ظفر / بهم عنانی او پای در رکاب آورد

ساقیا اطراف باغ از سبزهٔ تر تازه شد / جام می در ده که روز عشرت از سر تازه شد

گل بوجه ساغر می در میان آورد زر / در سر نرگس هوای ساغر زر تازه شد

بزم گلشن را ز لاله جام لعل آمد پدید / افسر گل را ز ژاله عقد گوهر تازه شد

بلبلان را جان ببوی صحبت گل تازه گشت / قمریان را میل دل سوی صنوبر تازه شد

سرو را بر طرف جو از فیض ابر درفشان
حلّه سبز زمرد رنگ در بر تازه شد

از ریاض مکرمت آمد نسیم رحمتی
جان عالم زان نسیم روح پرور تازه شد

قصه کوته جامی اهل فضل را کشت امید
از سحاب لطف شاه عدل گستر تازه شد

خسرو غازی معز ملک و دین سلطان حسین
آن حسن خلقی کزو آثار حیدر تازه شد

باد هر دم روز بیش فیروزی دیگر کزو
رسم فیروزی درین فیروزه منظر تازه شد

اگر هر شب ز در بستر تم از چشم نرم افتد
ز چاک سینه چون آتش جهد در بسترم افتد

چو در جانم زدی آتش برون زان از در خویشم
مبادا در حریم مجلست خاکسترم افتد

نشست اندر سرم سنگ جفایت گر سرم افتد
فتد بهتر که این تاج کرامت از سرم افتد

نخواهم کشتنت کوی دلی با آن لب و غمزه
که خونخوار ندو خونریز این سخن چون باورم افتد

چو بی تو میخورم ساغر تهی تا گشته پر گردد
ز قطره قطره خون کز هر مژه در ساغرم افتد

تبر افتادم از عشقت خطا بود آنکه میگفتم
که عشق تو ز دیگر خوبرویان بهترم افتد

بعهد عافیت کردم هوای آن جوان جامی
چو دانستم کز دهر دم بلائی دیگرم افتد

لعل لبت بلطف حکایت نمیکند
چشم خوشت نظر بعنایت نمیکند

صد بار بیش پیش تو گفتیم درد دل
درد اگر در دل تو سرایت نمیکند

دل با سگ تو شرح دهد غصهٔ رقیب
از دوستان بغیر شکایت نمیکند

با شیخ خرقه پوش چه کارم که کار من
جز پیر می فروش کفایت نمیکند

از لوح فهم واعظ خوش لهجه محو به
هر نکته کز لب تو روایت نمیکند

معشوق را رعایت عاشق خوش ست لیک
یار من این طریقه رعایت نمیکند

جامی ببند لب که حریف سخن نیوش
ادراک رمز و فهم کنایت نمیکند

شب ماه عید راز شفق چرخ جلوه داد
بر کف حریف لعل قبا جام زر نهاد

خونین دلی که بود جگر بسته اشک او
بر روی زرد یکسر ناخن جگر گشاد

نی نی که نعل زر بساطی که یافت رنگ
از خون دشمنان ز سم اسپ شه فتاد

شاهی که در مقام غلامیش ماه عید
خم کرد پشت خویش و پی خدمت ایستاد

جان رسیدگان بمواعید لطف او
چون طبع نارسیده بامید عید شاد

روزش بود همیشه ز بخت سعید عید
چشم بد زمانه ز عیدش بعید باد

جامی چو ماه طلعت او دید عید کرد
حاشا که هرگز آیدش از ماه عید یاد

تا ترا شکلی بدینسان ساختند
بهر مردم آفت جان ساختند

قدسیان تصویر قدت خواستند
شاخ طوبی را خرامان ساختند

ز ابر رحمت قطرهای لطف ریخت
گرد کردند آن زنخدان ساختند

تیر مژگانت ز جان چون نگذرد
کش ز نوک غمزه پیکان ساختند

بهر غلطیدن بخاک پای تست … ور آشکم را که غلطان ساختند
هر کجا جولان کنان راندی سمند … عاشقان از دیده میدان ساختند
خواست جامی کز بتان بندد نظر … آن دو زخ بازش پشیمان ساختند

ای ز مشکین طره ات در هر دلی بندی دگر … رشتهٔ جان را بهر موی تو پیوندے دگر
زلف تو یارب چه زنجیریست کز سودا اے او … هر زمان دیوانه میگردد خردمندی دگر
چون رهد مسکین دلم زان جعد خم در خم که هست … هر خمے صد حلقه و هر حلقه بندی دگر
گر پدر خورشید و مادر ماه باشد مثل … بر زمین ناید بخون چون تو فرزندی دگر
تا سماع قول مطرب داد پند من حکیم … خوش نمی آید که دارم گوش در بندی دگر
محتسب سوگندم از می داد و عهد گل رسید … وه که می باید شکستن باز سوگندی دگر
دل گرفت از خانقه جامی ره میخانه پرس … تا پی معشوق و می گیریم پیچندے دگر

ز رشک قدت ای سرو سنمبر … بصد پاره دلی دارد صنوبر
بباغ خلد اگر شاخ گلے هست … تو آن شاخ گلی ای شوخ دلبر
مرا کشتی و تکبیری نگفتی … چه سنگین دل کسی الله اکبر
نهال حسنی و ما چشم داریم … که آرمیت بآب دیده در بر
کفایت زان لب آمدیش عارف … شراب سلسبیل و آب کوثر

نخواهد رفتن پروانه را شمع
ازان در بزم خود میسوزدش پر

خوش است از یاد تو پیوسته جامی
ولی اینم بدیدار تو خوشتر

عاشقم بیدلم غریب و اسیر
ما بیاد تو زنده می مانیم
چه عجب گر توام گریزی نیست
آب جویای سرو قامت تست
ابروی و غمزه بس ترا پی صید
هردم از اشک سرخ بر رخ زرد

کارم از دست رفت دستم گیر
ورنه هجران نمیکند تقصیر
نیست کس را ز جان خویش گریز
گرچه بادش کشیده در زنجیر
گوشه گیر از کمان بیفگن تیر
شرح شوق تو میکنم تقریر

جامی آشفته جوانی شد
سود کی داردش نصیحت پیر

بخونم گر کشی تیغ ای ستمگر
خرامان بگذرم گفتی تنجاکت
مکن با قدش ای دل یاد طوبی
برخ نقش خیال او کشیدی
رقیب احوال دردم نیک داند
بنفشه گرد گل در خواب دیدم

نخواهد شد تمنای تو از سر
خدا را سر دمن زین فکر مگذر
مشو هر لحظه مرغ شاخ دیگر
زدی ای اشک آخر سکه بر زر
سگ کویت از صد بار بهتر
معنبر شد بدان زلف معنبر

چه خوش باشد بزم عشق جامی
مے اندر جام و دلبر در برابر

عیدست و دارد هر کسی عزم تماشائی دگر / ما را نباشد غیر تو در دل تمنائی دگر
صد خوب پیش آید مرا خاطر نیاساید مرا / زانها چه بگشاید مرا چون عاشقم جائی دگر
نی ره مرا در خانه نی جائی در کاشانه نی / هر لحظه چون دیوانه گردم بصحرائی دگر
بگداخت از غم جان و تن چندین نخواهم زیستن / می بین برحمت سوی من امروز و فردائی دگر
از من چه پرسی این و آن خواهی نخوان خواهی بران / محکوم فرمانم بجان نبود مرا رائی دگر
ای فاخته دل مینهی بر قامت سرو سهی / گوئی نداری آگهی از قد و بالائی دگر

جامی نخواهد از تو دل زیرا که در چین و چگل
همچون توئی ای جان و دل نبود دلارائی دگر

زد سحر طائر قدسم ز سر سدره صفیر / که درین دامگه حادثه آرام مگیر
قدسیان سهر تو آراسته عشرتگه انس / تو درین غمکده چون غمزدگان مانده اسیر
دو کمان دار میان تو و مقصود رهست / خویش را بهر چه انداخته دور چو تیر
بگسل از دل ببر از جان که گریزیت از آن / دل بران شاهد دل نه که ازو نیست گزیر
هیچ جا نیست که عکس رخ او پیدا نیست / جرم آئینه بود گر نبود عکس پذیر
خم دیرینه مے پیر نشست اے ساقی / هر دم فیض دگر میرسد از باطن پیر
باده لعل برد غصه ایام ز دل / مدعی گر برود گو برو از غصه بمیر

زیر این پردهٔ زنگار کسی محرم نیست
پرده بگشا ز رخ پرده نشینان ضمیر

جامی آن راز که در پردهٔ معنی بنهفت
نی کلک تو ادا کرد بالحان سفیر

روزه چون میداری ای شیرین پسر
گر دو لب بینم دهانت پر شکر

ماه روزه گر خوری شکر چه باک
نیست روزه ماه من بر ماه و خور

مردمان در روزه و عشاق را
هر دم از دیدار تو عیدی دگر

روزه داران بین همه مشتاق عید
من بوصلت از همه مشتاق تر

تا دهان بستم بروزه از خدا
خواهم آن حلوای لب شام و سحر

روزه داران را نیامد ماه عید
با وجود ابروانت در نظر

هر نماز شام جامی بی لبت
میکشاید روزه از خون جگر

ای ترا از گل سیراب تنی نازکتر
بر تن از برگ سمن پیرهنی نازکتر

نیست بر هیچ بدن راست بدین لطف قبا
نیست در هیچ قبا زین بدنی نازکتر

هر شهیدی که بشمشیر تو خود داشته وای
گر نباشد ز حریرش کفنی نازکتر

منه از دست کمان ای دل و جانم سپرست
که ندیدم ز تو ناوک فگنی نازکتر

زین همه تازه نهالان که ببر آمده اند
نیست کس راز تو سیب ذقنی نازکتر

تا کشد غنچه خیالت بگذر سوی چمن
با لب نازک و از لب دهنی نازکتر

تازگی سخت وصف کند جامی بس
زانکه گفتن نتوان زین سخنی نازکتر

زهی ز فتنه ترا هر طرف سپاه دگر
ز ظلم چشم تو هر گوشه داد خواه دگر

کجا روم که ز دست غمت کنم فریاد
که نیست جز تو درین ملک پادشاه دگر

چو جان دهیم ز غم غیر خار نومیدی
نروید از گل ما بیدلان گیاه دگر

گهی که بر سر راه تو منتظر باشم
مکن بر غم خدا را گذر براه دگر

حدیث شوق ترا با تو چون کنم روشن
که جز خدای ندارم برین گواه دگر

اگر چنین زند از سینه شعله آتش آه
جهان بسوزد اگر بر کشیم آه دگر

مکش به تیغ تغافل کمینه جامی را
چه سود ازانکه شود کشته بیگناه دگر

الله الله ز کجا میرسد آن غیرت حور
همچو خورشید فرو هشته برخ برقع نور

میخرامد ز سراپردهٔ اجلال بطون
تا زند جلوه کنان خیمه بصحرای ظهور

میگشاید ز سر گنج گرانمایه طلسم
تا دهد حاصل آن گنج بهر مفلس عور

هر کجا سایهٔ زلفش همه ظلمت و فریب
هر کجا پرتو رویش همه عیش ست و سرور

همه دلدادهٔ اویند چه هشیار و چه مست
همه دیوانهٔ اویند چه نزدیک و چه دور

هر جفائی که کند صبر برو آسان ست
مشکل اینست که بی او نتوان بود صبور

جذبهٔ شوق رخش برد ز خود جامی را
باد آسوده درین خواب گران تا دم صور

خطیست بر گل رویت ز مشک تر مسطور
که باد آفت چشم بد از جمال تو دور

بملک حسن سلیمان توئی و لب خاتم
بگرد خاتم توصف کشیده لشکر مور

خمار چشم تو دارم ز جام لعل لبت
بیکدو جرعه ببخشای بر من مخمور

تو در میان و برای تو هر شبی گردان
فلک بگرد زمین با هزار مشعل نور

مجوی شیوهٔ رندان ز شیخ شهر که نیست
ز ذوق دُرد کشان بهره‌مند مست غرور

حریم میکده خوش ما نیست کو رضوان
که خاک روبی این در کند بگیسوی حور

بدور عاطفت شاه میکشد جامی
ز جام ساقی بزم صفا شراب طهور

سپهر مرتبه سلطان ابوسعید که شد
سرای عدل ز معمار عدل او معمور

صدای نوبت جاه و جلال او بادا
درین مقرنس زنگار خورده تا دم صور

ای ترا دامن ز گلبرگ بهاری پاک تر
غنچه دارم هر دم از شوقت گریبان چاک تر

ریختی صد بی گنه را خون که تیغت کس ندید
نیست شوخی از تو در عاشق کشی چالاک تر

تا دل از غمناک خود شادمان دیدم ترا
جهد آن دارم که باشم هر زمان غمناک تر

نیکوان را نیست باک از خون عاشق ریختن
گر مرا کشتی چه باک ای از همه بی باک تر

شویم از آب مژه سازم ز تیغت سینه خشک
چون شود از خون من آن حلقهٔ فتراک تر

بود خاک آستانت از غبار غیر پاک
شد ز شست و شوی آب چشم اکنون پاک تر

رخش بیرون ران که بهر پابوس مرکبت
شد جهانی بر سر ره خاک و جامی خاک تر

شد مه عید از شفق چون جام زر باز آشکار
چرخ با قد نگون سالی کشد دامن بخون
تخم عشرت ز آب می در دید بخاک میکده
تشنه لب مردیم ساقی جرعه بر ما فشان
شیشه صاف از نیا شد گو سفال درو باش
حال ما در بزم رندان از می و ساغر خوش است

یعنی از آب شفق گون جام زر خالی مدار
تا شبی آرد چنین فرخنده ماهی در کنار
ای که داری دست رس تخمی درین مزرع بکار
خشک شد کشت ای سحاب لطف بارانی بیار
رند دُرد آشام را باین تکلفها چه کار
محتسب بهر خدا ما را بحال خود گذار

سر فرو بردن بدلق زهد جامی تا یکی
عید شد رو پای خم گیر و بعشرت سر برآر

ای دهانت ز لب و لب ز دهان شیرین تر
نرسد با لب تو لاف سخن طوطی را
در دل تنگ تو بست همچو شکر شیر نیست
کلک تصویر اگر خود ز نی قند بود
نی شکر گرچه ز سر تا بقدم شیر نیست

خنده شیرین و سخن گفتن از آن شیرین تر
گرچه هست از همه شیرین سخنان شیرین تر
لیک در دیده خونابه نشان شیرین تر
صورتی از تو کشیدن نتوان شیرین تر
نیست از قد تو ای سرو روان شیرین تر

جامی از وصف لبت کر نشکیند چه عجب
نکته ناید از آتش بزبان شیرین تر

کند گل چون رخت خود را تصور
من آزاده را کشت از غمت سرو
چگویم جرعه جامت حق ماست
بدستم هر که بیند ساعد تو
مکش آن زلف را هر جانب ای باد
تواضع میکنم پیشِ سگانت

ازان دارد ز گل غنچه دلے پر
بریدش باغبان کالحر بالحر
ترا تلخ آید آرے حق بود مر
بدندان گیرد انگشت تحیر
کہ بس در پیچ و تا لبست از تکبر
نشاید از فرودستان تکبر

شد از گریہ تن چون موے جامی
نہان در اشک ہمچون رشتہ دُر

شد بزلف شکستہ اسیر
صبر اندک غم فراوان ست
پیر من خم بادۂ کہن است
رفتے از چشم و حاضرست خدا
وعدہ بوسہ بادہان مفگن
بندہ جامی اگر گند پیشیت

رب سهل علیه کل عسیر
انچہ دارم من از قلیل و کثیر
مستفیضم زفیض باطن پیر
کہ نہ غایبم زپیش ضمیر
برمن خستہ کار تنگ مگیر
تحفۂ جان بلطف خود بپذیر

نیست بر طبع نازکت پنہان
نکتۂ تحفۃ الفقیر حقیر

عمر لیست نور چشم جہان بین ماست یار
بی نور ماندہ چشم جہان بین کجاست یار

برخاک ره چو سایه فتادیم وهمچنان
خورشید اوج کنگره کبریاست یار

در روی جداست همدم هر تار موی من
تا با رقیب همدم واز من جداست یار

یکجا نکرد با من بی خان ومان مقام
با من درین مقام ندانم چراست یار

چون تیره شد ز ظلمت هجران شبم چه سود
کز چهره صبح دولت اهل وفاست یار

گفتم بوعده راست نه رنجه شد زمن
یاری نباشد این که برنجد ز راست یار

جامی تو وصل خواستی از یار واو فراق
گر عاشقی مخواه بجز آنکه خواست یار

حلقه زرتا بگوشت جای کرد ای سیمبر
قامتم چون حلقه شد زین رشک و رخسارم چو زر

بست زرین حلقه ات راه خلاص از هر طرف
پس دل من چون برد مسکین از آنجا ره بدر

اینچنان کز حلقه نبود گوشش تو هرگز تهی
از خیالش نیست خالی چشم ارباب نظر

زر گرفت از پختگی پیش بناگوش تو گوش
سیم کو خامی مکن زین بیش ولاف از حد مبر

داغ بر ران سگان از حلقه باشد رسم و تو
می نهی از حلقهای خویش داغم بر جگر

تا ترا زر دیده ام از حلقه بر بالای سیم
سیم بر بالای زر ریزم مدام از چشم تر

نظم جامی را بوصف حلقه خود گوش کن
گرچه نبود درخور آن حلقه زرین گهر

گرچه طفلی و هنوزت شکر آلوده شیر
دل صد پیر و جوان هست بعشق تو اسیر

هدف تیر خودم ساز که باری بطفیل
بمن افتد نظرت چون نگه ی از پی تیر

ره زن اهل طریقت شدی ای تازه جوان
گر کنم بر سر کوے تو ز خارا بستر
جذبهٔ عشق تو ام طور خرد برهم زد
چند گریم ز غمت گاه که زین رشحهٔ درد

وای گر ره مددگار شود همت پیر
زیر پهلوی من آن نرمتر آید ز حریر
گر کنم بیخودی بر من بیچاره بگیر
نتوان نقش جفا شستنت از لوح ضمیر

جامی آمد بسر کوے تو جان بر کف دست
گرچه این تحفه بود پیش سگان تو حقیر

گل خوش ست و بید خوش زهر دو خوشتر وصل یار
در بهاران غنچه را دل خرم و خندان بود
مینماید لاله زار عشرت امسالم بچشم
آرزو دارم که گیرم در کنار کشت می
دامن افشان از غبار غم که از باران نماند
آب صافی میکند در جوے کار آئینه

خاصه بعد از محنت هجران و دردِ انتظار
غنچهٔ دل چون دل غنچه است ما را این بهار
داغهای محنت دوری که بر دل بود بار
ای خوش آندم کار زوی خویش گیرم در کنار
چون دل اهل صفا بر دامن صحرا غبار
شاهد گل زان کشاید رخ بطرف جویبار

آن سهی قد گر کند بر مشهد جامی گذر
مهر پابوس وی از گل سر بر آرد سبزه وار

بر کنار دجله دور از یار و مهجور از دیار
چون سواد دیده ام دریا کند بغداد را
گر نبردی آرزوی یثربم از کف زمام

دارم از اشک جگر گون دجله خونین در کنار
سیل چشم دجله یارم گر شود یا دجله یار
کی فتادی بر خراب آباد بغدادم گذار

این نه باغ و داد خارستان پیدا دست لیک | نیست جز ارباب دل را دل ز خار او فگار
وقت کوچ آمد ببند ای ساربان بار سفر | تا بکی باشد دل از بیداد یا تن زیر بار
هر دم از شوقِ سفر چون اشتران سرخ موی | میکشد بر روی زردم قطرهای خون قطار

پشت خم گردد چو گردون ناقه را در بادیه
گر شود با پارهای دل برد جامی سوار

ای سهی سرو ترا سنبل مشکین بر سر | عقلم از سر بربودی و دل و دین بر سر
هست سنبل بچمن شاه ریاحین لیکن | آمده کاکلت از شاه ریاحین بر سر
تا ترا دیده ام از حسن جهانی به نیانه | میکشم پیش تو سر چشم جهان بین بر سر
شاه دوران اگر این شکل و شمائل بیند | تخت جاهت دهد و افسر تمکین بر سر
هر شب آهم فگند شعله ببالین و بود | تا سحر مشعلم از شعلهٔ بالین بر سر
سین دندان به تبسم بنما روز یسین | کاید آن خوشترم از خواندن یاسین بر سر

جامی این نظم بخوان تا فلک از بهر نثار
وانهد زیورت از رشتهٔ پروین بر سر

خوشا گل کامدست از نازنینان چمن بر سر | بساط سبزه زیر پا و چتر نارون بر سر
ز بیماری ببالین سر نهاده نرگس رعنا | پی بیمار پرسش آمده سرو چمن بر سر
همانا لاله شمع جمع نوخیزان باغ آمد | که دارد شعلهٔ آتش میان انجمن بر سر
معما نیست پس مشکل کشای اندر چمن غنچه | کش آوردست شاخ گل بطبع خویشتن بر سر

بنفشه سرفگندست و دو زم برطرف جو گویا — پی قتلش نه‌ستاده سوسن شمشیر زن برسر
درخت گل زباران سحر بهر قدح نوشان — نهاده صحنهای لعل پر و زر عدن برسر

قوافی سنج مرغان گو خمش باشید در بستان
که جامی آمدست از جمله در لطف سخن برسر

لله الحمد که بعد از سفر دور و دراز — میکنم بار دگر دیده بدیدار تو باز
مژه برهم نزدم پیش تو آری ز خوشست — که ترا چهره بود با نه دمرا دیده فراز
تا شد از عشق تو سررشته کارم روشن — همچو شمعم هنری نیست بجز سوز و گداز
با وجود خم ابروی توام مے خواند — زاهد بیخبر از عشق بمحراب نماز
لیک در شرع وفا نیست نمازی به از آن — که نهم روی ادب پیش تو بر خاک نیاز
پے توحید برد از الف قامت تو — هر که ادراک حقیقت کند از حرف مجاز

جامی از شوق مقام تو نوائی که زند
بهر عشاق ره راست بود سوی حجاز

خطت فتنه است و لبها فتنه انگیز — دلم زان فتنه خون و دیده خونریز
دلی آویخته زلفت ز هر موے — کرا باشد چنین زلفِ دلاویز
ز شکل قامتت شد کشته خلقے — ترا گر میل قتل ماست برخیز
تو چشمی دلبر و در آفت چشم — ز دود آه مشتاقان پرهیز
خوشم با محنت و درد تو آرے — بود رنج محبت راحت آمیز

الا ای ماه تبریزی که چون خور
نشاید کرد در رویت نظر تیز

چو مولاناست جامی مست عشقت
تو یار غار رخشان شمس تبریز

پیر شدیم و بدل داغ جوانان هنوز
مانده تن از کار و جان طالب جانان هنوز

رسته دندان گشاد رخنه حرمان و من
کام طلب از لب تنگ دهانان هنوز

تن شده موی و موگشته سفید و دلم
مویه کنان از غم موی میانان هنوز

مرده صد ساله را مژده تو جان دهد
لب نگشاده بآن مژده رسانان هنوز

خاک توام دست من کی برکابت رسد
گردی نایافته باد عنانان هنوز

لب ز سخن بسته ام غنچه وشش اما چو خار
تشنه بریش منند تیز زبانان هنوز

جامی اگرچه نماند نظم ترا رونقی
سخره طبع تو اند سحر بیانان هنوز

از خزان برگ رزان ریزان شد ای گلچهره خیز
یاد کن از برگ ریز عمر و می در جام ریز

شد زر افشان فرش مینا رنگ و میسازد سپهر
زابر پرویزن که گردد بر سر زر سیم بیز

باغ شد بی برگ و اکنون هم خوش آهنگان باغ
میکنند آهنگ لیک از باغ آهنگ گریز

سبزه موقوف بهار آمد بزیر گل بلی
خفتگان باغ دارند انتظار رستخیز

هر گل راحت که گلبن داد مستانرا زدست
مینهد در راه شان امروز صد خار ستیز

سرو ماند آزاد از آسیبی که گلها را رسید
باد عمر سروران کوته باد این ریز و بیز

زده خواهد بود کار دخار سیر اهلِ راز
همچو جامی صد گل معنی برون از طبع تیز

دلا ز قیدِ حریفان بی خرد بگریز — تو مرغ زیرکی از دام دیو و دد بگریز
قبول صحبت نیکان اگر نه یاری — یکی بکوش وز همصحبتان بد بگریز
بس است زابجد عشق ای بستر این حرف — که ذکر اب مکن از گفت وگوی جد بگریز
گریختن ز حد تا یکے ز اهل صفا — اگر صفای دلی داری از حسد بگریز
مده براحت فانی حیات باقی را — بمحنت دو سه روز از غم ابد بگریز
چو نیست خاصیتی در قبول دردکشان — ز بر قبول کن اقبال و نی ز رد بگریز

خمیر مایهٔ هر نیک و بد توئی جامی
خلاصی از همه می بایدت ز خود بگریز

آمد بهار و گلرخ من در سفر هنوز — خندید و باغ و چشم من از گریه تر هنوز
شاخ شگوفه از خطر دی بجست لیک — باشد ز آهِ سرد منش صد خطر هنوز
آمد برون درخت گل اما چه فائده — چون آن نهالِ تازه نیامد ببر هنوز
از سرو گل چه سود خبر گفتنم کرمن — زان سرو گلعذار ندارم خبر هنوز
بابا دبوی کیست چه آن نو رسیده گل — دامن کشان نکرد ببستان گذر هنوز
مکشا نظر به لاله و نرگس که غایب ست — چشم و چراغ مردم صاحب نظر هنوز

خلقی بعیش خنده زنان در چمن چو گل — جامی چو لاله غرق بخون جگر هنوز

یاد یادت که زمن یاد نکردی هرگز
دل ناشاد مرا شاد نکردے هرگز

کردم آباد بصد خون جگر خانهٔ چشم
جا درین منزل آباد نکردے هرگز

گوشت ای سیمبر از حلقهٔ زر گشت گران
یا تو خود گوش بفریاد نکردے هرگز

بارها از لب خود عشوهٔ شیرین دادی
فکر جان کندن فرهاد نکردے هرگز

یافتی بر سر من منصب شاهی لیکن
کار بر قاعده داد نکردے هرگز

حسن ارشاد همین بس که در اطوار سلوک
جز بحسن خودم ارشاد نکردے هرگز

بندهٔ جامی نکند از تو جز این آزادی
که ز بند خودش آزاد نکردے هرگز

خرامان بگذر ای سرو سرافراز
چو سایهٔ سرو راز پا در انداز

بنازم چشم مستت را که با من
کند صد ناز بیش از هر یک ناز

زغم گفتی مشو زان همچنان ست
کز آتش شمع را گوید مگداز

رقیب کشته شد الحمدلله
خوش است الحمد را بسمل ز آغاز

نسازد بی تو ما را هیچ چاره
بیا بیچارگان را چارهٔ ساز

چه پر بگشاد مرغ جان پرویز
ببام قصر شیرین کرد پرواز

جدا ماند ز تو جامی بنالید!
ز کشته بر نیاید هرگز آواز

تیر مژه تنها بدل تنگ میندار
زین بیش میان دل و جان جنگ میندار

وقت غم و درد است دل ای مایهٔ عشرت
ره جانب این غمکدهٔ تنگ مینداز

سختی دل خویش مگو پیش رفیقان
در حلقهٔ مرغان حرم سنگ مینداز

بر عارض چون سیم میفزا خط مشکین
در آئینهٔ صاف دلان زنگ مینداز

هرچند بقانون نبود نالهٔ زارم
چنگ توام از چنگ خود این چنگ مینداز

من شسته ام از آب وضو دست خود ای شیخ
در کوزهٔ دگر جز می گلرنگ مینداز

جامی بقدش شعر تر آراست شد آهنگ
این زمزمهٔ شوق ز آهنگ مینداز

رفتی و من ملازم این منزلم هنوز
ز آب مژه بکوی تو پا در گلم هنوز

راندی چو برق محمل خود گرم و من چو ابر
در گریه و فغان ز پی محملم هنوز

بگسست چون زمام سر رشتهٔ حیات
دست از دوال محمل تو نگسلم هنوز

ای کشته دل ز تیغ جفای توام دو نیم
با من دو دل مباش که من یکدلم هنوز

من مرغ نیم بسملم از شوق تیغ تو
تو تیغ ناکشیده پی بسملم هنوز

فرسود جسم غرقه بخون زیر خاک و من
مستغرق مشاهدهٔ قاتلم هنوز

جامی نهاد چشم بطاق مزار خویش
یعنی بشکل ابروی تو مائلم هنوز

دیده جز خاک درت خواب نه بیند هرگز
تشنه در واقعه جز آب نه بیند هرگز

چشم قلاب تو بهر کشش خاطر ما
چون خم زلف تو قلاب نه بیند هرگز

هر زمان دل بسگ کوی تو مشتاق ترست — سیری از صحبت احباب نه بیند هرگز
هر که در کوی تو پهلو بر خاک نهد — راحت از بستر سنجاب نه بیند هرگز
دود من گو شب از نیسان ره روزن بندد — خانه ام پرتو مهتاب نه بیند هرگز
نور طاعت که دل از سجدهٔ ابروی تو دید — عابد شهر بمحراب نه بیند هرگز

جامی آن صوفی صافیست که با یاد لبت
خرقه جز رهن مے ناب نه بیند هرگز

زهی مهر از رخت شرمنده مه نیز — ز خیل عشق تو سلطان سپه نیز
ز دست عشق تو داد از که خواهیم — که دارد داغ عشقت پادشاه نیز
مکن بی موجبی مارا گنهگار — چو کشتن میتوانی بی گنه نیز
گذشتی وی بصد ناز و کرشمه — نکردی سوی مشتاقان نگه نیز
چه خوش آباد شد کوی خرابات — فدایش باد مسجد خانقه نیز
کمر بستی هلاک جان من شد — خدا را بر شکن طرف کله نیز

قدم کی مینهی بر چشم جامی
که کمتر دارش از خاک ره نیز

درین ره خضر همت همرهم بس — حریم نیستی منزل گهم بس
حریف کنج خلوتخانهٔ فقر — دل هشیار و جان آگهم بس
طراز آستین دلق تجرید — وما توفیقی الا بالله بس

چرا منت کشم بهر چراغی — فروغ مجلس از شمع همم بس
مرا گر دولت شاهنشهی نیست — فراغ از دولت شاهنشهم بس
ز بیرون گر لباس تو بتو نیست — جگر لخته ز خون ته در تهم بس
چه جامی گر نه کوته آستینم — ز مشت سفله دست کوتهم بس

عید شد هر کس زیاری عیدیی دارد هوس — عید ما و عیدی ما دیدن روی تو بس
عید مردم دیدن مه عید ما دیدار تو — هیچ عید ما مبارک نیست عید هیچکس
صدق ما چون روشنت شد آخر ای خورشید رو — همچو صبح از مهر دل با ما برآور یک نفس
ما اسیر هجر و خلقی محرم بزم وصال — زاغ با گل همدم و بلبل گرفتار قفس
سوخت جان من اگر آهی کشم معذور دار — دود خیزد لاجرم هر جا فتد آتش بخس
پرده گفتی افگنم پس روز عید از پیش رخ — عید شد آن وعده را دیگر میفگن پیش و پس
میرسد فریاد جامی بی رخت هر شب بماه — ای مه نامهربان روزی بفریادش برس

گر روی بمردم ننمائی چه کند کس — در چشم ترحم ننمائی چه کند کس
آئی برم آندم که شوی از همه فارغ — آن لحظه اگر نیز نیائی چه کند کس
هر روز جدا از تو کشم محنت دردی — گر دیر کشد درد جدائی چه کند کس
چون زلف تو بر دامن گل غالیه ساید — از سنبل تر غالیه سائی چه کند کس

هوش ار بربائی و خرد و صبر توان کرد
گر صبرم هم از دل بربائی چه کند کس

جامی اگر آن شوخ نهد مائدهٔ وصل
زان خوان کرم غیر گدائی چه کند کس

گفتی که حذر کن ز بلا چون تو بلا جوی
سر تا قدم آشوب و بلائی چه کند کس

جام لعلش نگر از بادهٔ گلرنگ مپرس
نالهٔ من شنو از زمزمهٔ چنگ مپرس

جلوهٔ شاهد گل بین سحر از حجلهٔ ناز
موجبت نالهٔ مرغان شباهنگ مپرس

تنگدستان ترا کام دل اندر غیب است
سر این نکته دگر از دهن تنگ مپرس

عاشق کام طلب را ز غم و درد مگوی
مطرب بزم نشین را ز صف جنگ مپرس

نام من مایهٔ ننگست بجائی که منم
قصهٔ نام مگو قاعدهٔ ننگ مپرس

باد پایان نتوانند ره عشق سپرد
قطع این مرحله از بارگی لنگ مپرس

جامی امید وصال حرم ار هست ترا
راه می بین و قدم میزن و فرسنگ مپرس

رفت عقل و صبر و هوش ای دل مکن از ناله بس
کاروان چون شد روان نز طبیعت فریاد جرس

تا بود جان در تن از دے عارض و خالت مپوش
چون زید بی آب و دانه مرغ مسکین در قفس

از دلم شوق تو خیزد وز دلت مهر رقیب
از گل آری گل و مدر سنگ خارا خار و خس

یکنفس خواهم برآرم لیک بی تو چون کنم
تو مرا جانی و بی جان بر نمی آید نفس

چون تنم گر بودی اندر ضعف تار عنکبوت
از همش نگسیختی باد پر و بال مگس

گر تو فریاد من از ضعف تواند رسید
ای همه فریادم از تو تو بفریادم برس

بر ورقش حرفی نوشتم از کمال ضعف دل
گر بود در خانه کس جامی همین یک حرف بس

ای باد صبح آن گل سیراب را بپرس
وان ماه شب فروز جهانتاب را بپرس

از ما که کرده ایم چو دریا ز گریه چشم
آن دُر ناب و گوهر سیراب را بپرس

کوته کنم حدیث ز رندان پاکباز
یار دروغ وعده قلاب را بپرس

احباب را ز فرقتش از دیده نور رفت
آن نور بخش دیدهٔ احباب را بپرس

دل را ببین سجود کنان پیش ابروش
آن بت پرست گوشهٔ محراب را بپرس

جان کز تنم رمید ز نوشین لبش بجوی
از حال طوطی آن شکر ناب را بپرس

جامی بخواب دید که مه در کنار اوست
تعبیر خواب عاشق بیخواب را بپرس

آن دو رخ را جامع آیات زیبائی شناس
خوبرویان کرده زانجا آیت حسن اقتباس

حال چاک سینه کاندر خرقه میدارم نهان
فاش خواهم گفت از بی تلبیس چند پیچم در لباس

پاس انفاس ست میگویم طریق راه عشق
جان فدای راهدانی کاین نفس را داشت پاس

مزرع عمر مرا شد گو بیا وقت درو
کز خیال ابرویت خم گشت پشت من چو داس

گر بنای توبه ویران شد بحمدالله که هست
محکم از خشت سر خم قصر عیشم را اساس

با لباس فقر ناید خلعت شاهی درست
زشت باشد جامه نیمی اطلس و نیمی پلاس

کم شنو آوازهٔ طاس فلک جامی که بود
آن همه رسوائی کنعانیان ز آواز طاس

ردیف الشین

گردش جام که زد صنع ازل پرگارش — سر نپیچد ز خط این دائره زنگارش
سر ما و در میخانه که از رفعت و قدر — سایه بر بام فلک میفگند دیوارش
نیست وجه من مخمور جز این دلق کهن — وای من گر نستاند بگرو خمارش
بندهٔ پیر مغانم که در اطوار سلوک — کار ما یافت گشاد از گره زنارش
خبر مستان طلبد هرچه کند باده فروش — سر آن کار ندانسته مکن انکارش
مگسل یکنفس از صحبت عیسیٰ نفسان — نقد انفاس عزیزست غنیمت دارش
طبع گویای من آن طوطی شکر شکنست — که ز خونابهٔ دل لعل بود منقارش
جامی اشعار دلاویز تو چنینست نفیس — پود آن حسن ادا لطف معانی تارش

همره قافلهٔ هند روان کن که رسد
شرف مهر قبول از ملک التجارش

رخت که خط مشکین شد مزین صفحهٔ سیمش — همانا در جفاکاری نوشتی لوح تعلیمش
فتاد اندر کشاکش دل ز چشم و ابروی شوخت — به تیغ غمزه کن جانا میان هر دو تقسیمش
متاع جان همی خواهی ز من گر خود نمی آئی — فرست از لب سلامی تا کنم فی الحال تسلیمش
منجم حکم فتح الباب اشک ما رقم میزد — روان شد سیل خون از جوی جدولهای تقویمش
کمر گرد میانت گر شود چون میم خود حلقه — بود آن حلقه در تنگی فزون از حلقهٔ میمش

لبت مهر سلیمانست و بر وی اسم اعظم خط
اجازت ده خدا را تا ببوسم بهر تعظیمش

نهادی پا بکوی عاشقی جامی از سر بگذر
ز مرد معرکه است آنکس که از کشتن بود بیمش

نهادی لعل رخشان بر بنا گوش
در اشکم شد از عکس لبت لعل
ترا از هر طرف در گوش لعلیست
چه بودی کوه کن لعل تو دیدی
ز لعلت گر کنم دریوزه کامی
مرا بر هر مژه لعلیست اما

سهیل و ماه را کردی هم آغوش
نتش در دیده جا کردم تو در گوش
چنان لعلی که از جان میبرد هوش
که کردی لعل شیرین را فراموش
بلولو لعل را گیری که خاموش
از آن خونی که در دل میزند جوش

ز لعلش چون نداری رنگ جامی
ز خون دل شراب لعل می نوش

رو چو نهد بملک دل عشق تو شاه سازمش
دل که ببسته گشت خون از غم پای بوس تو
سوخت ز تاب خور رخت کاش بدیده جا کند
خواهم اگر دمی زنم بی تو بعشرت و طرب
چون لعیت نعال تو از پی سجده سر نهم
از چه سیم اگر دهد رخصت آیم آن فن

بر سر عقل و صبر و دین میر سپاه سازمش
تا برسد بکام دل از مژه راه سازمش
تا ز سواد چشم خود چتر سیاه سازمش
یاد تو نگذرد بدل مایه آه سازمش
گفتم اگر بسر زنی افسر جاه سازمش
من رگ جان ز تن کشم رشته چاه سازمش

برسر جامی ارزوی تیغ و شمر دیش گنه
تیغ دگر بزن که تا عذر گناه سازمش

فغان ز ابلهی این خران بی دم و گوش — که جمله شیخ تراش آمدند و شیخ فروش
شود هر دو سه روزی مرید نادانی — تهی ز دین و خرد خالی از بصیرت و هوش
نه بر برون وی از لمعهٔ هدایت نور — نه در درون وی از شعلهٔ محبت جوش
گهی که در سخن آید هوس کند سامع — که کاش ازین هذیان زودتر شود خاموش
دگر خموش شود حاصل مراقبه اش — ز پای تا سر نبود غیر درد گردن و گوش
نگهدار خدایا مدام جامی را — ز شر ازرق ریا پیشگان ازرق پوش

بگوش هوش رسان از حریم میکده اش
صدای نعرهٔ مستان و بانگ نوشانوش

شیخ خودبین که با سلام برآمد نامش — نیست جز زرق و ریا قاعدهٔ اسلامش
خویش را واقف اسرار شناسد لیکن — نه ز آغاز وقوفست و نه از انجامش
جز قبول دل عامش نبود کام ولی — میکند رد دل خاص قبول عامش
دام تزویر نهادست خدایا مپسند — که فتد طائر فرخندهٔ مادر دامش
حبذا پیر خرابات که در مجلس انس — میبرد روح قدس فیض حیات از جامش
گرچه از حاصل خود دفتر ایام بشست — نام کس نیست برون از ورق اقسامش
هر که بر نعمت او شکر نگوید جامی — میشمار خود از دایرهٔ انعامش

خرامان میرود آن شوخ و صد بیدل بدنبالش | بخون غلطان ز ناوکها چشم مست قتالش
زمین دامن کشان بگذشت بشتاب ای صبا از پی | بیفشان گرد او بار من از دامان اقبالش
چو موری گشته ام از ضعف کو آن قوت بختم | که بینم خویش را روزی طفیل مور پامالش
شدم بی او ز موی زار تر کو نامه بر مرغی | که بندم در میان نامه خود را بر پر و بالش
جوان و شوخ و خودکام است و با خوبیش در سر | کجا در دل کند جا پند پیران کهن سالش
خطش نورسته ریحانیست گرد چشمه حیوان | نشاید تخم آن ریحان بغیر از دانه خالش

بخون دیده صورت بست شرح حال خود جامی
که میگوید بآن سلطان خوبان صورت حالش

هر دم آیم بر درت با دیده خونبار خویش | تا طفیل دیگران بنمایم دیدار خویش
تا کی ازین بخت بی اقبال نادیده رخت | روی حرمان آورم در گوشه ادبار خویش
دیدنت دشوار و نادیدن از آن دشوار تر | چون کنم پیشش که گویم قصه دشوار خویش
بزم وصلت جای پاکانست و من زیشان نیم | چون سگانم جای ده در سایه دیوار خویش
ای ز سوز عاشقان حسن ترا بازار گرم | تا کنیم سوزی برای گرمی بازار خویش
از خدنگ خود چو نی سوراخها کن سینه ام | تا دهم یکدم برون درد دل افگار خویش

کار جامی عشق خوبانست و هر سو عالمی
در پی انکار او او همچنان در کار خویش

دلا ملازم رندان دردکش می باش | بهر چه میرسد از صاف و درد خوش می باش

مکن تعلق خاطر بعشق صفحهٔ دهر　　جریده دار همی زی و ساده دل می باش
خراب ساده عذاران کج کلاهم من　　ردای ادیب و تو در شغل ریش و فش می باش
دو کون در نظر من یکی شد ای خواجه　　تو در شمار سه و چار و پنج و شش می باش
چه غم ز منقصت صورت اهل معنی را　　چو جان ز روم بود گو تن از حبش می باش
منم ز جام می ای شیخ غرق آب حیات　　تو مانده خشک زبان و لب از عطش می باش

خلاصی از خود و از خلق بایدت جامی
ز جام پیر خرابات جرعه کش می باش

بنمای رخ و رشک پری خانه چین باش　　با روی چنان ماه همه روی زمین باش
با ما بدل و جان بکن ای جان جهان صلح　　دل بردی و جان نیز کنون در پی دین باش
پیوسته جفا خوش نبود بلکه وفا نیز　　که بر سر مهر آی و گهی در پی کین باش
چون من تو شدم بس که بدل نقش تو بستم　　خواهی تو جدا شو ز من و خواه قرین باش
مائیم و همین عاشقی و لذت دیدار　　زاهد تو برو در طلب خلد برین باش
ای سوخته صدره دلم از داغ جدائی　　با عاشق دل سوختهٔ خود به از این باش

جامی قدم از تخت جم و مسند جمشید
برتر نه و در کوی بتان خاک نشین باش

قلاش وش دیدم بتی ای وقت آن قلاش خوش　　کو باخت نقد دین و دل در عشق آن قلاش وش
طوبی ز قد خود خجل مانده صنوبر پا بگل　　سروی بغایت معتدل بالا خوش و رفتار خوش

مستند بی جام و سبو مست لب میگون او — صوفی وشان صاف خو صافی دلان دردکش

زان لب میان عاشقان آمد حدیثی در میان — ساقی ز یکسو داد جان مطرب ز یکسو کرد غش

می بینم آن زلف دوتا بر طرف رویش خال را — افتاده در چین و خطا مسکین غریبی از حبش

خوش آنکه خواهم زان صنم بوسی پی تسکین غم — من یک دوتا او از کرم بخشد سه چار و پنج و شش

جامی صلای باده ده که هر چه گوئی باده به — بر سر سبوی باده نه تا چند ازین دستار و فش

دلم که شوق لبت داد شربت اجلش — بمهر خط تو شد مهر نامه عملش

چه جای طعن دلم را بمستی از لب تو — چه داد باده ازین جام ساقی ازلش

کدام شیفته دل در کمند زلف تو نیست — که عقل خنده نزد بر درازی املش

چو سنگ اساس حیا محکمست از آن رو دل — کجا رسد ز نم چشم عاشقان خللش

خوشا مرقع صوفی که محتسب هر دم — کشد پیاله ز جیب و صراحی از بغلش

اگر چه در همه عمرش بدل نیافته ام — بس اینکه یافته ام همچو عمر بی بدلش

چه راند جامی ازان چشم آهوانه سخن — سرود بزم غزالان مست شد غزلش

زان میان گم کرده ام سر رشته تدبیر خویش — کاش موئی بخشیم از زلف چون زنجیر خویش

وه چه شیرینست گوئیا آمیخته است — شیرهٔ جانهای شیرین دایه ات با شیر خویش

نقش بند چین که در بتخانه صورت می نگاشت — پیش رویت بر زمین زد خامه تصویر خویش

تیرت آمد بر دل و من نیم کشته منتظر
مانده ام باشد که آئی از قفای تیر خویش

همدم یاران تو خوش در عشرت آباد وصال
مانده من تنها درین غمخانه دلگیر خویش

خواستم عمری بگویم عذر تقصیر وفا
همچنان شرمنده ام پیش تو از تقصیر خویش

بنده جامی پیر شد همچون غلامان بر درت
رحمی ای شاه جوانان بر غلام پیر خویش

من بیدل چو خواهم داد جان نادیده دیدارش
مدد کن ای اجل تا زار میرم زیر دیوارش

ز دیده در دلش جا کردم و دل در درون پنهان
هنوز ز امین نیم ترسم که بیند چشم اغیارش

چه قدرست آن تعالی الله که خواهم دیده و دل را
کنم خاک ره آن ساعت که بینم لطف رفتارش

ز دل دارم بدست اکنون نه دین مسکین مسلمانی
که او با کافران سنگدل افتد سر و کارش

نشد چون گل رخش لیکن بدان چو آب میگردد
که یابد روزی این دولت که شوید گرد رخسارش

تو و گلزار خویش ای باغبان ما و سر کوی
که آب روی صد گلزار می بخشد خس و خارش

چو مرغان خزان دیده لبان بست از سخن جامی
کجی آن غنچه خندان که باز آرد بگفتارش

دل من که بس مبتلا بینمش
ز عشق تو در صد بلا بینمش

شب تیره هر کس بفکری و من
دران غم که فردا کجا بینمش

خوش آن مه که یکذره خرسندیم
نباشد اگر سالها بینمش

بره چند سایم رخ آیا بود
که روزی بران پشت پا بینمش

دل از وی نگه داشتن مشکل است
که شکلی عجب دلربا بینمش

رقیبانم از وی جدا ساختند
خدایا که ز ایشان جدا بینمش

از آن گشت بیگانه جامی ز خویش
که با درد عشق آشنا بینمش

سپیده دم که شد از خانه عزم حمامش
هزار دل شده شد خاک ره بهر گامش

چه کند جامه ز تن جامه خانه را افروخت
فروغ صبح دگر از صفای اندامش

چه برگ گل که بود در گلابخانه نشست
بگرم خانه عرق بر عذار گلفامش

تنش چو نقرهٔ خام و هزار مفلس عور
گرفته کیسه بکف بهر نقشهٔ خامش

مراست چشم و برد ناخنه ز چشم آرام
چه جای آن که بود زیر ناخن آرامش

نکاشت استره یکمو بکام خود ز سرش
شد این ز سخت دلیهای سنگ ناکامش

رقیب کو بگشا در که جامی بیدل
ز چشم اشک فشان داد سیم حمامش

چون سگ کوی تو خواری خوار استی راند آخرم از کوی خویش
کاشکی بار ام بمیدادی ز اول سوی خویش

آبرویم تا ز خاک پای تست ای سرو ناز
کس نه بیتم در همه عالم بآب روی خویش

با تو وصل ما همین باشد که از تیغ جفا
خون ما ریزی و آمیزی بخاک کوی خویش

چون بشکل ابروی تست استخوان پهلویم
کرده ام پیوسته دلرا جای در پهلوی خویش

تا رخت را در صفا آئینه میدارند خلق
بر نمیدارم سر از آئینهٔ زانوی خویش

گر نه چون موی میانت باشد اندر لاغری
بگسلانم رشتهٔ جان از تن چون موی خویش

قتل جامی غمزه را فرما بدست خود مکن
زحمت او دور دار از ساعد و بازوی خویش

چند فروزم چراغ از عَلَمِ آهِ خویش
بزم مراده فروغ از رخِ چون ماه خویش

بی رهی از حد گذشت تیغ سیاست بکش
دور سر عاشقان دور کن از راه خویش

هر که بسیم دهانت چشم کشاید چو هسے
میل کشم دیده اش از الف آه خویش

شیخ سحر خیز یافت ذوق شراب صبوح
ساخت دعای قدح در و سحرگاه خویش

ذکر قدت در چمن رفت بیانگ بلند
سرو خجالت کشید از قد کوتاه خویش

دل ز سجود درت مرتبهٔ قرب یافت
بنده ز خدمت شود خاصگی شاه خویش

روی نکوی تو خواست جامی ببدل مدار
دور ازین خاک در روی نکوخواه خویش

تا کی کشم بصومعه حرمان ز بخت خویش
خرم کسیکه برد بمیخانه رخت خویش

بر فرق کرد درد بخاک درت خوشم
جمشید و تاج او دو سلیمان و تخت خویش

گل نیست این ز شاخ درختان که آتش است
کش باغبان ز رشک تو زد در درخت خویش

داریم بار شیشه و خوبان بجنگ ما
در بر گرفته سنگ ز دلهای سخت خویش

تشریف خرقه زاهد بد بخت را دهید
رسوای عشق و پیرهن لخت لخت خویش

نبای لب که صاحب تسبیح و طیلسان
در وجه نقل و باده کند رخت و بخت خویش

جامی بشهر عشق مشو رهنمون ما
ما آزموده ایم درین شهر بخت خویش

آرزو دارم که گردم خاک راه توسنش
لیک میترسم ز من گردی رسد بر دامنش

آمد آن کافر بردن شمشیر بسته وی سوار
ای بسا خون مسلمانان که شد در گردنش

کی بعمدا سوی من بیند چو میدارد دریغ
گوشه چشمی گر افتد ناگهان سوی منش

خواستم گویم لباس از برگ گل میبایدش
باز ترسیدم که آزارد ازان نازک تنش

هر گهش بینم قبا پوشیده بیهوش اوفتم
وای من روزی که بینم با نه پیراهنش

ای صبا با او حدیث شعلهٔ آهم بگوی
تا شود سوز درون دردمندان روشنش

شاید آن بد خو کند رحمی خدا را ای اجل
ریزه خون جامی دیر خاک آن کو افگنش

من و خیال تو شبها و کنج خانهٔ خویش
سرود بیخودی و آه عاشقانهٔ خویش

بخون همی طپم از نالهای خود همه شب
کسی نکرد چو من رقص بر ترانهٔ خویش

خیال خال تو بردم من ضعیف بخاک
چنانکه دانه کشد مور سوی خانهٔ خویش

ز چشم سخت دلان در روا رد عارض و خال
بسنگ خاره مکن ضایع آب و دانهٔ خویش

سخن بقاعدهٔ همت آید ای واعظ
من و فسون محبت تو و فسانهٔ خویش

خوشم بشعلهٔ این آه آتشین همه شب
مرا چه شمع سری هست با زبانهٔ خویش

بر آستانهٔ تو خاک شد سر جامی
چه می کشی قدم از خاک آستانهٔ خویش

آن سفر کرده که جان رفت مرا در اثرش
هست ماهی که نیاورد بمن کس خبرش

نازنینی که کنون خواسته از مسند ناز
چون بود طاقتِ رنج ره و تاب سفرش

گرچه از رفتن او میرود صبر و شکیب
هر کجا رفت خدایا بسلامت ببرش

میرای باد بدانسو نفس سرد مرا
که مبادا رسد آسیب بگلبرگ ترش

مانده وابستهٔ گل بلبل غافل در باغ
عاریت کاش توانم ستدن بال و پرش

چون بمیرم بسر راه دیم دفن کنید
که چو آید بسر خاک من افتد گذرش

شد چنان زار ز غمهای جدائی جامی
که ندیدست کسی هرگز ازین زار ترش

سر من کاش بودی خاک راهش
مگر گشتی لگدکوب سپاهش

بجان دادن اگر کردیم تقصیر
کنون هستیم از جان عذرخواهش

منه بر زاهد ای دل تهمت عشق
که می بینم از تنهایی گناهش

هنوز از بادهٔ شب سرگرانست
دگر نه چیست خواب چاشتگاهش

شبم شد روشن از رویش بدانسان
که روزم تیره از زلف سیاهش

بشکل شد روشن از رویش بدانسان
رقیبا بر شکن طرفِ کلاهش

چه شد گر کرد جامی دعوی عشق
دو چشم خونفشان اینک گواهش

آن قبای نیلگون بین در سیمین برش
همچو شاخ گل که باشد خلعت از نیلوفرش

در کوی تو ملک ز نیسان مهی پیدا نشد
جان فدایت باد ای دربان و می قانع مشو
بگر هش دیدیم عقل و دین و دل برباد شد
سوختم شبها بسی چون شمع پیش او ولی
عاشق ثابت قدم آنکس بود کز کوی دست

کاینچنین باشد لباس آسمانی در خورش
تا رخ پر گرد خود سائیم بر خاک درش
وای جان ما اگر بینم بار دیگرش
هیچگه سوز درون من نیامد باورش
رو نگرداند اگر شمشیز بارد بر سرش

سوخت جامی ز آتش هجر و برآمد سالها
همچنان بوی وفا می آید از خاکسترش

شوخی که تاج داران بوسند خاک راهش
من کیستم که خواهم پهلوی او نشینم
فرسوده قالب من هموار خاک بادا
در گلستان خوبی برگ وفا مجوئید
هر کس بمهر آن خط میر در سد بمحشر
من داد خود چه خواهم زان مه که سر کشش نیست

سوی چو من گدائی مشکل فتد نگاهش
این بس مرا که بینم از دور گاه گاهش
بر هر زمین که باشد آمد شد سپاهش
کز خون بی گناهان پر در ده شد گیاهش
صد گونه سرخ روئی از نامه سیاهش
چون پادشاه ظالم پروای دادخواهش

جامی ز کوی هستی بر بست رخت گوئی
کز هیچ سو نیامد دیگر فغان و آهش

نامه کز جانان رسد تعویذ جان میخوانمش
نقطه و حرفی که می آید در آن نامه بچشم

وز همه غمهای دل خط امان میخوانمش
نقش آن خال و خط عنبر فشان میخوانمش

مردمان ہردم سخون دل سوادش می کشند
بر بیاض دیدۂ من خوش روان میخوانمش

چون پرست آن نامہ از مرہم پی داغ نہان
گاہ خواندن مرہم داغ نہان میخوانمش

مونس جان و دل من شد ندارم صبر ازان
یکزمان میبوسم آنرا یکزمان میخوانمش

میدہی بوی ازان برگ بگل خندان مرا
جای آن دارم اگر گریہ کنان میخوانمش

دوستان گویید جامی نامہ خواندن تا بکی
درو جان و حرز ایمانست ازان میخوانمش

کشتی مرا ز ہجر رخ جانفزای خویش
ای ناخدای ترس بترس از خدای خویش

زاہد کہ جا بگوشۂ محراب میکند
گر بیند بروی تو نماند بجای خویش

حیف ست بر زمین کف پای تو فرش کن
از پردہای دیدۂ من خاک پای خویش

کوتہ فتاد رشتۂ عمرم خدای را
یکتای مو ببخش ز زلف دوتای خویش

دور از رخ تو ماند دلم مے سرود عشق
بلبل چو گل ندید فتاد از نوای خویش

از خویش و آشنا ہمہ بیگانہ گشتہ ام
تا دیدہ ام سگان ترا آشنای خویش

تو پادشاہ حسنی و جامی گدای تو
ای پادشاہ مرحمتی بر گدای خویش

مدار آئنہ را در صفا برابر خویش
بدست شانہ مدہ طرۂ معنبر خویش

نبردہ ام بے لعل دست پی لب تو
کہ پر نکردہ ام از خون دیدہ ساغر خویش

رقیب گفت ترا بد گہر شناختہ ام
نمود عاقبت آن ناشناخت گوہر خویش

بچار بالش عزت چو راه نیست مرا
گر آن پری گذرد فی المثل بروضهٔ قدس
چه هست پایهٔ واعظ چو همت او پست

بر آستان مذلت نهاده ام سر خویش
فرشته فرش کند زیر پای او پر خویش
ازان چه سود که سازد بلند منبر خویش

هجوم عشق تو دیوانه ساخت جامی را
شکست کلک و بر آتش نهاد دفتر خویش

هر که روزی در نظر آن روی گلرنگ آیدش
سینه پر شد عاشق دلخسته را از درد و غم
در رهش صد سیمتن شد با دل چون سنگ خاک
چیست آن مژگان سنان و غمزه تیغ آن شوخ را

گلشن فردوس اگر بخشند از و تنگ آیدش
آه اگر درد دگر در سینهٔ تنگ آیدش
کاش نخرامد مبادا پای در سنگ آیدش
گر نه در دل هر زمان اندیشهٔ جنگ آیدش

هر که آویزد چو جامی چنگ در فتراک عشق
عاقبت سر رشتهٔ مقصود در چنگ آیدش

کسی کافتد نظر بر شکل آن سرو قباپوشش
بلائی جان من شد یاد آن بدخو نمیدانم
ز دور آن لب بسبزی میزند نزدیک شد کوی
خیالش را ز دیده جای در دل میکنم شبها
ز رشک ناله می میرم که من در گوشهٔ تنها
مراد نی که در کویش نهم پهلو بدیواری

ز سینه صبر و ز دل طاقت و از جان برد هوشش
چه سازم چاره که خاطر کنم یکدم فراموشش
که گیرد سبزهٔ نو رسته گرد چشمهٔ نوشش
نخواهم مردمان دیده را خفتن در آغوشش
همیسوزم بداغ هجر و او جا کرده در گوشش
رقیبان سیه دل خوش نشسته دوش بر دوشش

نمودی رخ مکن منع از سرود شوق جامی را
چو بلبل جلوهٔ گل دید نتوان ساختن خاموش

تنها ز کجا میرسی ای سرو قباپوش — دردا که تو می آئی و من میروم از هوش
من لذت دیدار چه دانم که هنوزت — از دور ندیده فتم آشفته و مدهوش
هر چند برون نیستی از خاطر تنگم — بیش آئی که چون جان کشمت تنگ در آغوش
در گوش تو یک نکتهٔ ز سنجت سیه ما — گفتن نتواند مگر آن خال بنا گوش
گویم سخنی با تو اگر چند که گردد — بر طبع لطیف تو همین لحظه فراموش
خواهی که خدا در دو جهان پاس تو دارد — زنهار تو در پاس دل خسته دلان کوش

جامی ز خرابات غرض بادهٔ عشقست
خواهی ز سبو درکش و خواهی ز قدح نوش

بیوفا یارا چنین بی رحم و سنگین دل مباش — دردمندان توئیم از حال ما غافل مباش
اختر فرخنده فالی ماه هر مجلس مشو — آفتاب بی زوالی شمع هر محفل مباش
پای بر جا همچو سروم در هوای قد تو — هر زمان چون شاخ گل سوی دگر مایل مباش
دانهٔ خال توام بر روی گندم گون بس است — گو مرا از خرمن هستی جوی حاصل مباش
ساربان چو محمل لیلی رخی بیرون برد — منع مجنون کی توان کاندر پی محمل مباش
چند روزی یار در بارم اقامت آرزوست — ای اجل سرعت مکن ای عمر مستعجل مباش
بی بسر جان و دل بر جامی از حسن بتان — بیش ازین حیران شده در نقش آب و گل مباش

ایضاً الصاد

چو بخت نیست که بارم دهی بخلوت خاص
بر آستان ارادت نهم سر اخلاص

دعای مردن خود میکنم مگر یابم
ز دوری تو نزدیکی رقیب خلاص

ترا ز قتل اسیر کمند خویش چه باک
شکار پیشه ندارد ز صید خوف قصاص

بجست و جوی تو در خون نشست مردم چشم
درآ ز روی گهر غوطه میخورد غواص

ز شوق ماه رخش ناله بس مکن جامی
کزین سرود شود زهره بر فلک رقاص

ساقی بده ز خم صفا یکدو جام خاص
تا یابم از کدورت خود یکدو دم خلاص

باشد بقدر لطف سخن در سخن لطیف
از گفتهای عام مجو نکتهای خاص

بر خصم جور پیشه بکش تیغ انتقام
در کیش عشق عفو ز قاتل به از قصاص

لطف عمیم دوست مرا خاص خویش خواند
ورنه مرا چه حد که زنم لاف اختصاص

طی کن بگام صبر و توکل طریق فقر
غواص ازین معامله شد قدوهٔ خواص

بر گوش شیخ نعرهٔ مستان بود گران
لیت الزمان تفرغ فی اذنه الرصاص

جامی بقید حلقهٔ آن زلف سر بنه
اذ لاخلاص منه بحال و لامناص

ای کرده بر هلاک من از اهل عشق نص
جان در تنم ز شوق تو کالطیر فی القفص

بس دلکش ست قصهٔ خوبان و زان میان
تو یوسفی و قصهٔ تو احسن القصص

رفتم بعزم رخصت پابوس دوست گفت
یا صاحب العزیمة ایاک والرخص

بی نسبت ست بحث مساوات با سگت
کس نیست بر ور نواز و مطلقا اخص

گر صاحب فصوص بدیدی لب ترا
در حکمت مسیح نوشتی هزار قص

تیغ تو بهر قتل کسان نص قاطعست
جامی چگونه سر کشد از مقتضای نص

بی کنم پاکان جوهر درج لعلت را غرض
لعل تو مقصود بالذات ست و جوهر بالعرض

نیست مردان آنکه افتد غرقه خون تو صید
بلکه مسکین میدهد تیر ترا جان در عوض

تن مریض تیغ شوق تست بگذر بر سرش
چون بدست تست جان من علاج این مرض

گفته خواهم اسیری زانشان تیر ساخت
زین سخن امید میدارم که من باشم غرض

نیست بی جوهر عرض را جامی امکان وجود
لعل جانان جوهر آمد جان مشتاقان عرض

چون عرض تو بکند بر تو زاهد مرتاض
بقول پیر مغان واجب ست از و اعراض

تمام فیض بود باده خاصه از کف یار
مدام فیض رسان باد آن کف فیاض

ز جوهری و کیفیتش و قوت نیافت
حکیم با همه بحث جواهر و اعراض

گرفت پیش رخت خویش را سری چه عجب
اگر ز غصه سر شمع میبرد مقراض

تو خود معالجه سوز سینه ریشان کن
که عاجز ست طبیب از علاج این امراض

بطوف روضه رضای دهد مقیم درت
ریاضت ست جدا از تو رفتنش بریاض

خیال زلف درخت در ربود جامی را
چو از مسوده میبرد این غزل به بیاض

باب الضاد

خال مشکین چیست بر رخ کرد لب نارسته خط
بر خلاف عادت افتادست پیش از خط نقط

زان خط نیکو لبت در هر زبان خواهد فتاد
موجب شهرت نشد یاقوت را چه حسن خط

خیر من خواهی مکن جا جز میان جان من
جان من نشنیدهٔ لا خیر الا فی الوسط

گر ز تعداد وام رسد پیغامت ای محمل نشین
دور دانی بگذرد سوی تو اشک من ز شط

خواست جامی خواند الحمدی بران عارض دمید
چون گشادی پرده در بسم الله افتادش غلط

از لب میگون تو پرهیزگارانرا چه حظ
لذت می مست داند هوشیارانرا چه حظ

ای امید ما همه از تو بنومیدی بدل
غیر نومیدی ز تو امیدوارانرا چه حظ

یافت با سنبل ز جعد مشک سایت شمهٔ
ورنه از طوف چمن باد بهارانرا چه حظ

خاک پایت گر نباشد جای بالین زیر سر
بر سر کوی تو شبها خاکسارانرا چه حظ

گرنه هر سو بلبلی چون من زند دستان شوق
از بهار خوبی آخر گلعذارانرا چه حظ

من ز بخت خود لکد کوبم براه آن سوار
ورنه از آزردن موران سوارانرا چه حظ

دیدهٔ بی خواب جامی گشت ازان شب بهره مند
از فروغ مه بجز شب زنده دارانرا چه حظ

یار قصد قتل من دارد به تیغ انقطاع
هر کس از شام اجل ترسد من از روز وداع

زین دو چشم خونفشان افتاد راز دل برون
آری آری کل سر جاوز الاثنین شاع

بر همه همسایگان حال شب من روشن ست
لیک بر روزن فتاد از شعلهٔ آهم شعاع

سوم میدان کن ز زلف عنبرین چوگان بدوش / کز سر خود کرده ام بهر تو گوئی اختراع
تا نماید آن دهان کشف حجاب زلف کن / جز بنور کشف نتوان یافت بر غیب اطلاع
سهر پیکان تو جان با دل خصومت میکند / بر سر کالا چه عیب است از خریداران نزاع
دل بخون گردید جامی را چو کرد آغاز راه / بود صوفی گرم و از یک نغمه آمد در سماع

حدیث ماه رخت شد تمام در مطلع / کشید قصهٔ زلف دراز در مقطع
بوصف روی تو یک بیت اگر بهم بندم / شود گشاده ز رحمت دری بهر مصرع
مرا بس این که شوم منتفع ز مشرب عشق / فقیه مدرسه و کسب علم لا ینفع
مبین بچشم حقارت که پیر دهقان گفت / ترست شاخ گیاهی عبث درین مزرع
مرا ز پیش بر افگن چه قصد جلوه کنی / که نیست روی ترا جز وجود من برقع
گرفت ربع و دمن سیل تا بکی گریم / علی لوامع برق من الحمی یلمع
بکنج میکده خمها ز دست صف جامی / بخواه معنی جمعیتی درین مجمع

ردیف الغین

کی بدعوی تاب آنروی چو مه دارد چراغ / باید امشب پایهٔ خود را نگه دارد چراغ
میرود با آه آتشناک دل در زلف تو / همچو آن رهرو که در شب پیش ره دارد چراغ
از شکاف سینه بر دل میفتد زان رخ فروغ / خانهٔ ویران بلی از نور مه دارد چراغ
ساقی ما رخ بنود ای شمع بنشین گوشهٔ / زانکه این بزم از فروغ صبحگه دارد چراغ

شمع رخسار ترا که گیرد بدعوی در زبان
در زبان افتاده آتش زین گنه دارد چراغ
وقت پیر رهبر ما خوش که در شبهای تار
از می روشن بکنج خانقه دارد چراغ
شعلهای آه جامی نیست جز ایام هجر
هر کس آری بهر شبهای سیه دارد چراغ

حلقی چو گل شگفته و خندان بطرف باغ
ما و دلی ز هجر تو چون لاله داغ داغ
در باغ اگر نه بوی تو یابم بهر گلی
آهی بر آرم از دل و آتش زنم بباغ
پوشیده دار غنچه صفت پیرهن ز باد
تا بوی او چو گل نشود عطر هر دماغ
حاجت مبر بخانه همسایه ای رفیق
کامشب شرار سینه من بس بود چراغ
در جابکی طریق تو در زند تیسکوان
لیکن خرام کبک دری نیست کار زاغ
کی سایه بر سرم فگند آن همای قدس
چون بر کلوخ می نشیند مرا کلاغ
فصل بهار دلبسته جهانی بعیش دل
جامی و درد عشق و ز عیش جهان فراغ

هر شب از آتش رخسار تو سوزم چو چراغ
دود از فکر سر زلف تو دادم بدماغ
سوزم از رشک چو سوزد کسی از داغ غمت
هر کس از داغ غمی سوزد و من از غم داغ
سایه بر عارض گلرنگ تو انداخته زلف
بر گل و لاله زیر چتر سیه راخته در باغ
موسم گل در باغ چه کشانید بروی
غنچه نیست دل من که گشاید در باغ
پای برداشتم از دامن هر شغل که بود
آ بیاد تو نشستم پس زانوی فراغ

بوی پیراهنت از باد صبا می جستم | بگریبان گل و جیب سمن داد سراغ

جامی از نطق زبان بست چو نشناسد کس
نکته طوطی شکرشکن از لاغ کلاغ

گفتم بعزم توبه نهم جام می زکف | مطرب زد این ترانه که می نوش و لا تخف ۱۰
خالی ز دوستی نبود هیچ پوستی | برصدق این سخن دو گواهست چنگ و دف
آیا بود که صف نعالی بما رسد | چون بر بساط وصل زنند اهل قرب صف
بشناس قدر خویش که پاکیزه تر ز تو | دری نداد پرورش این آبگون صدف
عمر تو گنج و هر نفس از وی یکی گهر | گنجی چنین نفیس مکن رایگان تلف
پای تو بر زمین اثر لطف و رحمت ست | آنرا که دیده فرش رهت شد زهی شرف

جامی چنین که میکشی از دل خدنگ آه
خواهد رسید عاقبت الامر بر هدف

باده ساقی و محتسب با باده نوشان در مصاف | یا غیاث المستغیثین نجنا مما نخاف
دم بدم گر خون دل پالایم از مژگان چه عیب | چون بتو شد مست ناز من بجز مینای صاف
شاهد معنی درون پرده عزت یکیست | در لباس صورت افتادست چندین اختلاف
دین ما عشق ست ای زاهد بده بیهوده پند | ما ترک دین خود گفتن نخواهیم از گزاف
بیش ازین تاب ملامت نیست در عشقت مرا | روی خود بنمای تا زاهد مرا دارد معاف
هرگز از سر میانت یکسر موی نبرد | گرچه آید عقل در حل دقائق موشکاف

بازگشت از کعبه شیخ شهر و جامی همچنان
جام می در کف بکوی میفروشان در طواف

نقد عمر زاهدان در توبه از می شد تلف
قل لهم ان ینتهوا یغفر لهم ما قد سلف

جرعهٔ کن ساغر اهلِ صفا ریزد بخاک
خاک آن بر خون ارباب ریا دارد شرف

نکتهٔ عرفان مجو از خاطر آلودگان
گوہر مقصود را دلهای پاک آمد صدف

عشوهٔ ساقی برد از کف عنان عقل و ہوش
چون ببزم دُرد نوشان جام می گیرد بکف

غمزهٔ خونریز او چون تیغ لا مامن کشد
لعل جانبخشش وہد پنهان نوید لاتخف

آمد آن رخ فتنهٔ دور قمری دل بکوش
تا چو مشکین زلف او زانِ فتنه باشی برطرف

کی نظربازی تواند با بتان غمزه زن
ہر کہ چون جامی نشد سہم حوادث راہدف

ای خرم از ہوای رخت نو بہار عشق
در ہر دلی ز تازه گلت خار خار عشق

ہر چند سرخوشی ز می حسن یاد کن
ما را کہ جان رسید بلب در خمار عشق

محمل ہمین بسینهٔ ویران ما کشاد
ہر کاروانِ غم کہ رسید از دیار عشق

گر کوہکن ز پای در آید چہ جای طعن
واللہ کہ کوہ پست شود زیر بار عشق

ہرگہ خدنگ غمزه کشائی ز شست ناز
باشد ہمای سدره فروتر شکار عشق

فرقی میان زاہد و عابد نہاده اند
این خوش بعشق کار بود آن بکار عشق

جامی مدار رنجہ دل از کار عاقبت
حالی بنقد خوش گذران روزگار عشق

باب الثانی

بود عقیق سرشکی که ریزم از غم عشق — بچشم اهل محبت نگین خاتم عشق
هنوز صبح وجود از شب عدم طالع — نگشته بود که بودم چو صبح همدم عشق
مزن ز گریهٔ ما خنده کآب دیدهٔ ما — ترشحیست ز باران شوق و شبنم عشق
بترک عشق خرد جهد میکند لیکن — بجهد او نشود سست عهد محکم عشق
سپاس هوش و خرد ناگرفته راه گریز — گمان مبر که شود ملک دل مسلم عشق
دلم که جای ریا بود و زرق شکر خدا — که جلوه گاه بتان شد بهمین مقدم عشق

همای همت جامی خجسته فرم غلیست
کشاده پر بهوای فضای عالم عشق

ای سر عقل از خطت بر خط فرمان عشق — کوی دل از طره ات در خم چوگان عشق
منشی هجران نوشت بهر بلا کم نشان — مهر زد از داغ دل صاحب دیوان عشق
رفت بهر وادی از مژه ام سیل خون — تشنهٔ بخونم هنوز ریگ بیابان عشق
چو رکشی بر درت ساخت مرا سر بلند — آن فرق منست کنگرهٔ ایوان عشق
باد که جنبید از و سلسلهٔ زلف تو — شد دل دیوانه را سلسله جنبان عشق
چاک مکن سینه ام ترسم ازین روزنه — بر همه روشن شود آتش پنهان عشق

نامه که پیچیده شد گفته جامی دراو
هست پی اهل دل لقمهٔ از خوان عشق

روز ما را ساخت چون شب تیره آن ماه از فراق — چند سوزیم از فراق آه از فراق آه از فراق

آگهند از ماه تا ماهی که هر شب میرود — آب چشمم تا بماهی آه تا ماه از فراق
وصل جانان شادیم روزی شود پیش از اجل — یکدو روزی ای جان غمدیده امان خواه از فراق
محنت و دوری مپرس از ساکنان کوی دوست — نازپرورد وصال آخر چه آگاه از فراق
تا بکی سرگشته گردم در فراق ای برق وصل — نور ده یک لحظه تا بیرون برم راه از فراق
روز وصل یار ما را غیرت اغیار گشت — چون وصال این غصه آرد لوحش الله از فراق

در صبوری گرچه جامی بود پا برجا چو کوه
گردش گردون بباد ش داد چون کاه از فراق

هر خون که خورد دل تو دل از ساغر فراق — بگشاد از رگ مژه ام نشتر فراق
بر چون خوریم از تو که تخم امید وصل — در کشت زار ما ندمید جز بر فراق
در باغ عشق سردی اگر هست و سستی — آن ناوک بلا بود این خنجر فراق
لاغر تنم مبند بوصل تو چون رسد — این رشته هست دوخته در لب بز فراق
برخاست ز آب دیده ما هر طرف حباب — زد خیمه در نواحی ما لشکر فراق
هردم مده بوعده فریبم که فارغست — از نعمت وصال بلا به در فراق

جامی ز دوست نامه وصل آرزو مکن
این بس که هست نام تو در دفتر فراق

ره روی خوش سخنی گفت به پیران طریق — کاولین شرط درین راه رفیقست رفیق
طالب صحبت رندان شود توفیق ادب — از خدا خواه که والله ولی التوفیق

چون بنظاره ساحل گذری خنده زنان / دامن عاطفت خود مکش از دست غریق
چیست آن رشته که آویخت خور از خیط شعاع / یعنی ای ذره برون آی ازین چاه عمیق
بجز این نکته نشد حاصلم از قوت فکر / که بدان سر میان ره نبرد هیچ دقیق
لعل سیراب تو رخشنده سهیلیست که داد / گوهر اشک مرا خاصیت لعل و عقیق

هر معاشر برفیقی دم یکرنگی زد
جامی و جام شفق گون که رفیقیست شفیق

زهی بخاک درت چشم خونفشان مشتاق / بلب تو جانی و من بنده بجان مشتاق
تو میروی ز جهان و جهانیان فارغ / ستاده بر سر راهت جهان جهان مشتاق
بیا بیا که به تشریف مقدمت هستم / تو میزبان توانگر بمیهمان مشتاق
پیام دلکش تو کارزدی جان منست / دلم چو گوش بود گوش چون زبان مشتاق
برین شکسته افتاده کی کنی سایه / همای سدره نباشد باستخوان مشتاق
منم بخانه خود غائب از سگان درت / مسافری بملاقات دوستان مشتاق

بخوابگاه سگانت کشید جامی رخت
چو آن غریب که آید بخان و مان مشتاق

حدیثی مشکل و سرّیست مغلق / که در کون و مکان کس نیست جز حق
حقیقت واحدست و وحدت او / بود مرد محقق را محقق
و لیکن ز اختلاف اعتبارات / گهی باشد مقید گاه مطلق

مجرد باش ز اطلاق و تقیید — اگر جلباب هستی را کنی شق
چو بندی از تصاریف شیون چشم — ترا مصدر نماید عین مشتق
کند هر دم بیان این نکته را عشق — ولی عقلش نمیدارد مصدق
نبخشد جان جامی را خلاصی — ز قید عقل جز جام مروق

چون تو در شهر مهی از من دل داده چه لائق — که نه باشم بسر کوی تو آشفته و عاشق
آنکه با روی نکو داد ترا پایهٔ عذرا — چه عجب گر دهد از عشق مرا منصب وامق
گشتم از عشق تو بیمار گذر کن بسر من — کاین مرض را نتوان یافت طبیبی چو تو حاذق
گو طبیبم ز غم عشق تو پرهیز مفرما — که مزاج من بیمار ز عشق ست موافق
دل و جان بسته ز زلفت برخت مهر چه ورزم — عشق را شرط نخستین چه بود قطع علائق
جیب جان هر سحری میدرم از مهر جمالت — نیست جز صبح درین قصه مرا شاهد صادق
جامی از صدق و وفا دل بنگاری ده و بگسل — ز حریفان ریائی و رفیقان منافق

ردیف الکاف

دل خون و جان فگار و جگر ریش و سینه چاک — هم خود بگو که چون نکشم آه درد ناک
بیمار پرسیی بکن ای یار مهربان — کافتاده ام ز هجر تو در بستر هلاک
آلوده گرد دامنم از خون دل سرشک — واحسرتا که خاصیت این داد عشق پاک
عطر کفن ز خاک درت کردم آرزو — آخر ببین که میبرم این آرزو بخاک

بو یت شنیده غنچه و گل هم که میکنند
گر پر شود جهان همه از ماه منظران

این جامه پاره پاره و آن خرقه چاک چاک
واللّٰه لست انظر طوعا الی سواک

گفتم که جامی از غم عشق تو مرد گفت
گر همچو او هزار بمیرد مرا چه باک

ز هجران بر لب آمد جان غمناک
الا یا لیت شعری این القاک

بهر جمعیتی وصل تو جویم
لعل اللّٰه یجمعنی و ایاک

نعیم خلد اگر گردد میسر
لعمرے لایطیب العیش لولاک

کسان را مهر و دل از دیده خیزد
و قلبی کان قبل العین یهواک

عنان عزم هر سوئی که تابے
سوی قلب المتیم لیس ماواک

شدم خاشاک ره دامن کشیدی
زمن چون شاخ گل خاشاک خاشاک

بقصد قتل جامی میکشی تیغ
کرمها میکنی اللّٰه اتقاک

مرا شد جامهٔ جان زغمت چاک
بیا ای آرزوی جان غمناک

نرفت از لوح دل نامت اگر چند
ز لوح آب و گل شد نقش من پاک

بیک رفتار بردی صد دل از ره
تعالی اللّٰه عجب چستی و چالاک

نهانی هر شب آیم من بکویت
گریبانی دریده دامنی چاک

گهی از درد ریزم خاک بر سر
گهی از شوق مالم روی بر خاک

زحسرت باد در و دیوار کوبم — الا یا ربع سلمی این سلماک

زجامی گرکشی سرچیست تدبیر
تو شاخ نازگی او خار و خاشاک

درین مقرنس زنگار گون مینا رنگ — بر آبگینه مار باب همت آید سنگ
نهاد چرخ مقوس کج ست همچو کمان — ازان نشسته نجا کند راستان چو خدنگ
کسیکه گام درین بحر می نهد پی کام — بکام میرسد آخر دلی بکام نهنگ
مبین غزاله گردون د مهر او هر صبح — که شب بکین تو خواهد گرفت نقش پلنگ
محیط دور افق گرچه قاف تا قاف ست — بود چو دائرهٔ میم بر دل ما تنگ
زکس نمی شنوم بوی انس کاش افتم — برون زمسکن مانوس تو دو بعد فرسنگ

بشهر نیست نوائی خوش آنکه راست کند
درای محمل جامی سوی حجاز آهنگ

چون تو ناوک افگنی سویم دل و جان یک بیک — سهم خود جو نید از من کالهدایا مشترک
سوختم صد بار تا کی سینه ریش مرا — سازی از مژگان جراحت ریزی از لبها نمک
بر سر ما گر تو بهر امتحان سنگی زنی — روی زر د خود بران مالیم چون زر بر محک
تا نهان آیم بطوف کوی تو هر شب شود — تیر آهم میل چشم دیده بانان فلک
گرد و بر چرخ ذکر دانهای خال تو — درد سر خیزد مسیحا را ز تسبیح ملک
در وجود آن دهان داریم شک بحر خدا — زیر آن لب نکته فرمای بهر دفع شک

خواند جامی پیش آن خورشید شعری وقت صبح
ساخت گردون نظم پروین را بہ تیغ مہر حک

ای کہ چون غنچہ دلی دارم از اندوہ تو تنگ
جنگ من اینہمہ با بخت از انست کہ تو
سر زلف تو بدست دگران می بینم
گر بہ نقش خط سبز تو نبرد از دل من
عاقبت وادی ہجر تو بہ پایان آید
گر نہ صیاد ازل خواست شکار دل ما

ہمچو گل چند ورو باشی و چون غنچہ دو رنگ
با ہمہ صلح کنی با من دل سوختہ جنگ
وہ کہ سر رشتۂ اقبال برون رفت زچنگ
نشود پاک نشستن ز رخ آئینہ زنگ
گرچہ شد بارگی صبر دین بادیہ لنگ
چون کمان ساخت ز ابروی تو و زغمزہ خدنگ

جامی دل شدہ را جام دل آنروز شکست
کہ در آمد بسر کوی تو اش پای بسنگ

فاح ریح الصبا و صاح الدیک
جام روشن بیار تا بر سیم
فہم راکم شود سر رشتہ
پیش ہندوی چشم خونریزت
جز تو در دل کسی نمی گنجد
سر عشق و عبارت واعظ

بادہ در دہ کہ صبح شد نزدیک
یکدم از ظلمت شب تاریک
چون روزان میان سخن باریک
گشتہ ترکان زبون تراز تاجیک
صاحب ملک را چہ جای شریک
معنی نازک ست و لفظ رکیک

جامی از حیرت تو رہ گم کرد
یا دلیلا لمن تحیر فیک

چو جزو لا یتجزی نیست آن دهان بیشک
چگونه جان منش گشت جزو لاینفک

تهیست سبحهٔ زاهد ز گوهر اخلاص
هزار بار من آنرا شمرده ام یک یک

غمت مباد ترشح کند ز سینهٔ چاک
ز غمزه کاش بهم دوزیش بیک ناوک

به تیغ حادثه گردون کجا تواند کرد
ز روزنامهٔ عشقت حکایت ما حک

من آن نیم که شوم نازک سبو دورت
گرم رسد بمثل از تو تیغ بر تارک

دبیر صنع نوشته ست گرد عارض تو
بمشک ناب که الحسن والملاحة لک

بشوی دل ز قوانین عقل و دین جامی
که سر عشق بدیها نمی شود مدرک

جان عاشق چون بود از آرزوی طبع پاک
دامن معشوق اگر آلایشی دارد چه باک

حاش لله چون رسد معشوق ما دامن کشان
دامنش زان پاکتر باشد که ما گوییم پاک

صفوت و پاکیزگی لازم بود خورشید را
گر بود بر اوج گردون ور بود بر سطح خاک

شوق غالب عشق مستولیست بر من بعد ازین
بر سر آن کوی خواهم رفت مست و جامه چاک

بانگ خواهم زد که ای در پردهٔ عزت مقیم
کم تواری فی قباب العز حتی لا اراک

ز آستانت سر نتابم تا نه بینم روی تو
گرچه آید بر سر من از تو صد تیغ هلاک

نالهٔ کن جامی که دائم عاقبت کاری کند
در دل سنگین یار این نالهای دردناک

سرو بانت ناگشته مدرک
اهل یقین را انگند در شک

از روی و زلفت دارم همیشه
صبحی همایون شامی مبارک

صد تیغ رانی حاشا که گردد
حرف وفایت از لوح دل حک

بر آب چشمم میخندی آری
المزن یبکی والورد یضحک

طفلی و نادان لیکن نرسته
از دام عشقت پیران زیرک

دی با سگانت گفتم کزین در
بارا قامت می بندم اینک

دل شد مجاور آنجا که جامی
هذا افتراق بینی و بینک

زهی اشک من و لعل تو یکرنگ
ز تو اندوه من با کوه هم سنگ

مرا درج گهر این بس که دارم
ز پیکان نهای تو بر سینهٔ تنگ

ز تیغت چهرهٔ مقصود پیداست
بیا داز خون بی دردان بران زنگ

حذر زان چشم و مژگان تا کی آخر
دلیران چون گریزند از صف جنگ

قدم خم شد چو چنگ و دارم امید
که آرم تاری از زلف تو در چنگ

رقیب از کشتن من ننگ دارد
بیک تیغم خلاصی ده ازین ننگ

بآن قامت خوشست آهنگ جامی
بنامیزد زهی مرغ خوش آهنگ

زدی بشکر خنده لعلت بر دل ریشم نمک
یا غزال الحی یا ظبی الحمی ما املک

تا شدی ظاهر بدین لطف و جمال ارباب دین
متفق گشتند در تفصیل انسان بر ملک

چون پری پنهان مشو ای بی تو بینائی محال
ز انکه مردم راه چو چشمی چشم راه چون مردمک
نقد اخلاص مرا هر یا بلی پاک تر
گر زنی صد نوبت از سنگ جفایم بر محک
موجب ننگ ست نامم نامهٔ عشق ترا
کاش نامم را کند تیغ اجل زین نامه حک
دل یکی دارم من و دلبر یکی آن بخت کو
تا بگویم قصهٔ دل پیش دلبر یک بیک

از فلک جامی چرا نالد که با او هر چه کرد
دور خورشید جمالت کرد نی دور فلک

برانم از عقب کوچ کردهٔ خود بوک
زند جمازهٔ سیمین بجیمه کاهش چوک
کجا بخیمه گه او رسد جز آن ره رو
که کام زن چو جمازست و بارکش چون بوک
ز آفتاب رخش دور مانده ام شاید
اگر کبود کنم جامه چون فلک زین سوک
ز فرق ساخته پای و ز تاج ز نعلین
ملوک بهر سلوک رهش بلوک بلوک
غریق لجهٔ عرفان خموش چون ماهی
بجز نعره زنان واعظ کناره چو غوک
ز کف مده سر رشته که پیرزن و اند
ز دست گردش چرخ و ز چرخ جنبش دوک

مکن مبالغه در شرح درد دل جامی
مباد کلک تراخون فرو چکد از نوک

باده باکست و قدح پاک و حریفان همه پاک
عمر اگر در ره پاکان شود م صرف چه باک
بر باطعنه مزن پیر مغان را که بود
ساحت عصمتش از وصمت این عارضه پاک
رفت در کوی تو صد سر که کسی تیغ ندید
بر دلی کو که نهد پای بمیدان هلاک

گر نیاویخته در دامن گل خار غمت
رخ چرا شسته بخوناب و گریبان زده چاک

روی بنما که روم ذره صفت رقص کنان
تا بسر منزل خورشید ازین دیر مغاک

مهر بگشا ز لب خویش که بیماران را
شربت از دست مسیحا نفتد فائده ناک

سایه بر تربت جامی فگن ای سرو بلند
نیست از سرو عجب گر فگند سایه بخاک

دلم شد جزء از تیغ بیداد تو و هر یک
بود پیوسته اندوه و غمت را جزء و لاینفک

ز تو سررشته کارم کشد روزی بحیرانی
درین معنی ندارم جز سر زلف تو مستمسک

ز باریکی میانت در کمر سریست لا یفهم
ز پنهانی دهانت زیر لب رمزیست لا یدرک

چه غم گر اندک اندک شد بسیارم اندرون
هم فیض نوال تست اگر بسیار اگر اندک

بکش یکبارگی بر ما خط نادانی ای خواجه
که در کار جهان گولیم و در عشق بتان زیرک

اگر بر تارکم سنگی رسد از پاسبان تو
بصد تعظیم و حرمت دارمش چون تاج بر تارک

قدش طوبی بود جامی اگر بر یاد او فردا
کنی در پای طوبی جان طوبی ثم طوبی لک

جان میدهم بیاد غمت میبرم بخاک
طوبی لمن یموت و فی قلبه هواک

پاکی تو در ز پردهٔ عزت ترا نه دید
جز دیدهای پاک خوشا دیدهای پاک

هر شب بجست و جوی خیالت روان کنم
آب دو دیده تا سمک و ناله تا سماک

زاهد کجا و سوز دل کو که او ز رزق
پشمینه چاک گرد و من از شوق سینه چاک

زد شیخ نارسیده ز عشق تو طعنه ام
خاطر مدار رنجه ز فکر عیادتم
دیوانه را ز سرزنش کودکان چه باک
بادا سعادت تو اگر من شوم هلاک

جامی که داد جان نعمت بهر اهل درد
بگذاشت یادگار غزلهای دردناک

بجو ز هر مے رخشان که از زجاجهٔ پاک
بحسن صنعت مشاطهٔ کرم آراید
چراغ عیش فروزد درین سراچهٔ خاک
ز خوشهٔ گهر و لعل تاج تارک تاک
که من ز دامن پیر مغان ندارم دست
کشاکش اجلم گر کند گریبان چاک
مکن مزاحمت اهلِ دل که محفوظ ست
ز سنگ بنجردان شیشه خانهٔ افلاک
گلی که بهر کلیم از درخت طور شگفت
توقع از خس و خاشاک میکنی حاشاک
ز عشقم این قدر ادراک شد که نتوان کرد
بدقت نظر اسرار عشق را ادراک

قدم ز دیر مکش جامی از ملامت غیر
که گر بدیر رسیدی ز طعن غیر چه باک

ردیف اللام

حق آفتاب و جهان همچو سایه است ای دل
اما رایت الی الرب کیف مد الظل
وجود سایه و خورشید فی الحقیقة یک
اگرچه پیش خرد یا شد این سخن مشکل
لقب نهند بلے آفتاب را سایه
چو از صرافت اشراق خود شود نازل
فروغ مهر بروی زمین بود سایه
میان شان چو کسی فی المثل شود حائل
حکیم ضوء دوم گفت سایه را مشدار
مباش همچو دی از معز این سخن غافل

وجود قابل شرط وکمال اسمائیست
وگرنه راه نباشد بغیر مستکمل

قبول وفعل دو صنفند ناشی از ذاتی
که هست جمله شیون وصفات را شامل

زروی کثرت باطن چو ممکنش لقبیست
بود همیشه قبول وتاثرش حاصل

زروی وحدت ظاهر که حیش صفت ست
بود شماره دراعیان مؤثر و فاعل

خدای در دو جهان هست جاودان جامی
وما سواه خیال مزخرف و باطل

دیدم ترا ورفت ز دست اختیار دل
آری ز دست دیده خراب ست کار دل

هر نخل آرزو که نشاندم ز قد تو
در باغ جان نداد بری غیر بار دل

ترکیست چشم مست تو کز ابروی مژه
تیر و کمان کشیده بقصد شکار دل

دل سوخت ز آتش غم و پیکان به سینه ماند
هم یادگار تیر تو هم یادگار دل

دل دادمت که گر بودش بیقراری
از جور روزگار شوی غمگسار دل

تو غمگسار نا شده بردی قرار از
با تو چنین نبود ترا دل قرار دل

جامی بپردهٔ دل خود ساخت جای تو
یعنی درون پردهٔ دل توئی پرده دار دل

سرولیست قامت تو ز بستان اعتدال
سر تا قدم لطیف ترا ز پیکر خیال

روح مقدس ست که سلطان قدرتش
تشریف داده خلعتی از عالم مثال

فی نور اقدس ست که از موطن بطون
بنمود در جمیل ترین مظهر جمال

آن نور پاک ظاهر و شخص مظهرست	باشد میان ظاهر و باطن دوئی محال
فرقی بجز تقید و اطلاق یافتن	نتوان میان ظاهر و مظهر بهیچ حال
ذات برم سجود که آن نور لم یزل	لائح بود ز لوح جمال تو لایزال

غیر از تو کیست مقصد جامی و مطلبش
یا مقصدی مسلم یا مطلبی تعال

کل ما فی الکون وہم او خیال	او عکوس فی المرایا او ظلال
لاح فی ظل السوی شمس الهدی	لا تکن حیران فی تیه انظلال
کیست آدم عکس نور لم یزل	چیست عالم موج بحر لایزال
عین نور و بحر دان این عکس و موج	چون دوئی اینجا محال آمد محال
ره روان عشق را بنگر که چون	هر یکی را بر دگر گونست حال
آن دگر آئینه بر مستی عیان	دیده منشورات اعیان بر جبال
آن یکی بر جمله ذرات جهان	دیده تابان آفتاب بی زوال
خرم آن عاشق که با سلطان عشق	می خرامد در نهایات الوصال
کلمینی یا حمیرا کرده ورد	با لب شیرین آن شیرین مقال
وز هلال زلف پر آشوب او	گفت با خالش ارحنی یا بلال
لب ندانم گوهر بحری که کرد	گوهر از لعلش سوی لب انتقال
عکس را کی باشد از نور انقطاع	موج را چون باشد از بحر انفصال

ظلمت کونم غرض باشد ز زلف
نقطهٔ ذاتم مراد آمد نه خال

گفتگو تا چند جامی لب ببند
حال می باید چه سود از قیل وقال

گر درون سینه داری گوهرے
چون صدف در قعر بنشین گنگ و لال

دوستان چند کنم ناله ز بیمارے دل
کس گرفتار مبادا بگرفتارے دل

ای که بر زاری دل میکنی انکار بیا
گوش بر سینهٔ من نه شنو از زاری دل

مدت هجر ز حد میگذرد وصبر کجاست
که درین واقعهٔ صعب کند یاری دل

خوانده ام قصهٔ عشاق بسی نیست دران
جز جفا کاری دلدار و وفاداری دل

گر بوصلت نرسم درد طلب نیز خوش ست
نیست مطلوب جز انیم ز طلبگاری دل

عمرها شد که دل جامی ازین غم خونست
که کند با تو دمے شرح جگرخواری دل

چشم تو صادست و سر زلف دال
با خود ازان هر دو مرا صد خیال

خواست مصوّر که کشد نقش تو
چهره کشادی وکشید انفعال

هست دل سوخته پیشش لبت
تشنه لبی بر لب آب زلال

حال من از وصف جمالت نکوست
پیش تو گفتیم نکو وصف حال

گر سر ما خاک رهت شد چه باک
باد چنین صد برهت پائمال

جامی ازان لب سخن آغاز کرد
شد لقبش طوطی شیرین مقال

یافت کمالی سخنش تا گرفت
چاشنی از سخنان کمال

قتل من خواهد ز گیسو غم ز دیگر سو اجل
فیلسوف عقل را آداب بحث عشق نیست
قصد ما ابروی تست از سجده در محرابها
میکنم هر دم چو گل پیراهن جان را قبا
نیکوان را هستم از صدق و ارادت معتقد
دل که شد جامی غم عشقت محل رحمت ست

پیش دستی کن که نبود دست پیشین را بدل
خالی از حکمت بود یا او درین معنی جدل
گر نباشد نیت خالص چه حاصل از عمل
تا قبا را دیدم آن اندام نازک در بغل
کی فتد در اعتقاد من ز بدگویان خلل
ای ز سر تا پای رحمت رحمتی کن در محل

یافت جامی دوش در میخانه فیض از پیر جام
شد می لعل از لب لعل تو در کامش عسل

دل بر زمین بوس درت شد مشتعل
زان همه شادی که بدل داشت جلے
بوسه از لعل تو کردم سوال
بوسه گر فتم که نه حد منست
با دقضا طاعت چل ساله ام
خاص گر بی خاصیت عاشقی ست

وفقه الله لخیر العمل
شد غم و اندوه تو نعم البدل
چند تعلل بعسی و لعل
یکدو سه دشنام بده لا اقل
پیش رخت قبل قضا را لاجل
عام کالانعام بود بل اضل

جامی بامید سر زلف تو
گفتمش آیا کی و طول الامل

من که مهر عارضت میورزم از صبح ازل — نگسلم از زلفِ تو پیوند تا شام اجل
گر بدست باد نبود حل و عقد زلف تو — کی شود سودائیان عشق را یک عقده حل
شد رقیب آواره و جایش سگ کویت گرفت — بیدلان را خاست از دل نعرهٔ نعم البدل
محتسب قول و عمل را ناروا گوید ولی — نیست مطرب را روا قطعاً بقول او عمل
در دلم زینسان که محکم شد اساس عشق تو — کی بطوفان غم و سیل بلا یابد خلل
دل محل تست تا گم شد بجست و جوی تو — بر درت هر چند می جویم نمی یابم محل

هست از وصف رخت از گفتهٔ جامی مدام
گل رخان را غنچه سان رنگین ورقها در بغل

گرچه گشتم به تیغ هجر قتیل — لیس قلبی الی سواک یمیل
نیست از کحل خاک راه تو دور — کو کند دیده روشن از دو سه میل
صد رهم گر نجلد بنمائے — نزدم از درت بهیچ سبیل
همه چیزے بود جمیل از تو — لیک الصبر عنک غیر جمیل
آفتابے تو و برین دعوے — همه ذرات کائنات دلیل
گر جبالت ز خال ساده فتاد — عدسی کم شمر ز خوان خلیل

دل جامی بفکر نرگس تست
کل راد من العلیل علیل

هودج کیست برین ناقهٔ زرین خلخال — کش قفا دست و صد قافله جان در دنبال

هودج آنکه برفگند طرف نقاب
یادروزی که پی محمل او میرفتم
پیش رفتم بغلط او زکرم خنده زبان
گفتمش سوختم از شوق تو تعجیل مکن
گفت جامی بگشا بال جهان پیما را

کوه ووادی شود از نور رخش مالا مال
بانگ زد بر سگ دنبال ره خود که تعال
گفت کای عاشق شوریدهٔ ما کیف الحال
گرچه عمری دبود عادت عمر استعجال
تا باین بامن چرا نها برسی فارغ بال

در ترا همت آن نیست مجاور می باش
در کهن منزل ما گرد دمن یا اطلال

ای بوصف لب شیرین سخنت ناطقه لال
پیش ارباب کرم شرط ادب نیست طلب
گرخوشم از تو بخوابی وخیال چه عجب
روشن آن دیده که در آئینه طلعت درست
صفت لطف تو گوئیم زهی لطف سخن
چون فتادیم بوصف رخت از فکر دهان

فهم سرو همت پیش خرد امر محال
حاجت ما همه داند چه حاجت بسوال
عشرت وعیش جهان نیست بجز خواب خیال
پرتو حسن ازل دیده به نقش خط وخال
سخن از حسن تو رانیم زهی حسن مقال
بس معانی که نمود از تتق غیب جمال

دیدی آن رخ مکن از آه فغان جامی بس
یافتی وصل گل ای بلبل شوریده منال

میخرامد سوی بستان شاهد رعنای گل
تاخت ابر از سیم رشته سوزن از زر ساخت مهر

میرود آب روان تا سر نهد در پای گل
تا صبا دوزد قبای لطف بر بالای گل

شیوهٔ گل را بود چیزی ورای رنگ و بوی	نیست بی چیزی که بلبل شد چنین شیدای گل
وقت گل کامی بگیر از دلبر نارسته خط	پیش از ان روزی که بینی خارها برجای گل
بزم مستان را بیارای از گل ای ساقی که شد	بزم باغ آراسته از روی بزم آرای گل
بر لب جوی آی و گل را بین بصد رو عشوه جو	ای که چون آب روانی لب بلب جویای گل

وصف گل تا چند جامی هر کرا زان لاله رخ
چون تو باشد داغ بر دل کی کند پروای گل

آن ماه رو که چشم منست و چراغ دل	دردا که سوختم ز فراقش بداغ دل
خاطر بفکر غیر محو لذت غمش	عشرت کجا توان چو نباشد فراغ دل
هر غنچه کان بسینه ز پیکان او دمید	ما را شگفت صد گل راحت بباغ دل
عمریست بر گذار نسیم عنا ئیم	باشد که بوی وصل رسد بر دماغ دل
گم گشت با نشانی داغش دل از برم	آورده ام بزلف وی اکنون سراغ دل
تا بسته ام خیال خط و عارضش مرا	ریحان و لاله میدمد از راغ و باغ دل

جامی بدان امید که آید خیال دوست
هر شب بکنج سینه فروزد چراغ دل

لعل جان بخش تو لایحل فیما یسال	چشم خونریز تو لا یسأل عما یفعل
بعد عمری لبت از وعدهٔ کامی دهدم	غمزهٔ شوخ تو گوید ز کمین لا تعجل
قصد تو غایت جورست و جفا با چو منی	غیر هذا یک یا غایة قصدی اجمل

بود صد نخل هوس بیخ فرو برده بدل	صرصر عشق تو کرد آن همه را مستاصل
مشرب عشق چه باشد چه غم از طعن حسود	بحر ژرف از دهن سگ نشود مستعمل
گرچه هر جا دلم آویزش و آمیزش کرد	قبلهٔ عشق همانست که بود از اول

در سخن کوش نه در زینت دیوان جامی
شعر را چون نبود آب چه سود از جدول

مسلمانان چه سازم چاره با آن شوخ سنگین دل	که هم کام از لبش صعبست و هم صبر از رخش مشکل
اگر تن در فراق او دهم عمریست بیهوده	دگر دل بر وصال او نهم فکریست بیحاصل
دوای عشق گویند از سفر خیزد چه دانستم	که در دل مهر آن مه خواهد افزون شد بهر منزل
اگر نی آب بر آتش زدی باران اشک من	ز برق آه گرمم سوختی هم ناقه هم محمل
بدان دُر گرانمایه چه گونه رهبرم چون شد	ز آب دیده دریاها میان ما و او حائل
شکسته کشتی امید در گرداب غم ما را	تو ای ناصح مزن سنگ ملامت بارے از ساحل

شراب خوشدلی ارباب عشرت راده ای دوران
که هست از ساغر غم جامی اکنون مست و لایعقل

چه گویم کز غمت چون مے طپد دل	چو صیدی غرقه در خون می طپد دل
زدی لطف دستی بر دلم نه	ببین کز دست تو چون می طپد دل
چو مرغے کافتد اندر دام صیاد	مرا در زلفت افزون می طپد دل
چو آن ماهی که بیرون افتد ز آب	ز بزم وصل بیرون می طپد دل

نخستین جنبش آمد جنبش عشق — حریفان را نہ اکنون می طپد دل

پی تسکین جامی بوسۂ بخش
کہ امروزش دگرگون می طپد دل

شتر ہا نا مبند امروز محمل — مرا یارے چنین مپسند بر دل
نمیشاید کنون بار سفر بست — کہ شد راہ از سرشک عاشقان گل
نہ پای رفتن و نہ رای بودن — مبادا کار کس زین گونہ مشکل
حبیبی راحل و القلب ہایم — و روحے ذاہب والدمع سائل
تن از ہمراہی او ماند محروم — ولی جان میرود منزل بمنزل
الا ای باد شبگیرے گذر کن — علی تلک المنازل والمراحل
بگو با دلبر محمل نشینم — کہ ای نوشین لب شیرین شمائل
ز رنج رہ مبادت ہیچ آسیب — بکامت ہرچہ خواہی باد حاصل
ہنوزم قبلۂ جان صورت تست — بصورت گرچہ رفتی از مقابل
سحرگہ چون شود عزم رحیلت — مباش از نالۂ شبگیر غافل
بیا کہ درد و غم ہستم فتادہ — بخاک و خون چو مرغ نیم بسمل

تو می نوشی بطرف دشت و جامی
بکنج محنت و غم زہر قاتل

برون آ از نقاب غنچہ ای گل — کہ از شوق جمالت سوخت بلبل

چو گردد موعد دیدار نزدیک   نیاید دیگر از عاشق تحمل
بگشت باغ رفتم تا برآرم   دمی چون لاله خوش با ساغر مل
من از شوق تو کی یابد خندان   که شد پر خون ز اشکم دامن گل
ز بس نالیدن از فریاد مرغان   ز اطراف چمن افتاده غلغل
جدا زان سرو قد و سنبل زلف   ندیدم قد سرو و زلف سنبل

چو مطرب لب ببست از نظم جامی
برآمد از صراحی بانگ قلقل

زد شیخ شهر طعنه بر اسرار اهل دل   المرء لا یزال عدوٌ لما جهل
تکفیر کرد پیر مغان را دگر برد   بوے ز کفر او شود از دین خود خجل
محضر بخون اهل صفا میزند رقم   این رقعه بر جهالت او بس بود سجل
آئین صدق و رسم مودت نه کار اوست   از طبع منحرف مطلب فکر معتدل
ساقی بیا که ذکر کدورت کدورتست   تا هست مهل باده صافی ز کف مهل
آن جام مے بیار که از لوح اعتبار   سازد غبار هستی موهوم مضمحل
باشد که مرتفع شود از آفتاب مے   آثار ظلمتی که نماید ز مد ظل
جامی ببزم پیر مغان بار خواست دوش   نگسسته دل هنوز ز پیوند آب و گل

مستی زد این ترانه بآواز چنگ و دف
یا طالب الوصول تجرد لکی تصل

میرسی خندان و میگوئی بپایم چشم مال	چشم مے مالم مبادا این خواب باشد یا خیال
از ملال ہجر تو شد چشم خونبار م چو جوے	بر لب این جو دمی بنشین پیٔ دفع ملال
پیش روئیت خط لب گوئی ز تاب آفتاب	سبزه پوشان پا فرو کردند در آب زلال
کرده ام در ره نشان پای تو محو از سجود	سر نمی یارم بر آوردن دگر زین انفعال
چون شوم از حرف سودا ے تو خالی کان دو زلف	نقش بسته در سوادِ دیدۂ من چون دوال
شمع مجلس خواست وش آتش زدن پروانه را	ساخت آتشگیرۂ آن شعله مسکین پر و بال

جامی از شیرین لبان دارد سوال بوسۂ
لعل نوشین تو میداند جواب این سوال

آمدی سوی من از اشک خودم مانده خجل	که بره پای تو چون سرد شد آلوده به گل
خوان شد از رشک کلم دل بنشیں پیش دو چشم	که بشویم کلت از پای سخو نا بۂ دل
میل سوئ مژه ام میکنی آرے باشد	طبع ارباب کرم جانب سائل مائل
جاه و تمکین ترا ہیچ گزندے مرساد	چون بسر وقت گدایان گذری مستعجل
جان از آن پا کہ آمد کہ بگیرد گرد ے	دامنش را چو کند در تن خاکی منزل
اینقدر لطف بس از جانب لیلی که گہی	بسر تربت مجنون گذارند محمل

تا غلام تو شد ای خسرو خوبان جامی
قاضی عشق بآزادی او بست سجل

ساقیا زین ہنر و فضل ملو لیم ملول	ساغرے وه کہ بشوئیم ز دل نقش فضول

مشکل عشق چو حل می نشود چند نهیم … گوش ادراک بر افسانهٔ اوهام عقول
سحر از کوی خرابات برآمد مستی … لائح از ناصیه اش پرتوِ انوار قبول
گفتمش عاشق درمانده چه تدبیر کند … که کشد رخت ارادت بمقامات وصول
گفت این مسئله از پیر مغان پرس که اوست … واقف جمله مراتب چه فروع و چه اصول
در رهِ حشمت او خاک شود همت خواه … تا شود غایت مامول تو مقرون بحصول

شیخ شهرت طلب و مسند شیخ الاسلامی
جامی و زاویهٔ نیستی و کنج خمول

زد ز غنچه باد دیگر خیمه بر گلزار گل … داد مستان را بعشرت گاه مستان تار گل
غنچه هر برگِ طرب کز شوکت دی می نهفت … کرد با باد بهاری یک بیک اظهار گل
بگسل از دامان مطرب چنگ کز مرغان باغ … بر سر هر شاخ دارد مطرب طیار گل
غنچه را خون شد دل از کم عمری گل طرفه رنگ … میکند زان خون دل گلگونهٔ رخسار گل
ز آب صافی شد تنی شاخ گل پرکار دار … شکلهای مستدیر انگیخت زان پرکار گل
زامتداد جو بطومار مجدول ماند آب … گل درون جو بود یا چهرهٔ طومار گل
راست بازاریست پنداری چمن کز رنگ و بوی … شد دران بازار هم صبّاغ و هم عطّار گل
در شمائل مانده در باغ زمرد گون زباد … همچو چتر لعل سلطان فلک مقدار گل

خامهٔ جامی که شد در وصف گل چون خار تیز
خاست زان صد معنی رنگین چنان کز خار گل

من دلخسته هردم بهر آن نازک بدن میرم
که از رنگ قبا گاهی ز بوی پیرهن میرم

چو سایه از سرم برداشت آن سرو روان باری
روم بر یاد او در سایهٔ سرو چمن میرم

شهید عشق را جز من کسی ماتم نمیدارد
که خواهد ماتم من داشتن روزی که من میرم

گر از پیراهنش یک رشته پیوند کفن بینم
زنم پیراهن جان چاک و از ذوق کفن میرم

چنین کز تیشهٔ غم سینه ام صد پاره شد آخر
از آن شیرین دهان با داغ و درد کوهکن میرم

روا ای همدم تو در بزم طرب با دوستان خوش زی
مرا بگذار تا تنها درین بیت الحزن میرم

یکی دم نگسلد جامی دلم زان شوخ عاشق کش
عجب گر با چنین دل من بمرگ خویشتن میرم

از هر که نامت ای بت غماز بشنوم
خواهم که باز گوید تا باز بشنوم

صد ره حکایت تو بپایان اگر رسد
خواهم که بار دیگر از آغاز بشنوم

تعلیم غمزهٔ تو بود هر کجا که من
قانون سحر و قاعدهٔ ناز بشنوم

صد بانگ ارغنون ندهد ذوق آنچنان
کاواز سم اسپ تو در تاز بشنوم

هر شب بپای روزن و بام تو جا کنم
باشد که چون سخن کنی آواز بشنوم

خواهم بنرد عشق تو نقد دو کون باخت
تا کی فسون عقل دغا باز بشنوم

هر صبحدم ز شوق قدت سوی بوستان
آیم حدیث سرو سرافراز بشنوم

جامی نهفته دار غمش در درون جان
مپسند که زبان کس این راز بشنوم

ز زلف تو رگی با جان خود پیوسته می بینم
ولی سررشته امید از و بگسسته می بینم

قدم لام است و بالایت الف زان دوست میدارم
بلا را کاندران لام و الف پیوسته می بینم

بسینه زخم تیغت تا فراهم آمد از مرهم
در شادی و راحت بر دل و جان بسته می بینم

چنان شد گرم رو گلگون اشک امشب که پیش او
براق برق سیر آه را آهسته مے بینم

بیا ای مرهم راحت که از شمع فراق تو
جگرها چاک و دلها ریش و جانها خسته می بینم

کجا جستن توانی جامی از شوخی که زلفش را
کمند گردن مردان از خود رسته می بینم

بناخن سینهٔ خود می خراشم
ز دل جز حرف عشقت می تراشم

بسی گم نام تر بودم ز ذره
بدینسان مهر رویت ساخت فاشم

نباشد عیش من جز یاد آن روے
ببین ای پند گو حسن معاشم

دو عالم گفتی از درژندهٔ فقر
چنین ارزان منه نرخ قماشم

ز دیده کرده ام پر دامن از دُر
بیا تا قدم هاے تو پاشم

فتد در ساکنان سدره هر صبح
خروش از نالهای دل خراشم

مرا گفتی سگ من باش جامی
سگ تو گر نباشم پس چه باشم

ندارم وقت گل طاقت که بی روی تو گل بینم
همه دامان گل چینند و من دامان ز گل چینم

نشسته دوستان در پای هر گل من هوس دارم
که در پای گلی بنشانمت پیش تو بنشینم

همیرویم بمژگان راه تو باشد هوا خواهی
پس از خواب اجل زین خاک سازد خشت بالینم

زکات حسن خود گویند می بخشی بمسکینان
ببخشا اند کی جانا که من بسیار مسکینم

چو مرغ نیم بسمل مے طپم از شوق تیغ تو
خدا را دست رحمت بر کشا از بهر تسکینم

مرا جز عشق و قلاشی و رسوائی نمی باید
رو ای ناصح تو می باش انچه میخواهی که من آنم

مگو شرح سرشک خود مکن در هر غزل جامی
کزین خونابه دزدد رنگ معینها ی رنگینم

هر زمانت پیش چشم خود تخیل میکنم
یک بیک اسرار حسنت را تامل میکنم

چون بدین خوبی که هستی نقش می بندم ترا
میشوم حیران که بی تو چون تحمل میکنم

نام تو گفتن نیارم فاش مقصودم توئی
گر حدیث سرو یا افسانهٔ گل میکنم

چون زنی تیغم که جان ده بهر تیغ دیگرست
نی برای جان اگر ناگه تعلل میکنم

میروم دامن کشان و با دلی پُر از شراب
در صف دُردی کشان عرض تجمل میکنم

سرّ عشق از دفتر گل خواندم و دستو نیست
فهم این معنی ز گفت و گوی بلبل میکنم

گفتمش جامی اسیر تست گفتا لاجرم
یک بهر طعن بد خویان تغافل میکنم

ای دل ز دست برده بمشکین خط تو دم
یکبار یاد کن بدو انگشت کاغذم

جمعیت من از تو شتنے شود اگر
روزے کنے عزیز بیک لفظ مفردم

کردم بسر چو خامه جهان را ز دست تو
گر خط دلکش تو نسازد مقیدم

تشدیدوار اگرچه نهی آره ام بفرق / یابی در اتحاد چو حرف مشدّدم
ششتم کتاب عشق بتدبیر عقل و باز / خط تو می برد بسر درس ابجدم
دل از ره خیال زند نقب اگرچه بخت / دیوار گرد سوی تو راه شد آمدم

جامی بعشق کوش که این شیوهٔ قدیم
تجدید یافت از سخنانِ مجدّدم

نادیده رخت عمری سودای تو ورزیدم / فارغ ز تو چون باشم اکنون که رخت دیدم
تا ساخت مرا در دل مهر رخ تو منزل / دل از همه برکندم مهر از همه ببریدم
هر جا که ببزم می برخاست نوای نی / دمساز شدم با دی از شوق تو نالیدم
هر خار غمی کز دل خواهم کشم ای گلرخ / زان خار کنم سوزن کز خاک درت چیدم
از ضعف شدم موی نگذشت دمی بر من / کز آتش عشق تو بر خویش نپیچیدم
تو کعبهٔ مقصودی عیبی نبود بر من / گرد تو آوردم یا گرد تو گردیدم

ذوقی دگرست انبار اشعار ترا جامی
هرگز زنی کلکت این زمزمه نشنیدم

نام آن ماه ندانم زکه نامش پرسم / در دلم ساخت مقام از که مقامش پرسم
صد سخن بر سر راهش کنم اندیشه ولی / چون رسم هیچ ندانم ز کدامش پرسم
برد پرسش و پیغام منش پیک صبا / ای خوش آن روز که بی پیک و پیامش پرسم
هرگز آن سرو چو سویم نخرامید بلطف / روم از سرو چمن لطف خرامش پرسم

ده بدان دانهٔ خال از بزم کاش دهد	دست کز خال دل مانده بدامش پرسم

کند آغاز سخن زان لب میگون جامی
من مخمور چه وصف می وجامش پرسم

یادی که گذارش بسر کوی تو یابم	جان باد فدایش که از او بوی تو یابم
خاکم بره هر که گذر سوی تو یابد	چون نیست ره آنکه گذر سوی تو یابم
زیر قدمت باد سرم چون ندهد دست	کش بالش راحت سر زانوی تو یابم
جز ضربت تیغ ستم و تیر جفا نیست	کامی که من از ساعد و بازوی تو یابم
خواهم کنم از رشتهٔ جان بند قبایت	تا دم بدمش بسته بپهلوی تو یابم
فیضی که بدل میرسد از سدره و طوبی	در سایهٔ سرو قد دلجوی تو یابم

جامی نبرد سجده دگر جانب محراب
زینسان که دلش مائل ابروی تو یابم

هر جا که کنم خانه همجا نه ترا یابم	هرگز نروم جائی تو کاشانه ترا یابم
گر خواب کنم شبها در خانه روم تنها	در خواب ترا بینم در خانه ترا یابم
در بزم قدح نوشان در چشم وفا کوشان	معشوقه ترا دانم جانانه ترا یابم
در صحبت هر جمعی کافروخته شد شمعی	گرد سر او گردان پروانه ترا یابم
گر جانب میخانه آیم پی پیمانه	در دست می آشامان پیمانه ترا یابم
از سر بکشم خرقه در بحر شوم غرقه	در هر صدفی پنهان دردانه ترا یابم

از خود بگسل جامی میزن در کم نامے
کاندر تتق عزت بیگانہ ترا یابم

اگرچہ پارہ شد از غم ہزار پارہ دلم
گرفت خود بفراق تو پارہ پارہ دلم

چو شد بخون جگر بستہ روزن دیدہ
زچاک سینہ رخت را کند نظارہ دلم

ستارہ ایست سرشکم کہ در شب ہجران
برد بشہر عدم راہ ازان ستارہ دلم

بدور ساغر لعلت درست کے ماند
اگر بود چہ دلت فی المثل زخارہ دلم

ہوای وصل تو باز آردش اگر صد بار
جہد ز آتش عشق تو چون شرارہ دلم

اگر شمار اسیران زلف خویش کنی
مباد آنکہ بیاید دران شمارہ دلم

مگو کہ قطرۂ خون در کنار جامی نیست
چو دیدہ موج زد افتاد بر کنارہ دلم

ہر صبح خروشی ز دل تنگ بر آریم
فریاد ز مرغان شباہنگ بر آریم

ساقی گل ما را بزن از جام می آبی
تا روز نہ نام و در ننگ بر آریم

مستی و خموشی نسزد مطرب ما کو
تا شور و فغانے ز نی و چنگ بر آریم

چون صلح کنان برصف یاران فگنی تیر
ما بر سر پیکان تو صد جنگ بر آریم

ما آئنہ طلعت یاریم نشاید
کز ہمدمی تیرہ دلان رنگ بر آریم

فرہاد و شانیم کہ گر قیمت لعلت
صد گوہر کانے بود از سنگ بر آریم

جامی سوی میخانہ کش این جامہ ازرق
باشد کہ بآب می گلرنگ بر آریم

منزل نکرده دل هنوز اندر حریم سینه ام
عشق تو در دل داشت جا من عاشق دیرینه ام

وقت خطیب شهر ما خوش کو برغم محتسب
یکسر برد تا پای خم از مسجد آدینه ام

از بسکه جرعه بر سرم ریزند مستان نیست
هست از پلاس میکده آلوده تر پشمینه ام

در گریه غم آمد سپرد از شوق لعلت سینه پر
صد گنج گوهر ریختم خالی نشد گنجینه ام

جامی نه بیند چشم جان جز عکس ساقی ازل
تا داد پیر می فروش از جام می آئینه ام

نیست چون او یار ترکی گو دلی ما زنده ام
چشم ترک وصل ترکی گوهی او را بنده ام.

ریزم از شیرین زبانی در سخن شکر ولی
پیش آن لب از زبان خویشتن شرمنده ام

نیست این شکل هلالی زخم ناخن بر تنم
نقش لعل تو سنش بر سینه خود کنده ام

خلقی افگنده سپر از سهم تیر او و من
تا نگردد مانع تیرش سپر افگنده ام

گر دهد دستم که یابم دولت پابوس او
باشد این سهم از دلیل دولت پاینده ام

آتش شوقم ز آب دیده افزون میشود
ده که می آید چو ابر از گریه مستو خنده ام

یارا اگر بگسست جامی کسوت فقرم حرام
گر بود یک بخیه بی پیوند او بر ژنده ام

چون دور از آن لعل میگون خورم
حریفان می لعل و من خون خورم

شد ناتوان از غمش دین زمان
خورم غم که دیگر غمش چون خورم

چو من سرخوش از جام عشقم چرا
می عشرت از خم گردون خورم

اگر مست لیلی شوم دور نیست
چو من باده از جام مجنون خورم

گل آمد بکف جام جامی چه عیب
که در پای گل جام گلگون خورم

بسکه شبها دور از آن گل خاک بر سر میکنم
همچو سبزه صبحدم از خاک سر بر میکنم

در چمن می افتم از شوق رخش در پای گل
دامن گل را ز خوناب جگر تر میکنم

چون نمی بینم قدش را در چمن با یاد او
میروم نظاره سرو و صنوبر میکنم

بسته ام با آنکه ز اهل ملتم دل در بتان
گرچه از خیل خلیلم کار آزر میکنم

درد عشقت ساخت روی خاکساران را چو زر
یعنی اکسیر وجودم خاک را زر میکنم

چون تو پیش آئی زبان را قوت تقریر نیست
گرچه هر دم صد سخن با خود مقرر میکنم

میدهی عشوه که جامی خاصه من زان تو ام
سادگی بین کاین فسون را از تو باور میکنم

بر سر کوی بتان بس بود این مرتبه ام
که نهادند لقب دُردکش مصطبه ام

گر کند همدمت ای ماه مرا کوکب بخت
شاه سیاره خجالت برد از کوکبه ام

من چو زر پاک عیارم بود غایت کم زن
هر دم از سنگ جفا بر محک تجربه ام

کس نه بیند از این روز خوش ار ز آنکه کند
بر همه خلق جهان بخش غم یک شبه ام

جامی از بخت سیه نیست جز اینم هوسی
که کشد پهلوی آن دانه دُر چون شبنم

زهی قدت نهالِ گلشنِ چشم | مه رویت چراغِ روشنِ چشم
خراب آباد دل مردم نشین نیست | فرود آی ای پری در مسکنِ چشم
ز خون دل چنان پر شد درونم | که میریزد برون از روزنِ چشم
ز کویت هر خس و خاری که چینم | فشانم چون مژه پیراهنِ چشم
ز گریه تا بگردن غرق خونم | چه میرم خون من در گردنِ چشم
بیک غمزه کنی صد شیر دل را | شکارِ آهوی شیر افگنِ چشم

چو گردد در فشان لعل تو جامی
ز لعل و در کند پر دامنِ چشم

جدا ز لاله رخ خود بهار را چه کنم | هزار داغ بدل لاله زار را چه کنم
ز خون دیده کنارم پرست بی لب یار | کنار دشت و لب جویبار را چه کنم
گرفتم آنکه کنم دیده را بگل مشغول | درون جان و دل این خار خار را چه کنم
بطوف باغ غم روز را برم بیرون | بلا و محنت شبهای تار را چه کنم
غبارے از ره آن مشکبو غزال رسید | بجز عبیر کفن آن غبار را چه کنم
شگاف سینه توانم که بندم از مرهم | تراوش مژه اشکبار را چه کنم

ملولم از دو جهان بی جمال او جامی
چو یار نیست بدست این دیار را چه کنم

هردم ز تو بر سینه صد داغ جفا خواهم | با درد تو خو دارم حاشا که دوا خواهم

هر کس هوای دل دارد ز تو مقصودی ای جمله طفیل تو من از تو ترا خواهم

نتوان بمژه رفتن از رهگذرت گردی آن به که من این سرمه از باد صبا خواهم

نبود چو رقیبانم در حوصله پیوندت لیک از تو رقیبان را چون خویش جدا خواهم

دی از تو وفا جستم دادی بجفا وعده باز آمده ام امروز کان وعده وفا خواهم

دستم بسر سروت چون می نرسد خود را در راه تو چون سایه افتاده ز پا خواهم

گفتی که مرا خواهی از خیل بتان جامی چشمیست مرا آخر غیر از تو کرا خواهم

گهر کز وصف آن لبهای شکر خند میریزم ز گوهر بلکه شکر میفشانم قند میریزم

دلم دریای خون آمد برویش چشم من کشتی کش از ته می تراود خون دل هر چند میریزم

نمی آید چو تو هر چند کاندر قالب فکرت ز جان مانند تو صد شکل بی مانند میریزم

همه خوبان مرا فرزند و من آن مهربان پیرم که نقد جان و دل در پای هر فرزند میریزم

بخون پیوند باید هر چه برد چون تو ببریدی ز دل خون بهر محکم کردن پیوند میریزم

مده دردسرم ای پندگو کز آب و خاک من گیاه عشق میروید چو تخم پند میریزم

چو نخل خامه جنبش یافت دستی برفشان جامی که نزل خوان مشتاقان حاجتمند میریزم

عشق بکشور وفا داد نوید شاهیم نوبت شاهیم بزد ناله صبحگاهیم

گر بفراغت از توام طعن گنه زند کسی چهره بخون نگار بس حجت بی گناهیم

جز تو نخواهم از جهان آرزوی دگر دلی — خواهش من چه فائده چون تو همی نخواهیم

دعوی مهر اگر کنی روشنم از کجا شود — دل چو بصدق این سخن می ندهد گواهیم

تو شهی و بتان سپه سر چه کشم ز بند شه — من که برقعهٔ وفا بندهٔ هر سپاهیم

حرفی اگر زند رقم حال درون خون شده — از سر خامه خون چکد سرخ شود سیاهیم

لابه کنی که جامی از تاب غم چگونه
تاب غم تو فی المثل تا به و من چو ماهیم

من آن نیم که زبان را بهرزه آلایم — بمدح و ذم چسان نوک خامه فرسایم

حدیث سفله خزف عقد گوهرست سخن — زهی شبه که من این را بدان بیارایم

بر اثر خائیم از دست رفت مایهٔ عمر — کنون ز حسرت آن پشت دست میخایم

ز شعر شعر کزین پیش یافتم امروز — جز آب دیده و خون جگر بیالایم

فضای ملک سخن گرچه قاف تا قافست — ز فکر قافیه هر لحظه تنگ مے آیم

سخن چه یاد من از فاعلات مفعولست — دراع کرده شب و روز باد پیمایم

سحر بناطقه گفتم که ای برغم حسود — یکادگاه سخن گشته کار فرمایم

کشم بطبع سخن سنج رنج رخصت دهر — که سر بجیب خموشی کشم بیاسایم

جواب داد که جامی تو گنج اسراری
روا مدار کزین گنج قفل بگشایم

وقت آن شد که ره دیر مغان برگیرم — سبحه از کف بنهم رطل گران برگیرم

میرود عمر گرانمایه بکوشم یک چند — مایهٔ دولت ازین گنج روان بر گیرم
رسم مستی که حجابست میان من و دوست — بمددگاری ساقی ز میان بر گیرم
هرچه اطلاق توان کرد بران رسم وجود — دست ازان باز کشم خاطر ازان بر گیرم
هیچ ناگفته بمهر تو شدم شهرهٔ شهر — آه اگر مهر خموشی ز زبان بر گیرم
میخورم خون دل از جام غم آن روز مباد — کز من این ساغر عشرت ز دهان بر گیرم

جامی از جملهٔ جهان دل ببرد شاهد عشق
گر نقابش بسر انگشت بیان بر گیرم

نیایم سوی تو هرچند سوزد شوق دیدارم — که با اغیار همدم دیدنت را طاقت نمی آرم
ترا گر در حق یاران فتد اندیشهٔ قتلم — بحق دوستی یارا که با آن نیز هم یارم
ز شوق آن لب شیرین ز دیده تا سحر هر شب — عقیق تاب میریزم سرشک لعل می بارم
ازان لب نیم جانی عاریت دارم بیا جانا — نه لب بر لبم کان عاریت را با تو بسپارم
مکوش ای عقل در اصلاح کار من که من زین پس — ز سودای پری رویی سر دیوانگی دارم
همی بینم ببستان سرو قد تست میگویم — همی تابد ز گردون ماه در روی تست پندارم

سوی خود خواندم از کوی تو دل را گفت رو جامی
کز من اینجا بدام عشق بدخویی گرفتارم

ز فرقت تو چگویم چه ناتوان شده ام — ز قحط آب چمن چون شود چنان شده ام
زمان وصل تو چون زد همچو برق گذشت — ز نوک هر مژه من ابر خون فشان شده ام

ز بسکه گشته ام از فکر آن میان باریک
ز چشم مردم باریک بین نهان شده ام

سموم هجر توام پی بر استخوان نگذاشت
پی سگان درت مشت استخوان شده ام

بر آستان تو کامد سریر عزت من
بر آستان که کم از خاک آستان شده ام

طفیل خیل سگانم تفقدی می کن
بگوی تو دو سه روزی که میهمان شده ام

مگو که پیر شدی ترک عشق گو جامی
که من بعشق تو پیرانه سر جوان شده ام

خیر مقدم عیسی نفسی داد نسیم
که توان کرد بخاکِ قدمش جان تسلیم

تا شد آن ماه مسافر ز سر عشرت و ناز
ما بصد حسرت و درد ایم درین شهر مقیم

یار را با من دلخسته قدیمی عهدیست
آه اگر یار فراموش کند عهد قدیم

رخ پر اشک من و خاک درت آری هست
بر سر کوی تو با خاک برابر زر و سیم

غنچه را چکنم وصف که در خوبی و لطف
هست با کوی زنخدان تو سیبی بدو نیم

دست بردم که کشم زلف چو شعر سیهش
گفت جامی مکش افزون قدم از حد گلیم

زار می نالم و کس نیست که گوید حالم
پیش آن ماه که از دوری او می نالم

غنچه گو ناز مکن هر دم و گل نیز که من
بلبل باغ توام از همه فارغ بالم

هست هر برگ گلی بی تو مرا داغ دلی
وه که باغ و چمن آتشکده شد امسالم

آن دو رخ در نظر از موی میان هیچ مگو
زانکه این نکته دقیق و من مسکین لالم

قرعهٔ وصل زدم یار ز رخ پرده فگند
للہ الحمد کہ بس خوب بر آمد فالم

لطف او گفت مکیش بندهٔ مائی جامی
رفت بر چرخ برین کوکبهٔ اقبالم

از چشم خوابناک تو بے خواب ماندہ ایم
وز جعد تابدار تو بیتاب ماندہ ایم

تا دیدہ ایم گوشۂ محراب ابرویت
چون عابدان بگوشۂ محراب ماندہ ایم

بر چون دہد نہال امید این چنین کہ ما
از جویبار لطف تو بے آب ماندہ ایم

ہر جا کشیدہ ایم ز دل آہ آتشین
صد داغ ازان بسینۂ احباب ماندہ ایم

گر چشم ما ز گریہ چو دریا شود چہ عیب
زینسان کہ دور از ان گل سیراب ماندہ ایم

پہلو کہ ماندہ ایم دران کو بنجار و خس
گوئی بچار بالش سنجاب ماندہ ایم

جامی حدیث خرقہ و سجادہ تا بکے
ما ہر چہ بود رہن مے ناب ماندہ ایم

جان داغ تو دارد و جگر غرقہ بخون ہم
تاراج غمت شدہ دل و دین صبر و سکون ہم

بس عشق کہ آن کم شد و بس حسن کہ آن کاست
عشق من و حسن تو ہمان بلکہ فزون ہم

گر شکل دلا دیزہ تو انیست بسا کس
در قید بلا افتد و زنجیر جنون ہم

انگیخت سپہ اشک و برافراخت علم آہ
شد ملک غمت ملکت بیرون و درون ہم

عمریست کہ خواہند وبال من بد روزنہ
آن ماہ بلند اختر و این بخت نگون ہم

آن جادوے جانہا نہ چنان برد جامی
کش چارہ توان کرد تعویذ و فسون ہم

شدم دیوانه و آن طفل پری پیکر زند سنگم
کنون زین غصه چون دیوانگان با خویش در جنگم

ردای شادی خدا را جانب ارباب عشرت شو
که نبود جای جز غمهای او را در دل تنگم

نخواهم جز قیامت خواستن چون کوهکن ز نیسان
که از دست دل سخت تو آید پای در سنگم

دو رنگی میکند رخسار زرد و اشک سرخ من
دلی من همچنان در دعوی عشق تو یکرنگم

چو چنگ از هر رگم صد نغمهٔ عشرت فرا خیزد
اگر بخت افگند سر رشتهٔ وصل تو در چنگم

کشیدم همچو عود از چنگ غم صد گوشمال اما
شد از هر گوشمالی تیزتر سوز تو آهنگم

مده پندم ای ناصح که جامی نیکنامی جو
که من بدنام عشقم آید از نام نکو ننگم

بعارض تو ز ماه تمام چون گویم
بلعل تو ز می لعل فام چون گویم

لبت گهی که در آید بشکر افشانی
حدیث طوطی شیرین کلام چون گویم

جفای تو همه وقتی رسد نمیدانم
که شکر این کرم مستدام چون گویم

خوش آن زمان که ترا بینم و ز حیرانی
چنان شوم که ندانم سلام چون گویم

شراب را که بهر جا حرام میدارند
اگر ز دست تو باشد حرام چون گویم

چو جامی از هوست می پرست شد بادا
بجز حکایت صهبا و جام چون گویم

مانده ام از یار دور و زنده ام
زین گنه تا زنده ام شرمنده ام

برده ام لاغر تنی پیش رقیب
استخوانی پیش سگ افگنده ام

بندگان داری سگان هم نیز و من
بندگان را سگ سگان را بنده ام

تا چشیدم لذت غمهاے تو
آید از شادی عالم خنده ام

بر نیارم کند از آن لب بوسهٔ
گرچه عمرے در طلب جان کنده ام

ز اطلس شاهی اگر عورم چه عار
خلعت من بس لباس ژنده ام

گفتهٔ جامی نمی ارزد بهیچ
هر چه میگوئی بدان ارزنده ام

اگر بکوی تو یکشب سری بخشت نهم
سرم مباد اگر پاے در بهشت نهم

ز فرش سندس و استبرقم نیاید یاد
چو تن بباد تو بر خاک و سر بخشت نهم

ز وضع زهد نیابم نسیم خیر آن به
که نقد صومعه بر آتش کنشت نهم

کجا بکعبهٔ مقصود ره توانم برد
چو گام سعی نه بر وفق سرنوشت نهم

ز لوح ساده توان خواند سر خط خوبان
چرا بصفحهٔ دل حرف خوب و زشت نهم

ز کشت زار جهانم بس این که مجلس عیش
بپای سرو و لب جوی و طرف کشت نهم

ز دست رفت سر رشتهٔ وفا جامی
عنان چه در کف یار جفا سرشت نهم

چند روزی میبرد بخت بد از کوی توام
یا ز قلاب میکشد سوئے توام

دور از این در هم منت گویم دعا هم جان و دل
هر کجا هستم بجان و دل دعاگوئے توام

سوی خود میخوانیم چون آمدم میرانیم
می ندانم چون کنم درماندهٔ خوئے توام

بگذرد زین سقف زنگاری مرا ایوانِ عیش | باز اگر افتد نظر بر طاق ابروی توام
رخ نهفتی تا بمیرم بی تو من خود زیستم | زین کنند تا زنده ام شرمنده روئی توام
در چمن گشتم لبی چون آب نامد در کنار | تازه سروی چون نهال قد دلجوئی توام

خون جامی گر بریزی آن بود لطفی عظیم
لیک می آید دریغ از دست و بازوئی توام

تنگدل مانده بفکر دهن تنگ توام | سنگ بر سینه زنان از دل چو سنگ توام
گر شدم لاله صفت غرقه بخون عیب مکن | که بدین گونه ز شوق رخ گلرنگ توام
گاه جنگ آشتی و آشتیت خون ریز است | کشتهٔ آشتی و سوختهٔ جنگ توام
منم آن بلبل شوریده که از گلشن قدس | روی در باغ جهان کرده بآهنگ توام
داشتم حسن عنایت ز رخش چشم ولی | تنگی عیش رسید از دهن تنگ توام
ز خط آن چهره مبارای که صد گونه صفا | میدهد روی ز آئینهٔ بی زنگ توام

تا رخنگی شدم از ضعف چو جامی هنوز
نیست ممکن که خلاصی بود از چنگ توام

هردم از تیرت فتادی بر دلم | صد در رحمت کشادی بر دلم
چون فروغ آفتاب از هر درے | پرتو رویت فتادی بر دلم
سر حسنت راکه بودے آئینه | گر نه خود را جلوه دادی بر دلم
دل بغریاد آمدی از دست تو | گر نه من دستی نهادی بر دلم

سینه از غم چاک شد خیز ای رقیب — تا خورد یک لحظه یادی بر دلم
دیده عمداً الستم از خوبان دلی — نیست چندان اعتمادی بر دلم

تا مراد من چو جامی یاد تست
شد فراموش هر مرادی بر دلم

من غائبانه عاشق آن روی مهوشم — بی منت نظر بخیالی ازو خوشم
شوق تو شد فزون تماشای سرو و گل — بالا گرفت ازین خس و خاشاک آتشم
عشق میکنم بیاد لب لعل دلکشست — گر جام دور میرسد و باده بی غشم
وصلت بهیچ نقش میسر نه شد مرا — صد بار چهره گرچه بخون شد منقشم
چشم امل بچشمهٔ کوثر چرا نهم — از جام نیم خورد تو گر جرعهٔ چشم
جامی ز در و گوهر اگر جیب من تهیست — حاشا که فکر بیهده دارد مشوشم

این بس مرا که شد صدف درّ شاهوار
گوش زمانه از گهر نظم درکشم

عمریست که دل بمهر و وفای تو بسته ایم — پیوند با تو کرده و از خود گسسته ایم
زهاد و خلد سیه واد باش و عیش نقد — ما خود بدولت غمت از هر دو رسته ایم
مارا چه در حریم وصال تو راه نیست — دل پر امید بر سر راهی نشسته ایم
با خود خیال آرزوی بسته هر کسی — ما دیده از دو عالم و دل در تو بسته ایم
گفته شکسته دل جامی بعشوه گفت — آخر چه شد نه جام مرصع شکسته ایم

شب تا بسحر گرد سر کوی تو پویم
با آن در و دیوار غم و درد تو گویم

چون لاله اگر خاک شوم بی گل رویت
یا داغ تو یا رو گر از خاک برویم

حیف ست بخون دلم آلوده خدنگت
بر چشم تر انداز کش از گریه بشویم

تا روی تو دیدم منم و اشک دمادم
بنگر که چها میرسد از دیده برویم

پایم بربست سود و کنون در پئے آنم
کز دیده کنم پائے وز سر راه تو پویم

تا باد چمن نکهتی از پیرهنت یافت
بوے تو دمد هر گل و نسرین که ببویم

درد دل جامی شود افزون ز مداوا
این درد کرا گویم و درمان ز که جویم

من بندهٔ حقیر و تو سلطان محتشم
گر در غم تو زار بمیرم ترا چه غم

بر جانم از تو هر چه رسد جای منت ست
گر ناوک جفاست دگر خنجر ستم

سرگشتگان بادیه پیمائے عشق را
هجر تو ره نمود بسر منزل عدم

شد سینه ام شگاف شگاف از خدنگ آه
وز هر شگاف آتش دل میزند علم

روزے که مے نوشت قضا نامهٔ اجل
قتل مرا بتیغ جفاے تو زد رقم

عمریست جرعه خوار سفال سگان تست
جامی که آب خضر نخوردی ز جام جم

گر دهد بوے صحبت تو نسیم
نکنم یاد خلد و ذکر نعیم

چون منجم خط تو دید سترد
رقم مه ز صفحهٔ تقویم

چند پر سیم نقد گوهر وصل
گر گشائی بحرف میم دهان
همچو آب حیات اگر گذرے
منکر حشر را شود روشن

کرده از اشک آستین پر سیم
جو شد آب بقا ز چشمهٔ میم
بر سر خاک کشتگان قدیم
سر یحیی العظام دهی رمیم

جامی از خانقه بمیکده رفت
این بود مقتضای طبع سلیم

سینه شگافم هر سحر کاید صبا زان منزلم
چشمم ز خوبان خونفشان دل همدم آه و فغان
هستم ز مرغ بسته پر در دام زلفش بسته تر
زینسان که دیدم دم بدم زین چشم طوفان بارِ غم
تبود زبان گویا مرا از بهر ناله چون درا
جانم ز جانان نگسلد پیوند و پیمان نگسلد

باشد خورد زان رهگذر یک لحظه بادی بر دلم
طبع جفا جو همچنان باشد بر ایشان مائلم
بسم الله اینک تیغ اگر خواهد همین دم بسملم
مشکل رسد از لوح غم کشتی بسوی ساحلم
ای کاش ازین محنت سرا گردون بلندد محملم
تار رشتهٔ جان نگسلد دستِ ز دامان نگسلم

جامی صفت رفتم فرو در لای خم بی لعل او
دستی بمن ده ای سبو تا پا بر آید از گلم

من بی صبر و دل کان شکل زیبا هر زمان بینم
سوار شوخ من در صورت نازد من حیران
من بیدل که با خود حیف دارم همدمش دیدن

بلای جان شود هر دیدن و من همچنان بینم
کر آن پا در رکاب گاهی آن دستِ عنان بینم
کجا تاب آورم کش هر زمان با این و آن بینم

بکویش آن همه عاشق که دیدم هر کرا جویم
بجای او همین فرسوده مشتی استخوان بینم

پس از عمری ریاضت آنچه سالک را شود روشن
شد اکنون عمرها کز عارض خویش عیان بینم

نهاده بر کمان تیر از پی صید من مسکین
چو محرومان بحسرت جانب تیر و کمان بینم

کسان شبها بفکر عشرت و جامی درین سودا
که چون فردا کنم آن آفت جان را چه سان بینم

چشم منی و خانهٔ تو چشم خانه ام
حق القدوم تو گهر دانه دانه ام

چون مردمان خانهٔ چشمم میان آب
از بس که آب دیده گرفتست خانه ام

اکنون که زیر ران تو رام ست رخش حسن
مسکین نوازشی بسر تازیانه ام

خواب آورد فسانهٔ عجب قصه که برد
خواب طرب ز چشم حریفان فسانه ام

روزی که بر امید تو قالب کنم تهی
بالین بس است خشتی ازین آستانه ام

زآواز سیل چشم ترم دل همی طپد
رقص چنین اگر دهد آری ترانه ام

جامی منم که خسرو وقتم بملک عشق
منشور خسروی غزل عاشقانه ام

خواهم که دمی در قدم آن پسر افتم
رخ بر کف پایش نهم و بیخبر افتم

دیگر بنظاره نروم بر سر راهش
ترسم که شوم بیخود و در ره گذر افتم

هر چند بصد خواریم افتاده براهش
امروز مبادا که بجای دگر افتم

زین گونه که از دیده رود اشک دمادم
نبود عجب از غرقه بخون جگر افتم

شاید بترحم کند آن شوخ نگاهی
ای غمزه مددی کن که ازین زار ترافتم

جامی گر ازین گونه رود سیل سرشکت
چون خانهٔ گل زود ز بنیاد بر افتم

هر شب دم گرم از دل غمناک برآرم
وز تف جگر دود ز افلاک برآرم

تا کی ز غمت خاک بسر ریزم ازان روز
اندیشه همی کن که سر از خاک برآرم

بی روی تو با لاله و گل چون رهم از آه
بر شعله چه سان ره ز خاشاک برآرم

در گردن ار بخت بود دم طوق سعادت
روزی سر ازان حلقهٔ فتراک برآرم

آلوده بخون تیر تو حیف ست ندانم
تا چون ز دل زخمی خود پاک برآرم

صد جای بسوز دلبم از بوسهٔ پیکان
چون تیر ترا از جگر چاک برآرم

جامی صفتم غرق غم از یار شود بخت
رخت خود ازین موج خطرناک برآرم

هر شب بپاسبان تو جان در میان نهم
وانگه رخ نیاز بر آن آستان نهم

گفتی رخم ببین و بجان منتم بکش
فرمان برم بدیده و منت بجان نهم

پای مرا بقید وفا استوار کن
زان پیش کز جفای تو سر در جهان نهم

هر غم که یابم از تو بدل سازمش نهان
وانگه بران ز داغ تو مهر و نشان نهم

شبها ز شوق روی تو با چشم اشکبار
بنشینم و نظر به آسمان نهم

مپسند کز تو صید بود بهره مند و من
محروم دار چشم بر تیر و کمان نهم

جامی ز شیخ صومعه نگشود سرّ عشق
آن به که رو بخدمت پیر مغان نهم

تو شاه مسند حسنی و من گدای کمینم — مرا سعادت آن از کجا که با تو نشینم
سواد رفتی و سودم جبین براه تو چندان — که شد نشان سم اسپ و ماند نقش جبینم
اساس زهد شکستم ز نام و ننگ برستم — میان بمهر تو بستم کمر ببند بکینم
هر کجا گذرم دولت وصال تو جویم — بهر طرف گذرم جلوه جمال تو بینم
چو خاک روبی آن در دریغ داشتی از من — گذار تا خس و خار رهت بدیده بچینم

بتیغ بیم مفرما که خیز جامی ازین در
که عمرهاست درین آستانه بهر همینم

بمسجدی که خم ابروی ترا نگریم — نماز را بگذاریم و سجدهٔ تو بریم
اگر بکوی تو باشد مرا مجال گذر — بخاک پای تو که خلد و حور درگذریم
ترا چه هست بحال شکستگان نظری — بحال ما نگر که همه شکسته تریم
ز دست خضر چه سود آب زندگی ما را — اگر ز ساغر لعل تو جرعه نخوریم
باستخوانی اگر چند یاد ما نکنی — هزار شکر که بارے ازین سگان تریم
بمهر سیمبرانیم چهره کرده چو زر — نه همچو ساده دلان در هوای سیم و زریم

سگ تو دوش به جامی فغان کنان میگفت
خموش باش که از ناله‌ات بدرد سریم

گل شد حریم کویت از اشک لاله گونم — باشد هنوز تشنه خاک درت بخونم
از بار دل تن من باشد چه کوه در ته — در موج خیز گریه مشکل بود سکونم

زد از حباب خیمه گرد من آب دیده — من با تن کم از مو آن خیمه را ستونم
جا کم چو در دل افتد سوزن چه سود و رشته — کاین سوز و آن گداز از آتش درونم
گر تارهای مویم بر تن شود سلاسل — نتوان کشید بیرون از ورطه جنونم
ناصح چراغ عیشم شد کشته از دم تو — تا کی ز ترک خوبان بر سر دمی فسونم

می پرسیم که جامی با درد عشق چونی
من بیخودم چه دانم هم خود ببین که چونم

چه حسنست اینکه گر هردم رخت را در نظر بینم — هنوزم آرزو باشد که یکبار دگر بینم
چنین شوقی که من دارم چه تسکین یابم از ناگه — برون آیی و چون عمر عزیزت در گذر بینم
مگو در ماه و خور بین الله الله چون بود ممکن — که تو پیش نظر باشی و من در ماه و خور بینم
بتاریکی هجرانم مکش ای غم دمی دیگر — بود کز پرتو رخسارش این شب را سحر بینم
چه محرومم ز دیدارش بکوی او دمم باری — زمانی بهر خرسندی دران دیوار و در بینم
سر بالین ندارم لیک از بخت این قدر خواهم — که وقت جان سپردن آستانش زیر سر بینم

بکنج محنت و اندوه جامی جان دهد آخر
چنین کز درد هجران هر زمان حالش بتر بینم

بود آیا که من آن شکل همایون بینم — آن رخ فرخ و آن قامت موزون بینم
زیستن دور ز روی تو نه از طور وفاست — شرمسارم که دگر روی ترا چون بینم
تا گرفتست غمت ملک دل از خیل سرشک — هر شبی بر سپه خواب شبیخون بینم

بادا ز خنجر کین تو بصد پاره دلم
گر ز هر لحظه درد مهر تو افزون بینم

شربت وصل کرم کن که ز بیماری هجر
جامی سوخته را حال دگرگون بینم

دمی نگذرد که ز غمت خون نگریم
ز وصلت جدا مانده ام چون نگریم

نه بینم بطرف چمن سرو نازی
که از شوق آن قد موزون نگریم

نیارم گهی سوی لب جام باده
که بر یاد آن لعل میگون نگریم

ز لیلی مرا هیچگه یاد ناید
که بر محنت و درد مجنون نگریم

نه خون جگر ماند و نی آب دیده
نه از بی غمی وان که اکنون نگریم

نه بینم گهی گریه بازار جامی
که از دیده و دل برون خون نگریم

کی بود کی که ازین سوز درون باز رهم
یا ازین درد غم روز فزون باز رهم

چند طعن خرد ای عشق خدا را مددی
شاید از درد سر او بجنون باز رهم

فکر زلفش یقینا نرود از سر من
کاین نه ماریست که از وی بفسون باز رهم

این همه عشوه و دستان که ترا می بینم
نیکم یارب و از دست تو چون باز رهم

جامیا جرعه از جام فنا میخواهم
تا بدان شربت ازین خوردن خون باز رهم

هر شبی کز ماه مهر افروز خود یاد آورم
از فغان و ناله شهری را بفریاد آورم

شیوهٔ شیرین اگر آیینست کافی خوی راست
در جهان من نیز روزی رسم فرهاد آورم

من چو ان نتوانم کز اوّل مرغ دل دارم نگاه
کی توانم کاین زمان از دام صیاد آورم

خواهم از حسنت بگویم آشکارا نکته
مایهٔ عشرت سوی دلهای ناشاد آورم

باز گوید غیرت عشقت که جامی لب ببند
ورنه بر جانت ز غم صد تیغ بیداد آورم

شبها که داغ فرقت آن ماه می کشم
تا روز گریه میکنم و آه مے کشم

زان مرہ نمیکنم گله کاین محنت و بلا
از بخت تیره و دل گمراه مے کشم

جان می برم بتحفه گدایان دوست را
نقد حقیر در نظر شادی کشم

از عاشقی نصیب من این شد که روز و شب
جور رقیب و طعنهٔ بد خواه می کشم

جامی چو کاه شد تنم از ضعف و من هنوز
کوه غمت بقوت این کاه مے کشم

نه صبر آن که از خاک سر آن کوی برخیزم
نه روی آنکه بنشینم سگش را آب رو ریزم

چنان در مهر آن خورشید خو کردم بتنهائی
که گر دستم دهد از سایهٔ خود نیز بگریزم

هوس دارم که ریزد خون من امروز یا فردا
بهانه سازم آنرا دست و در دامانش آویزم

علاج خویش پرسیدم طبیب عشق را روزی
ز فکر عقبی و سودای دینی داد پرهیزم

نمیخواهم ز غیرش در جهان دنیا از آن هردم
ز سیلاب مژه چون نوح طوفانی بر انگیزم

چه فرهادم از آن در سینه باشد کوه درد و غم
کز آن شیرین دهان نبود میسر عیش پرویزم

گوئید ای نکو خواهان کزان بد خو بر جامی
معاذ الله اگر از وی ببرم با که آمیزم

ما بر صبوری و مهجوری و دوری ساختیم — بزم وصل دوست را با دیگران پرداختیم
نقد قلب ما نشد رائج ببازار وفا — تا چو زر در بوتهٔ غم صد رهش بگداختیم
قامت ما چنگ شد اندر سماع اهل درد — جز بمضراب غمت این چنگ را ننواختیم
هر دم آلاید بخون جامی خیالت را سرشک — گرچه صد بارش بدین جرم از نظر انداختیم
کوس دولت را بکوی نیکنامان زن که ما — بر سر بازار رسوائی علم افراختیم
تا بشطرنج نظر با آن دو رخ بردیم دست — در نخستین دست نقد دین و دل در باختیم

جامی از سلک سگانت در نمیرد سرشک
کای دریغا قدر یاران کهن نشناختیم

نه نامهٔ که در آنجا نشان نام تو یابم — نه رقعهٔ که در آن خط مشک فام تو یابم
سلامت من دلخسته در سلام تو باشد — زهی سعادت اگر دولت سلام تو یابم
بهر رقم که کشایم نظر ز صفحهٔ خاطر — همه سلام تو بینم همه پیام تو یابم
حجاب نامه و پیک از میانه رفت بدانسان — که در سلام تو خاصیت کلام تو یابم
چه دام بود که بر رخ نهادی از خط مشکین — که آهوان ختا را اسیر دام تو یابم
شمایلی که شنیدم بعمر خویش ز طوبی — همه معاینه در سرو خوش خرام تو یابم

ز شوق جام تو جامی همی نهم لقب خود — بدین وسیله مگر جرعهٔ ز جام تو یابم

نفس از درون و دیو ز بیرون زند رهم
از مکر این دو ره زن پر حیله چون رهم

دارم جهان جهان گنه ای شرم روی من
چو رو ازین جهان بجهان دگر نهم

افتاده ام بچاه هوا و هوس کراست
حبل هدایتی که بر آرد ازین چهم

جامه ز غم کبود کنم چون نمی رسد
جز نیل معصیت ز خم صبغة الله

با خلق لاف توبه و دل بر گنه مصر
کس پی نمی برد که بدین پایه گمرهم

گر بر دلم ز داغ ندامت علامتی ست
کو گریهٔ شبانه و آه سحر گهم

یاران دو اسپه عازم ملک یقین شدند
تا کی عنان عقل بدست گمان دهم

از من مپرس نکتهٔ عرفان که جاهلم
با من مگوی قصهٔ الوان که اکمهم

جامی مباش غافل ازان رازدان که گفت
از جملهٔ رازهای نهان تو آگهم

هر زمان گویم که از دل مهر او بیرون کنم
لیک با خود چون نمی آیم ندانم چون کنم

بو العجب کاری که خلقی در پی درمان من
من بفکر آنکه هر دم درد خود افزون کنم

جامی تکبیر و دعا خواهم ز لیلی قصه خواند
تا که از روزی گذر بر تربت مجنون کنم

خلق را در مجمر غم دل بسوزانم چو عود
ناله در چنگ فراقت گر بدین قانون کنم

کشتهٔ شد جامی ز هجر افسانهٔ وصلش چه سود
مرغ بسمل چون زید صد بار اگر افسون کنم

من کیم تا رو بر آن رخسارهٔ زیبا نهم
کاش بتوانم که دیده بر کف آن پا نهم

خواب چون آید مرا شبها چنین کز هجر او
زیر پهلو خاره باشد زیر سر خاره انهم

چون سواره بگذری از نعل سم مرکبت
هر کجا یابم نشان از شوق رو آنجا نهم

داغ بر توسن منه بگذار از بهر خدا
تا شگافم سینه دان هم بر دل شیدا نهم

رام شو ای آهوی وحشی که نزدیک آمدست
کز غمت دیوانه کردم روی در صحرا نهم

وصف حسنت با رقیب کور دل گفتن چه سود
آئینه بهر چه پیش چشم نابینا نهم

من که امروز از می و شاهد نقدم در بهشت
چشم چون زاهد چرا بر وعدهٔ فردا نهم

جامی از شوق لبت و قلتست کاندر میکده
خرقه و سجاده رهن ساغر و صهبا نهم

ساز لبت سرّ عشق در اعیان علی الدوام
کالبدر فی الدجیة و الشمس فی الغمام

کس را چو تاب سطوت دیدار خود ندید
در پرده سوی اهل نظر میکند خرام

ممکن ز تنگنای عدم ناکشیده رخت
واجب بجلوه گاه عیان ناتهاده گام

در حیرتم که این همه نقش غریب چیست
بر لوح صورت آمده مشهود خاص و عام

هر یک نهفته لیک ز مرآت آن دگر
برداشته ز جلوهٔ احکام خویش کام

باده نهان و جام نهان آمده پدید
در جام عکس باده و در باده رنگ جام

تو می نگفت و گوی که آغاز ما چه بود
جیبی بجست وجوی که انجام ما کدام

جامی معاد و مبداء ما وحدتست و بس
ما در میانه کثرت موهوم والسلام

باغم و درد تو کنم دم بدم
شکر که بالشکر تدوم النعم

صبر کم و محنت و اندوه پر
کم صبر العاشق فی الهجر کم

پیش دهانت عدمست آب خضر
با لب لعل تو دهان کالعدم

میکند از مهر خطت منع ما
بیخبر از نکته حیث القلم

تر نشود ز اشک ترحم رخت
دور بود چشمهٔ خورشید و نم

باد صبا حلقهٔ زلفت کشید
حلقهٔ عشاق بر آمد بهم

گفتهٔ جامی که بتحسین سزاست
حسنه الله بطیب النعم

مائل بقامت تو بود طبع مستقیم
مجبول بر محبت تو فطرت سلیم

بعد از وجود جوهر فرد دهان تو
چون نفی جزء ولا یتجزی کند حکیم

مارا ببعد تو چه مجال سفر که شد
هر جا مسافریست برین آستان مقیم

در یتیم گوهر دندان تست و لب
بالای آن چو مرحمت و لطف بر یتیم

خال تو نقطه ایست ز کلک دبیر صنع
در برکشیده حلقهٔ زلف تو اش چو جیم

جان وقف آیت خط تست ایک آن دهان
مهر لزوم وقف لبش خط نوشته میم

تا زیر هر قدم کشدت تختهٔ جدا
جامی نشسته بر سر راهت دل دونیم

خواهم از تیغت پس از قتل استخوان خود قلم
تا کنم شرح غمت بر لوح خاک خود رقم

برسرم ران روزی از راه کرم رخش جفا
تا کیم دادی ز محرومی لگدکوب ستم

گر خم محراب ابروی تو بیند شیخ شهر
پشت طاعت کم کند دیگر بسوی قبله خم

از مژه خوناب وز دل خون ناب آید مرا
غرقه خواهم شد درین سیل دمادم دمبدم

ریزه خون ما بگرد کعبه کویت که نیست
جز بخون دردمندان تشنه ریگ این حرم

روی اگر نلیسندیم سودن بپشت پای خویش
فرش کن چشم مرا بهر خدا نه بر قدم

تنگ شد بر جامی از هجر رخت شهر وجود
وقت آن آمد که آرد رو بصحرای عدم

در دور لبت بی می و پیمانه نباشیم
وز شوق تو بی نعره مستانه نباشیم

در خیل بتان چون تو پری چهره نگاری
خود گوی که چون عاشق و دیوانه نباشیم

هر جا چو تو شمعی شود افروخته حاشا
کانجا من دل سوخته پروانه نباشیم

گر دامنم امید قدوم تو نگیرد
یک لحظه درین گوشه کاشانه نباشیم

تشریف نیاری سوی من جز پس عمری
وان هم بود آن روز که در خانه نباشیم

گنجی تو و عالم همه ویرانه این گنج
جز در طلب گنج بویرانه نباشیم

جامی اگر آن دانه خالم نزند راه
دست تهی از سبحه صد دانه نباشیم

در هر گذر که بی که و گاهی نشسته ام
بهر رسیدن چو تو ماهی نشسته ام

گویند یک نگاه ز دور از توام بس است
من هم در آرزوی نگاهی نشسته ام

هرگز چو پیش روی تو راهم نمیدهند
بی راه و روی بر سر راهی نشسته ام

پیش درت بخاک مذلت فتاده ام
گوئی بصدر مسند جاهی نشسته ام

چون نیست محرمی که زنم پیش او دمی
دمساز اشک و همدم آهی نشسته ام

دور از تو زیستن گنه آمد مرا از آن
کاینجا برای عذر گناهی نشسته ام

جامی صفت گرفته یکی عرض حال خویش
در شاه راه موکب شاهی نشسته ام

امروز ز شوق تو همه سوز و همه دردم
تا دیده رخت زین سر کو باز نگردم

بیهوده بود هر غم و دردی که ز عشقت
هرگز من بیدل غم بیهوده نخوردم

از گونهٔ زردم زندم چهره اگر اشک
هر لحظه دگرگونه کند چهرهٔ زردم

روی دل من سوی بتان بود همیشه
چون روی تو دیدم ز همه رو بتو گردم

گلهای چمن را خطر از باد خزان ست
ای شاخ گل تازه بترس از دم سردم

گر تو ننشینی بمن این بس که نشیند
روزی که شوم خاک بدامان تو گردم

جامی بهوایت غزلی گفته دلاویز
مضمون غزل آنکه بسودای تو فردم

آرزوی دل خونین جگرانت خوانم
مردم دیدهٔ صاحب نظرانت خوانم

چون قبا چست کنی طرف کله بشکنی
پادشاه همه شیرین پسرانت خوانم

نیست حد چو منی بردن نام چو توئی
بهر روپوش بنام دگرانت خوانم

تا نمودی تہ پیرہن اندام چو سیم
نازنین تر ز ہمہ سیمبرانت خوانم

تا نہ بینی زخش ای شیخ عیان گرچہ شوے
پای تا سر خبر از بے خبرانت خوانم

ہمچو عمر از من دلدادہ روان مگذرے
جای آن ہست کہ عمر گذرانت خوانم

جامی از ہر چہ نہ دیدار تیان دیدہ بپوش
تا درین انجمن از دیدہ ورانت خوانم

ز آرزوی تو سرگشتہ در بیابانیم
بجست وجوی تو در کوہ و در شتابانیم

نماند راحلہ سعے ما خوش آن ساعت
کہ در حریم وصالت شتر بخوابانیم

چو ذرہ گرچہ حقیریم رخ متاب از ما
کہ بر سپہر وفا آفتاب تابانیم

حوالہ دگر آن ساز رطلہای گران
کہ ما ز ساغر لعلت تنگ شرابانیم

ببرج ما چو مہ چاردہ شدی طالع
ز قدر و منزلت امشب فلک جنابانیم

شراب و نقل بیار باب بزم عشرت دہ
کہ ما بر آتش حرمان جگر کبابانیم

حدیث روضہ مکن جامی این نہ بس ما را
کہ در سواد ہری ساکن خیابانیم

بس کہ دردسر ز فریاد و فغان خود کشم
از دہان چون نالہ میخواہم زبان خود کشم

جان بر آمد لیک از دل بر نمے آید مرا
کز دل و جان ناوک ابرو کمان خود کشم

میہمان شد ماہ من دردا کہ جز جان تحفہ
نیست در دستم کہ پیش میہمان خود کشم

تا در آمد از درم آن سرو ہر دم دیدہ را
کحل بینائی ز خاک آستان خود کشم

میکشم از سینه پیکان خدنگش را چو نیست	قوت آنم که پیکان از استخوان خود کشم
سرکه بارش میکشم عمری بدوش از بهر چیست	گر نه روزی در ره سرو روان خود کشم

دفتر جامی ست این از گفتهای عشق پر
می برم تا پیش شوخ نکته دان خود کشم

مانه آن قومیم کز بار کسی گردن کشیم	در کسی در راه ما خاری نهد دامن کشیم
میکشیم از تیره خوبان دردی درد آنچنان	کز کف روشن جبینان بادهٔ روشن کشیم
توسن کین هرکه انگیزد بقصد جان ما	ما ز مهرش نقد جان زیر سم توسن کشیم
هرکه خواهد بهر ما دوزد ز محنت خلعتی	ریسمان از رشتهٔ جانهاش در سوزن کشیم
نیستیم ارباب عشرت تا چو سبزه هر صباح	مفرش دیبای زنگاری سوی گلشن کشیم
چون شب سنجاب گون آمد به پهلوی خویش	بستر سنجاب از خاکستر گلخن کشیم

دوستان از سرکشی ما اگر دشمن شوند
جامی آن بهتر که ما سر در ره دشمن کشیم

خیز تا رخت بسر منزل انصاف کشیم	با دل صاف بهم جام میِ صاف کشیم
هرکه از ما طلبد توبه بتخییلی ورزیم	درد بد جام میِ صاف باسراف کشیم
مشکل عشق چو از دردکشان گردد کشف	چند در مدرسه درد سر کشاف کشیم
پیر میخانه بساط کرم انداخته است	رقم زرق چه بر حاصل اوقاف کشیم
نقد ما را مبر ای خواجه بصراف که ما	این همه غبن ز قلابی صراف کشیم

داب ما نیست گله خاصه بهر ناچیزی — گرچه انواع جفا از همه اصناف کشیم

جامی از فرقهٔ پشمینهٔ فقر آسودیم
حاش للہ که دگر ناز قصب باف کشیم

هستم ز جان غلامت اما گریزپایم — صد بار رم از فروشی بگریزم و بیایم
گاهم رقیب خوانی گاهی سگ در خود — آن نام را نخواهم وین لطف را نشایم
دل را صبوری از تو یک لحظه نیست ممکن — صد بارش آزمودم دیگر چه آزمایم
بست از تفت دلم زنگ آئینه دار گردون — اکنون بصیقل آه آن زنگ میزدایم
هر گه بقصد قتلم تیر جفا کشایی — بهر بقای عمرت دست دعا کشایم
هرچند با سگانت خوش نیست خودنمائی — خود را ز خیل ایشان هر لحظه مینمایم

هردم مگو که جامی تا کی سخن گزاری
از شوق تست جانا کاین نغمه میسرایم

ما بعادت نشسته خاموشیم — کرده از خویشتن فراموشیم
بر سر بستر غمت شبها — محنت و درد را هم آغوشیم
در قدح دیده ایم عکس لبت — باده ناخورده رفته از هوشیم
گر بمضراب غصه بخراشی — رگ رگ ما چو چنگ بخروشیم
تا تو در گوش کردهٔ حلقه — ما غلامان حلقه در گوشیم
دوش بودیم با تو دوش بدوش — زنده امشب ز لذت دوشیم

دُردِ دردت صلا زدم دل را
گفت جامی بنوشش تا نوشیم

نوید مقدمت میدهند هر روزم — تو فارغی و من از انتظار می سوزم
چراغ عیش من از تند باد هجر تو مرد — بیا بیا که ز شمع رخت برافروزم
بسوزن مژه زان رشته میکشم از اشک — که دیده روز ملاقات در رخت دوزم
شبم ز وصل تو چون روز اگر نخواهد شد — ز هجر تو نشود کاشکی چو شب روزم
چو بر سعادت وصلت نمیشود پیروز — چه سود طالع مسعود و بخت فیروزم
هجوم عشق تو مجنون صفت خلاصی داد — ز عقل مصلحت آموز دانشش اندوزم

مگو که نظم تو جامی لطافتی دارد
که من ادای سخن از لب تو آموزم

بنمای ساعد ز آستین آندم که خواهی بسملم — خونم چه خواهی ریختن باری بدست آور دلم
فارغ دلان را ده فروغ ای شمع مجلس بعد ازین — کاین شعلهای آه بس شبها چراغ محفلم
چون مرغ طرف بام تو من می طپم بر خاک ره — عیسی دمی کو تا کند مرغ دگر زاب و گلم
تو بار ره بستی و دل خود را ز طرف محملت — ناله کنان آویخته یعنی درای محملم
عمریست بیمار توام در کشتنم تعجیل کن — زیرا که غیر از تیغ تو نبود شفای عاجلم
چشمت بنازی لب نقد دل از من میبرد — وان در کمین بنشسته خوش وین کرده فسون غافلم

گفتی که جامی بگسل از فتراک من دست هوس — گر رشته جان بگسلد من دست از آن نگسلم

زعشقت سینۂ بی غم نہ بینم	زشوقت دیدۂ بے نم نہ بینم
غم روی تو دادم جای آن ہست	اگر من بعد روی غم نہ بینم
مگو از غیر من بگسل کہ من خود	کسی غیر از تو در عالم نہ بینم
ز تو ہر بیدلی بیند جفا ئے	من بی صبر و دل آن ہم نہ بینم
طبیبی را نمودم چاک دل گفت	برو کاین ریش را مرہم نہ بینم
مپوش آن رخ مبادا از غم بمیرم	اگر روی ترا یکدم نہ بینم

ہر کس راز دل مکشا ہی جامی
کہ در عالم کسے محرم نہ بینم

عاشقم بیچارہ ام در ماندہ ام	بی دل و بی دین و دلبر ماندہ ام
عاشقی با خواب و خور ناید درست	لاجرم بی خواب و بی خور ماندہ ام
روز و شب در انتظار مقدمت	چشم بر رہ گوش بر در ماندہ ام
چون ز دی تیغی مکن بس زانکہ من	زندہ بہر تیغ دیگر ماندہ ام
تا چو جام مے ز دستم رفتۂ	یا دل پُر خون چو ساغر ماندہ ام
رفتہ ام در باغ و زشوق قدت	روی بر پای صنوبر ماندہ ام

جامی از من سجدۂ طاعت مجوے
چون من اکنون پیش بت سر ماندہ ام

خاک آن در کہ چو کحل بصرش میدارم	ہر شب آغشتہ بخون جگرش میدارم

آب رو را که دران کو مژه ام ریخت بخاک
سوی او میگذرم چهره بخونابهٔ نگار
گرچه دشمن ترا زان شوخ ندارم دگری
مرغ وحشی ست دلم زان سبب از رشتهٔ صبر

آرزوی بدل از خاک درش میدارم
صورت حال خود اندر نظرش میدارم
یعلم الله که زجان دوسترش میدارم
تا زغم رم نکند بسته پرش میدارم

تا چو جامی کشم از گرد رهش کحل بصر
چشم امید بهر رهگذرش میدارم

شکر خدا که شیخ نیم شیخ زاده هم
مستغنیم بتربیت پیرے فروش
زان مرشدم چه کار کشاید که تو به ام
گشتم بسے بمدرسها کس نیافتم
زابنای خاندان مروت نشان مپرس
منشین زپای اگر نبود جنگ باد پای

وز منکران گول و مریدان ساده هم
زین مرشدان ره زن از ره فتاده هم
از روی خوب میدهد و جام باده هم
کو درس عشق افتاده کند استفاده هم
چون خوش دلی نماند ازان خانه داده هم
عزم حرم سواره توان و پیاده ام

جامی بعیش کوش که کس را ز جام دور
کم زانچه قسمت ست نیاید زیاده هم

چو نتوانم که بر خوان وصالت میهمان باشم
زخوی نازکت ترسم دگرنه تا سحر هر شب
بهر کونه گه باشم از من بد روز نپسندی

سر خدمت نهاده چون سگان بر آستان باشم
بگرد کوی تو نعره زنان افغان کنان باشم
نمیدانم چسان میخواهم تا آن چنان باشم

من از تو شاد گردم تو ز من غمگین خوشا خوابی
که تو باشی عیان در دیده من من نهان باشم

کشادی پرده از عارض مکن منع من از افغان
رها کن تا زمانی بلبل این گلستان باشم

ز ناموس خودم مقصود نام و ننگ تست ارنه
مرا غم نیست کز عشق تو رسوائی جهان باشم

طفیل من همی دیدند رویت دیگران اکنون
شدم راضی که چون جامی طفیل دیگران باشم

تا با تو من دل شده یکجا ننشینم
گر سر برود فی المثل از پا ننشینم

بی رنج کسی چون نبرد ره بسر گنج
آن به که بگوشم به تمنا ننشینم

تا با تو رقیبان تو تنها ننشینند
یکدم ز رقیبان تو تنها ننشینم

دادی بزبان دگران وعدهٔ قتلم
در کوی تو جز بهر تقاضا ننشینم

روی تو ام امروز بهشتست عجب نیست
گر منتظر وعدهٔ فردا ننشینم

عشاق ترا قدر چو از عشق بلندست
چون وصف شان از همه بالا ننشینم

چون صبر ندارم کنم از هجر کناره
کشتی چو شکستست بدریا ننشینم

گفتی که براهم منشین جامی ازین بیش
از پای من این خار بکش تا ننشینم

این چنین کز دیده و دل غرق آب و آتشم
رخت هستی را ز موج غم بساحل چون کشم

صوت جان افزای مطرب گر نباشد گو مباش
زانکه من با نالهای دل خراش خود خوشم

شهسوارا بی کسان را کس نجوید خونبها
زار کش چون مور زیر نعل ستم ابرشم

تو مگر ترکش همی بندی و من در غم که چون
بر دل افگار آید ناوکی زان ترکشم

تا قیامت همچو جامی مست و بیهوش اوفتم
گر ز جام نیم خوردت جرعهٔ دیگر کشم

گر همی باشم بکنج خانه شیدا می شوم
ور همی آیم میان خلق رسوا می شوم

ای خوش آندم کو چو طفلان میزند سنگ جفا
تاکرا از جای من دیوانه شیدا می شوم

باغبانا بهر گل چیدن مجو آزار من
چون درین بستان من از بهر تماشا می شوم

لطف پنهانی و ناز آشکارم می کشد
تا بدین حد فی خراب شکل زیبا می شوم

روزها با این و آن هر گونه باشد بگذرد
وای بر جان من آن شبها که تنها می شوم

گفت روزی خواهمت کشتن بدست خود کنون
مهلت از حد شد برش بهر تقاضا می شوم

جامیا روی خلاصی کی بود چون درد عشق
میرود پیش از من بیچاره هر جا می شوم

ای که دیدی رخ آن دلبر پیمان شکنم
یا رسیدی بسر کوی بت سیم تنم

چو شود گر بگذاری که بصد گونه نیاز
پای تو بوسه زنم در قدمت سر فگنم

گر مرا زهرهٔ آن نیست که بینم رخ او
باری آن چشم که بیند رخ او بوسه زنم

ور بکویش نتوانم که برم ره بارے
سر بران پای که آنجا رسد ایثار کنم

روزم از شب بتر و شب بتر از روز بود
هیچ دشمن بچنین روز مبادا که بینم

ای اجل زود ترم شربت مرگی بچشان
تا بکی خون جگر نوشم و جان چند کنم

جامیا بس که کنم درد دل خونین شرح
جای آن دارد اگر خون بچکد از سخنم

من بیدل دمی ز آمد شد کویت نیاسایم
دلی هر گز نمی بینم ترا چندانکه می آیم

مرا زان در مران چون با سگانت بسته ام عهدی
که تا جان در تنم باشد بود خاک درت جایم

بگریدزار و گوید جان از این مشکل توان بردن
جراحتهای پیکان ترا با هر که بنمایم

اگر بوسیدن پای تو نتوان کاش بگذاری
که رخسار غبار آلوده بر خاک رهت سایم

نیاید جز خیال عارضت پیش نظر چیزی
چو از خواب اجل روز قیامت چشم بگشایم

ز روی مردمی یکره بگو جامی سگ مائی
اگرچه آنچنان هم نیستم کین نام را شایم

خیالی بود یارب دوش یا در خواب میدیدم
که رویش در نظر بر کف شراب ناب میدیدم

باکسیر سعادت یافتم آخر بحمدالله
وصالش را که همچون کیمیا نایاب میدیدم

چه حاجت بود شمع افروختن در بزم او یارب
چو از عکس رخش عالم پر از مهتاب میدیدم

بداغ نامرادی جان و دل میسوخت دشمن را
چو خود را بر مراد خاطر احباب میدیدم

لبی بر خاک سودم پیش پای ساقی از مستی
سری کش سجده گه در گوشهٔ محراب میدیدم

بآب زندگی پی برد از اقبال وصال او
دلی کز آتش هجر انش در تاب میدیدم

جهانی جان همیدادند بهر جرعهٔ اما
ز جامش جامی لب تشنه را سیراب میدیدم

چو آنم دست رس نبود که روزی دامنش گیرم
روم باری بحسرت زیر پای توسنش میرم

من از بار سفر می بندم از خاک درش باری
تو باش ای جان که خواهی از سگانش عذر تقصیرم

پس از مردن بخاکم گر زیارت آیی ای محرم
مخوان جز نام آن بت کان بود اخلاص و تکبیرم

چو عشق آن سوار آرد جنون ای همدم مشفق
خدارا از آهن نعل سمندش ساز زنجیرم

نه تاب هجر نی یارای وصل او چه حالست این
برآی زار مانده جان ز تن کانیست تدبیرم

چو من اینجا بجان درماندم از سودای کشمیری
چه سود ای قصه خوان افسانهٔ خوبان کشمیرم

مگو جانا که هستی جامیا سلطان وقت خود
سگ کوی توام آخر مکن زین بیش تحقیرم

بیا ای اشک تا بر روزگار خویشتن گریم
چو شمع از محنت شبهای تار خویشتن گریم

ندارم مهربانی تا کند بر حال من گریه
همان بهتر که خود بر حال زار خویشتن گریم

مرا هم در غریبی شوخ چشمی آفت جان شد
نکوئی کز غم یار و دیار خویشتن گریم

مدد فرما سحر ای دل چو در چشمم نماند آبی
که خواهم امشب از هجران یار خویشتن گریم

مگو جامی نشاید گریه از بیداد مه رویان
که من چندین ز بخت خاکسار خویشتن گریم

چون خاک شوم گر گذری سوی مزارم
بوی جگر سوخته یابی ز غبارم

چون رفتنی ست از تنم این جان بلاکش
آن به که بخاک سر کوی تو سپارم

در گلشن جان میشکفد صد گل راحت
زان غنچه که در سینه ز پیکان تو دارم

هردم کنم از خون جگر خاک رہت گل
نے درخور تیغ تو بقم و نے درخور بیداد
گر بوتہ ہجران چو زرم گر بگداز ے

تا روز نہ دل بر رخ غیر بر آرم
یارب من بیدل بجہان بہر چہ کارم
دیگر نشود بر محک عشق عیارم

ہم لطف تو فرمود کہ جامی سگ مائی
در تے من بیدل چہ کم در چہ شمارم

چو نتوانم کہ با آن مہ نشینم
گہی کز خاک کویش دور مانم
کنم ہمچون مژہ بر چشم خود جای
بآسایش غنودن چون توانم

بچشم حسرتش از دور بینم
مبادا جاے جز زیر زمینم
خس و خاری کہ از کوی تو چینم
بلائی ہمچہ ہجران در کمینم

مگو جامی بروزین ورنہ آخر
سگانت را غلام کمترینم

بسی سوزندزان شمع دل افروزی کہ من دارم
مگو روز ترا شب سازم از بی مہری ای گردون
چہ رنجاند طبیبم چون بود صد زخم را مرہم
من و غمہای روز افزون توی در شادی فرخت

دلی تاثیر دیگر دارد این سوزی کہ من دارم
کہ بی آن مہ زشب کم نیست این روزی کہ من دارم
ز تو در سینہ ہر پیکان دلدوزی کہ من دارم
نمی آساید این جان غم اندوزی کہ من دارم

شب امشب خواب وحشی را من افغان مکن جامی
مبادا رم کند مرغ نو آموزی کہ من دارم

هرچند تو شه و ما گدائیم — دامن مفشان که مبتلائیم
تا داغ غلامی تو داریم — هرجا که رویم پادشائیم
هرجا الم تو مرد دردیم — هرجا قدم تو خاک پائیم
در بسته بروی این و آنیم — بنشسته بگوشهٔ بلائیم
گه نکتهٔ عشق می نویسیم — گه نغمهٔ درد می سرائیم
بودند نظارگی بسی لیک — آنکس که ترا شناخت مائیم
از طوق سگان مدار محروم — گر خلعتِ خاص را نشائیم
گر لطف کنی بآن در نعیم — ور جور کنی بآن سزائیم
بی ما گفتی که در چه کاری — کس بی تو مباد در دعائیم

جامی بجفا و جور خو گیر
دانی که نه در خور وفائیم

زهی رسیده ترا هردم از خدای پیام — علیک الف صلوة و الف الف سلام
فروده پرتو روی تو نور مهر سپهر — شکسته معجز حسن تو قدر بدر تمام
نقاب اگر بگشائی ز رخ نداد کس — که طلعت تو کدامست و آفتاب کدام
بحشر اگر بگشائی ز لعل نوشین مهر — بهشتیان چه کشند از رحیق مشک ختام
ز خوان عام تو هرکس گرفته بهرهٔ خاص — بقدر مرتبهٔ خویشتن چه خاص و چه عام
کدام دل که ز ارباب نطق و اهلِ بیان — لبست نبرد بلطف مقام و حسنِ کلام

زفیض جام تو جامی مدام جرعه کش ست
بلی نصیب بود خاک را نه کاس کرام

چو نتوانم که هردم بر کف پایش جبین مالم
من و بوسیدن آن ساعد سیمین محالست این
دوای درد دل خواهم ازان خاک قدم اسپش
بپیچ از من عنان ای عمر چندانی امانم ده
بصد حشمت سلیمان وار میرانی نمیگوئی

ز دورش بینم و روی تظلم بر زمین مالم
گذارد کاشکی تا روی خود بر آستین مالم
بدیده گل کنم بر سینه اندوهگین مالم
که رو اندر رکاب آن سوار نازنین مالم
که مور خسته را تا چند زیر پای کین مالم

سر من زین پس و خاک ره پیر مغان جامی
چه رخ بر آستان زاهد خلوت نشین مالم

ز لعلش کام جستم داد دشنام
برو ای ماه گردون گوشهٔ گیر
چه پرسیا دلبت نوشم می لعل
برخ ماهی ولی ماه دل افروز
همای سدره باشد کمترین صید
مگو عشقت ز کی بودست تا کی

بحمد الله که باری یافتم کام
که آمد ماه من بر گوشهٔ بام
لبالب گردد از خون جگر جام
بقد سروی ولی سرو گل اندام
خطت روزی که گردم نهاد دام
ندارد عشق ما آغاز و انجام

سگت را کاش جامی نام بودی
که رفتی بر زبانت گه گه این نام

کی بود یارب که رو در یثرب و بطحا کنم — گه بمکه منزل و گه در مدینه جا کنم

بر کنار زمزم از دل برکشم یک زمزمه — گر دو چشم خونفشان آن چشمه را دریا کنم

صد هزاران وای درین سودا مرا امروز شد — نیست صبرم بعد ازین کامروز را فردا کنم

یا رسول الله بسوی خود مرا راهی نمای — تا ز فرق سر قدم سازم ز دیده پا کنم

آرزوی جنت المأوا برون کردم ز دل — جنتم این بس که بر خاک درت ماوا کنم

خواهم از سودای پابوست نهم سر در جهان — یا بپایت سر نهم یا سر درین سودا کنم

هر دم از شوق تو معذورم اگر هر لحظهٔ
جامی آسا نامهٔ شوقی دگر انشا کنم

من که با یاد رخت آن آستان مسکن کنم — کی بعمر خویشتن یاد گل و گلشن کنم

دیده روشن میشود از صورت زیبای تو — گر کسی انکار این معنی کند روشن کنم

غمزهٔ شوخت بخون ریزم کشد تیغ جفا — با خیالت نیم شب گر دست در گردن کنم

بس که لاف بندگی نزد پیش سرو قامتت — راستی هر جا رسم آزادی سوسن کنم

آنچه زاهد میکند در خانقه شام و صباح — والله از میخانه ام رانند اگر آن من کنم

صحبت یار و دوام عیش و ایام بهار — از خرد نبود که اکنون ترک می خوردن کنم

خیانچه آرم پیش گنجشکی که از بامش پرد — مرغ شاخ سدره را چون دانهٔ ارزن کنم

کی برد همسایه را **جامی** شبان تیره خواب
بسکه از داغ جدائی ناله و شیون کنم

ای بی تو چو غنچه خون درونم
زارم مکش اینچنین غدا را
اینست ترا بخوب روی
هر بار بپرسیم که چونی
یا لب بکشا بپرس حالم

بنگر بسرشک لاله گونم
هر چند که یافتی زبونم
آن گشت بعشق رهنمونم
هم خود بنگر ببین که چونم
یا تیغ بکش ببر بریز خونم

هر شب من و آه و ناله جامی
اینست نوای ارغنونم

براه تو بپیش صد نازنین را خاک می بینم
بر تیغ غمزه خواهد ریخت خون صد مسلمان را
همی کردم بمژگان تا نگردد پایش آزرده
ز شوق نکهت پیرهنش هر صبح در گلشن
مرا حال دل آورده خود یاد می آید

سر چندین عزیزش لبسته بر فتراک می بینم
چنین کان ترک کافر کیش را بیباک می بینم
بخاک پای او بر جا خس و خاشاک می بینم
لباس غنچه پاره جامهٔ گل چاک می بینم
ز درد عاشقی هر جا دلی غمناک می بینم

چه شد بیچاره جامی را درین شبهای غم یارب
که نام او ز لوح زندگانی پاک می بینم

زهی رخسار و خطت آیت لطف و ستم باهم
چه گویم وصف رخسار و دهانت کان گل غنچه
برو مطرب که در چنگ غم او من چو عود امشب

امید و بیم عشقت مایهٔ شادی و غم باهم
ز بستان وجود افتاده و باغ عدم باهم
دل و جان ساز آه و ناله کردم زیر و بم باهم

همی راند سوار آن شوخ وازهر جانبش جانها — روان گشته که دیدست اینچنین شاه و حشم باهم
قلم بر لوح اگر حرفی نوشتی حسب حال من — زسوز من نماندی سوختی لوح و قلم باهم
بپرس ای شمع مجلس حال ما ای خورشید مه رویان — که میسوزیم هر شب در غمت تا صبحدم باهم

چو جامی جان بغم باید سپرد آخر اسیری را
که افتد درد بیش از بیش و صبر کم زکم باهم

چو نبود روی جانان دیدهٔ روشن نمیخواهم — چه جای دیدهٔ روشن که جان در تن نمیخواهم
میفروز ای رقیب امشب چراغ این کلبهٔ غم را — که بی روی دلی ویرانه را روشن نمیخواهم
زتار و پود هر جیبی تنش آزاد می گیرد — بجز برگ گل سوریش پیراهن نمیخواهم
غمش آتش بمن زد رمید از دل قرار او — که من شبها ز قدسم گوشهٔ گلخن نمیخواهم
نشان ای باغبان پیش خس و خارم کزین پایان — غمی دارم تماشای گل و سوسن نمیخواهم
بسم چون خاک گردد در رهش آبی زن ای دیده — که من این گرد محنت را بران دامن نمیخواهم

بصد زاری وصالت خواستم گفتی برو جامی
چه سود از خواهش بسیار تو چون من نمیخواهم

اینچنین واله و شیدا که ز عشق تو منم — حاش لله که بود بی تو سر زیستنم
زارم از هجر تو گو بخت که همراه صبا — خویش را چون خس و خاشاک بکوی تو فگنم
جان ندانم که دگر جای کجا خواهد ساخت — اینچنین کز غم و اندوه تو بگداخت تنم
تا رسیدی بمن آوازه سپاه تو گهی — وه چه بودی لب سر راه تو بودی وطنم

روی در کوئی عدم کرده ام ای باد صبا یادگاری سخنی چند رسان زان دهنم
تاری از پیرهنش بهر خدا سوی من آر تا بدو زنده بدان از پس مردن کفنم
من که در زندگی از خیل فراموشانم چون بمیرم که کند یاد دران انجمنم

جامیا آنچه من از جام غمش کردم نوش
چه عجب زانکه نباشد خبر از خویشتنم

خوش آنکه تو شب خواب کنی من نشینم تا روز چراغی بنهم روی تو بینم
گاهی بتصور زلبت بوسه ربایم گاهی بتخیل ز رخت غالیه چینم
باشد بکمانخانهٔ ابروی توام چشم چشمان تو تا کرده ز هر گوشه کمینم
پوئیدن راه تو بسر گرد بدم دست از شادی آن پای نیاید بزمینم
با باد صبا بعد سجودت نکنم روی ترسم که برد خاک درت را ز جبینم
خواهم من دلداده خود از مهر تو جان داد هردم چه کشی خنجر بیداد بکینم

جامی مخور اندوه که جز مهر بتان نیست
دین تو که من در دو جهان شاد بدینم

معاذالله از آن شبها که بود از حد برون دردم تو با اغیار میخوردی می و من خون همی خوردم
بروی این و آن هردم چو ساغر میزدی خنده من از غم چون صراحی گریهٔ خونین همیگردم
پری را چون روا باشد که گردد دیو همزانو من بیدل ز غمهای چنین دیوانه میگردم
نسوزی اینچنین در حیرتم که شمهٔ دانی ز جان غصه فرسود و دل اندوه پروردم

چو جان و دل عزیزی با گرفتاران مکن خواری   چو شاخ گل لطیفی پر حذر باش از دم سردم
بگوشت آید از هر ذره من ناله و آهی   پس از مردن برت گر آورد بادِ صبا گردم

ببزم عیش تا از جام شوقم جرعهٔ دادی
بقلاشی و میخواری چو جامی سر برآوردم

تند میراندی و میسوخت سراپای وجودم   که بزیر سم اسپ تو چرا خاک نبودم
بجفا دور مکن روی من از خاک ره خود   کاین همان روست که صد ره بکف پای تو سودم
زیر لب دمی سخنی گفت بمن از پی عمری   بخت بد بین که ز بس بیخودی آن هم نشنودم
خاستم از سر جان بر سر کوی تو نشستیم   کاستم از دل و دین در غم عشق تو فزودم
تو بتو گرچه درونم خون گشت چو غنچه   بشکایت ز تو با هیچ کسی لب نگشودم
روی خوبت فگند عکس بهر سو که گهم زد   تا ز آیینهٔ دل صورت اغیار زدودم

دوش جامی چو شد از جام غمت ساقی رندان
من باه سحری نغمهٔ شوق تو سرودم

نیاز بر مشکن چون نیازمند توئیم   ترحمی که اسیر خم کمند توئیم
سوار مردی بگذشتی و ما بتو از شوق   نهاده روی بخاک سم سمند توئیم
بسوز جان و دل ما برای دیدهٔ بد   که بی نظیر همانی و ما سپند توئیم
چه حاصل است بزنجیر پای ما بستن   که ما بسلسلهٔ عشق پای بند توئیم
غرض ز دنیی و عقبیٰ قبول خاطر تست   ز ردّ غیر چه باکست اگر پسند توئیم

نهال عمر ز بار اجل فتاد از پای — بخور ز ما بهوای قد بلند تو ایم

بجام جم نکنیم التفات چون جامی
چنین که مست می لعل نوش خند توایم

گرچه بر دل ز غم عشق تو باری دارم — لله الحمد که باری چو تو یاری دارم

گردم از رخ میرای اشک که این عطر وفا — یادگاری ز سم اسپ سواری دارم

باغ من آن سرو کو نیست و بهار آن گل رو — عیش من بین که چه خوش باغ و بهاری دارم

مانده ام دیده بره بر بگذر باد صبا — چکنم زان سرو کو چشم غباری دارم

سر بزانوی غم مانده و خلقی بگمان — که چو ایشان مگر اندیشه کاری دارم

جامی از بزم وصالش چو مرا چه نصیب
اینقدر بس که دران کوی گذاری دارم

چو مرا دولت آن نیست که دیدار تو بینم — بسر کوی تو آیم در و دیوار تو بینم

تا شدی شهرهٔ خورشید همه ماه وشانرا — ذره سان بی سر و پا گشته هوادار تو بینم

توئی آن یوسف ثانی که عزیزان جهانرا — جان نهاده بکف دست خریدار تو بینم

چون براه تو شود خاک تنم باد سلامت — چشم خونبار که باری قد و رفتار تو بینم

من که باشم که توانم گلی از باغ تو چیدن — اینقدر بس که یکی خار ز گلزار تو بینم

زاهدان در هوس طوبی و اندیشهٔ جنت — من دران غم که پسان قامت و رخسار تو بینم

نرسد هیچکس ای جان بگرفتاری جامی — زین همه عاشق بیدل که گرفتار تو بینم

بدیده که ز راه تو خار و خس چینم   دریغ آید اگر در گل و سمن بینم
اگر کنند بمن عرضه دینی و عقبی   من آستان تو بر هر دو جای بگزینم
من و دعای تو پیوسته این بود کارم   من و هوای تو همواره این بود دینم
مگو بطرف چمن شو نظاره کن در گل   چو مرغ باغ نه من عاشق ریاحینم
مراز باغ چه آید ز گل چه بگشاید   چو شوق روی تو آشفته ساخت چندینم

چو پرسیم چه کسی این همه تغافل چیست
سگ تو جامی آشفته حال مسکینم

از عشق تبرا چه کنم چون نتوانم   با عقل تولا چه کنم چون نتوانم
از درد تو داغیست کهن بر دل ریشم   تدبیر مداوا چه کنم چون نتوانم
از نازکی خوی تو خواهم که ز رویت   پوشم نظر اما چه کنم چون نتوانم
هرچند که بگذشت ز حد وعدهٔ وصلم   آهنگ تقاضا چه کنم چون نتوانم
زد شعله بجان شوق وصال توام امروز   تاخیر بفردا چه کنم چون نتوانم
خاریم شکستست بپا بر سر کویت   عزم گل صحرا چه کنم چون نتوانم

من جامی مشهور بسودای بتانم
ترک رخ زیبا چه کنم چون نتوانم

چنین کافتاده دور از جان خویشم   چگونه زنده ام حیران خویشم
بوصلم گر نداری زنده این بس   که بینی کشتهٔ هجران خویشم

ندارد تاب هجران سینهٔ ریش
ربودی دل زمن جان و خرد نیز
زسیلاب مژه شد خانه ام پست
سگم خوان و استخوانی ده کیم من

کرم کن زخمی از پیکان خویشم
وزین پس در غم ایمان خویشم
خراب دیدهٔ گریان خویشم
که خوانی میهمان بر خوان خویشم

بران در ناله کردم گفت جامی
مده درد سر از افغان خویشم

زهی بوعدهٔ وصل تو تازه جان و جهانم
غم فراق ندانم چه گونه پیش تو گویم
ببخش منصب فراشیم که آن سر کو را
اگر بکوی تو خارے خلد بپای سگانت
بجرم عشق اگر می کشند گو بکشیدم

بیا که بے تو ز درد و غم فراق بجانم
که چون رخ تو نه بینم رود ز کار زبانم
بدیده خاک بروبم ز گریه آب فشانم
بسوزن مژه بیرون کنم بدیده نشانم
که من نهفتی این راز پیش ازین نتوانم

من آن نیم که شماری مرا ز سلک سگانت
همین بس است که داری گهی ز خیل سگانم

میرسد عید و کشتهٔ آنم
تیغ از کشتنم دریغ مدار
قتل عشاق را چه حاجت تیغ
هیچ با زندگی نمے ماند

که کند غمزهٔ تو قربانم
که بر آمد درین هوس جانم
روی بنما که جان برافشانم
بی تو روزی که زنده می مانم

عید خود خواهمت دلی از عید　　همه خندان من از تو گریانم
مژدهٔ عید و وعدهٔ عیدی　　همه بی تو وعید بیدانم

جامی آن رخ ندید و عید گذشت
عید او را خجسته چون دانم

خواهد تنم ز آتش دل سوخت خانه هم　　اینک رسید دود برون زن زبانه هم
در سینه عکس عارض و خال تو دید دل　　مرغ آب یافت در قفس تنگ دانه هم
زینسان که گشت خانه ام از خون دیده پر　　سیلاب خون برون رود از آستانه هم
در کوی تو نماند ز ما جز فسانه　　ترسم که از میان برود این فسانه هم
سوی تو ره نماند مرا بی بهانه　　وای من آن زمان که نماند بهانه هم
کردی نشانه بود بران آستان ز ما　　دردا که برد باد صبا این نشانه هم

جامی به پیش زلف و رخت یافت زان دو لب
ذوق صبوح لذت شرب شبانه هم

جز آنکه مهر ترا جا بجان خود کردیم　　تو خود بگوی بجای تو ما چه بد کردیم
مرا ز چشم رمد دیده کو خیال رخت　　که ما ز خاک درت دفع آن رمد کردیم
چو دیده راپی فراشی حریم درت　　نماند آب بخون دلش مدد کردیم
حدود منزل دل شوق و عشق و مهر و وفاست　　پی نزول تو وقفش بچار حد کردیم
بلند گشت سخن چون بقامت تو رسید　　چو ذکر قامت خوبان سرو قد کردیم

زدیم بر محک امتحان هزان نقدی	کزبی عیار قبول تو بود رد کردیم

بکنج صومعه جامی دم از خرد میزد
بیکدو جام میش فارغ از خرد کردیم

رویت تو غایب از نظر گلزا تماشا چون کنم	چون لاله داغم بر جگر گلگشت صحرا چون کنم
مثل تو جویم هر زمان تا باشدم آرام جان	بی مثل بودی در جهان مثل تو پیدا چون کنم
گیرم بلب مهری نهم کز ناله و افغان رهم	دل را صبوری چون دهم جان را شکیبا چون کنم
نی بی تو برگ زلیستن نی مرگ من در دست من	اکنون بکار خویشتن حیرانم آیا چون کنم
حاشا که من غیر ترا سازم درون سینه جا	خود گو بجای آشنا بیگانه را جا چون کنم
تن را دوا کردم طلب آسوده گشت از تاب و تب	دارم بدل داغی عجب آنرا مداوا چون کنم

گویند جامی دمبدم بیرون مده از دیده نم
زین گونه کز طوفان غم شد دیده دریا چون کنم

بیا که وصل را از خدا ے میخواہم	بیا که گوش بر آواز و چشم بر راهم
ز مهر روی تو با دیده ستاره فشان	نشسته شب همه شب در نظاره ماهم
خوش آنکه من بفراقت نهاده باشم دل	نوید دولت وصلت دهند ناگاهم
گذشت عمر و نیامد بچنگ آن سر زلف	ببین درازے عمر و امید کوتاهم
غلام پیر مغانم که فیض عامش ساخت	بیکدو جام ز انجام کار آگاهم
بگو بعشوه کزین خاک در برد جامی	سگان کوی ترا کمترین هواخواهم

نیاساید کسی از افغان من جایی که من باشم
همان بهتر که هم خود همنشین خویشتن باشم

دهم تسکین خود هر شب که فردا بینمش در ره
ولی آن سنگدل ناید بدان راهی که من باشم

مرا بر بود ذوق گفت و گوی آن پری زینسان
که چون دیوانگان پیوسته با خود در سخن باشم

چو همدردی نمی یابم که گیرم درد خود یاد
گهی با یاد مجنون گه بفکر کوهکن باشم

رقیبا تلخ گفتن تا بکی چندان زبان درکش
که یکدم گوش بر گفتار آن شیرین دهن باشم

چنان بر بود خواب من که ناید چشم من بر هم
مگر وقتی که زیر خاک مرده در کفن باشم

چو شد در کار می پیمان تقوی باری آن اولی
که پیمانه بکف با ساقی پیمان شکن باشم

ای دلم از تو غرق خون دیده اشکبار هم
بی تو ز اشک لاله گون چهره پر و کنار هم

دامن ناز بر زدی در سر کو بر آمدی
آفت روز من شدی فتنه روزگار هم

غصه هجر بس مرا وعده آمدن مده
بر سر آن فزون مکن محنت انتظار هم

تاب نیاورد تنت ورنه پی لباس تو
رشته جان بیدلان پود کنند و تار هم

گر بود اثر گرانیم بار دلی سگ ترا
بار ببندم از درت بلکه ازین دیار هم

چند بخاک ره فتد سایه سرو سرکشت
سایه ز رحمتی فگن بر من خاکسار هم

باغ و بهار بلبلان حلقه سوسنست و گل
جامی دل رمیده را باغ تو ئی بهار هم

زلف تو عمر ماست میگوییم
این سخن عمر هاست میگوییم

بهر جان و دل آن دو رخاره / گو نه گونه بلاست میگویم

خط تو گفته اند مشک خطاست / این حکایت خطاست میگویم

منع تا کی زنا رزای رقیب / هر چه او را سزاست میگویم

در وفای تو راست چون الفیم / بوفایت که راست میگویم

می بری نام نیم لحظه فراق / طاقت آن کجاست میگویم

با حدیث لب تو جامی را
مرغ شیرین نواست میگویم

ردیف النون

کنا شیون ذاتک فی وحدة البطون / صرنا سواک حیث تقلبت فی الشیون

یک جلوه کرد حسن تو بیرون فکند عکس / هر نفس دلکشا که نهان بود در درون

ساقی بیار باده پیاپی چند دهره بیسار / در بزمگاه عشق مبرا ز چند و چون

مارا ز ذات و خیل صفت هیچ بهره نیست / جز آنکه تو بصورت ما آمدی برون

بازم رهان ز خویش که در کارگاه عشق / کاری نکرد مصلحت عقل ذوفنون

مطرب بساز پرده که عشق آشکار کرد / رازی که زیر پرده نهان بود ماکنون

جامی نشان ز منزل مقصود میدهد
ای سالکان راه طلب این تذهبون

ای برخت هر نفس مهر دل ما فزون / وجهک شمس الضحی نحن له عابدون

ابروی و قد خوشت صورت نون والقلم / نقش خط دلکشت معنی ما یسطرون

خانهٔ ابداع را چون الف قامتت
کس حرکت یا سکون جمع ندیدست از آن
کو بکن از بی سکون ساخت بصنعت بلیک
حاصل بیجا صلان چیست جدا از درت

ماندهٔ یک حرف خوش بر ورق کاف و نون
با حرکات خوشت رفت ز جانم سکون
من شدم ای سنگدل کوه بلا را ستون
جانی و صد گونه درد چشمی و صد قطره خون

دُر ز صدف دور ماند شد گهر از کان جدا
حسرت لعلت نرفت از دل جامی برون

بیا ای اہل دل را قرة العین
میان موی تا موی میانت
لبت را گفتم ای جان این تقلبی
بوام از میکده بردم سبوئی

کمان ابروانت قاب قوسین
نمی بیند خرد یک موی ما بین
دهانت گفت پنهان حیث لا این
مرا با دا اگر دن دائم این دین

ز جامی گر تو سر خواہی و دیده
بر و فرمان تو بالراس والعین

بودم آن روز درین میکده از دُرد کشان
از خرابات نشینان چه نشان می طلبی
ہر یک از ماه و شان مظہر شانِ دگرند
جان فدا ایش که بد لجوی آن گم شدگان
در ره میکده آن به که شویم ای دل خاک

گرنه از تاک نشان بود و نه از تاک نشان
بی نشان تا شده ز ایشان نتوان یافت نشان
شان آن شاہد جان جلوه گری در ہمه شان
میبرد دوکی بکو دامن اجلال کشان
شاید آن مست به گیسو گذرد جرعه افشان

نکتهٔ عشق بتقلید مگو اے واعظ
پیش ازین باده بچش چاشنی پس بچشان

جامی این خرقهٔ تزویر بنه از که یار
همدم بے سر و پایان شود و رندوشان

هرکس که بیند آن لعل خندان
انگشت حیرت گیرد بدندان

باسرو قدت لاف بلندی
از سر نهادند بالا بلندان

راه غمت را باآن درازی
بنموده صد ره مشکین کمندان

جعد بنفشه در باغ بے تو
صاحبدلان را بندست و زندان

هرگز نباشد مه نیمهٔ تو
گر خود بخوبی گردد دو چندان

درد دل من دانے ولیکن
رحمے نداری بر دردمندان

جامی پسندد صد رنج بر خود
جز رنج صحبت با خودپسندان

آن کان حسن بود نبود از جهان نشان
والآن ما عرفت علی ما علیه کان

اعداد کون و کثرت صورت نمانشست
فالکل واحدٌ یتجلی بکل شان

نوریست محض کرده باوصاف خود ظهور
نام تنوعات ظهورش بود جهان

هرچند در نهان و عیان نیست غیر او
فی حد ذاته نه نهانست ونی عیان

فائض بود بجود بر اعیان انس و جن
ساری بود ز لطف در اطوار جسم و جان

دانا بهر علیم و بینا بهر بصیر
گویا بهر زبان و توانا بهر توان

جامی کشیده دار زبان را که سرّ عشق
رمزیست کس مگوی و حدیثیست کس مدان

نه زهد آید مرا مانع ز بزم عشرت اندیشان — غم خود دور میدارم ز بزم شادی ایشان
بجای کاطلس شاهان نشاید فرش ره ماشا — که راه قرب یابد دلق گردآلود درویشان
مباش آن شوخ کو شرمنده ز آئین جفا کوشی — که نبود شیوهٔ آزار در دین وفاکیشان
نبیند چشم دعائی غیر ازین کان شاه خوبان را — مبادا هیچ گه آسیبی از کید بد اندیشان
مرا پیوند خویشی بود با صبر و خرد لیکن — دلم تا آشنای عشق شد بگسستم از خویشان
ز راه دل رسد اشک جگرگون دیدهٔ ما را — بلی این خانه را می آید آب تیره از بیشان

چو آید دور جامی گلگون دیگران را ده
بود خونابهٔ دل بس می لعل جگر ریشان

موسم عید و بهار خرم و شاه جوان — سایهٔ ابر و کنار سبزه و آب روان
مطرب خوش لهجه را بر لب نوای ارغنون — ساقی گلچهره را بکف شراب ارغوان
ای کرمی لائی ز لطف طبع خود انصاف ده — در چنین حالی ز می پرهیز کردن چون توان
بادهٔ نوشین روان در جام زرریز ای ندیم — قصهٔ جم تا بکی وا فسانهٔ نوشیروان
مطربا بر تست گوش آن مست را بشنو ز من — چند حرفی در بیان عشق وادرا بشنوان
شد خراب از نیکوان هم دین و هم دنیی مرا — دیگران رنج از بدان بینند و من از نیکوان
بهر بزم شاه جامی را ز شهرستان غیب — میرسد نقل معانی کاروان در کاروان

فزاید ز خط حسن نازک عذاران
علیکم بحسن الخط ای دوستداران

شود تازه از خط بهار نکوئی
بدان گونه کز سبزه عهد بهاران

شد از تیغ مهرت دلم پاره پاره
چو ابرو از وهر مژه اشکباران

میا خون نشان می چکان ز رخ و لب
بهم برمزن وقت پرهیزگاران

قدح گیر جامی که جز مے نبخشد
فراغت ز درد سر هوشیاران

یافتن پیش تو راهی نتوان
سویت از دور نگاهی نتوان

آه کز آتش تو سوخت دلم
وز دل سوخته آہے نتوان

غم دل را مکن از چهره قیاس
کوه را وزن بکاهی نتوان

با تو از سرو چمن چون گویم
نسبت گل بگیاهی نتوان

دیدن روی تو گرچه خوش ست
ما خوش آنست که گاهی نتوان

ناله ام جز بسر کوی تو نیست
داد جز بر در شاهی نتوان

دوش جامی بخیالِ رخ تو
گفت شعرے که بماهی نتوان

بیاور لعل لب جامم بگردان
دل از باده لعل فامم بگردان

بکوی خودم خوان و روی ارادت
ز احرام بیت الحرامم بگردان

سگم نام کردی درم فخر نبود
بدین نام فرخنده نامم بگردان

علیک ار نگوئی بدشنامی آخر　زبان در جواب سلامم بگردان
نهان ساز در آستین سیم ساعد　درون از طمعهای خامم بگردان
کشد محمل بخت ازان کوی جامم　خروشان کزین ره زمامم بگردان

چو با لطف عامم خودم خاص کردی
به جامی رخ از خاص و عامم بگردان

ای با لب تو طوطی شیرین زبان زبون　کردی عنان ز پنجهٔ سیمین بران برون
با حسن التفات تو معتاد گشته ایم　بر ما مکن عبور تغافل کنان کنون
گر بشکنی بسنگ ستم حقهٔ دلم　جز گوهر نیاز نیابی دران درون
لب تشنه میروم ز غمت گرچه میرود　بر رویم از دو دیدهٔ پرخون عیان عیون
خواهی دلا بپا بری خیمهٔ مراد　زان مو طلب طناب وزان قد ستان ستون
در ملک عشق منصب عالی و دون بسیست　نیکان نموده میل بعالی بدان بدون

جامی عالم بعالم دیوانگی فراخت
چون ساخت رایت فرزانگان نگون

هر سو مرو جولان کنان چابک سوارا بیش ازین　از کف برون رفته عنان مپسند مارا بیش ازین
بهر بشارت هر نفس جانی بدست آریم و بس　لبتان نبود دست رس مشتی گدارا بیش ازین
خون حل صد مرد و زن آمد برون از هر شکن　جانا گره محکم مزن زلف دوتا را بیش ازین
بر طرف بستان جا مکن در پای گل ماوا مکن　با سرو هم بالا مکن شاخ گیا را بیش ازین

از جنبش پیراهنت آرزده میگردد تنت
رخصت مده پیراهنت باد صبا را بیش ازین

جان میدهم بهر خدا گردی ده از راحت مرا
هر چند میدانی بها آن توتیا را بیش ازین

جامی بهر سیمین بری با سنگ تو دارد سری
ضائع مکن با دیگری سنگ جفا را بیش ازین

جلوه آن شوخ در جولان سمند او ببین
هر طرف آزادهٔ سر در کمند او ببین

فتنه را خواهی پی تاراج عقل و دین سوار
کرده جا بر پشت زین سرو بلند او ببین

بس که خون گریم براهش چون مه نو در شفق
غرقه در خون دلم نعل سمند او ببین

لب ز می کردهٔ طاؤس سان باغ سدره را
چون مگس پیراهن جلاب قند او ببین

ای که گوئی گریهٔ تلخ تو چندین بهر چیست
خندهٔ شیرین لعل نوش خند او ببین

چشم بد را خالش افشاندست بر آتش سپند
خط مشکین گرد رخ دود سپند او ببین

گفتهٔ جامی سبکبارست در جانش داری
کوه محنت بر دل اندوه مند او ببین

مرو زین چشم تر ای اشک خونین دمبدم بیرون
شدم رسوا منه دیگر ز فرمانم قدم بیرون

برو ز وصل خواهم چاک دل دوزم ز پیکانت
که ماند شادی و عشرت درون اندوه و غم بیرون

بصحرا وقت گل در باغ لاله بین که چون شبها
ز خاک داغ داران فراقت زد علم بیرون

زدی بر اوج سیم از مشک تر حرفی رقم یعنی
نیاید خوش نویسان را جبین حرف از قلم بیرون

نگویم راز آن لب گرچه خوردم خون ازو عمری
بلی ندهد ز خم درد خورده باده نم بیرون

غمت از دل نرفت رفت جان از تن نبود آن
کہ میگفتم غمت آید ز دل با جان بہم بیرون

گرفت از تنگنای شہر ہستی خاطر جامی
چہ بودی گر قدم نہادی از ملک عدم بیرون

صوفی چہ فناست کہ من این الی الاین
این نکتہ عیانست من العلم الی العین
ما الحاصل فی البحر چہ گوئی سفرے کن
چون خضر بجو این گہر از مجمع بحرین
در ذمت ما دین بود پرتو ہستی
کو جذب فنائی کہ مودی شود این دین
در مشرب توحید بود وہم دوئے کفر
در مذہب تقلید بود نقل دوئی شین
این وحدت محض ست کہ از کثرت تکرار
گہ رابعہ وگاہ ثلاثہ است وگہ اثنین
عین ست بگانہ کہ چو از قید تعین
افزود برو نقطہ پدید آمد از و غین

جامی مکن اندیشہ ز نزدیکی و دوری
لا قرب ولا بعد ولا وصل ولا بین

اللہ اللہ کیست مست بادۂ ناز اینچنین
کردہ با خونین دلان بدمستی آغاز اینچنین
چند بار سرکشم خواہم فگندن در رہش
گر رسد بار دگر مست سرانداز اینچنین
قالب فرسودہ را خواہم شکستن در قفس
مرغ جان را گر بود سوی تو پرواز اینچنین
راز عشقت را چو جان میخواستم دارم نہان
وہ چہ بودی گر نبودی گریہ غماز اینچنین
زاد می بیند مرا وانگہ تغافل میکند
از چہ شد نامہربان آن نازنین بار اینچنین
من ندانم چشم بر بود از کجا دارم کہ ہست
عشق بدخو دیار ظالم چرخ بدساز اینچنین

گر سر جامی نگشتی پست زیر پای او
کی میان عاشقان بودی سرافراز اینچنین

ای همه سیمبران سنگ تو بر سینه زنان — تلخ کام از لب میگون تو شیرین دهنان
یا گل و بلبل اگر باد تو بوی تو رساند — آن چرا جامه دران آمد و این نعره زنان
دلق سالوس مرا پردهٔ ناموس درید — جلوهٔ تنگ قبایان و تنگ پیرهنان
چون ترنجم که درین بزم طرب نپسندید — یک ترنجم بکف از غبغب سیمین ذقنان
پسر پیر خرابات که میخانهٔ او — هست محروس ز سنگ ستم خم شکنان
میزدم حلقه برآمد ز درون آوازی — کای ترا خاتم دولت کرد اهرمنان
ساکن مدرسه و خانقهی باش که نیست — کنج میخانهٔ ما جز وطن بی وطنان
لاف قوت مزن ای پشهٔ عاجز که شکست — زیر این بار گران پشت همه پیل تنان

جامی این نظم حسن گر بفرستد سوی فارس
حافظش نام نهد خسرو شیرین سخنان

ای شه تنگ قبایان مه زرین کمران — سرور کج کلهان خسرو شیرین پسران
مرهم سینهٔ بی کینهٔ آشفته دلان — مردم دیدهٔ غمدیدهٔ صاحب نظران
تا کی افتم بر رهت آه کشان اشک فشان — تا کی آیم بدرت نعره زنان جامه دران
گذری کن بسر عاشق مهجور که هست — محنت عاشقی و دولت خوبی گذران
با خیال تو سحر معذرتی می گفتم — کای شده مونس تنهائی خونین جگران

خویش را شهره بعشق دگران میسازم ‌‌‌‌‌‌‌‌ تا نگویند حدیث من و تو بیخبران

گفت جامی چو دولت شیفته ماست چه باک
که تلبیس شده شهره بعشق دگران

بیا ای ساقی مهوش بده جام می رخشان ‌‌‌‌‌‌‌‌ بروی شاه ابوالقاسم معزالدوله بابرخان
شهنشاه فلک مسند که زد از دولت سرمد ‌‌‌‌‌‌‌‌ قدم برتارک فرقد علم برطارم کیوان
رخش آئینه دلها لبش حلال مشکلها ‌‌‌‌‌‌‌‌ کفش دریا و ساحلها ز موجش قلزم احسان
زباغ جاه او برگیست این زنگار گون گلشن ‌‌‌‌‌‌‌‌ ز فقر قدر او خشتی ست این فیروزه رنگ ایوان
چو دارد خلق درویشانه با آئین سلطانی ‌‌‌‌‌‌‌‌ گدای حضرت او نیند اگر درویش اگر سلطان
تمنای کمال مدحتش کردم خرد گفتا ‌‌‌‌‌‌‌‌ منه پای اهل زین بیش بیرون از حد امکان

ز نظم دلکش جامی سرود بزم او بادا
نوای عشرت باقی نوید عیش جاویدان

ز درد تا شده حشمت چو اشک ما گلگون ‌‌‌‌‌‌‌‌ نشسته اند ازین درد مردمان در خون
بدرد چشم ز گردون رسید چشم ترا ‌‌‌‌‌‌‌‌ مرا رسید ز درد تو ناله بر گردون
مرا تو چشمی ز گردون درد چشم من ست ‌‌‌‌‌‌‌‌ گرفت چشم مرا درد چون نتالم چون
ز درد اهل نظر پیش از نیت انچه بگوش ‌‌‌‌‌‌‌‌ رسیده بود بدیدی بچشم خویش کنون
اگر تو خون نکنی کم بدرد چشم ای کاش ‌‌‌‌‌‌‌‌ که دمبدم نکند غمزهٔ تو خون افزون
هزار چشم بدر در تو فرش رهست ‌‌‌‌‌‌‌‌ بدان امید که یکدم نهی قدم بیرون

سواد گفتهٔ جامی فسون هر در دست
دلی بچشم تو مشکل درآید این افسون

ترک شهرآشوب من زینسان که شد صحرانشین
خواهم از شوقش بصحرا رو نهادن بعد ازین

هر کجا منزل کند شب گر تواند آسمان
مه زند بهر نزولش خیمه در روی زمین

توسن عقلم که از مهرتبان سر میکشد
جلوهٔ آن شهسوار آخر کشیدش زیر زین

آن سپاهی را نه بینم جز به لشکرگاه شر
گر چنین آرد سپاه هجر بر جانم بکین

زارم از دوری خدا را ای که سویش میروی
چشم خود می بخشمت لیکن از دورش ببین

کحل دولت خواهم از میل سعادت دیده را
خاکی از پایش بجو خاشاکی از کویش بچین

کمترین بندگان جامی بیادش داد جان
هیچکس یادش نداد از بندگان کمترین

مهی از راه برآمد نه که افزون ز مه است این
سر من خاک ره او اگر آن کج کله است این

همه حسنست و ملاحت همه لطفست و صباحت
نه بت چارده ساله که مه چارده است این

شده بر سر راهش را سپهی جمع ز خوبان
مشکین کو سپه شه که شه صد سپه است این

نه مرا بستر لعلیست شب اندر ته پهلو
که ز خون مژه بسته جگر تر تبه است این

چو شب از بستر محنت اگر روز سیه شد
نکنم ناله از آن هر که ز بخت سیه است این

من و ویرانهٔ محنت که بشبهای جدائی
دل خو کرده بغم را شده آرام گه است این

برهت پست فتادست سر جامی بیدل
قدمی رنجه کن آخر نه کم از خاک رهست این

بنمای رخ که مطلع صبح صفاست این / آئینه جمال نمای خداست این
کردم پی طفیل سگان بر در تو جای / هرگز نگفتیم چه کس ست از کجاست این
بر سینه میزدم ز غمت سنگ هر که دید / گفتا بعشق سنگدلی مبتلاست این
هرگز نکردی از لب خود کام من روا / ای بیوفا بشرع وفا کی رواست این
زلف دوتاست پیش رخم گفته منقاب / زلفِ دوتا مگوی که دام بلاست این
بیگانه وار میگذری بر گدای خویش / آخر نه با سگان درت آشناست این

میزد رقیب طعنه به جامی سگ تو گفت
هیچکس مگو که همدم دیرین ماست این

چند از دگران وصف جمال تو شنیدن / خوش آنکه میسر شودش روی تو دیدن
ترسم روم از دست اگر روی تو بینم / زینسان که شوم مست ز نام تو شنیدن
از اشک خود آموختم ای مردم دیده / آغشته بخون پیش تو هر لحظه دویدن
کبک ارچه برفتار پی تیز نهد پای / دستش ندهد با تو درین شیوه رسیدن
ما را نبود تحفه بجز ناله و آهی / وان هم نتوان پیش تو گستاخ کشیدن
از خون دلم بس که رود تف سوی بالا / خونابهٔ دل خواهدم از بام چکیدن

جامی که بود تا گلی از باغ تو چیند
ای کاش تواند خسی از راه تو چیدن

پرده ز رخ برفگن جامهٔ جان چاک کن / طرف کله بر شکن تاج سران خاک کن

خار و خس کوی دوست به ز گلست ای رفیق — نخل سر خاک من از خس و خاشاک کن
در خور رصید تو نیست این تن چون موی من — لیک اگر نگسلد رشتهٔ فتراک کن
ناله و فریاد من هست ز سوز جگر — یا دهنم را بدوز یا جگرم چاک کن
بر سر بالینم آ هیچه رقیبان دمی — حال دلم باز پرس اشک رخم پاک کن

مردم بی درد را ذوق جفای تو نیست
هر چه کنی بعد ازین با دل غمناک کن

مگر وزید نسیمی ز سرو سیمبر من — که باز شعله برآورد آتش جگر من
خجسته باد طلوع تو ای سهیل یمانی — که روز گشت با قبال طلعت سحر من
لبم ز سوز نفس سوخت دیده از تف گریه — بسوخت آتش عشق تو جمله خشک و تر من
بگریه گفتم ازین در مرا بران بسر خود — بخنده گفت برین در دگر میا بسر من

ز دیدن تو که محروم مانده ام نه ز دوریست
که چون پری ز لطافت نهانی از نظر من

عاشقان را قوت جانان از لعل شکرخند کن — سرکشا نرا پای دل در زلف مشکین بند کن
سوخت جانم در تمنای لب شیرین تو — تلخ کامی را بدشنامی ز خود خورسند کن
گر گسست از دست مظلومان عنان توسنت — رشتهٔ جان از تنم برکش بدان پیوند کن
تا بکی فارغ گذشتن از گرفتاران دل — گوشهٔ چشمی بحال ناتوانی چند کن
عکس لب بر جام می بنمای و آنکه خوش بنوش — شربت تلخست آنرا چاشنی از قند کن

وعدهٔ وصل ار دهی خوش کن بسوگندی دلم
نقد جان بستان ز من کفارت سوگند کن

مرده حاجتمند یک دیدار جامی بر درت
رحمتی بر حال درویشان حاجت مند کن

ز نعل مرکب تو بر زمین نشان دیدن
خجسته تر که مه نو بر آسمان دیدن

بشب تهی و بروز آفتاب چهره مپوش
که جز بروی تو مشکل بود جهان دیدن

ز بسکه سینه بناخن همی کنم ز غمت
توان ز چاک گریبانم استخوان دیدن

بجست وجوی میانش کمر مبتدای دل
که جز خیال محالست از آن میان دیدن

شدم ز دست چو آن مه عنان کشیده رسید
کراست طاقت آن دست و آن عنان دیدن

خوشست دل بملاقات ره روان رست
چه چیزم گم شده را به ز کاروان دیدن

چنان ز شوق تو جامی گداخت کز دل او
چو مے ز جام خیال لبت توان دیدن

بیمار غمت را نفسی باز پسست این
پاس نفسش دار که آخر نفسست این

بی واسطهٔ گوش و زبان پرسش او کن
کش واسطهٔ رحمت جاوید بسست این

ای بو الهوس از معرکهٔ عشق و ملامت
بگذر بسلامت که نه جای هوسست این

از نالهٔ ما فارغی ای صاحب محمل
در گوش تو گوئی نغمات جرسست این

از گلشن فیروزهٔ چرخ چه گشاید
مرغ دل محنت زدگان را قفسست این

گاهی که خرامی سر من زیر قدم کن
انگار فتاده بزمین خار و خسست این

عمری بدرت جامی درمانده بسر برد
یکبار نگفتی که برین در چه کس است این

شدم بهر تو خاک راه خوبان
یکی زین سو خرام ای شاه خوبان

ز خورشید رخت جز پرتوی نیست
فروغ عارض چون ماه خوبان

گرانی کو ببر جان زانکه کردم
حریم سینه منزل گاه خوبان

مرا از هر چه در عالم سری بود
نهادم آن همه در راه خوبان

ز دولتخواهی تست اینکه جامی
بود پیوسته دولتخواه خوبان

چند ز آشوب می فتنه برانگیختن
مست برون تاختن خون کسان ریختن

خون مرا ریختی دست من و دامنت
گر نه بفتراک خویش خواهیم آویختن

قاعدهٔ عشق چیست شرط محبت کدام
از همه بگریختن با غمت آمیختن

از تو برانگیختن رخش و ز باد صبا
بر سر اهل وفا گرد بلا بیختن

جامی از آن قید زلف چیست رهائی ولی
قوت مجنون نبود سلسله بگسیختن

کشیده بود مه از حسن سر بچرخ برین
چو دید روی تو آمد ز آسمان بزمین

ز دیده بسکه نگینهای لعل ریخت گرفت
گدای تو همه روی زمین بزیر نگین

کمین چشم ترا بنده ایم بهر خدا
مپوش چشم عنایت ز بندگان کمین

شمیم زلف تو شد همدم نسیم شمال
ز رشک نافه بصحرا فگند آهوی چین

ز خود روم چو تو آئی وحال من بینی
وگر ز من نشود یاد ورت بیاد ببین

منم بمیکدهٔ عشق کشته مفلس وعور
نه جان بجای نه جانان نه دل بدست ونه دین

مبین حقارت جامی که از هوای قدرت
همای همت او طائریست سدره نشین

ای ز خورشید رخت تا ماه بعد المشرقین
اهل بینش را تماشای جمالت فرض عین

روی تو چون مدعیان سر دهانت لیس نهان
در میان این وآن موی میانت بین بین

سبحه در گردن عصا در کف مصلی بر کتف
پای تا سر شیخ شهرت جوی باشدست و شین

استخوانم شد ز غم صد پاره و هر پارهٔ
زان مقامر پیشه دارد داغها بر کعبتین

عزم مسجد کردم از میخانه پیر می فروش
گفت یار اینجاست جامی این تمشی این این

زان خط کرام الکاتبین تا خواند حسب حال من
ننوشت جز سودای او در نامهٔ اعمال من

زینسان که پامال میکند هندوی زلفش سرکشی
خواهد شد از کف عاقبت سررشتهٔ اقبال من

هر کجا تنها روم تا بینم آن خورشید را
آید رقیب روسیه چون سایه در دنبال من

در گلشن عیش از دلم گم شد نشان خرمی
کافتاده در دام بلا آن مرغ فارغ بال من

خاموشی عشقم رهاند از شیوهٔ بحث وجدل
وقت آنکه رفتی بر فلک فریاد قیل وقال من

پیش سگان کوی او عالم برای آب رد
بر خاک ره روی چه زانیست جاه ومال من

قاصد که گفت آن سنگدل بر قتل جامی قرعه زد
زین قرعه اقبال شد پیک مبارک فال من

تو جان پاکی سر بسر نی آب و خاک ای نازنین
والله ز جان هم پاک تر روحی فداک ای نازنین

پاکان ندیده روی تو جان داده اند در بوی تو
اینک بگرد کوی تو صد جان پاک ای نازنین

رفتی بگلگشت چمن گل دید لطف آن بدن
از شوق آن بر خویشتن زد جامه چاک ای نازنین

گر شد چو لاله پیکرم غرقه بخون که غم خورم
این بس که بر دل میبرم داغت بخاک ای نازنین

دارم ز غم بیمار دلی بیمار غم را یار دلی
گر تو کنی غمخواری از غم چه باک ای نازنین

با آنکه دردم شد قوی خواهم فغانم نشنوی
ترسم که بهر من شوی اندیشه ناک ای نازنین

جامی که دارد با تو خو هرگز نتابد از تو رو
گر خود نهی بر فرق او تیغ هلاک ای نازنین

ای دیده بشنو گفت من نظارهٔ آن رو مکن
من خو بهجران کرده ام دیگر مرا بد خو مکن

ای کرده پی نظاره ره بر کوی آن مه میکنی
یا ترک دین و دل بگو یا خود گذر زانسو مکن

رویش ببین ای باغبان شرمی بدار از روی خود
پیش چنان رویش از این وصف گل خودرو مکن

ای بسته دل در نیکوان با طعن دشمن شاد روی
روی نکو می بایدت اندیشه از بدگو مکن

هم یاد او میسوزدم هم گفتن غیری از و
رحمی نما ای همنشین چندین حدیث او مکن

ایمن نمی بینم دلی از چشم سحر انگیز تو
چندین فسون دلبری تعلیم آن بدخو مکن

جامی بجان آمد سگش از ناله و فریاد تو
شبهای تنهائی دگر جا بر سر آن کو مکن

دل چشمه چشمه شد ز خدنگ تو و کنون
خواهم که لب بر آه کشایم گهی ولی
آمد براه دیده ز هر چشمه جوی خون
ترسم کشد زبانه برون آتش درون

میگویم از وصال تو با خود فسانها
هر لحظه دل یعنی دگر میبرم ز خلق
درد فراق را بهمین میکنم فسون
در دلبری نبوده کسی چون تو ذو فنون

دل را بجرم عشق ملامت چه فائده
هر دم مکن فسوس که روزی رهی بوصل
چون بخت تیره گشت بدین قصه رهنمون
کاین آرزو ز حوصله ما بود برون

در حق جامی انچه توان میکن از جفا
مشکل که عاشقی دگر افتد چنین زبون

چه کمر بسته بکین با من
چو خطا دیدهٔ ز من که ترا
که خوشی با همه همین با من
شد چنان طبع نازنین با من

که بکام تو زهر باد کران
من که باشم که گو بمیت همه عمر
خوشتر آید که انگبین با من
باش همراز و همنشین با من

قرتها داغ انتظار کشم
تا شوی ساعتی قرین با من

گفتی از کوی ما برو جامی
رفتم اینک نه دل نه دین با من

صوفی متاع صومعه رهن شراب کن
مستم ز نشوه عشق پری وشی
پیرانه سر تلافی عهد شباب کن
بر یاد لعلش از دو سه جامم خراب کن

عیب ست لاف عشق جوانان بعهد شیب
موی سفید از می گلگون خضاب کن

بدنام شهر مانده و رسوای عالمیم
ای پارسا ز صحبت ما اجتناب کن

کسب کمال فضل فضولیست ای پسر
از عاشقان فضیلت عشق اکتساب کن

معنی یکیست گرچه صور مختلف فتاد
این نکته را قیاس ز بحر و حباب کن

جامی جناب پیر مغان قبلهٔ دعاست
هر چیز کالتماس کنی زان جناب کن

پیاده سوی چمن سرو من گذار مکن
بسبزه و سمن آن پای را فگار مکن

بخون نشست گل از رشک سبزه بهر خدا
که پا برهنه دگر گشت جویبار مکن

گلست آن کف پاگل به پیش او خار ی
بخاک پات که آزار گل بخار مکن

بخنجر ستم و جور سینه ام مشکاف
چو لاله داغ نهان من آشکار مکن

چو خوی تلخ توام ناامید خواهد گشت
مرا بعشوه شیرین امیدوار مکن

بروم از تو بسی لاف بر زده ام
مران بخواریم از پیش شرمسار مکن

نماند دل که ز درد تو خون نشد جامی
خدا یرا که چنین نالهای زار مکن

کس وصالت چنین نخواست که من
در فراقت چنین نکاست که من

گفته ور نحم که عاشق تر
چهرهٔ زرد من گواست که من

همه کس مبتلای تست دلی
اند بدینگو نه مبتلاست که من

دل که درماندهٔ جدائی تست
نه چنان از درت جداست که من

کیست گفتم براستی چو قدت
سرو بالا کشید راست که من

بی تو هستم میان آتش و آب
کز دل و دیده عمرهاست که من

گفت جامی که میبرد سوی دوست
باد صبح از میانه خاست که من

روزی که میسرست فلک آب و خاک من
میسوخت ز آتش تو دل دردناک من

سررشتهٔ وصال تو گر آمدی بکف
پیوند بافتی جگر چاک چاک من

هرچند دل زیادی خود پاک بینمت
دائم سرایتی بکند عشق پاک من

روزی که می نوشت قضا آیت اجل
شد نامزد بتیغ جفایت هلاک من

جامی مجوی خوشدلی از من که در ازل
آمیختند با غم او آب و خاک من

پس از مردن بخاک من گذر کن غمگسار من
به بین صد حرف غم هر لحظه از لوح مزار من

بکویت بسکه آه آتشین از دل برآوردم
سگت را داغها ماندست برجان یادگار من

نه بیند کس فروغ مهر را تا حشر اگر ناگه
فتد بر روی روز این سایهٔ شبهای تار من

فرود آید شبی این کلبهٔ غم بر سرم زینسان
که طوفان میکند در گریه چشم اشکبار من

بخاک من چه باد رهگذری ای مه پس از عمری
برت صد داستان غم فرو ریزد غبار من

خدا را شهسوارا بیش ازین جولان بده توسن
که شد یکبارگی از کف زمام اختیار من

زعشقت مرد مسکین جامی و نامد ترا در دل
که بود افتاده روزی بیدلی بر رهگذار من

هرچند بینی عالمی صید کمند خویشتن
چندین جفا کاری مکن با دردمند خویشتن

چون کشته آفتم بر رهت چندین مران اسپ جفا
حیف است کالائی بخون نعل سمند خویشتن

گر نیست آن بختم که جان سازم سپند خوبیت
تن هیمه باد آنجا که تو سوزی سپند خویشتن

تا کی بخوبی سرکشد سرو سهی در بوستان
بگذر بباغ و جلوه ده سرو بلند خویشتن

جامی گرگفتی که گهی چندین مشو حیران او
مسکین چو رویت دید شد غافل ز پند خویشتن

همچو نقطه خال آن شیرین دهن
زیر لب افتاد بالای ذقن

میکنم زان خال لب هر لحظه یاد
می نهم داغی بجان خویشتن

کم شد اندر پیرهن لاغر تنم
رشتهٔ کم باش که از پیرهن

آه عاشق گر نبودی خانه سوز
جا کجا در سنگ کردی کوهکن

حرص دانه رفت از مور و نرفت
شوق خال او هنوز از جان من

سوخت جانم ز آتش آه سرشک
زود تر آبی بدین آتش بزن

جامی آن خال سیه خوش دانه ایست
تخم مهرش در زمین دل فگن

مرا تا کی ز کشتن بیم کردن
خوشا پیش تو جان تسلیم کردن

معلم چون تو شوخی را ندانست	بجز درس جفا تعلیم کردن
دهانت سرّ غیب آمد میان نیز	خرد را کی توان تفهیم کردن
گرفت از شش جهت عشق تو خواهد	مراد سوای هفت اقلیم کردن
سواد تمندی ماه رخست را	جدا باید یکی تقویم کردن
بهار وصل اگر خواهی ز دیده	توان روی زمین پر سیم کردن

مگو جامی کم ست از خس درین کوی
خسی را تا کی این تعظیم کردن

هردم نگارا کین مجو با دوستداران بیش ازین	کافر سوارا سرمکش زین خاکساران بیش ازین
آهنگ ناز و کین مکن تاراج عقل و دین مکن	بهر خدا آیین مکن آزار یاران بیش ازین
چند از تو خون دل خورم آخر خدا را یاد کن	مپسند بیداد و ستم بر دلفگاران بیش ازین
یازای سوار کج کله بر ما چه میرانی سپه	بگذر که نبود مور را تاب سواران بیش ازین

نعل سمندش جامیا افسوس کالاید بگل
بر رهگذار در مریز از دیده باران بیش ازین

ای ز لعلت کام جو روح الامین	خط سبزت رحمة للعالمین
گل لطافت دارد و سرو اعتدال	تو سهی قامت همان داری همین
در رهم گر گویی از سر کن قدم	پایم از شادی نیاید بر زمین
گرد سبزه کم نشیند باغبان	تا نشاندی سبزه گرد یاسمین

گر نه بینم هفته ٔ ماه رخت
تا کمین کردی تو شیران کشته اند

بگذرد ناهم ز چرخ هفتمین
آهوی چشم ترا صید کمین

ریخته در پای تو جامی ز چشم
همچو نظم خویش دُرهای ثمین

تبارک الله ازین شکل و شیوهٔ موزون
چو زندگانی عاشق بوصل معشوق ست
گمان صبر و سکون داشتم بخود لیکن
ز جان سوختگان عمت بر آمد دود
همی فتاد ز بار غم تو خانهٔ دل
ز نقد عشق چه باشد تهی خزانهٔ دل

ترا رسد که بنازی بحسن روز افزون
یکیست فرقت لیلی و مردن مجنون
چو از تو دور فتادم چه جای صبر و سکون
ترا چو گرد شکر رست خط غالیه گون
اگر نه تیر تو بودے دران خرابه ستون
چه سود حشمت جمشید و گنج افریدون

بتیغ مهر چو آن ماه کشت جامی را
چه جرم پرورش چرخ و گردش گردون

ای فلک تا کی دل و جان خرابی سوختن
گر شود خورشید رویش را همه عالم حجاب
صد سلامت پیش گفتم یکره آن لب رنجه کن
عشرتے باشد ببزمم شمع رخساری چو تو
دل بخورشید جهانتابی گرو کن تا بکے

ذره را در فراق آفتابے سوختن
خواهد از آہے دلم هر دم حجابی سوختن
چند آخر در تمنای جوابے سوختن
گه نیازی مردن و گاه از عتابی سوختن
همچو پروانه ز شمع خانه تابے سوختن

از جنون عشقت آمد شیوهٔ ارباب علم
دفترے برباد دادن یا کتابے سوختن

سوخت جامی را دل و رحمی نکرد آن آفتاب
مست را آخر چه باک ست از کبابی سوختن

من و فکر تو چه بینم بجمال دگران
هم خیال تو مرا بر ز وصال دگران

غیرتم بر تو چنانست که گر دست دهد
نگذارم که در آرائی بخیال دگران

هر چه جز دوست برون میکنم از خلوت دل
کی بود در حرم شاه مجال دگران

میبرد نامهٔ او هدهد و ما دور دریغ
که پریدن نتوانیم ببال دگران

بحالات رقیبان چه نهی سمع قبول
حال ما گوش کنی به که محال دگران

روز و شب تشنه جگر خاک درت بوسه زنم
من که لب تر نکنم ز آب زلال دگران

حال جامی ز غمت زار و تو از سنگدلی
میکشائی نظر لطف بحال دگران

آمدم در دل اساس عشق محکم همچنان
با غمت جان بلا فرسوده همدم همچنان

از سپاه هجر تو معمورهٔ عمرم خراب
ملک دل سلطان عشقت را مسلم همچنان

زخم تیغ غمزه را صدره بہ پیکان دوختی
وان جراحت سر نمی آرد فراهم همچنان

سوخت جان بیدلان از داغ حرمان رقیب
در حرم خلوت خاص تو محرم همچنان

عشقبازان یک بیک رسم صلاح آورده پیش
جامی بے صبر و دل رسوای عالم همچنان

برون ران ای سوار شوخ و قلب صد سپه بشکن	برافگن برقع از رخسار و قدر مهر و مه بشکن
گه فتح کشور جانها بسلطانی علم برکش	ترا شد لشکر دلها سپاه پادشه بشکن
گشاد کار ما خواهی لب شکر فشان بگشا	شکست حال ما جوئی سر زلف سیه بشکن
بحسن خویش نازد مهر از بهر خدا ای مه	میوشان عارض و بازار او هر چاشتگه بشکن
مرا آن شکل قلاشانه گشت و من نمیدانم	که فرمودش که دامن برکش و طرف کله بشکن
سرم خود را برداشت با کوی تو تا دانی	بزن چوگان و چون گوئیش جزای این گنه بشکن

ز جام لعل او جامی ازین پس باز که رمزی
اساس زهد شیخ و عهد پیر خانقه بشکن

مشو سنگین دلان مشغول چوگان باختن چندین	یکی چوگان حوالت کن بمن جانبازی من بین
نظر بر کوی داری این قدر گوئی نمیدانی	که سرگردان تر از گویم درین میدان من مسکین
مزن چوگان مبادا افگار گردد آن کف نازک	مران توسن مبادا آزار گیرد آن تن سیمین
مه از خنگ فلک خواهد بپای مرکبت افتد	چو با این عشوه و دستان کنی جولان بپشت زین
چه تازی هر طرف توسن خدا را بهر آسایش	فرود آ لحظهٔ بر دیدهٔ گریان من بنشین
دل و جانم فدای آن رخ پرخوی که پیدا آید	قران کرد است خورشید جهان افروز با پروین

مینداز از نظر جانا چنین یکباره جامی را
که هم دل در سر کار تو کرد آن مبتلا هم دین

کجا باشد چنان شوخی کماندار و کمند افگن	شکر گفتار و شیرین لب سمن رخسار و سیمین تن

خرامان هر کجا باشی رخ پا و کف آن پا
سپاهی کشته شد هر گوشه تیز نظر بکشا
بصد خواری سرم افتاد در میدان عزیزش کن
دهان پر شعله سوخته است و لب از آه می بندم
جهانرا ای فلک شبها تو مرچه افروزی
فدایت باد جان ای زاغ چون میرم درین صحرا
چو گشتم کشته در راهت از من دامن کشان بگذر

سواره هر کجا رانی سر ماه سم تو من
جهانی فتنه شد هر جا تبه طرف کله بشکن
زکوٰة حسن را چون گوی یکبارش بچوگان زن
که می ترسم سیه گردد جهان از دود این روزن
چو دارد شعلهٔ آه من این ویرانه را روشن
خدا را استخوان من بر بیش سگان افگن
مبادا از خون ناپاک من آلاید ترا دامن

ز باغش گر رسد مرغی ز جان طعمه بده جامی
که قوت طائر قدسی نشاید دانهٔ ارزن

گرچه تنگ آمد دل از فکر محال انگیختن
نیست امکان باغبان گلشن فردوس را
دوست دشمن بخت نافرمان فلک نامهربان
صورت جان هست در آئینه رویت عیان
بلبل بی صبر دل شد خاک در راه تیار

هم بوصف آن دهان خواهم خیال انگیختن
از قدِ نازِ تو نازکتر نهال انگیختن
چون توانم یارب اسباب وصال انگیختن
هست چندین نقشها از خط و خال انگیختن
همچنان گل بر سر عیج و دلال انگیختن

جامی از جز دهی گیر طریق سوز و درد
طور او نبود خیالات کمال انگیختن

ای خاک پای توسنت فزوده آب روی من
در عشقت از روز ازل با درد و محنت خوی من

هر روز بر شکل دگر خود را بر آهت افگنم
باشد ندانی کان ستم بینی برحمت سوی من

زین گونه کز سر تا قدم بگرفت در دست مو بمو
شاید که خیزد دم بدم صد ناله از هر موی من

دانم که گردد عاقبت آلوده خاک اجل
این سر که دارد روز و شب بالین ز زانوی من

خوش آنکه شب با پاسبان گفتی که جامی را بزن
تا چند باشد تنگ از وجا بر سگان کوی من

ای ز تو کوه کوه غم بر دل مبتلای من
نیست مراد خاطرت جز غم و جز بلای من

هر مژه کرده جوی خون بر رخ من روان ولی
کیست که با تو دم زند از من و ماجرای من

مهر و وفای من ببین ترک جفای خود مکن
زانکه جفای چون توئی نیست کم از وفای من

گر چو سگان دهند ره در پی محمل تو ام
چرخ بفرق سر کشد هودج کبریای من

نامه صفت سیاه رو مانم اگر نه فضل تو
خامه مغفرت کشد بر ورق خطای من

باد همیشه تا بود نام و نشان ز بود ما
مسند ناز جای تو خاک نیاز جای من

تا بکرشمه گفته مردم چشم جامیم
چشم سپهر میبرد سرمه ز خاک پای من

این ستم یا رب بد رد عاشقی زار اینچنین
کس مبادا در جهان هرگز گرفتار اینچنین

ای که می بینم ترا اکنون عنان دل بکف
حال من بین دل مده از دست یکبار اینچنین

نی ز بختم چشم یاری نی ز یار امید لطف
آه من چون میزیم بخت آنچنان یار اینچنین

در خور مهر و وفا گر نیستم بهر خدا
از جفاهای خودم محروم مگذار اینچنین

دل ندادم تا ندیدم از تو صد لطف و کرم
نور چشم من چه واقع شد گناه من چه بود
هر گرم روزی نپرسیدی که احوال تو چیست

من چه دانستم که خواهی شد ستمگار اینچنین
که نظر انداختی ما را بیکبار اینچنین
کی روا باشد که باشد یار با یار اینچنین

گر بتیغ عشق جامی کشته شد تدبیر چیست
عشق اگر اینست خواهد کشت بسیار اینچنین

زهی ابروییت قبلهٔ پاک دینان
چه پنهان فتادست راز میانت
فسونهای آن چشم جادو چه گویم
ترا دل خوش از حشمت خوبرویان

نیاز تو خوش خاطر نازنینان
که گم شد در فکر باریک بینان
که وابسته شد نطق سحر آفرینان
چه دانی غم و درد اندوهگینان

شد از عشق رسوای هر کوی جامی
ازان رفت در سلک عزلت نشینان

قبای ناز در پوش و نیاز پادشاهان بین
شب غمهای ما خواهی که چون روز شود روشن
ز دود دل سیه شد روی ما شبهای هجرای مه
شبست و بادیه همراه ناپیدا و هم رهبر
چه کس را بار خود در حریم حرمت یارب

کلاه دلبری کج نه شکست کج کلاهان بین
بیا و نالهٔ شبگیر و آهِ صبحگاهان بین
زکوهِ حسن را روزی سوی این رو سیاهان بین
بیا ای کعبهٔ جان محنت گم کرده راهان بین
سمندِ ناز بیرون ران و حال دادخواهان بین

قدم در کوی عشقش رحمتی اول بیا جامی
بتیغ بی نیازی کشته هرسو بیگناهان بین

ای ز عشقت صد بلا بر جان غم پرور من   کرده آشوب غمت تاراج خواب و خور من
من ندارم تاب بی دردی خدا را ای طبیب   مرهمی فرما که هر دم بیش گردد درد من
خاک گشتم و ز رهت بگذر زمین ای سرو ناز   پیش از آن روزی که آیی و نیابی گرد من
ره بگلزارم مده بی او مبادا ای باغبان   تازه گلها را خزان آید ز آه سرد من

گفته جامی ندارد رنگی از سودای ما
شرم دار آخر ز اشک سرخ و روی زرد من

بازم اندیشه یاریست که گفتن نتوان   بر دل از وی غم و باریست که گفتن نتوان
دل وحشی که نشد رام کسی ده که کنون   صید فتراک سواریست که گفتن نتوان
گر سخن تا به برون نقش و نگاریست چه باک   کز درون ناله زاریست که گفتن نتوان
صید چشمت بدلیری نرمد کان آهو   آنچنان شیر شکاریست که گفتن نتوان

چند پرسید ز جامی که بگو یار تو کیست
گل رخی لاله عذاریست که گفتن نتوان

ای برخسار چو مه چشم و چراغ دگران   سوختم چند شوی مرهم داغ دگران
یار دمساز کسان وصل چه داریم طمع   نتوان خورد بر از میوه باغ دگران
دل چه بندم بمه و مهر که این ویرانه   روشنائی نپذیرد ز چراغ دگران
با تو ای باد صبا بوی کسی می یابم   مشو از بهر خدا عطر دماغ دگران
چند در تفرقه خاطر ما سعی کنی   ای مهیا ز تو اسباب فراغ دگران

خط سبزت نگرم تسے رخ خوبان که بست
سبزهٔ باغ تو از لالهٔ راغ دگران

وه که افسانهٔ جامی نشنیدی هرگز
وانپرداختی از لابه و لاغ دگران

هر بامداد کاید آن مه سواره بیرون
آید ز شهر خلقی بهر نظاره بیرون

اشکم بخون بدل شد خون هم نماند زین دم
می افتد ز دیده دل پاره پاره بیرون

پیش رخت بتان را نبود مجال جلوه
تا آفتاب باشد نبود ستاره بیرون

درد دل حزین را با کوه اگر بگویم
آید صدای ناله از کوه خاره بیرون

ناچار باشد ای دل بیچاره گر کشیدن
زینسان که رفت ما را از دست چاره بیرون

شد آتشین دل من صد پاره و آید اکنون
با دود آه هر یک همچون شراره بیرون

میکردی شماره خیل سگان خود را
واحسرتا که جامی بود از شماره بیرون

نوبهاران که دمد شاخ گلی از گل من
غنچهایش بود آغشته بخون دل من

بی تو زینسان که بجان آمدم از زیستی خویش
زود باشد که شود کوی عدم منزل من

نبود همره جانم بجز اندیشهٔ تو
چون ببندند از این دیر فنا محمل من

لطف فرما و بکش تیغ و بکش زار مرا
گرچه حیف است که باشد چو توئی قاتل من

این چه سود است و چه سودا که بیازار غمت
سیم اشک و زر رخسار بوده حاصل من

زانچه سلطان خیال تو مرا تعیین کرد
دم نقد اشک روان بیش نشد واصل من

جامیا تا بتوان جام می از دست مده / که ازین یافت گشایش همگی مشکل من

باز ترکش بسته آن ترک سوار آمد برون / ای فدایش جان که بر عزم شکار آمد برون

قصد آن دارد که سازد عالمی را صید خویش / ورنه با تیر و کمان بهر چه کار آمد برون

با که می نوشید یارب دوش کامروز اینچنین / چشم خواب آلوده سر پر خمار آمد برون

هر که شد روزی بکوی او ز سوز عاشقان / با دل پر خون و چشم اشکبار آمد برون

در دلش نگرفت گر چه میکند در سنگ کار / ناله و آهی کزین جان فگار آمد برون

دوش می گفتم بران در شد بپا خاری مرا / دیده می سودم بران چندانکه خار آمد برون

سالها بردم بسر بر خاک آن در منتظر / او برون نامد ولی جان ز انتظار آمد برون

این تن فرسوده جامی خاک بودی کاشکی / بر سر راهی که آن چابک سوار آمد برون

نگار شوخ چشم تیز چشم تندخوی من / نمی بیند بچشم مرحمت یکبار سوی من

برویم از مژه خوناب و ز دل خون ناب آمد / چه گویم از فراق او چها آمد بروی من

دم قتلم چو تیغ او ز سوز سینه بگدازد / ز آب زندگانی خوشتر آید در گلوی من

تماشای رخش را هر سر مو گر شود دیده / سر موی نگردد کم بر ویش آرزوی من

در آن کو عمرها گشتم نگفت آن بیوفا هرگز / که این مسکین سرگردان چه میجوید ز کوی من

بخوبان عشق ورزیدن مرا خوییست دیرینه / بزودی کی توان ای پندگو اصلاح خوی من

مگو جامی کز آن مشکین سلاسل پای دل بگسل
که پیوند لیست با او محکم از هر تار موی من

سبزهٔ شبرنگ وجعد مشکبار خویش بین
در خم هر موی صد دل مبتلای خویش بین

بر لب بام آمدی هر سو چو من افتادهٔ
سر نهاده زیر دیوار سرای خویش بین

بر نشان پای تو رخ سوده ام شب تا سحر
از رخم اینک نشان بر خاک پای خویش بین

زآرزوی یک نظری میرم ای سلطان حسن
سرکشی از سر بنه سوی گدای خویش بین

برگ گل دیدن ز جیب غنچه گر داری هوس
دامن پیراهن از چاک قبای خویش بین

چند می پرسی کزین گونه چرا بیدل شدی
آینه بردار و شکل دلربای خویش بین

میروی تند و چو جامی صد گرفتار از قفا
آخر ای بی رحم یکره از قفای خویش بین

بیا جانا دل پر درد من بین
سرشک گرم و آهِ سرد من بین

غم مهجوری و درد صبوری
همه بر جان غم پرورد من بین

چو جان از گردتن دامن نشاند
بدامانت نشسته گرد من بین

تنم را سیل اشک آورد سویت
خس و خاشاک آب آورد من بین

مگو رنگی ندارد جامی از عشق
سرشک سرخ و روی زرد من بین

با یار کو رخ کرده که گوید پیام من
وانجا بجز صبا که رساند سلام من

من کیستم که نامه قسم ستم بسوی او
جانم ستد که از لب شیرین عوض دهم
عمری ز اشک دانه فشاندم دلی چه سود
ای صید پیشه چاره چه سازم خدا را
تا کی بوصل سیم خدا ران کنم طمع
جامی نگوی کاین همه مستی و شور چیست

در نامه سگانش نویسند نام من
رفت آخر و دیگران خورد بر دوام من
چون نامه آن کبوتر رحمت بدام من
کان آهوی رمیده شود صید دام من
صد ره مرا بسوخت طمعهای خام من
کز خم عشق پر ترک افتاد جام من

دل بجان درمانده وآن جان جهان با دیگران
آنکه از خود دیدن جولان او رشک آیدم
ای اجل بستان ز من این جان بی آرام را
جان بانیازی نشاید وین عجب کان سنگدل
با من از نامهربان شد نیست غم غم زان بود

من ز پا افتاده وآن سرو روان با دیگران
چون توانم دیدنش جولان کنان با دیگران
تا بکی باشد مرا آرام جان با دیگران
یکزمان با ما نشیند یکزمان با دیگران
کش بر غم خویش بینم مهربان با دیگران

جان جامی با خیالش روز و شب در گفت و گوست
جای آن دارد که نگشاید زبان با دیگران

با اسیران ای رقیب آغاز بد خوئی مکن
در حق ما گر بد اندیشد رقیب از خوی بد
ای خوش آن شبها که پایت را کنم در دیده جا
کس نمی بینم که سحر چشم تو خوابش ننست

تلخ کردی عیش ما چندین ترش روئی مکن
تو رخ نیکوی خود بین غیر نیکوئی مکن
تو کشی از نازه پا را سوی خود گوئی مکن
بیش ازین آن شوخ را تعلیم جادوئی مکن

رسم تو دلجوئی آمد این زمان کاندر رهت
نقد دل کم کرد جامی ترک دلجوئی مکن

ای خاک نعل توسن تو تاج سرکشان
خواهند سرو و گل که براهت شوند خاک

وی میشدی سواره و من بوسه میزدم
هردم ز شوق آن سم گلگون خدای را

دیوانهٔ جمال تو خیل پری وشان
روزی که گشت باغ کنی مست و سرخوشان

هرجا ز نعل اسپ تو سمی یافتم نشان
کز جام نیم خورد خودم جرعه چشان

جامی که مرد تشنه لب از شوق لعل تو
می نوش و جرعهٔ دو سه بر خاک او فشان

ردیف واو

یشهد الله انما تبدو
انه لا اله الا هو

هست هر ذره بوحدت خویش
پیش عارف گواه وحدت او

نیست با هیچ یک ز اشیا مند
مینماید بصورت همه او

نهو تاج کما هو المنجی
وهو راج کما هو المرجو

گر توئی جمله در فضای وجود
هم خود انصاف ده بگو حق گو

در همه اوست پیش چشم شهود
چیست پندار هستی من و تو

پاک شد جامی از غبار دوئی
لوح خاطر که حق یکیست زده

من کیستم که چشم گشایم بروی تو
این بس که میکنم بزبان گفت و گوی تو

ای آرزوی جان نظری کن بحال من / زان پیشتر که جان دهم از آرزوی تو

خالی نیم ز فکر میانت ولی مراست / پیوند دیگرست بهر پاره موی تو

هر صبح میکنم چو صبا ره سوی چمن / باشد که یابم از گل نو رسته بوی تو

پایم چو سوده شد برهت بعد ازین چو اشک / غلطم بخون و خاک پی جست و جوی تو

من اهل خوان وصل نیم کاش چون سگان / سنگی خورم بسر ز مقیمان کوی تو

این نقش نو کشیده غزل نیست ای غزال / طومار محنتست ز جامی بسوی تو

روی بر تابی ز من هرگه که بینم سوی تو / حیف میداری که افتد چشم من بر روی تو

گفتیم خواهم ازین پس ترک خوی بد گرفت / این مگو با من که من نیکو شناسم خوی تو

دل چه طومار یست در هر پیچ او صد حرف شوق / خواهمش از رشتهٔ جان بست بر بازوی تو

زیر پا افتاده دلهای بتان سنگدل / باشد از ریگ بیابان بیشتر در کوی تو

جان چه آرم در مقابل چون تو یکتائی میان / نیست نقد هر دو عالم قیمت یکموی تو

همچو ماه نو کند از شرم تو پهلو تهی / گر فتد خورشید تابان فی المثل پهلوی تو

قد جامی گفته خم چون هلال از بهر چیست / گر بگویم راست از میل خم ابروی تو

زهی چشم جهان بین روشن از تو / بچشم ما جهان چون گلشن از تو

مکن گو خانه ام روشن مه تو / که پر ماهست بام و روزن از تو

زلیس در دلبری استاد گشتی — بتان گیرند تعلیم این فن از تو
لبت گر جانستان بودی چه غمزه — نبردی جان سلامت یکتن از تو
زند گل لاف با پیراهنت لیک — ندارد بوی آن تر دامن از تو
بدرد جیب تا دامن گر افتد — جدا همچون قبا پیراهن از تو

مگو هردم چه خواهی جامی از من
که غیر از تو نمی خواهم من از تو

زینسان که خو گرفت دلم با وصال تو — ای وای آن زمان که نه بینم جمال تو
مردم ز فرقت تو کجا وقت آنکه من — هر لحظه دیدمی رخ فرخنده فال تو
تا رفته ای چو خواب خوش از چشم مشکبار — حقا که نیست در نظرم جز خیال تو
دارم سری نهاده براهت که هست زار — ناگاه در رسی و شود پایمال تو

جامی چه حاجت است بگفتن که زد رقم
بر لوح چهره هر مژه حسب حال تو

حبذا پیر مغان کز فیض جام پاک او — خاک را باشد نصیب ای جان پاکان خاک او
گرچه رخش همتش جولان بردن زین عرصه داشت — خویش را بستم بصد سالوس بر فتراک او
باغبان روضهٔ قدر باده گر بشناختی — بر کنار چشمهٔ کوثر نشاندی تاک او
رفتم آن خاک در از مژگان پی تسکین شوق — آتش من تیزتر گشت از خس و خاشاک او
با خرد راز دهانش گرچه آرم در میان — قاصرست از سر این فهم نهان ادراک او

چند لاف چستی و چالاکی ای سرو چمن
نیست چست این جامه جز بر قامت چالاک او

دامن جامی ز دست عشق صد جا چاک شد
می ندارد عشق دست از قامت صد چاک او

ای ترا ابروانت متصل عشاق را محراب دو
با غمزه و چشم تو دل قربان یکی قصاب دو

مقصود ما زان ابروان باشد سجود درگهی تو
قبله نباشد جز یکی گرچه بود محراب دو

بکشای برقع زان دو رخ تا چشم انجم بر زمین
ببیند بعکس آسمان خورشید عالمتاب دو

تنها یکی دل چون کشم از تو عنان دل چنین
کز زلف مشکین سوی او افگنده قلاب دو

در گلستان حسن از آن بالا و رخساره چنین
یک شل و نازک بین که در رسته گل سیراب دو

جانم فدای ساقی کاندم که نوشم جام او
نقل از دهان و لب دهد پسته یکی عناب دو

شد هوش جامی زان دولت مستی بلی زود آورد
بزمی که شد گردان در و جام شراب ناب دو

گر بپای سرو بجز آمد قد رعنای او
سرو خود را همچو سایه افگند در پای او

بر سر بازار گل بی وجه کو مفروش حسن
چون ندارد کس بدور عارضش پروای او

سایهٔ آن سرو بالا هر کرا در سر فتاد
سر بلطوبی کی در آرد همت والای او

آن پری رو مردم چشم منست این روشن ست
جای آن دارد که سازد چشم روشن جای او

دی خرامان برگذشت آن نخل تر سوی چمن
سرو بر جا خشک ماند از حسرت بالای او

ریخت شیرین خون فرهاد و ازین شیرین تر آن
کز پی خون ریختن هم خورده بد حلوای او

شد بسیر دایهٔ جامی که وصل دوست بود
باز اگر از دایهٔ او باز ماند وای او

چون بمسجد بنمیت ای قبلهٔ من روی تو
پشت در محراب خواهم روی در ابروی تو

در نمازم دل بسوی تست و رو در قبله گاه
وه چه خوش بودی اگر رو نیز بودی سوی تو

روی تو پیش نظر سر جای دیگر در سجود
سر نمی یارم بر آوردن ز شرم روی تو

بر مسلمانان ببخشائی و ببین هر سو که شد
صد صف طاعت خراب از غمزهٔ جادوی تو

گشته خلق از هر طرف مشغول تسبیح و دعا
من نهانی میکنم با خویش گفت و گوی تو

پست شد آهنگ قد قامت مؤذن را چو دید
شیوهٔ قد بلند و قامت دلجوی تو

هر کرا بینی بجای روی طاعت بر زمین
جامی در خسارهٔ زردی و خاک کوی تو

داری بجان من کمین ای من کمین هندوی تو
خوی تو گر هست اینچنین ای من غلام خوی تو

گه بر در میخانه ام گه در حریم خانقه
القصه گردم در بدر دائم بجست و جوی تو

یا داز زخم ناوکت در سینه صد روزن مرا
باشد که افتد پرتوی از آفتاب روی تو

روز و جلای چاوشان شبها دیم پاسبان
یارب من آزرده جان کی ره یابم سوی تو

یکباره دل برداشتم از قال و قیل مدرسه
زین پس بکنج میکده مائیم و گفت و گوی تو

تا کی چو زاهد بی جهت آریم سوی قبله رو
محروم طاعت بس بود ما را خم ابروی تو

جامی کی از خاک درت محروم ماند اینچنین
گر آبروی داشتی پیش سگان کوی تو

اے پیر گشتہ بہر جوانان زرہ مرد
موے سفید در پے زلف سیہ مرد
بنگر مہ شباب خود اندر محاق شیب
زین پیش در نظارۂ روے چو مہ مرد
دنبال قد فراختہ طفلان بے گناہ
با قامت خمیدہ ز بار گنہ مرد
فکر حساب ہر کجے و راستی بکن
پیش بتان راست قد کج کلہ مرد
دل پر ہوس مزاحمتِ اہل دل مکن
بتخانہ زیر خرقہ سوی خانقہ مرد
خواہی بصورت کعبۂ تحقیق رہ بری
پئے بر پئے مقلد گم کردہ رہ مرد

دام حیات جز پے صید کمال نیست
صیدے نکردہ جامی ازین دامگہ مرد

آن ترک نیم مست کہ جان شد خراب او
برطرف بام اگر مہ شب گرد بیندش
من کیستم کہ بوسہ زنم پای دوست کاش

صد پارہ سوختیم ز ناز و عتاب او
شرمندہ گردد از رخ چون آفتاب او
یابم ہمین مجال کہ بوسم رکاب او

بودن بکوی او نتوان شب فراق
ترسم فغان من برد از دیده خواب او

گاه سوال بوسه به جامی نگفت هیچ
یعنی که نیست غیر خموشی جواب او

من بر نخواهم داشت دل از مهر یاری همچو تو
آخر چرا گوید کسی ترک نگاری همچو تو

زینسان که تو ای نازنین جولان کنی از پشت زین
ناید بمیدان بعد ازین چابک سواری همچو تو

گفتی برو در کنج غم بنشین صبوری پیشه کن
آخر صبوری چون توان از غمگساری همچو تو

صد ره کشم خاک رهش در دیده ای باد سحر
روزی بگویش گر مرا افتد گذاری همچو تو

آوازه آن خوب رو چون رفت جامی هر طرف
آواره خواهد شد بسی از هر دیاری همچو تو

تو آن مهی که برد خجلت آفتاب از تو
توان گلی که شود غنچه در نقاب از تو

دلم که عشق برو صد در بلا کشاد
رخ امید نتابد بهیچ باب از تو

همیشه عادت شاهان بود عمارت ملک
چه حکمت است که شد ملک دل خراب از تو

عنان صبر شد از کف درین هوس که گهی
رسم بدولت پا بوس چون رکاب از تو

مکن شتاب بر قتلم که میرود جانم
اگرچه عمری و نبود عجب شتاب از تو

بهر سلام مکن رنجه در جواب آن لب
که صد سلام مرا بس یکی جواب از تو

چه قتل جامی مسکین صواب میدانی
چنان مکن که شود فوت این صواب از تو

نامه سربسته آمد غنچه و مضمون او — حسب حال بلبل و شرح دل پرخون او
قصد لیلی باشد از جعد مسلسل عرض حسن — زان چه غم دارد که گردد بیدلی مجنون او
چون بمیزان لطافت نیست وزنی سرو را — چند خود را بر کشد پیش قد موزون او
خضر را خواهی که بینی بر لب آب حیات — خط سبزه رنگ بین گرد لب میگون او
آن مسیحادم شفای رنج ما داند ولی — نیست تدبیر علاج اهل دل قانون او
گرچه در هستی دهانش از سر موی کمست — یکسر مو کم مباد از حسن روزافزون او
گو مکش جامی در افسون سخن بیهوده رنج — کان پری رخ را فراغت بینم از افسون او

بریز ای هجر خونم چند ریزی خون من بی او — مرا صد بار مردن به که یکدم زیستن بی او
نسیما سوی او کن رو ببر همراه جانم را — که جان آنجا رسد باری اگر ماند بدن بی او
مذاق جان شیرین چاشنی ذوق نادیده — چه داند تلخی عیشی که دارد کوهکن بی او
ز هر گل می خلد خاری بسینه بی رخ خوبش — چه می خوانی مرا ای باغبان سوی چمن بی او
همه آفاق را دادم که سوز من شود روشن — ز بس چون شمع گریم زار در هر انجمن بی او
مپرس ای همنشین مهربان شرح غم هجران — زبان من ز کار افتاده نتوانم سخن بی او
ازان مه ماند جامی ای اجل تاراج جانش کن — که آن مسکین بجانست از حیات خویشتن بی او

با این جمال همدم مستان عشق شو — یکبار الست گوی و هزاران بلی شنو

در جام می ز لعل تو یک شمه یافتیم
اسباب علم و فضل بمیخانه شد گرو

جز تخم آرزوی تو در دل نکشته ایم
فرخنده ساعتی که رسد کشته را درو

گفتم تمام خرمن زهدم بباد شد
لعلت بخنده گفت که بر ما به نیم جو

با این فسردگی نتوان راه عشق رفت
دستی بزن بدامن مردانِ گرم رو

خواهی که نقد حال تو گردد حدیث عشق
این نکته می شنو ز حریفان دمی گرو

جامی فسانهای کهن ذوق ده نماند
اسرار عشق تازه کن از گفتهای نو

ای بدلم گرفته جا دم بدم از نظر مردم
مرهم سینه چون توئی مردم دیده هم تو شو

خرمن صبر شبها دار غم عمر کاه تو
لیک بود هزار ازین بر چو توئی به نیم جو

من که ذ فکر عافیت خاصه ز عشق چون توئی
دل بکند غم زبون جان بکف بلا گرو

چند بهرزه صوفیا گوش ببانگ نی نهی
حالت وجد بایدت نالهٔ زار من شنو

جامی خسته را که شد کشته تیغ غمزه ات
لعل حیات بخش تو داد بخنده جان نو

ای دل من صید دام زلف تو
دام دلها گشته نام زلفِ تو

بنده شد در دام تو دلها تمام
دام و بند آمد تمام زلفِ تو

داد تشریف غلامی بنده را
زلف تو ای من غلام زلفِ تو

رم کنند از دام مرغان وین عجب
جان بی آرام رام زلفِ تو

زلف تو بالای سر دارد مقام
لائق رخسار گلرنگ تو نیست

بس بلند آمد مقام زلف تو
جز نقاب مشک خام زلف تو

صبح اقبالست طالع هر نفس
بندہ جامی راز شام زلف تو

غمزہ ات کز سعے حشمت این ہمہ بیدادِ او
طرۂ شبرنگ تو لیلے و دل مجنون او
عشق در ہر دل کہ سازد بہر دردت خانہ
بندگی تو شد دلم را از خطت و زہر طرف
بار قیب سنگدل زخم زبان کردن چہ سود
رہبر دیر مغان شد پیر ما ممدود باد

در فن عاشق کشتی شاگرد تست استادِ او
لعل شکر بار تو شیرین و دل فرہادِ او
اول از سنگ ملامت افگند بنیادِ او
فتنۂ دیگر رسد ہر مبارک بادِ او
چون ازین سوہان نیفتد رخنہ بر پولادِ او
بر سر اہل ارادت سایۂ ارشادِ او

بسکہ شبہا جامی از سرو قدت نالد بلند
میکند رم مرغ شاخ سدرہ از فریادِ او

ای دل و دیدہ ہر دو خانہ تو
کاش بر من فتد نہ بر تو سن
ہمہ تن گوش میشود از شوق
ہر کسے خوش بگوشۂ طربے
ہر طرف ناوک از چشمے فگنی

سر من خاک آستانۂ تو
دم بدم زخم تازیانۂ تو
ہر کجا میرود فسانۂ تو
من و غمہاے بیکرانۂ تو
دل ما بس بود نشانۂ تو

جامیا بوی دردی آید
از غزلهای عاشقانهٔ تو

میرود عمر گرانمایه و ما غافل ازو — ده که جز محنت و اندوه نشد حاصل ازو
دل خوشی چند که ماهم سفر آن ماهیم — چون شود دوری ما بیش بهر منزل ازو
خیز تا دامن آن تازه گل آریم بکف — چند چون لاله نشینیم بداغ دل ازو
شد برون سیل سرشک از حد و نزدیک رسید — که پذیرد خلل این صورت آب و گل ازو

جامی از زهد و ورع مشکل عشقت نگشود
جام می گیر مگر حل شود این مشکل ازو

تا خم چرخ کهن باشد و کاس مه تو — سیر جامی بودم خرقهٔ میخانه نگرد
صرصر قهر ازل گو بنشان مشعل مهر — بس بود تا ابد از شمع رخت یک پرتو
هر کس از جلوهٔ گل فهم معانی نکند — شرح آن دفتر نوشته ز بلبل بشنو
زد مه روی تو خرمن فلک از مرغ خویش — کو بداشش مه تو خوشهٔ پروین بدو
ترک چشم تو اگر هندوی خویشم خواند — در کشم تاج کیانی ز سر کیخسرو
دل بسی در پی مقصود دوید و نرسید — چند روزی تو هم ای اشک بدان کوی بدو

جامی این ما من اقبال نه جای من و تست
ختم شد رقعهٔ اخلاص زمین بوس و برو

چرخ اخضر که دو چشم خواست موج خون درو — شیشهٔ سبزیست و اشکم بادهٔ گلگون درو

شد جهان از اشک من دریا و میترسم شود
غرقه از بار دل من زورق گردون درو

جا درون دل گرفتی چاکش از پیکان بدوز
تا نیاید ره خیال غیر از بیرون درو

رشتهٔ جان گر ز زلفت نگسلد چندین بپیچ
جان من کو باش یکتائی دگر افزون درو

عشق تو هوش هم ز دل بربود ترک عشوه ده
باده مست افتاد و مرد افگن بکن افیون درو

روی مجنون بود در لیلی دلی زد بحر عشق
عاقبت موجی که گم شد لیلی و مجنون درو

مخزن سلطان عشق آمد دل جامی و نیست
جز خیال لعل جانان گوهر مخزون درو

گر سرم خاک گشت بر در تو
باد جانا سعادت سر تو

پست شد همچو سایه سرو بلند
پیش شمشاد سایه پرور تو

تن چو موی من بود جانا
یادگار از میان لاغر تو

سر ز لفت بشهپر طاوس
می پراند مگس ز شکر تو

سادگی بین که آئینه خود را
دارد اندر صفا برابر تو

ای بسا شب که خامه برد بروز
با خیال خط معنبر تو

جامی از جام جم نیارد یاد
گر خورد جرعهٔ ز ساغر تو

چون نیست بخت آنکه من یکدم شوم همراز تو
با دیگران میگو سخن تا بشنوم آواز تو

چشمت چو خصم جان شود لب را بگو خندان شود
تا ترک جان آسان شود بر عاشق جانباز تو

خواہم ز تو گویم غمے لیکن ندارم محرمی
کو بخت مقبل تا دمے سازد مرا ہمراز تو
نازی مکن ای غمزہ زن گر چہ رود جانم ز تن
جان من و صد ہمچو من بادا فدای ناز تو
تو طائر قدسی و کس بر تو ندارد دست رس
گستردہ ام دام ہوس کاینسو فتد پرواز تو
صد دل شکار خود کند صد رخنہ در جان افگند
از غمزہ چون ناوک زند چشم شکار انداز تو
چون پردہ بکشائی ز رو جامی فتد در گفت و گو
تو گلشن حسنی داد مرغ سخن پرواز تو

دو نرگس تو کہ مستند و ناتوان ہر دو
شدند آفت عقل و بلای جان ہر دو
میان ما و تو جز جان و تن حجاب نبود
بیا کہ ہجر تو برداشت از میان ہر دو
چنان دو دیدہ غیور تند بر رخت کہ کنند
نظر بروی تو از یکدگر نہان ہر دو
قران قوس و قزح با ہلال نیس عجبست
خدا ترا بنما طاق ابروان ہر دو
شکار پیشہ دو ترکند خفتہ چشمانت
نہادہ بر سر بالین خود کمان ہر دو
ازان میان و دہان قاصر ند فہم و خرد
اگر چہ خردہ شناسند و راز دان ہر دو
ز کار دینی و عقبی مپرس جامی را
کہ کرد در سر و کار تو این و آن ہر دو

آن سرو کہ شاد ند جہانے نعم او
ہر سو کہ خرامد سر ما و قدم او
باشد ستم از یار کرم شکر کہ بگذشت
در حق من خستہ دل از حد کرم او
بر لوح دلم صورت خط تو رقم زد
آنکس کہ روا نیست خطا بر قلم او

آه ار بکشم سوز درون هست که آتش ... آخر نشود گرچه نشیند علم او
هر دم رسدم زخمی از آن غمزهٔ بی رحم ... شرمنده ام از مرحمت دم بدم او
بیت الحرم ماست درش چند نشینیم ... محروم ز احرام حریم حرم او

جامی ز غم عشق تو گر مرد عجب نیست
پیداست چه خیزد ز وجود و عدم او

ز هر سو پدید اند رویت نکو ... حماک الله ای دوست من کل سو
بخون جگر میکنم چهره تر ... همین ست پیش تو ام آب رو
رسان تیز تر آبی از تیغ خویش ... که شد خشکم از آتش دل گلو
مگو عاشقم بر فلان گفته ... ز من خود چه لائق بود این بگو
منم آن گدا بر در میکده ... که سازم پر از شی لله کدو
اگر کوزهٔ می شکستم چه شد ... بجز مانه گیرم بگردن سبو

بهر جا مهی چون تو منزل نساخت
دل جامی آنجا نیاید فرود

ای اشک سرخ دم بدم از چشم تر مرو ... همرنگ لعل یار منی از نظر مرو
نزدیک مردمم ز تو دور از خدا بترس ... نزدیک اگر نیائی ازین دورتر مرو
آن عشوه جوی فتنهٔ بازار کوی شد ... ای یار ساز کنج سلامت بدر مرو
تا کی روی بقول رقیب از نظر مرا ... بهر خدا اگر بر سخن او دگر مرو

جامی درش ز منزل آلودگان بود
آنجا چو اشک غرقه بخون جگر مرو

شبی چون رخ نمودی روی نیکو … بر آمد نعره از انجم که یا هو
رمد آهو ز مردم با تگ تیز … درین شیوه تو بگذشتی ز آهو
برت هست آیتی از لطف و رخ نیز … گر از بر خوانم این آیت گه از رو
سرشکم خواهد از زانو گذشتن … ز شوقت چند گریم سر بزانو
دو چشم تو عجائب جادوانند … ندیدم همچو آن دو هیچ جادو
همه صاحب دلان را ذوق کعبه … من بی دین و دل را ذوق آن کو

تنت در خرقه گر گم گشت جامی
چه شد کم گیر ازین پشمینه یکمو

خوی که تراز تاب می ریخته از جبین فرو … سیل بلاست آمده بر سر عقل و دین فرو
عارض تست در عرق یا ز لطافت هوا … قطرهٔ شبنم آمده بر رخ یاسمین فرو
سبزه خط عنبرین گرد لبت بر آمده … یا صف مور را شده پای در انگبین فرو
گرد ز زلف کردهٔ پاک بطرف آستین … دست فشان که ریزدت مشک ز آستین فرو
جلوه گه جمال خود منظر دیده ساز اگر … در دل تنگ نایدت خاطر نازنین فرو
داشت دران چه ذوق دل از جهان فراغتی … کاش نمیگذاشتی گیسوی عنبرین فرو
جامی خسته دل ز غم خاک جهان کند بسر … کز مژه اش گرفت خون روی زمین فرو

شاه خوبانی و ترکان ختا هندوی تو — سرکشان را طوق گردن حلقهٔ گیسوی تو
تا تو رفتی آفتاب از زرهی تابد طناب — تا زند این خیمهٔ فیروزه در اردوی تو
مدعی گیر که چون آئینه روئین تن شود — کی تواند کایستد یک لحظه رو در روی تو
مه که بر شکل کمان زر بر آید گاه گاه — میل آن دارد که خود را جا کند پهلوی تو
پر دعا دارم ولی تعویذ دار آن دست کو — کز رگ جان بندم این تعویذ بر بازوی تو
قتل عاشق را چه بر ساعد نهی سخت کمان — یک کرشمه بس بود از گوشهٔ ابروی تو

بندهٔ جامی پای تا سر شوق شد یادا قبول
نامهٔ شوقی که آرد باد ناگه سوی تو

گر بخطا کنم نگه بکسی مه بروی تو — یاد مرا بدین گنه روی سیه چو موی تو
بود دلم از غصه خون شوق تو برد از سکون — همدم اشک لاله گون روی نهاده سوی تو
گه بمن گدا خوشی گاه ز من جدا خوشی — من بجو خوشی و ناخوشی ساخته ام بخوی تو
رشک برد روان من بر تن ناتوان من — گر شود استخوان من قوت سگان کوی تو
شب چو در آید ای صنم کشته شوم بتیغ غم — باز نسیم صبحدم جان دهدم ببوی تو
باده گسار و عربده زن راه بمحتسب فگن — تا کشد آن سبو شکن بر سر خود سبوی تو

تازه خط تو بر قمر زد رقمی ز مشک تر
جامی از آن نهاده سر بر خط آرزوی تو

یارب از جانم ببر مهر مه رخسار او — یا بمهر یکچند روزی کن مرا دیدار او

سوخت جانم از سموم هجر کو آن دولتم
ره چه پیایم بکوی زید چون خواهد زدن
شد سرم در ره شگاف از زخم نعل توسنش
عاشق مهجور را بر رخ روان آن اشک نیست
کو بکن را صوت جان افزای مطرب گو مباش

تا بیا سایم دمے در سایهٔ دیوار او
بار دیگر راه من لطف قد و رخسار او
مرهم آن چیست سم مرکب رهوار او
میرود خونابهٔ از سینهٔ افگار او
کار غنون ساز ست کوه از نالهاے زار او

کار جامی در هم از انکار اہل درد شد
ناصحا بر خویش رحمے کن مکن انکار او

دلا کام از لبش با شیم ترجو
پرست این چشم تر زان عارض و لب
کشد یکبارگی سوی توام دل
ترا موی از درازی تا میان ست
ترا لبن نیست در زلف آن ہمہ چین
خطست آن بافشانذی جعد مشکین

والا لم تجد ما کنت ترجو
کسی کم دیده زین پر آب ترجو
اگر بنمائیم یکبار گیسو
خدا را این میان تست یا مو
که چین دیگر افگندی برابرو
نشست از مشک گردی گرد آن مو

نگو جامی برو مهر بتان ورز
من این دانم مرا چیزے دگر گو

مرغ جان کردی هواے دانهای خال او
گر بقصد جان فرستد قاصدان مقصود دل

گر نبستی رشته لاغر تن من بال او
دل کند فرسنگها جان بر کف استقبال او

بس که بر دل خامه بار غم نهاد از شرح هجر
شد خمیده همچو نون در نامه لام و دال او

خون کنم دل را نه مالم بر رکاب او ز چشم
تا چو پا اندر رکاب آرد شود پامال او

رو لیش را بیند فرشته گر کشد صد بیگناه
یک گنه ننویسد اندر نامهٔ اعمال او

صوفی دل حالها کرد ست دوش از ذکر دوست
سینه ام چون خرقه چاک اینک گواه حال او

وصل جویان جامی و طعن رقیبان از قفا
در بدر درویش و غوغای سگان دنبال او

ردیف ه

ای جاودان بصورت اعیان بر آمده
گاهے نموده ظاهر و گه مظهر آمده

از روے ذات ظاهر و مظهر یکیست لیک
در حکم عقل این دگر آن دیگر آمده

بی صورتست عشق ولی عشق صورتش
غالب شده بکسوت صورت بر آمده

معنی عارفانست بهر صورتے که هست
در چشم منکران چه غم ار منکر آمده

در موطن ظهور و بطون نیست غیر او
هر چند کز ظهور و بطون برتر آمده

کاهش کشیده جاذبهٔ عاشقے عنان
با داغ عاشقان بلا پرده در آمده

کاهش گرفته جلوهٔ معشوق آستین
بر شکل دلبران پرے پیکر آمده

یکجا نشسته بر سر صدر جلال و جاه
وز جمله سروران جهان برسر آمده

یکجا فگنده خرقهٔ فقر و فنا بدوش
محتاج دار حلقه زنان بر در آمده

هرجا پے نظاره ستاده ست منتظر
منظور هم خود ست که بر منظر آمده

بنموده روے بهر تماشای عاشقان
وانگه گشاده چشم و تماشا گر آمده

همراه وحی گشته روح القدس شده
بحر لیست متفق که ز اوصاف مختلف
بیرون ز عشق و عاشق و معشوق هیچ نیست
مشتق چه نیک در نگری عین مصدر ست
نشگفته است جز گل وحدت بباغ عشق

پیغام خود رسانده و پیغمبر آمده
باران و قطره و صدف و گوهر آمده
این هر دو اسم مشتق ازان مصدر آمده
کاندر صفات ظاهر خود مضمر آمده
هر چند گاه اصفر و گه احمر آمده

جامی ندید رنگی ازان گل عجب مدار
کز غم کبود خرقه چو نیلوفر آمده

منع سماع و نغمهٔ نی میکند فقیه
می ده ببانگ نی که ندارم بصر عشق
واعظ بطعن باده پرستان زبان گشاد
مائیم و تیر عشق تو ای چشمهٔ حیات
تشبیه میکنند رفت را بمه ولی
گفتی ترا برشتهٔ جان آتش افگنم

بیچاره پی نبرد بسر نفخت فیه
پروای ریش محتسب و سبلت فقیه
یارب توئی پناه من از شر آن سفیه
یاری بکن ز حال جگر تشنگان تیه
باد نهیج دجی نی بهیمت شبیه
چون شمع میکند دل من زین نشاط به

جامی حریم کوی مغان کعبهٔ صفاست
طوبی لساکنیه و بشری لزائریه

چشم نگشائی ز ناز آخر چه نازست اینهمه
در خط و خال تو اسرار حقیقت دیده ام

بر رخ از ناز توام اشک نیازست اینهمه
گرچه در چشم حقیقت بین مجازست اینهمه

خوی تو لبس گرم و لعلت آتشین روی آفتاب
بلبلان را مایهٔ سوز و گداز ست اینهمه

پیش ساغر در سجود آمد صراحی گوش کن
بانگ چنگ و نی که در وی آن نماز ست اینهمه

حلقهٔ در گشته چشم چون ز لعلت بسته شد
چشم بند بهاے چرخ حقه باز ست اینهمه

کرده ام با هر سر موی تو پیوندی جدا
در کفم سر رشتهٔ عمر دراز ست اینهمه

گفتهٔ رنگین جامی بین و داغ دل درد
لالهای چیده از صحراے راز ست اینهمه

حدیث جم و جام لاغست دلا بر
خوش آن سر که با جام گوید قرابه

بآب مے آباد کن کاخ عیشم
که رود در خرابے نهاد این خرابه

نخواهم زر و قدح دست شستن
اگر مه بود طشت و مهر آفتابه

بود قصر عشرت لبے خوش چه بودی
که حرف بقا داشتی بر کتابه

کف جامی از جام خالی مبادا
اجب دعوتے یا ولے الاجابه

تعالی الله زہے شاه یگانه
زہے حسن و جمال جاودانه

درین بتخانه هر نقشے که بینم
توئی مقصود ما دیگر بهانه

نه بیند چشم عارف عارض و خال
نجوید مرغ قدسی آب و دانه

اگر خوانی ز عشقم داستانی
نخوانی عشق مجنون جز فسانه

مجو اسرار عشق از شیخ خلوت
چه داند نطق طوطی مرغ خانه

میانت را چنان خواہم در آغوش
که موی هم نگنجد در میانه

گذر کن بر سر جامی که دارد
سر خدمت بخاک آستانه

مغنی باد از چنگ و چغانه
که ای خواجه برخیز کانفاس عمرت
درین برزنگه چند غافل نشینی
مباش از می لعل غافل زمانی
غنیمت شمر روز عشرت که داند
بهر خانه کز دوست یابم نشانی

چه خوش گفت وقت صبوح این ترانه
بود مایهٔ دولت جاودانه
ز صوت اغانی و جام مغانه
که پیداست پایان کار زمانه
که روزی دگر زنده باشیم یا نه
نهادم سر خدمت از آستانه

بکعبه مرو جامی از خانهٔ خود
که خالی نباشد ازو هیچ خانه

قبول خاص طلب چند بهر خاطر عامه
بنوش جام مروق لبسوز جامهٔ ازرق
همای طائر قدسی ز همت تو نشاید
بچشم نقص مبین نقش کارخانهٔ هستی
ز عرض قصهٔ ما طول یافت نامهٔ قاصد
فروغ روی تو تابان بود ز جعد مسلسل

برزق و حیله کشی بار طیلسان و عمامه
که خاص طالب جامست و عام عاشق جامه
که میل افسر هدهد کنی و طوق حمامه
نظر بگردش پرکار دار و جنبش خامه
خوش آنکه طی شود این طول عرض قاصد نامه
کفوء لامع برق یلوح خلف غمامه

زآتش دل جامی علم بچرخ کشیدی
لقد نصبت لسر الهوی علیه علامه

کشاد گنج جواهر ببوستان ژاله	بغرق سرو و سمن شد گهرفشان ژاله
گسست سبحهٔ روحانیان که سوی زمین	فتد چو مهرهٔ تسبیح از آسمان ژاله
میان شاخ و شگوفه خوش اجتماعی بود	که سنگ تفرقه انداخت درمیان ژاله
گرفت بچهٔ طوطی همه بساطِ چمن	چو طوطی فلک انداخت بیضه سان ژاله
دراز کرد در اوصاف گل زبان سوسن	ز غیرتش گره افگند بر زبان ژاله
گهر ز بحر شود زاده عکس آن بنگر	چو سیلها کند از هر طرف روان ژاله
چو عاشقی که زند سنگ ریزه بر معشوق	بباغ شاهد گل را کند نشان ژاله
دکان شیشه گرست از حباب آب ثمر	که سنگ میفگند سوی آن دکان ژاله
چو بوته الیست شده سرخ لاله کش هر دم	پی گداز نهد سیم در دهان ژاله
کلام مدعی و جامی آن زمان که شود	در امتحان گهر رشتهٔ بیان ژاله

بود دو قطره نازل شده ز فیض سحاب
که گردد این بمثل دُرِّ ناب و آن ژاله

گوید نگار من چو ز هجران کنم گله	ان تات ماشیا انا آتیک هروله
داندم که رو نهم بره جست و جوی او	بر پای سعی می نهد از زلف سلسله
در سر بجیب صبر کشم گویدم بناز	چون میدهد دلت که مرا میکنی یله

یارب چه موجبست که آن شاه دلنواز
طی کن بساط کون که آن کعبهٔ مراد
حق را بحق شناس نه از حجت و قیاس

با بیدلی چو من کند اینسان معامله
باشد ورای کون و مکان چند مرحله
خورشید را چه حاجت شمع ست و مشعله

فیضی که جامی از دو سر پیمانه دُرد یافت
مشکل که شیخ شهر بیابد بصد چله

هنم امروز و اشک دانه دانه
بجوید دل بجز آن عارض و خال
ز بس کافسانهٔ عشق تو خواندم
سرود عشق هم با عاشقان گوی
اگرچه سرو را بالا بلند ست
مگو آن طفل را شوخست و نادان

که رفت از چشم آن در یگانه
ندارد چاره مرغ از آب و دانه
میان عاشقان گشتم فسانه
چه داند زاهد عشق این ترانه
نماید پیش قدِ او میانه
که داند بهر بوسه صد بهانه

حدیث بوسه تا کی جامی این بس
که مے بوسی بخدمت آستانه

ای بر سریر حسن جم آیین و کی شکوه
پیش درت بخاک مذلت فتاده است
سِرّے که نانوشته همی خواندم از رخت
ای حبته حل مشکل ما نه اهل صومعه

از سنگ جور و بار غمت پشت ما چو کوه
گر تاج و دولت ست و گر افسر شکوه
خط تو شرح داد علی احسن الوجوه
باز آ که این گره نگشاید از آن گروه

جامی بسعی خویش ز جانان خبر نیافت
یا معشر الاحبة بالله خبروه

حلقهٔ زلفش کشاد باد سحرگاه — اشرق شمس الضحی بنور محیاه
وصف سهی سرد ما بلند مقالیست — کی رسد آنجا کسی بهمت کوتاه
چند گریبان درم زشوق جمالش — بر فگن ای باد صبح دامن خرگاه
راز دل خم به پیش جام دهن باز — گفت صراحی ازان فتاد در افواه
در دل تنگم نشین اگرچه ندارد — کلبهٔ درویش تاب کوکبهٔ شاه
آه دلم بی تو هست شعلهٔ جانسوز — آه که صد بار سوخت جان من از آه

جامی بی صبر و دل سگان درت را
همدم دیرینه است و یار هواخواه

رمید آن آهوی مشکین زمن آه — نای عنی غزال کنت اهواه
خدارا ای صبا آگاهیم ده — که آن آهو کجا دارد چراگاه
زما گر بخت چون مشکین غزالی — الا یا لیت شعری این مرعاه
نیارم شرح کردن آنچه دیدم — من از نادیدن آن نازنین ماه
زخونین اشک من مانند مردم — وان لم اشک مما کنت القاه
منم در انتظار او شب و روز — نشسته گوش بر در چشم بر راه
ز طیب زلف او عطر کفن برد — چه شد با خاک جامی طیب مثواه

بازم طفیل فیض سگان نام بردهٔ ‌ ‌ ای من سگ تو گرچه نیا کام بردهٔ
نگشاده دست بهر دعای تو من هنوز ‌ ‌ بی موجبی چه دست بدشنام بردهٔ
میران سمند ناز که در سرکشی گرد ‌ ‌ از خنگ چرخ و توسن ایام بردهٔ
خود سازلیست قد رقیبان که نیست کس ‌ ‌ کار و خری فرو که تو بر بام بردهٔ
در لطف تن که هست دو ساعد بران گواه ‌ ‌ دست از سمنبران گل اندام بردهٔ
ره دادهٔ بباغ جمالت نسیم را ‌ ‌ از حید خویش و جان من آرام بردهٔ

جامی سپاس لعل لبش کو که عمرها
فیض کرم ز رشحهٔ آن جام بردهٔ

آن شیخ چه دیدست که در خانه خزیده ‌ ‌ با خویشتن آمیخته وز خلق بریده
هر تار تعلق که ز اغیار بریدست ‌ ‌ چون کرم بریشم همه بر خویش تنیده
خود خلق و تمنا کند از خلق رهایی ‌ ‌ از خلق کسی چون رهد از خود نرهیده
یکبار بگردی نرسید از ره مردی ‌ ‌ زنهار گمانش نبری مرد رسیده
از کعبه و از قبله روان دم زند اما ‌ ‌ زان قافلهٔ بانگ جرسی هم نشنیده
از کسب معارف شده مشغول بزخارف ‌ ‌ درهای ثمین داده و خرمهره خریده

جامی صفت جام میٔ عشق مپرسش
کان جام ندیدست و ازان می نکشیده

حسن خویش از روی خوبان آشکارا کردهٔ ‌ ‌ پس بچشم عاشقان آنرا تماشا کردهٔ

زآب و گل عکس جمال خویشتن بنمودهٔ
شمع گل رخسار و ماه سرو بالا کردهٔ

جرعهٔ از جام عشق خود بخاک افشاندهٔ
ذو فنون عقل را مجنون و شیدا کردهٔ

گرچه معشوقے لباس عاشقی پوشیدهٔ
آنکه از خود جلوهٔ از خود تمنا کردهٔ

بر رخ از زلف سیه مشکین سلاسل بستهٔ
عالمے را بستهٔ زنجیر سودا کردهٔ

مرکب حسنت نگنجد در زمین و آسمان
در حریم سینه حیرانم که چون جا کردهٔ

بیکسی جامی کم اندر عشق اسم و رسم خویش
آفرین بادا برین رسمے که پیدا کردهٔ

رسید ترک من از تاب می عرق کرده
شکسته طرف کله جیب جامه شق کرده

صفای سینه اش از چاک پیرهن چون صبح
هزار دلشده را اشک چون شفق کرده

باتفاق جهانے گذشته از دل و دین
بهر کجا گذرے کیف ما اتفق کرده

برای باده و نقلش صبا بصحن چمن
ز لاله کاسه نهاده ز گل طبق کرده

نثار او همه جانهاکست و او ز کرم
قناعت از من بیدل بیک رمق کرده

ز شرح دل ورقے بیش نیست چهرهٔ زرد
که خامهٔ مژه تحریر آن ورق کرده

اگرچه منکر می بود سابقا جامی
کنون تلافے انکار ما سبق کرده

تنم چو صبح ز شوق تو جامه شق کرده
ز مهر عارض تو اشک چون شفق کرده

ز لطف خویش بهر جا کشاده گل ورقے
بخط سبز رخت نسخ آن ورق کرده

بصحن باغ گذر کانچه داشت غنچه گره
نشسته بر رخ گل شبنمست یا ز نسیم
گل ارچه خلعت خوبی بتازگی پوشید
ز هستیم رمقے مانده است کے باشد

گل از برائے نثار تو بر طبق کرده
شنیده نکهت تو و ز حیا عرق کرده
بچشم خلق جمال تو اش خلق کرده
هجوم عشق تو تاراج آن رمق کرده

حدیث عشق ز جامی شنو که شام و سحر
بکنج مدرسه تحقیق آن سبق کرده

رخت که همچو گل از تاب می عرق کرده
ز لطف تو ورقے خواند عندلیب بباغ
حق ست بر تو مرا بوسۂ بده هر گز
بدرس عشق ولم زان گرفت بر همه سبق
ترا چه بهره رساند ز حق چو واعظ شهر
ز عکس مهر رخت سرخ رو شدیم این بس

هزار جامۂ جان راچو غنچه شق کرده
نسیم دفتر گل را ورق ورق کرده
که بنیست ز لب خود ادای حق کرده
که عمر در سر تکرار این سبق کرده
دقیقۂ که بیان کرده بهر دق کرده
که آب چشم مرا سرخ چون شفق کرده

بنزل خامۂ جامی که کاغذش طبق ست
دهان کشائے که بهر تو بر طبق کرده

آئینه باش و عکس رخش بین در آئینه
گفتم تو ان جمال تو دیدن بعشوه گفت
ذرات کون آئینه هائے جمال تست

مشنو خبر که نیست خبر چون معائینه
گر صاف دل چو آئینه باشے هر آئینه
نقشے دگر نمود رخت در هر آئینه

صوفی تو خرقه پوشی و ما رند جرعه نوش | ما بیننا و بینک الا مبائنه

جامی چو در تلاطم بحر قدم فتاد
فارغ شد از تموج احداث کاینه

ساقی بیا که دارد اکنون بکف پیاله | برطرف باغ نرگس بر روی دشت لاله
از جام لاله میگون گشتست غنچه را لب | یا خود بر زخم دندان در خون گرفت ژاله
هر دم ز دفتر گل خواند بباغ بلبل | حرفی که شرح دادن نتوان بصد رساله
با دختر رز از سر بستیم تازه عقدی | محصول عقل و دانش کردیم در قباله
نی من بخود فتادم در کوی عشق و مستی | از قسمت ازل شد این دولتم حواله
مه میکند تنزل بعد از چهارده لیک | هر لحظه در ترقیست آن ماه هر ده ساله

عالیست قصر عشرت آن شاه عاشقان را
جامی بلند تر کن آهنگ آه و ناله

دلم شبها کشد زان دام زلف آه | مهیدا اقبال زلفی دام زلف آه
بعشکر زلف تو عمرم سر آمد | زهی شکر دراز و عمر کوتاه
توئی دلخواه من تا رخ نمودی | روا شد کام من بر وجه دلخواه
کله کج نه که ترکی چون تو رعنا | نمی بینم درین فیروزه خرگاه
سمند تاز جولان ده که امروز | سپاه خوبرویان را توئی شاه

سر جامی و خاک رهگذارت | چو خواهد خاک شد بارے درین راه

میفگن بروز دگر قتل بنده
نبودم پسندیدهٔ صحبت تو
زچاک گریبان تن نازک تو
دل سخت چون سنگ شیرین اگه
من ابر بهارم تو گلبرگ خندان

که روز دگر را که مرده که زنده
پدیدار سے از دور کردی پسنده
مرا چاک در دامن جان فگنده
زجانی که فرهاد در کوه کنده
مرا کار گریه ترا خوے خنده

چه دوزے بهم دلق صدپاره جامی
نیابی دل زنده از دلق ژنده

کی بود جانم ز بندِ غم رهائی یافته
کی بود جان فگار و سینهٔ مجروح من
کی بود زان لعل جان افزای و لعل دلکشای
کی بود دست من و آن طرهٔ عنبرفشان
رفت ازین بستان نوای عیش و برگ خرمی
بلبل بے صبر و دل با خار ازان در ساخته است

دیده از دیدار جانان روشنائی یافته
مرہم وصلی برین داغ جدائی یافته
بخت من فیروزی و کامم روائی یافته
کز نسیمش جعد سنبل مشکسائی یافته
خرم آن مرغے که برگ بی نوائی یافته
کز گل این باغ بوے بیوفائی یافته

با سریر شاہی و تاج کیائی جم نیافت
جامی آن گنجے که در کنج گدائی یافته

ای غمت هر لحظه جان ناتوانی سوخته
اینچنین کز هر درونی سوز عشقت شعله زد

برق عشقت خانهٔ بی خان و مانی سوخته
عاقبت بینم ازین آتش جهانی سوخته

تربت ما را علم هم ز آتش دل برچو ما
باد رون آتشین رفتیم و جانی سوخته

قصهٔ سوز دل پروانه را از شمع پرس
شرح آن آتش نداند جز زبانی سوخته

سوخت جامی ز آتش عشق آنچنان کز وی نماند
جز کفی خاکستر و چند استخوانی سوخته

آنکه بالای تراا فراخته
بهر جان من بلائی ساخته

سیل جانها میرود در کوی تو
بس که جان عاشقان بگداخته

دست قدرت جمله اسباب کمال
جمع کرده شکل تو پرداخته

هر که دیده لطف چوگان بازیت
جای گوی آنجا سر خود باخته

میگریزم من دو اسپه در عقب
میرسد خیل خیالت تاخته

گوهر دریای راز ست اشک من
موج عشقش در کنار انداخته

کم شناسی قدر جامی را ز هیچ
کس به انه تو قدر او نشناخته

ای ز همه صورت خوب تو به
صورک الله علی صورته

روی تو آئینهٔ حق بینی است
در نظر مردم خود بین منه

بلکه حق آئینه و تو صورتی
وهم دوئی را بمیان ره مده

صورت از آئینه نباشد جدا
انت به متحد فانتبه

رشته یکی دان و گره صد هزار
کیست کزین رشته کشاید گره

هر که سر رشته وحدت نیافت — پیش وی این نکته بود مشتبه

هر که چو جامی بگره بند شد
گر لب سر رشته رود باز به

خوش آن دو یار که دل کرده صاف چون شیشه — بهم خورند مے لعل از آنگون شیشه
ز رشک لعل تو هر خون که خورده بود اکنون — بهمدمے قدح میدهد برون شیشه
بسجدهٔ درت از دیده ریخت خون دلم — بلے شراب بریز و چه شد نگون شیشه
دلم خیال ترا جائے شد ز عشوهٔ عشق — چنانکه جاے پری گردد از فسون شیشه
دل مرا بملامت میاز ما که کسے — بسنگ خاره نکرد ست آزمون شیشه
بجاے باده پر آب حیات شد هر گه — خیال لعل تو آورد درون شیشه

تمام شد می ازان لب فسانه گو جامی
که موج دیدهٔ ما بر کند ز خون شیشه

اشکے که ترا بر گل رخساره دویده — باران بهارست که بر لاله چکیده
تا اشک رسیدست بروی تو چگویم — کز اشک بروے من مسکین چه رسیده
اشکست بروی تو نه عکسی ست ز اشکم — کش دیده در آئینهٔ رخسار تو دیده
از چشم درخت اشک بهر جا که فتاده — گلبرگ تر و لالهٔ سیراب دمیده
اشک تو میان مژه درها ست که مردم — از بهر بنا گوش تو در رشته کشیده

در سفت بوصف گهر اشک تو جامی — زینسان سخن پاک درو ان کس نشنیده

تا بسته بطرۂ عنبر فشان گره — عشاق را فتاده برگهای جان گره
میکرد شانه شرح جمال تو مو بمو — ناگه فگند زلف تواش بر زبان گره
ساقی ز جام لعل تو یک نکته گفت دوش — در حلق شیشه شد مے چون ارغوان گره
خواهد فریب مرغ چمن باغبان که زد — جعد بنفشه بر طرف بوستان گره
ما خون کشاده بهر شکرخنده اش ز چشم — داد خوش برغم ما زده بر ابروان گره
تابِ گره نیاورد از لطف آن میان — مفگن خدائرا ازکمر بر میان گره

تا دیده جامی آن گره زلف بر عذار
صد آرزوست بر دل مسکین ازان گره

ای طرۂ تو خم خم و گیسو گره گره — وز جعد پیچ پیچ تو هر مو گره گره
خواهد ز پہلوے تو کشاید گره زبند — بند قبا کشاے ز پہلو گره گره
آن زلف را بمشک چه نسبت کزین متاع — در چین بباد میدهد آهو گره گره
شد عمرها که همچو صنوبر بود مرا — در دل ز شوق آن قد دلجو گره گره
چشمت بعشوه زد برگ جان گره یکی — بندد برشته مردم جادو گره گره
زلف تو بر عذار تو گوے فتاده است — جعد بنفشه بر گل خود رو گره گره

از گریۂ شبانه جامی نشانه ایست
خونها که بسته بر مژۂ او گره گره

منم اکنون بسر کوی وفا خاک شده — هر چه جز عشق تو ز آلایش آن پاک شده

مرهم ریش کسانی و ازین درد مرا ⁂ سینه مجروح و دل افگار جگر چاک شده
تند مخرام و ببین هر طرفی سوخته‌ای ⁂ فتنه بر شیوهٔ آن قامت چالاک شده
منکر عشق مشو خواجه که بدنامی عشق ⁂ همه زین هرزه‌دوی چند هوسناک شده
شعله در خوشهٔ پروین زده و خرمن ماه ⁂ شرری کز دل گرمم سوی افلاک شده
چشم مست تو که میداشت بمردم نظری ⁂ دور ما آمده خونخوارهٔ و بیباک شده

هم عنان باد گرائی تو و مسکین جامی
مانده از دور دل بسته بفتراک شده

منم ز مهر تو شبها بفکر ماه فتاده ⁂ نشسته اشک فشان چشم بر ستاره نهاده
ز هر چه غیر تو در کنج عزلتیم نشسته ⁂ بهر چه حکم تو بر پای خدمتیم ستاده
سگ توام بکمند جفا نوازشم مکن ⁂ که نیست بخت که سازی مشرفم بقلاده
دلا مبند بمرهم شگافهای خدنگش ⁂ که بر تو آن همه دریای رحمت است گشاده
تو خواه رسم جفا گیر و خواه راه وفا رو ⁂ منم عنان ارادت بدست حکم تو داده

خوش آن زمان که تو رانی عنان فگنده و جامی
بصد نیاز دود پیش توسن تو فتاده

زان تازه خط سبز که بر لب فزوده‌ ⁂ هوش و خرد بتازگی از ما ربوده‌
خضرست آن ز خط که ز لعل حیات بخش ⁂ دیگر بآب زندگیش رهنموده‌
گفتند ناسزای تو میگفت دی بتی ⁂ امروز خوش شدم بگمان کان تو بوده‌

هر گه بلطف جانب ما کردهٔ نظر
بر روی ما دریچهٔ رحمت کشودهٔ

شبها چه غم ز محنت بی خوابی منت
زین سان که خوش بمسند راحت غنودهٔ

گفتی بگوی قصهٔ جامی چه حاجت ست
روزی اگر فسانهٔ مجنون شنودهٔ

رسید از ره آن شاه خوبان پیاده
قبا چست گرده کله کج نهاده

پی قتل عشاق ز ابرو و غمزه
کمانی کشیده خدنگی کشاده

ز روی زمین چون قدم بر گرفته
جهانی بخدمت زمین بوسه داده

سر شکم که هرگز مستادن نداند
چو با خاک پایش رسیده ستاده

پری و آدمی قاصر نداز جمالش
همانا که از ماه و خورشید زاده

سگ آستان نیازم که دارم
بگردن ز طوق وفایش قلاده

مزن سیر بیگانگان فال عشقش
که این قرعه بر نام جامی فتاده

گفتمش با لعل جان بخش از مسیحا کم نهٔ
گفت دم درکش که تو شایستهٔ این دم نهٔ

گفتم از دامت رهائی یابد آخر مرغ دل
گفت گویا واقف این جعد خم در خم نهٔ

چند نالم گفتم از دست تو در عالم چو نی
گفت رومی نال پندارم که در عالم نهٔ

گفتمش می بارد از ابر غمت باران شوق
گفت چون سبزه ازان باران چرا خرم نهٔ

گفتمش دل چاک شد پیکان مدار از وی دریغ
گفت با زخم چنان در خورد این مرهم نهٔ

گفتم ار شادم نسازی بارے از غم کم مکن — گفت اگر انصاف باشد لائق غم هم نهٔ

گفت آن راز نهان با محرمان نه درمیان
گفت رو جامی که تو این راز را محرم نهٔ

ای سرو راستین که کله کج نهادهٔ — وے تازه گل که پرده ز عارض گشادهٔ

از جنس آب و خاک نهٔ از چه گوهرے — وز نوع جن و انس نه از که زادهٔ

نازکتری ز برگ سمن ورنه گفتمے — بر شکل سرو ریخته از سیم سادهٔ

وصف ترا چنانکه توئی چون کنم خیال — کز هرچه در خیال من آید زیادهٔ

رفت آن سوار و صبر و خرد در رکاب او — ای اشک خون گرفته تو چون ایستادهٔ

خود را میان راه فگندم بچشم گفت — یکسو نشین چه در رهِ مردم فتادهٔ

برخاستم که دست زنم در عنانش گفت — زینسان چرا عنان دل از دست دادهٔ

سر بر نشان پاش نهادم بعشوه گفت
جامی برو چه در پے من سر نهادهٔ

ای کز ان آرام جانها مانده تنها زندهٔ — زندگی باشد وبال جان تو تا زندهٔ

یار قتل عاشقان زامروز با فردا فگند — شادزی ای آنکه بر امید فردا زندهٔ

گر نهٔ ای زاهد از عشق و جوانی زنده دل — در حقیقت مردهٔ گر آشکارا زندهٔ

ما تن خاکی تو روح پاکی ای جان جهان — گرچه ما مردیم دور از تو تو بے ما زندهٔ

وصل و هجر آمد حیات و مرگ ای دل شکر کن — گر من اینجا مرده ام باری تو آنجا زندهٔ

یار گوید ہر زمان خواہم ہمیں دم کشتنت — غم مخواری دل تو خود ہم بہر اینہا زندهٔ

نیم مرده بر درت عمریست در جان کندنم
کس نمی پرسد کہ جامی مردهٔ یا زندهٔ

مرادلیست بصد گونہ درد پرورده — کہ رفت جان وجہانم وداع ناکرده
ز من گذشت تغافل کنان نمیدانم — کہ طبع نازکش از من چراست آزرده
برون فتاد دل از پردهٔ شکیب ہنوز — زمانہ تا چہ برون آرد از پس پرده
مقلدان چہ شناسند داغ ہجران را — خبر ز شعلۂ آتش ندارد افسرده

دریغ و درد کہ جامی بخشک سال فراق
ز پا فتاد بر از کشت وصل ناخورده

نشاید اے مہ خورشید رخ ترا روزه — کہ نیست بر مہ و خورشید ہیچ جا روزه
تن تو کاہد و جان ہزار سوختہ دل — مکن مکن کہ نباشد ترا روا روزه
لبے بماند کہ سازد چو ماه نو باریک — مرا فراق جمال تو و ترا روزه
ہزار رخنہ بود در نماز و روزه ز تو — کجا تو کافر خونخواره و کجا روزه
ز روزه خوردن ماہی مدار بیم گناه — کہ ما برائے تو داریم سالہا روزه
ز ہر چہ غیر تو بستیم راه دیده و دل — کہ نیست بہتر ازین در طریق ما روزه

چو نیست بر شکرش دست رس ترا جامی
بآب دیده و خون جگر کشا روزه

ز هر طرف که در آمد کشاده رخ آن ماه
مرا مشاهده شد سر ثم وجه الله

کمال حسن ازل در جمال او دیدم
چو بست بند قبا و شکست طرف کلاه

غلام لطف خرام ویم که سالک را
گهی برد بسر راه و گه برد از راه

سر نیاز براهش چه سود چون ننهند
ز ناز و حشمت خوبی بزیر پای نگاه

مکن بعشق بتان عیب اهل دل ای شیخ
ز سر عارف عاشق خدا بود آگاه

حدیث عشق که منشور دولت آمده است
بگفت و گوی مقلد کجا شود کوتاه

شهود یار در اغیار مشرب جامی ست
کدام غیر که لا شی فی الوجود سواه

ای ترا چون من بهر دیرانه دیوانه
پیش ماه عارضت شمع فلک پروانه

محنت یعقوب از درد دل من شمه
قصه یوسف بدور خوبیت افسانه

نقد جان و دل ز بهر خویش میخواهیم و بس
صرف راه تست اگر داریم درویشانه

گر بخالت دست بردم پیش پا مالم مکن
مور مسکین را نشاید کشت بهر دانه

خان و مان گر گشت ویران شکر کز اقبال عشق
بر سر کوی بلا داریم محنت خانه

بیدلان را نیست اندر عشرت آباد وصال
بعد ازین باد فراق و گوشه ویرانه

جامی از یک جرعه جام غمت بیدل فتاد
وای گر ساقی هجران پر دهد پیمانه

خوشا می از کف آن ماه چارده ساله
که بهر نقل دهد بوسه بدنباله

رسید غرهٔ شوال و ماه روزه گذشت بیار می که همین بود توبه را حاله
پیاله گیر و ز آلایش گناه مترس که برد طاعت یکماه حرم یک ساله
مراست آتش تب در جگر نمیدانم ترا بگرد لب از بهر چیست تبخاله
بهوش باش که راه بسی مجرد زد عروس دهر که مکاره ایست محتاله
بلاف ناخلفان زمانه غره مباش مرو چه سامری از ره ببانگ گوساله

چو دل بجلوهٔ شاهد کشد ترا جامی
بکش ملال ز غنج و دلال و لاله

او میرسد و خلق ز هر سو بنظاره چون نیست مرا طاقت نظاره چه چاره
هر کس بسر راه رود بهر تماشا مسکین من حیران کنم از راه کناره
خواهم که دوم پیش عنانش چو غلامان هر جا که رسد پیش من آن ماه سواره
چون ماتمیان چند کنم نوحه داران کوی رخساره خراشیده و پیراهن پاره
خواهم که بیک زخم از و کشته نگردم باشد که چشم لذت تیغش دو سه پاره
بی خوابی ما را اگر آن شوخ نداند ای کاش بپرسد شبی از ماه و ستاره

نگرفت در آن سنگدل افسانهٔ جامی
هر چند که خون می شود از وی دل خاره

شبها من و خیال تو و کنج خانهٔ باخود ز گفت و گوی تو هر دم فسانهٔ
کردند عاشقان بحلت خونشان بریز هر دم چه حاجتست که گوی بهانهٔ

سوز زبان خامه که شرح اشتیاق
خواهم عنان گرفتنت ای شهسوار حسن
اینک دل فگار من ای ترک تندخو
تا جا گرفت خیل خیالت میان جان

گر آتش غم تو بر آرد زبانه
باشد بدین بهانه خورم تازیانه
هر خدنگ غمزه چو خواهی نشانه
غم رو نهاد سوی من از هر کرانه

جامی ز اعتبار بران آستان ز تو
همچون تو صد گداست بهر آستانه

کیست می آید قبا پوشیده دامن بر زده
کرده در دین مسلمانان هزاران رخنه پیش
درد سر کم ده طبیبا چون زدم خوشتر است
دم بدم خون میرود از چشم پر نم تا مرا

شکل شهر آشوب او آتش بجانم در زده
هر خدنگ فتنه کز غمزه آن کافر زده
زخم آن سنگی که دربانش مرا بر سر زده
بر رگ جان غمزه خونریز او نشتر زده

هر کجا نوشید جامی باده با یاران نخست
بوسها از شوق لعلش بر لب ساغر زده

برفت آن ماه و ما را در دل از وی صد هوس مانده
مران تند ای عماری دار لیلی حسبةً لله
بامیدی که آید آن مه محمل نشین روزی
بچو زد اکنون گل رعنا بعشرت نوه در صحرا

غم هجران او با جان شیرین همنفس مانده
که با صد بار دل بیچاره مجنون باز پس مانده
جهانی چشم بر ره گوش بر بانگ جرس مانده
چه غم گر بلبل شیدا گرفتار قفس مانده

بگوییش چون نالد همچو مرغان چمن جامی
کزان گلشن گل و شمشاد رفته خار و خس مانده

ای بقصد ملک دل حسنت سپاه آراسته
وز لوای فتح زلفت اوج ماه آراسته

تا بغیر دزدی عنان تابی بجولانگاه ناز
مردم چشمم ز دُر دُر و لعل راه آراسته

مجلس مستان بیاد آن دهان و لب خوش است
جز بنقل دمی نگردد پرگاه آراسته

ذکر طوبی کرده دل در وصف نخل قامتت
دستهٔ گل را بشاخی از گیاه آراسته

هست بر فرق گدایانت کلاه سبز چرخ
آفتاب از گوی زرین آن کلاه آراسته

بر خراب آباد دل آوازهٔ لطفت گذشت
شهر ویران شد ز صیت عدل شاه آراسته

بهر سلطان خیالت جامی از لعل سرشک
در سواد چشم تر چتر سیاه آراسته

آن دو رخ را که نه بینم مگر ماه بماه
بجمال تو که هستیم بجان نیکوخواه

گر کشی از پی نخچیر گه صید کمان
بر کشد آهوی مسکین ز دل سوخته آه

جمله خوبان برخت خط غلامی دادند
هست آن خال سیه نیز برین جمله گواه

بر ندارم ز رهت روی اگر سر برود
چکنم کز ازل این گونه شدم روی براه

خواهد از غصه رقیب تو که ریزد خونم
تا که از جانب تیغ تو کنم تیز نگاه

دانهٔ اشک و رخ زردم نیگر کز گردون
حاصل خرمن من نیست جز این دانه و کاه

جامی از هجر رخت گه تب و گه آه کشید
نیست کس را بجهان حال بدینگونه تباه

اینک سواره میرسد آن ترک کج کلاه
خلقی نهاده روی تظلم بخاک راه

آویخته ز طرف کمر جان صد اسیر — بر هم زده تیغ مژه قلب صد سپاه
در تاب ماه عارضش از باده صبوح — مخمور چشم جادویش از خواب چاشتگاه
هر سوز شوق طلعتش افغان اهل دل — هر جا ز ظلم غمزه اش آواز داد خواه
زارم کشید و بر سر راهش بیفگنید — باشد که سوی من بترحم کند نگاه
گر لاف عشق میزنم ای خواجه طعن چیست — اینک سرشک سرخ و رخ زرد من گواه

جامی ز جام غصه چو خون جگر خورد
نبود سرود مجلس او جز فغان و آه

زهی رویت ز هر روی نموده — بجز روی تو خود روئی نموده
نموده روی خویش از حسن خوبان — دل از عشاق بی سامان ربوده
فروغ روی تو عالم بگیرد — ز زلف گر شود تاری کشوده
نداند ستر عشقت کس براز تو — که هم خود گفته هم خود شنوده
اگر ماند همه اعیان بحالم — بخلوتخانهٔ وحدت غنوده
دگر نقش همه ذرات امکان — شود ز آئینهٔ هستی نموده
نگردد قدس ذات لایزالت — از آن یک کاسته زین یک فزوده

ثنای ذات تو جامی چه داند
چگوید تا ستوده از ستوده

سیب زنخدان ترا به ز به — یافت دلم متعه الله به

دانهٔ خال از ذقنت چون نمود | دانه چو هرگز ننماید زبه
گشت به از دانهٔ خال آن ذقن | گرچه بود میوهٔ بی دانه به
گفت زهی هر که بدید ابرویت | نیست بلی چاره کمان را زه
غم چو دهی قسمت دلخستگان | قسمت من بیش ده و بیش ده
نیست بجا لاکی و چستی ز تو | نی که میان بست بچندین گره

بین لب او جامی و بیخود بخفت
باده خور و مست شو و سر بنه

الله الله چه نازنین شدهٔ | آفت عقل و هوش و دین شدهٔ
من چنانم ز بیدلی که مپرس | تا تو در دلبری چنین شدهٔ
کردهٔ رخ ز چین طره عیان | غیرت لعبتان چین شدهٔ
ز آتشین لعل آبدار لبت | خاتم حسن را نگین شدهٔ
من بجان بندهٔ کمین توام | بهر قتلم چه در کمین شدهٔ
گشته گم دل بفکر لبش | چون مگس غرق انگبین شدهٔ

جامی از فکر آن دهان و میان
خرده دان و دقیقه بین شدهٔ

دل کان میان نازک با خود خیال بسته | پیش تو مرغ جان را زان رشته بال بسته
چون خواسته مصوّر تصویر ابروی تو | بر آفتاب تابان مشکین هلال بسته

پی چون ببزم وصلت آرم کہ غیرت تو
آنکس کہ آب حیوان ہر جا سوال کردی
تا در رکابت از نور نگین رکاب بندم
صورت چگونہ بندم در خاطرت چو از من

رہ بر صبا گرفتہ در بر شمال بستہ
نو رشین لب تو دیدہ لب از سوال بستہ
تا دامنم ز دیدہ رنگین دوال بستہ
آئینہ دل تو ز زنگ ملال بستہ

این نظم بست جامی با تازہ دستہ گل
کہ بوستان سعدی طبع کمال بستہ

میوۂ باغ بہشت بلکہ از ان نیز بہ
خرقۂ پشمین چو بہ عاشق غم دیدہ را
شد دل خلقی اسیر چند نہی گرد رخ
زلف چو در پاکشان بگذری از بوی مشک
شاہی و خوبان سپاہ شکر چنین قدر و جاہ
با قد خم یافتہ رشتۂ اشکم نگر

سیب ز نخدان تست متعنا اللہ بہ
کردہ ام از غم ببر جامۂ پشمین چو بہ
زلف شکن بر شکن جعد گرہ بر گرہ
سوی تو عشاق را رہ نشود مشتبہ
یاد اسیران بکن داد فقیران بدہ
ناوک آہ مراست آن چو کمان این چو زہ

در بر جامی دلش می طپد از دست تو
تا دلش آید بدست بر دل او دست نہ

ای بی تو ز دیدہ خواب رفتہ
باز آکہ ز رفتن تو ما را
ہر جا تو سمند ناز راندہ

وز ہر مژہ خون ناب رفتہ
از دیدہ دُر خوشاب رفتہ
خوبان ہمہ در رکاب رفتہ

در دور لبت معاشران را
از سر هوس شراب رفته
با آن همه نور ماه تابان
پیش رخ تو ز تاب رفته
دریوزه کنان حسن پیشت
ماه آمده آفتاب رفته

خونابهٔ دل که ریخت جامی
خونیست که از کباب رفته

گر بنالم ز دل خاره بر آید ناله
ور بگریم ز گل تیره و بر وید لاله
گشته دنبال سفر کرده سواریست روان
اشک سرخم که بدین گونه کشد دنباله
آنچه در وصله نشیند بغم عشق مرا
نیست غیر از دل و آن نیز بصد پرکاله
جان ستد نسیه که یک بوسه بها خواهم داد
کی بود کی که رسد نسیهٔ ما را حاله
خوردم از خال لب او تخیل بوی
روز شیرینی آن بوسه مرا تنخاله
گر زند با لب آن غنچه دهن لاف ز لطف
دهن غنچه کند پاره بدندان ژاله

چارده ساله مهی پنجه جامی بر تافت
کرد بیرون ز کفش حاصل پنجه ساله

سلام الله ما ناحت حمامه
تفقد الالف او حادت غمامه
علی اکناف وادٍ فیه حلت
سعاد بالسعادة والسلامه
اگر در نامه درد دل نویسم
شود گلگون ز آب دیده نامه
دگر با خامه سوز سینه گویم
علم بیرون زند آتش ز خامه

همه عالم بطعن عشقبازی
نیاید قصهٔ دوری بپایان
زبان بکشاده بر من خاص و عامه
و لو قلنا الی یوم القیامه

پشیمان شد ز لاف عشق جامی
و لکن لیس یجدیه الندامه

هر کس که نیست زنده بعشق تو مرده به
خود مرده پیش زنده‌دلان از فسرده به
هر کس نهال شوق تو در باغ جان نکشت
از نخل آرزو بر دولت نخورده به
خوش فائدیست عشق بکف کفایتش
یکبارگی زمام ارادت سپرده به
چون چرخ سفله میدهد اندر نواله زهر
دست هوس بخوان نوالش نبرده به
ای شیخ سبحه را مشمر شرط راه فقر
کان رشته از قبیل علائق شمرده به
زاهد که عیب باده‌کشان را همی کند
در تنگنای توبه و تقوی فشرده به

جامی خیال خال و خط نیکوان مبند
کاین نقشها ز صفحهٔ خاطر سترده به

کشاده از چهرهٔ مشکین برقع آن مه
ارانی فیه وجه الله جهره
ز قدش چون درخت وادی طور
شنیدم مژدهٔ انی انا الله
لبش بکشاد بهر از حلقهٔ لعل
ز اسرار حقیقت گشتم آگه
بر ویش ماه را از هیچ وجهی
نباشد دعوی خوبی موجه
بدان زلف درازم دست رس نیست
مبادا دست کس زین گونه کوته

ته پالیش صبا تا فرش گل ساخت / درون غنچه خون بستست ته ته

بلطف قدره جامی زدورفت / زهی لطف قد اعلی الله قدره

بر برگ گل رقم ز خط عنبرین منه / بر گرد ماه دائره بر مشک چین منه
چون میکنی خرام مکش زلف زیر پا / دام فریب در ره مردان دین منه
حیف ست بر زمین کف پایت خدای را / چشم مرا گذاشته پا بر زمین منه
گفتی بجان کس ننهم داغ بعد ازین / بر عاشقان سوخته داغ جبین منه
برمن بکید وزخم جفا مرحمت مکن / من زنده ام هنوز ز کف تیغ کین منه
ارباب عشق را چو ستائی مرا لقب / جز بندهٔ کمینه و سگ کمترین منه

جامی گه سجود رهش بی ادب مباش / هر جا نشان پای وی آنجا جبین منه

ای خطت نقشی ز نو انگیخته / مشک تر پیراهن گل ریخته
با خیال لعل رنگ آمیز تو / آب چشم ما بخون آمیخته
دارم از زلف تو صد پاره دلی / هر یک از موی دگر آویخته
آهوان دیده فریب چشم تو / هر کدام از گوشهٔ بگریخته
چشم من هر شب بجست وجوی تو / خاک کویت را بمژگان بیخته
تا سر زلف تو از کف داده ام / رشتهٔ جان از تنم بگسیخته

جامی از وصف دهانت قاصرست
گرچه هردم خیال انگیخته

بلطف قدره دلها زدآن مه
زهی لطف قد اعلی الله قدره

بهر وجهی سخن زان روی گویم
که خوش باشد سخنهای موجه

مرا با آن دهان سریست پنهان
کسی از سرِ درویشان چه آگه

بحلق تشنه ام تیغ تو بگذشت
دم لبسمل چو آب الحمد لله

نمیرفتم بجز راه سلامت
ترا دیدم براه افتادم از ره

غم عشقت درآمد از در و بام
بلی دیوار ما را یافت کوته

چو طنبوره راز تو نالان بود جامی
فراقت زاد فی الطنبور نغمه

آب چشمم تا بماهی رفت و آهم تا بماه
هست بر درد دل من ماه تا ماهی گواه

شد معلّم پیر در تعلیم خلق اما چه سود
چون ندارد ابجد عشقت درست آن طفل راه

بعد ایامی که می بینم رخت پیش نظر
گاه آب دیده مانع میشود گه دود آه

خاک پایت را نگه میدارد از رویم رقیب
آن سیه رو هیچ روی من نمیدارد نگاه

افتم از شوقت من گریان بپای سرو گل
غرقه گشتم میزنم دستی بهر شاخ گیاه

جان شیرین گفتم آن لب را ز من تلخ آمدش
گر بپذیرد عذرم اکنون هستم از جان عذرخواه

نیست جامی را چرا با این همه دعوی مهر
زان رخ نیکو خرابی احسن الله جاه

رسید یار طریق جفا رها کرده | گره ز ابروی و برقع ز روی وا کرده
نموده همچو گل از غنچه پیرهن ز قبا | هزار پیرهن صبر را قبا کرده
فشانده رشحهٔ خوی از رخ و غبار ز زلف | شمیم سنبل و گل همره صبا کرده
کشید خط خطا بر من و نیارم برد | گمان که رای صوابش درین خطا کرده
ولی ز لطف عمیمش امید میدارم | که خط عفو کشد بر خطای ناکرده
صفای مشرب آن چشمهٔ زلال نگر | که صد کدورت ما دیده و صفا کرده

نکرده توبه ز عشق تو جامی آخر عمر
چه جای توبه ز عمری که کارها کرده

جانا چه شد که خنگ جفا ساز کردهٔ | ناسازی چو بخت من آغاز کردهٔ
دل را بدام طرهٔ طرار بستهٔ | جان را شکار غمزهٔ غماز کردهٔ
هرگز نکردهٔ به نیاز من التفات | در زانکه کردهٔ ز سر ناز کردهٔ
مدهوش وار در قدمت سر فگنده ایم | ما را بعشوه مست و سرانداز کردهٔ
صد مرده پیش زنده شدست از لبت چه عیب | گر چون مسیح دعوی اعجاز کردهٔ
خون خورده ام لبی چو صراحی که یکدودم | در بزم وصل خویش سرافراز کردهٔ

جامی روائح نفست داده بوی گل
هر جا چو غنچه دفتر خود باز کردهٔ

رخ برافروختهٔ ماه منور شده | قد برافراخته رشک صنوبر شده

در نکوئی رخ تو روز بروز افزون ست
دی نکو بودی و امروز نکوتر شده

نیست حد بشر این لطف و ملاحت که تراست
روح قدسی که بدین شکل مصور شده

خوی تو با همه عشاق وفا و کرم ست
در حق ما چه جفاجوی و ستمگر شده

پیش بالای تو پستند همه سرو قدان
جای آن وارد اگر بر همه سرور شده

اندکی سایه فگن بر سرم ای دولت وصل
که پس از محنت بسیار میسر شده

جامی از حرف ریا پاک بشو لوح ضمیر
دو سه روزے که حریف می و ساغر شده

بار دگرم کش ز جفا داغ بسینه
تا مردم پیشینه بود داغ پسینه

هیهات که شایسته غمهای تو گردد
تا دل نشود پاک ز غل سینه ز کینه

پیش آ که ببر گیرمت از طالب عشقی
کاین درد سرایت کند از سینه بسینه

گنجیست دل من که ز پیکان تو دارد
صد گوهر سیراب بهر کنج دفینه

دل جای غم تست نگه دارمش از اغیار
شرطست ز شاهان جهان پاس خزینه

جانم سوی تن زار زدی خال تو آمد
چون مرغ که آید بزمین از پی چینه

تا یار کند میل غزلهای تو جامی
از خون جگر رنگ کن اوراق سفینه

ای که مرا بعهد جفا سینه فگار کرده
با تو یکیست عهد من گر تو هزار کرده

بوسه قرار کردیم از لب خود چه جان دهم
جان بلبم رسید کو انچه قرار کرده

خط عذار تست این یا نه که مشک سودهٔ — چشمهٔ آفتاب را زیر غبار کردهٔ
خوابگهم جدا از خود ساختهٔ حریر و گل — بالش خاره داده بستر خار کردهٔ
جلوه کنان همی روی مرکب ناز زیر ران — غارت عقل و هوش را فتنه سوار کردهٔ
روی چو گل نمودهٔ سبزه بران فزودهٔ — کلبهٔ محنت مرا باغ و بهار کردهٔ

جامی اگر نه عاشقی در ره نیکوان چرا
دل بدو نیم ماندهٔ چشم چهار کردهٔ

یا زاے دم همے بدل ریش خسته نه — چشمی بدین دو دیدهٔ در خون نشسته نه
پشتم شکست هجر تو گر بار مینهے — بارے بقدر طاقت پشت شکسته نه
چون دل نمیدهد ز غمت گر دگر غمیست — آن هم بیار و بر دل از غم نرسته نه
بگسست دل زمام صبوری بپای او — از زلف خویش یکدو سه تاری گسسته نه
جان کز غمت گریخت بدان طره اش سپار — بندی برین شکاری از دام جسته نه
خون نیست بر زخم جگر ار میهمان شوے — پیش سگانت طعمهٔ جگرهای خسته نه

جامی ز دست داد دل و دین تراکه گفت
بر طرف گل ز سنبل سیراب دسته نه

شدم ز مدرسه و خانقاه بیگانه — سر نیاز من و آستان میخانه
صدای ذکر ریائی نمیدهد ذوقے — خوشا نوای نی و نعرهای مستانه
ز شیخ شهر چه می پرسی و محاسن او — که شرح آن نتواند بصد زبان شانه

کجاست ساقی پیمان شکن که بفرو شیم
متاع توبه و تقوے بیکد وپیمانه

ز عشق کوے که افسانه‌ها ازین خوشتر
نگفته اند درین گنبد پر افسانه

بسوز بال و پر سعی تا بپا سائی
بپاے شمع دل افروز خود چو پروانه

ز تن پرست مجو سِرّ اہلِ دل جامی
که نیست ہر صدفے جای دُرِّ یکدانه

یارب این منشور اقبال از کجا حاصل شده
کز وصولش کار مشتاقان بکام دل شده

یارب این دیباچهٔ اعمال نقش کلک کیست
کانچه محصول مراد تست ازان حاصل شده

پایدارست از مسلسل خطش ایام حیات
گوئی آن زنجیر پاے عمر مستعجل شده

نامهٔ فتح ست نی نی آیت معجز نشان
ز آسمان بہر نجات خاکیان حاصل شده

حاصل فحواے آیت آنکه از دیوان فضل
نصرت کامل نصیب خسرو عادل شده

شاه ابو الغازی که ہر جا قاف تا قاف جہان
فتنه رو آورده تیغش پیش آن حائل شده

نوک رمح اوروان بکشاد ہر جا نکته‌ٔ
در دل دشمن ز اسرار اجل مشکل شده

ظلم کو چون سایه بنشین در تنگ چاه عدم
کافتاب عدل او آفاق را شامل شده

جامی از بہر مدیح او زبان بکشاده است
بارہا و آخر بعجز خویشتن قائل شده

ای ترا رخ فتنه و بالا بلا
دیدهٔ از تو فتنه بیند یا بلا

زلفے از سر تا بپا آویخته
ہستی القصه ز سر تا پا بلا

ردیف الالف

خطت آغاز دمیدن میکند	یکسر مو ماند از ما تا بلا
تو بلائی وز تو رستن عافیت	عافیت خواهند مردم ما بلا

تا بآن بالا بلا شد نام تو
در دعا جامی نخست الا بلا

عشق جانان نهاد خوان بلا	ای جگر خوارگان صلاست صلا
گر نگوید جواب بوسه بلی	زان بلا شیوه قانعیم به لا
خط بر آئینهٔ رخش زنگیست	که دل و دیده را از دست جلا
با خیالش من از میان رفتم	صار منی خیاله بدلا
حیرت عشق راه عقلم زد	ارشدونی معاشر العقلا
چارهٔ کار ما که داند ساخت	جز خدا عز شانه و علا

فضل جامی بس این قدر که کند
خوشه چینی ز خرمن فضلا

ردیف الیاء

ای صورت زیبای تو مجموعهٔ معنی	ویران شدهٔ عشق تو معمورهٔ تقوی
در مکتب عشق تو خرد با همه دانش	چون طفل نو آموز نداند الف و بی
از فکر جهان فرد شو ای دل که توان شد	همسایهٔ خورشید بدین شیوه چو عیسی
در کوی تو گر پرتو از روی تو بینم	آن وادی ایمن بود این نور تجلی
خوبان قبائل همه با لطف شمائل	مجنون طلب و خاطر مجنون سوی لیلی

طوبیٰ ست قدتا ز تو دان زلف دلاویز — کافتاده ز بالا بزمین سایهٔ طوبیٰ

جامی ز می لعل لبت چاشنی یافت
دریافت بمیخانه همه دنیی و عقبی

نشان جام جم و آب خضر مطلبی — ز شیشهٔ حلبی جوی و بادهٔ عنبی
چه شد ز کوی تو گر یکدو روز ماندم دور — لدیک روحی و قلبی الیک منقلبی
اگرچه پایهٔ قدرت فراز کیوان ست — بترس ماه من از نالهای نیم شبی
شب فراق ز خون خوردنم چه خبر — بدین صفت که تو سرمست بادهٔ طربی
گذشت صبح وصال و رسید شام فراق — فهاد همی و حزنی و زاد فی تعبی

بشیخ شهر مگو جامیا حکایت عشق
مجوی از عجمی فهم نکتهٔ عربی

ز شهر تن نکنی دل بملک جان نرسی — بدین جهان ننهی پا بدان جهان نرسی
حضیض نفس زمین و آسمانست ذروهٔ عشق — تو پای بست زمینی به آسمان نرسی
دو روزه حبس قفس سهل باشد ای بلبل — ازان بترس که دیگر بیوستان نرسی
زبان عشق چه داند فقیه شهر این حرف — مگوی تا بحریفان هم زبان نرسی
صدای بانگ جرس میرسد ولی از دور — بره مخسپ مبادا بکاروان نرسی
نشان عشق چه پرسی ز هر نشان بگسل — که تا اسیر نشانی به بی نشان نرسی

حجاب سر حقیقت همین توئی جامی — گمان مبر که ازین بگذری بآن نرسی

هر لحظه جمال خود نوعی دگر آرائی | شوری دگر انگیزی شوق دگر افزائی
عقل از تو چه دریابد تا وصف تو اندیشه | در عقل نمی گنجی در وصف نمی آئی
پنهانی تو پیدا پیدائی تو پنهان | هم از همه پنهانی هم بر همه پیدائی
زان سایه که افگندی بر خاک گه جلوه | دارند همه خوبان سرمایه زیبائی
بی پردۀ آب و گل ما را ننمائی رو | خورشید درخشان را تا کی بگل اندائی
ای گشته عیان هر جا هر جا که شوی پیدا | گردد زغمت شیدا صد عاشق هرجائی

جامی ز دوئی بگسل یکروی شو و یکدل
باشد که کنی منزل در عالم یکتائی

هر زمین که نشانی ز خیمۀ لیلی | نماید از مژه مجنون روان کند سیلی
سکون و صبر چه امکان چو بست تاید عشق | زمام خاطر مجنون بمحمل لیلی
پی دعای فراغت ز عشق مجنون را | بکعبه برد پدر با صد آه و واویلی
گرفت حلقه که یارب بحق این خانه | که هر دم سوی لیلی زیاده ده میلی
بآب زمزم اگر شست خرقه زاهد شهر | چه سود از آن چه ندارد طهارت ذیلی
گهی که یار دل خویش بر تو پیمایم | بعرض ارض و سموات بایدم کیلی

عنان دل بکف تست بنده جامی را
اگرچه صف زده خوبان ز هر طرف خیلی

هر نازنین که بینم جلوه کنان براهی | آهی ز دل بر آرم بر یاد کج کلاهی

چون آن دو هفته مه را بیچون مه دو هفته
هر هفته دیدن توان قانع شدم بماهی

تسکین چگونه یابد شوقم که در گذرها
از دور بینم او را آن نیز گاه گاهی

از خاک سر برآرم گر بگذرد بنجا کم
ز انسان که روید از گل در پای گل گیاهی

زین در گذشت گویی آن غمزه زن که هر سو
در خون و خاک غلطان افتاده بی گناهی

صد حرف غم نوشتم در دل چو نامه آنرا
خواهم فگند سویش همراه تیر آهی

جامی فگن بخواری خود را بخاک کویش
باشد بچشم رحمت سویت کند نگاهی

میزد صفیر شوق خزان دیده بلبلی
میرفت در حقیقت حالش تاملی

گفتا ز سر ناله من آگهی نیافت
جز بلبلی که داد ز کف دامن گلی

بالطف قد و نکهت زلفت نیافتیم
بر طرف جوی سروی و در باغ سنبلی

گشتم چو خاک پست و نکردی چو آفتاب
هرگز ز اوج طارم عزت تنزلی

آمد علاج علت دل بوسهٔ ز تو
ای وای اگر کند لب لعلت تعللی

چیزی بجز خیال ز من در میان نماند
تا دارم از میان تو با خود تخیلی

خم گشت پشت طاقت جامی ز بار دل
بیچاره عاشقی که ندارد تحملی

ای سرشک من ز لعلت یا می گلگون یکی
شد می گلگون مراد در از لبت با خون یکی

مید مد خطت فسون بهر فریب عقل و هوش
هست با خط لعل میگونت درین افسون یکی

جای کن در چشم و دل کز لعل و دُر آراستم	در درون از بهر تو یکخانه در بیرون یکی
پیش لیلی خورد و خون از دست مجنون می چکید	گر نه لیلی در محبت بود با مجنون یکی
مردمان ز آب دو چشم جز بکشتی نگذرند	شاهد این حال بس دجله یکی جیحون یکی
نامهٔ مجنون و من ز آب دو دیده شد سفید	ورنه بودی روز محشر هر دو را مضمون یکی

می کند در گوش نظم جامی آن سلطان حسن
گرچه آمد در لطافت یا در مکنون یکی

سینه ام را چاک کن و انجا درا می	خلوت خاصست در بکشا درآے
دل وثاق تست جانان دیده نیز	گر دلت زانجا گرفت اینجا درآے
خانهٔ رنگین تماشا را خوش ست	یکدم اندر چشم خون پالا درآے
گو بمیر از درد تنهائی رقیب	پیش تنها ماندگان تنها درآے

سرو نازی سرکشی از سر منه
جامی غمدیده کو از پا درآے

عجب مطبوع و موزونی عجب زیبا و رعنائے	عجب شوخی دلارامی عجب ماه دلارائے
بغمزه آفت جانی بقامت سرو بستانی	برخ شمع شبستانی بلب لعل شکرخائے
دلی دارم زغم پرخون غمی دارم زحد بیرون	دریغا گر تو بر حال من بیدل ببخشائے
اجل نزدیک شد دور از توام آخر چه کم گردد	اگر روزی قدم در پرسش من رنجه فرمائے
لبالب شد زخون بی جام لعلت ساغر چشمم	لب شیرین چه باشد گر بشکر خنده بکشائے

قدرت یا رب چه موزونست که رفتار خیزنش
اساس عشق محکم گشت و بنیاد خرد ویران
دلم بس خلوت تاریک تنگ آید بیا جانا

قیامت خیزد اندر شهر اگر ناگه برون آئی
اغیثونی اخلائی اعینونی احبائی
درونِ منظر چشمم نشین یکدم چو بینائی

روای همدم تو در بزم طرب با دوستان خوش زی
رها کن تا بمیرد جامی اندر کنج تنهائی

خوش آنکه دارهاند ما را ز ما و ما تے
این در جمال صورت آرایش و یارے
جز در حضور ایشان از خود امان نیابم
اسرار عاشقان را باید زبان دیگر
جز عشق هر چه گوید واعظ فراز منبر
مجنون نماند و لیلے لیکن بماند از ایشان

روشن ضمیر پیری یا خوب رو جوانے
دان در کمال معنی آسایش جهانے
یارب بخش ما را یکدم ز ما امانے
دردا که نیست پیدا در شهر همزبانے
آن را فسانه دان و او را فسانه خوانے
از بهر عشقبازان فرخنده داستانے

گویند کیست جامی آشوب عقل و دینست
ما هیست کج کلاهے شوخیست نکته دانی

ای مظهر حسن لایزالے
انوار تجلی قدم را
در شان کمال تست نازل
رویت طرف من النهارست

مرآت جمال ذوالجلالے
رخسار تو احسن المحالے
آیات مکارم و معالے
زلفت زلف من اللیالے

میخانہ کہ ساحت جلالش — باد از غبار غیر خالے
احرام حریم آن نبندند — جز دردکشان لا اُبالے
جامے بوظائف تضرع — مشغول بود علی التوالے

باشد بحمد اللہ عنایت
روزے برسد بدان حوالے

عاشق و رندم و خراباتی — فارغ از زاہد مناجاتے
در شہود کمال حسن ازل — کل شی اراہ مرآتے
کل وقت ارے محیاہ — لیس الا اعزا وقاتی
کل حال اذوق بلواہ — لیس الا اجل حالاتے
در خرابات عاشقان شب و روز — من و آن دلبر خراباتے
جرعۂ مے کشیم و میکوشیم — فی طریق الہوے کمایاتی

با خراباتیان نشین جامی
بگذر از صوفیان طاماتے

خستۂ زخم عشقم اے ساقی — لاطبیب لہا ولا راقے
بادۂ غم زد انگن در جام — انہ رقیتی و تریاقے
دردنوشان چو دردمن دیدند — حیث اجری الدموع آماقے
بس کہ راندند خون دل زمژہ — فاض اقداحہم کاحداقے

ای که با ابروی خمیده خویش
زیر این سقف نیلگون طاقی
بی تو بیش از حدیث جامی را
محنت هجر و درد مشتاقی

شمه با تو گفتم و رفتم
قس علی ما سمعته الباقی

یکیم من بیدلی بی اعتباری
غریبی بی نصیبی خاکساری
چو برق از آه گرم آتش فروزی
چو شمع از سوز دل شب زنده داری
بدل تخم غم عشق تو کارم
ندارم غیر ازین کاری و باری
پریشان شد ز عشقت روزگارم
ببخشا بر پریشان روزگاری
ز زلفت کار من آشفته گشته
چه گیری بر دل آشفته کاری
ز من گر خرده آمد مکن عیب
ز خردان خرده نبود عیب و عاری
شفیع آورده ام پیش تو اینک
رخ زردی و چشم اشکباری
کم از خاک رهم حیف است کز من
نشیند بر دل پاکت غباری

با آه سرد خود خوش باش جامی
کزین دی بر دمد آخر بهاری

تا کیم خاطر آسوده بغم رنجه کنی
جان فرسوده ام از تیغ رنجه کنی
گفته کم کنمت رنجه چو رنجی بسیار
رنجش من ز تو آنست که کم رنجه کنی
گرچه دیدست بسی رنج ز چشم قدمت
چشم بر راه تو دارم که قدم رنجه کنی

از غم نامه و نام تو جرائم چه شود ... که بحرفی دو سه یکبار قلم رنجه کنی
تنگ شد شهر وجود از تو رقیبا بر من ... قدم آن به که بصحرای عدم رنجه کنی
ستم از دست تو باشد کرم آن دولت کو ... که تو دستی پی قتلم ز کرم رنجه کنی

جامی از دیده قدم کن چو روی بر در یار
حیف باشد که بپا خاک حرم رنجه کنی

از سبزه بر گل خط میفزائی ... دل میبری و جان میربائی
هر دم چه آهی از دیده در دل ... خود را بمردم تا کی نمائی
شد عمرم آخر در حسرت رویت ... ای عمر رفته آخر کجائی
دور از تو جانم از تن جدا شد ... افغان زد و روی آه از جدائی
صد شعله از دل بر زد زبانه ... تا با غم تو کرد آشنائی
شد روشن این بر من که باشد ... در آشنائی صد روشنائی

جامی مکن بس از مهر خوبان
چون با دل خود بس نیائی

تا کی از خلق اسیر غم بیهوده شوی ... از همه روی تجرد آر که آسوده شوی
روز و شب در نظرت موج زنان بحر قدم ... حیف باشد که بکوش حدث آلوده شوی
خواب بگذار که در انجمن زنده دلان ... گر شوی دیده ور از دیده نغنوده شوی
مس قلبی چه تکاسل کنی اکسیر طلب ... زان چه حاصل که بتلبیس زر اندوده شوی

مکن اے خواجه درشتی که درین تیره مغاک
سعی درکاستن هستی خود کن که چو ماه
تا ز نےچشم بهم زیر قدم سوده شوی
چون شوی کاسته شک نیست که افزوده شوی

جامی از فقر نسیمے بشامت نرسید
تا خوش از بوده و عمناک ز نا بوده شوی

ای صبا گر یاد مهجوران نا شادش دهی
جوی اشک من روان تا آن قامتست ای باغبان
غمزهٔ تیر و دل سختش پے قتلم بس است
داد میخواهد دلم از ظلم هجر ای شاه حسن
آستان قصر شیرین را میارا ای ملک
گر کند در سینهٔ من صبر جا محکم چو کوه
از من بیدل طفیل دیگران یادش دهی
کاش یکدم ره بپای سرو آزادش دهی
تا بکے در کف رقیبا تیغ فولادش دهی
شوکت شاهی فزون باد ت اگر دادش دهی
جز بدان سنگی که رنگ از خون فرهادش دهی
یک فسون بروی دمی چون کاه بربادش دهی

از فرامش کاری جامی بفریاد ست کاش
گر گهی یادش کنی تسکین فریادش دهی

وقت گل می و مطرب دولتیست تا دانی
کیش کافران دارد نرگس تو کرد مژگان
در جفا کمر بستی عهد مهر بشکستی
جاه و حشمت خوبی جاودان نمی ماند
می نشناسم اندر دل مهر قامت لیکن
دولتی چنین دریاب اے بدولت ارزانی
کرده هند مسلمان را رخنه در مسلمانی
نیک نیک بد عهدی سخت سست پیمانی
داد بے نوایان ده پیش از انکه نتوانی
دانم این نهال آخر بر دهد پشیمانی

میکنم ز هجرانت سینه چاک چون لاله | ده که فاش خواهد شد داغهای پنهانی

عرصهٔ جهان جامی غصهٔ نمی ارزد
بهر بود و نابودش خویش را چه رنجانی

بازم ز دیده ای گل خندان چه میروی | چاکم چو گل فگنده بدامان چه میروی
سروی و جای سرو بجز جویبار نیست | از جویبار دیدهٔ گریان چه میروی
از اشک سرخ دیدهٔ ماکان لعل شد | ای سنگدل تو سوی بدخشان چه میروی
شهری خراب میشود ای مشکبو غزال | تو رو نهاده سوی بیابان چه میروی

جامی فتاد چون تن بی جان ز هجر تو
تن را چنین گذاشته ای جان چه میروی

در دل چاکم درون از چشم روشن آمدی | جان دربار و تو همچون مه ز روزن آمدی
عارض از آب لطافت تازه می بینم ترا | گوئی ای گلبرگ تر حالی ز گلشن آمدی
ز استخوان ما مباد آسیب پیکان ترا | ای که بر لاغر شکاران ناوک افگن آمدی
چون لب خود جانفزا چون چشم خود مردم کشی | در همه فنها چو استادان یک فن آمدی
قصهٔ ناکشتن من گفتی ای قاصد ز دوست | قاصدا گوئی بقصد کشتن من آمدی
ای بکوی خوبرویان رفته با دامان پاک | پاک دامن رفتی اما چاک دامن آمدی

جامی از آزادی آن سرو گلرخ لب ببند
چون درین بستان زبان آور چو سوسن آمدی

توشمع مجلس انسے وشاہ عالم جانی
عجب صبیح وملیحے عجب خلیلے وجمیلے
بچہرہ صورت چینی بغمزہ آفت دینی
بسحر نرگس مستانہ آفت زن ومردی
خدنگ آہ زچرخ از غمت ہمیگذراتم
نگومیت سوی خودخوان مرابدین خوشم ازتو

بناز برہمہ خوبان کہ نازنین جہانی
دلی چہ سود کہ قدر جمال خویش ندانی
بعشوہ شور جہانی بخندہ آفت جانی
بلطف قامت وبالا بلای پیروجوانی
گہی بپرس کہ پی ماچگونہ میگذرانی
کہ خوانیم سگ خود گرچہ سوے خویش نخوانی

صفات حسن توگفتن چہ حد جامی بیدل
بحر کجا کہ رسد نکر او تو برتر از آنے

زارم از فرقت شیرین دہنی نوش لبی
جان کہ درموج غم افتادجدا زان لب لعل
چون نیامد ادب بزم وصال از من مست
ساخت از تاب غمش جان ودلم گرچہ طبیب
سوخت از تاب غمش جان ودلم گرچہ طبیب
طلب روز ودعای شبم این کرد اثر

چارہ وصلست پر انگیز خدایا سببے
عاقبت خواہدش آن موج رساندش بلبے
دم بدم میرسد از شحنہ ہجرم ادبے
نکند از تن رنجور من احساس بتبے
نکند از تن رنجور من احساس بتبے
کہ نہ روزے شود م وصل میسر نہ شبے

جامی از راہ طلب ماند زہے حسرت ودرد
گرنہ مطلوب درآید زدرش بے طلبی

ہر سر مو برتن من گر زبانے داشتے
از غم عشق تو فریاد فغانے داشتی

بستر راحت نخواهم اے خوش آن شبها که
بر درت بالین ز خاک آستانی داشتی

داشتی معذور ناصح بیخودیهاے مرا
گر چو من دل در کف نامهربانی داشتی

سرو را با قد رعنای تو بودی نسبتی
گر ز گل رخسار و از غنچه دهانی داشتی

گر بنقد جان توانستی خریدن وصل دوست
طالب وصل تو بودی هر که جانی داشتی

من به بیماری خود خوش بودمی زانکه تو
گوشه چشمی بحال ناتوانی داشتی

با دو روزه زندگی جامی نشد سیر از غمت
ده چه خوش بودی که عمرے جاودانی داشتی

بیمن سایهٔ چتر فلک سای خداوندی
خراسان غیرت چین شد ز ترکان سمرقندی

زباران سرشک آرزومندان بحمد الله
که آمد در برومندی نهال آرزومندی

همایون موکب جانان رسید ای چرخ زنگاری
چرا این اطلس فیروزه در پایش نیفگندی

کله چون کج نهد ماه من ای خورشید میشاید
که پیش جاه و شانش خیلش از جوزا کمربندی

مگو پندم که شو خرسند چون دیدار او دیدی
مسلمانان نیاید راست با هم عشق و خرسندی

چو پاکانش پسندیدند یارب دامن پاکش
مبرا دار تا دامان حشر از هر چه نپسندی

پدر وار اینهمه مهر و محبت تا کی اے جامی
چو با مادر تمے آرند خوبان سر بفرزندی

باشد از شرب ریا مشرب رندان صافی
عیب رندان مکن ای خواجه ز بی انصافی

لاف کم زن که نه از شیوه مردان خداست
ای که از شیوهٔ مردان خدا می لافی

تا ز او صاف من و ما نشود صافی صاف
ایتها زسرہ و قلب جهان دشوار است
لب فرو بند که جز رزق تو نازل نشود
جامی افشا چه کنی در غزل اسرار ازل

اہل صفوت نکنندش بصفا و صافی
خاصه وقتی که تبلاب رسد صرافی
گر بغریاد و فغان سقف سما بشگافی
کی بود نظم و قوافی بحقائق وافی

بر تن حلیه نشینان حقائق تنگست
ہر شعارے که تو از شعر عبارت بافی

چند کردم مهر لیلے گردے
گر بمیرم در غم لیلی خویش
بر زبانم نام لیلے تا بچند
ای که از لیلیٰ همیگوئی نشان
دیگران از رحم مے ستندو من
ہرچه جز لیلے برون کردم ز دل

نے زلیلی پای می بینم ز پے
یاکرام الحی لاتا سوا علے
در ضمیرم مهر لیلے تا بکے
ایتها صاد قتها ارسل الے
مست لیلی ام نه خم دیدم نه مے
لیس فی قلبی سوے لیلای شے

دایۂ جامی ہمیں لیلے بود
گر نیابد دایۂ خود دای دے

ز شیخ چله نشین دور باش و حیله دے
سلوک وادی خونخوار فقر ناید راست
نشان چه میدهد از شاه بارگاه قدم

که هست چله دے سردتر ز چله دے
زلاشۂ که بود پیش اہل دل لاشے
نکرده یک قدم از شاه راه امکان طے

خیال بین تو که سودای سروری دارد
مجوی حالت مستان زبانگ هی هی او
ز خود نکرده سفر یکدو گام اما هست

زده روان طریقت نه پای دیدنی پی
که مرغ انس هوا میکند از آن هی هی
معارفش یکی از روم و دیگری از ری

بشیخ شهر ندارد ارادتی جامی
مرید عشوهٔ ساقیست او و نشوهٔ می

شنیده ام که ز من یاد کرده جائی
کجا کند چو توئی یاد چون منی هیهات
هزار بوسه زنم زآرزوی پای پوست
دلم ز هر دو جهان در غمت از آن یکتاست
هزار سرو و گل از باغ خاطرم رسته است
نه رنج خار و نه تشویش باغبان تیست روی

نداشتم من بیدل جز این تمنائی
همی پزم پی تسکین خویش سودائی
چو بر در تو نشان یابم از کف پائی
که در زمانه نداری بحسن همتائی
ز فکر قامت و رخسار سرو بالائی
بدیده دل و جان میکنم تماشائی

مده بعشوهٔ صورت عنان دل جامی
که هست در پس این پرده صورت آرائی

ز حشمت چشم آن دارم که گاهی
فروغ روی تو از یاد من برد
فرو ماند از قدت در بوستان سرو
بجز روی تو گر دید ست چشم

کند سوی گرفتاران نگاهی
که وقتی آفتابی بود و ماهی
بطوبی کی رسد شاخ گیاهی
نمی بینم ازین افزون گناهی

اگر بپذیری اینک میفرستم
گواه آه سردم صبحدم بس

ز آب دیده سویت عذرخواهی
که دید از صبح صادق ترگواهی

ندانم در دل جامی چه سوزست
که آهی می کشد بازوچه آهی

مرید تو ام زانکه جان را مرادی
عجب دلفروزی عجب خانه سوزی
عجب کینه جوئی عجب تندخوئی
بداد تو نازم و داد تو درزم
چو درکعبه رویت نه بینم چه حاصل

الیک استنادی علیک اعتمادی
که صد خان دمان را در آتش نهادی
که جان دادم از عشق و دادم ندادی
که سلطان وادی و شاه و دادی
ز طی بیابان و قطع بوادی

جمال تو نادیده جان داد جامی
زهی ناامیدی زهی نامرادی

بکوی می فروشان خرده بینی
که از چل ساله طاعت دست خود شست
نگینی داشت جم کز مین آن بود
بیا ساقی که هر قطره می لعل
اگر ایمان مقصود بدست ست
غمش را سینه بی کینه باید

بران آزاد میکرد آفرینی
بپای خم برآورد اربعینی
بملک انس و جن مسند نشینی
بود در چشم ما ز انسان نگینی
برافشان صوفیانه آستینی
نروید این گیاه از هر زمینی

بکار خود حوان اے شیخ مارا　　که ماهم مذهبے داریم و دینی
گران ابرو شود محراب طاعت　　زسجده سوده گردد هر جبینی
ز خاص و عام جامی می کشد ناز　　ولے خاص از براے نازنینی

ساقی بیا که به زخودی عشق و بے خودی　　درده شراب لعل زجام زبرجدی
می ده بروی شاهد مهوش که این بود　　سرمایهٔ سعادت و اقبال سرمدی
می چیست جذب عشق که بدرا و نیک را　　سازد تهی ز وسوسهٔ نیکی و بدی
شاهد کدام آنکه شهود جمال اوست　　مقصود منتهی و تمنا ے مبتدی
درشرح عشق هرچه بجز می ضلالت ست　　خوش آنکه شد بشارع میخانه مهتدی
این نکته با نقیه چگویم که بهره نیست　　بوجهل را ز مشرب عذب محمدی
بیچاره مدعے کند اظهار علم و فضل　　نشناخته قبول ز رد و جید از ردی
باروے چین گرفته و پشت دوتا زند　　گلبانگ گلعذاری ولاف سهی قدی
جامی بسوز دلق تعلق که دوختند　　بر قد همت تو قباۓ مجردے

گهی در دل گهی در دیده باشی　　دلم را خون کنی در دیده باشی
زلوح خاطرم نقش بتان را　　تراشیدی خوشا این بت تراشی
خریدار تو زان رو شد جهانے　　که چون یوسف بخوبی گشته فاشی

چو چنگ از دست تو زان میخروشم | کرچون چنگم رگ جان میخراشی

چه می‌پرسی که جامی عاشق کیست
چه گویم من تو هم دانسته باشی

بس که در جان فگار و چشم بیدارم توئی
هرکه پیدا میشود از دور پندارم توئی

آنکه جان می بازد و سرور نمی آری متم
و انکه خون میریزد و سر بر نمی آرم توئی

گر تلف شد جان چه باک این بس که میان منی
ور ز کف شد دل چه غم این بس که دلدارم توئی

گرچه صد خواری رسد هردم ز دست غم مرا
من چه غم دارم عزیز من که غمخوارم توئی

روز را در یوزه روز از شب تارم نیست
تا یان روی چو مه شمع شب تارم توئی

با که گویم درد خود یارب درین شبهای غم
اگر از صبر کم داند ده بسیارم توئی

گرچه نستانی بهیچم بر سر بازار وصل
خود فروشی بین که میگویم خریدارم توئی

گفته یار توام جامی مجو یار دگر
من یسے بی یار خواهم بود اگر یارم توئی

شنیده ام که بگلچهره نظر داری
ز شوق لاله رخے داغ بر جگر داری

مکن مکن که ز خیل پری وشان هرسو
هزار عاشق دیوانه بیشتر داری

چو روی خویش در آئینه میتوانی دید
چرا نظر بجمال کسے دگر داری

منه ز عشق بدل بار غم تر اآن به
که بار غم ز دل اهل درد بر داری

نشان پای تو باشد نشانه رحمت
خوش آن زمین که تو گاهی بران نظر داری

بگیر بخیه از حال عاشقان خود را | زداغ شوق وغم عشق چون خبرداری

چو نیست زهره خریدار او شدن جامی
زاشک وچهره چه حاصل که سیم وزرداری

دل ز مهر دیگران برداشتی
در دل ما مهر دیگر کاشتی
درچه انگندی دلم را زان ذقن
از جفا موسی بران نگذاشتی
شمع رخ کردی تهان از آه من
آه من باد هوا انگاشتی
طعن خود رائی زدی بر عاشقان
عاشقان را همچو خود پنداشتی
خوش شد از جنگ تو وقت من نگر
گیرمت در بر بوقت آشتی
نوبت شاهی زدی در ملک حسن
ز آتش دلها علم افراشتی

جامی آخر کشته تیغش شدی
سر دران کردی که در سرداشتی

باهر که غیر ماست چو شیر و شکر خوشی
باما چه موجبست که چون آب و آتشی
ماهمچو آب در قدمت سر نهاده ایم
ای سرو سرافراز سراز ما چه می کشی
حال ترا زمایهٔ جمعیت این بس ست
کاسوده در حمایت آن زدی مهوشی
میگفت شانه با سرزلفت که از چه رو
پیوسته در کشاکش و دوران مشوشی
گفتا بلی ولی حکیم کز فریب دهر
بس عیش خوش که گشت مبدل بناخوشی
چون صاحب عمامه وفش فاش شد بزرق
خوشوقت بی عمامگی ما و بی فشی

آگر ز تلخ کامی جامی گهی شوی
کز جام هجر هیچ خوردی جرعه چشی

آخر ای سرو خرامان ز کدامین چمنی
که ز سر تا قدم آشوب دل و جان منی

بنما آن تن نازک ز قبا تا بچمن
غنچه دیگر نکند دعوی نازک بدنی

لب ببستم ز سخن لیک بخلوتگه جان
گاه دل با تو و گاهی تو بدل در سخنی

خون ما خورده چه آزار دلم می طلبی
نوش کردی می ما شیشه چرا می شکنی

میدهی یادم ازان لاله رخ ای باد بهار
چند آتش بمن سوخته دل می فگنی

یار بیماری من دید و بسی فاتحه خواند
لیک شکرانه آنرا که نیم زیستنی

جامی آن شوخ بخونریز تو گر تیغ کشد
ادب آنست که گردن نهی و دم نزنی

هر قطره می لعل که ریزد به بزمیتی
از جام تو بر خاتم عیش ست نگینی

با ظلمت شب سر دهانت نتوان یافت
از نور رخت گر ندمد صبح یقینی

گفتم شدم ایمن ز بلاهای زمانه
ناگاه خیال تو درآمد ز کمینی

هر دین که نه عشقست همه کفر و ضلالت
با عشق تو فارغ شده ام از همه دینی

صد چاک ز هجران بدلم به که چو آیم
گیرد نه ملامت خم ابروی تو چینی

از خاک درت گرچه شوم گر نخیزم
در کوی وفا نیست چو من خاک نشینی

درج گهر آمد لبت اما بامانت
بسپار به جامی که چو او نیست امینی

الله الله چه شوخ دیده کسی | که بفریاد هیچکس نرسی
من ترا خواهم از دو عالم و بس | گر دو عالم مرا همین تو بسی
از توام جز تو آرزوی نیست | انت سولی و انت ملتمسی
چون نی از خویشتن تهی شده ام | با تو دارم هوای هم نفسی
کرده عشق تو در ولایت دل | روز ها شحنگی و شب عسعسی

جامی از عشق نیکوان باز آی
عمر بگذشت چند بو الهوسی

ای مراد عشق تو از کار خود حیرانیی | در بیابان تمنای تو سر گردانیی
قصهٔ دشوار هجر از مردن آسان شد مرا | باشد آری بعد هر دشواری آسانیی
مائدهٔ بر خوان غم از من استخوانی چند و بس | گر دهی فرمان سگانت را کنم مهمانیی
کام عیشم تلخ شد زین گریه های آشکار | زان لب شیرین کرم کن خندهٔ پنهانیی
بی تو تن زندان جان شد ای بقصدم بسته تیغ | دست رحمت بر گشا آزاد کن زندانیی
هر گز چون نیست ره در پیشگاه بزم وصل | می نهم از دور بر خاک درت پیشانیی

پیر شد جامی ز جام نیم خوردت جرعهٔ
بر روی افشان تا کند زان جرعه بر افشانیی

صدای آن غزلم گشت و شکل آن غزلی | که شور مجلس عشاق شد ز پر نمکی
ز پردهٔ لب شری میزند نوا لیکن | رسد بگوش من آواز سبحهٔ ملکی

دمید صبح یقین از فروغ جام ای شیخ
زسعد و نحس فلک دم زند منجم شهر
عروس عشق ترا دایه شد نمید انم
سحاب مکرمت و آب رحمتے جانا

ز زہد خشک چرا ماندہ در حجاب شکے
ز بزم عشرت ما دور باد آن فلکے
کہ شیر ذوق ز پستان او چرا نمکے
دلے چہ سود کہ برگشتہ زار ما نچکے

ہزار بلبل خوشگوست جامی آن گلرا
یکی بنال نہ آخر از ان ہزار یکے

مے حبیب عربی مدنی قرشی
فہم رازش نکنم او عربی من عجمی
ذرہ وارم ہوا داری او رقص کنان
گرچہ صد مرحلہ دور است ز پیش نظرم
صفت بادۂ عشقش ز من مست مپرس
مصلحت نیست مرا سیر از ان آب حیات

کہ بود درد و غمش مایہ شادی و خوشی
لاف مہرش چہ زنم او قرشی من حبشی
تا شدا و شہرۂ آفاق بخورشید وشی
وجہ نے نظرے کل غداۃ وعشی
ذوق این می نشناسی بخدا تا نچشی
ضاعف اللہ بہ کل زمان عطشی

جامی ارباب وفا جز رہ عشقش نروند
سر مبادت گر ازین راہ قدم باز کشی

ای فسون چشم مستت مایۂ دیوانگی
شمع رخسار ترا ہر جا فروزد بزم حسن
شیوۂ عاشق چہ داند زاہد خلوت نشین

آشنایان ترا از خویش ہم بیگانگی
از خدا خواہند خوبان دولت پروانگی
جلوۂ طاؤس کی آید ز مرغ خانگی

بگذر از طور خرد کاندر طریق عشق ہست | عاقلی دیوانگی دیوانگی فرزانگی

ای کہ گوئی شیوۂ مردانست صبر از روی خوب
خیز کز جامی نخواہد آمد این مردانگی

ہوای نیکوان عیش ست و شادی | مراد عشقبازان نامرادی
فداک یا غراب البین روحے | فان سعاد قد ہویت بعادی
بوصل دوست لطفش رہنمون گشت | ولیکن عاقنی کید الاعادی
بسوی ما بچشم لطف دیدی | بروی ما در رحمت کشادی
خیالک مونسی فی کل واد | ودصلک مقصدی فی کل نادی
دلم صد پارہ و ہر پارہ صد داغ | فوادی و افوادی وافوادی

ہمین فریاد دارد جامی از تو
کہ جان داد از غم و دادش ندادی

نی کیست ہمدمی شدہ از خویشتن تہی | چون سالکان ز سیر مقاماتش آگہی
آزردۂ کہ نالۂ جانسوز مے کند | ہر جا ز پاے تا سرش انگشت می نہی
سوراخہا بسینہ سفتے بہر آن کنند | تادم بدم ز نالۂ دل خود کند تہی
خفتہ زبانگ مے جہد از جا تو مردۂ | گر در سماع بانگ نے از جا نمی جہی
دمساز نے شدم کہ بعالم چو شد بلند | آہنگ نالہ ام دم نے کرد کوتہی
تو در ستۂ نی کہ رستہ ز خود زان ہمیزند | این راہ بیخودی کہ تو یکدم ز خود رہی

جامی ز نالهٔ دل افگار خود مگر
آگه نه که نالهٔ خود شرح میدهی

سرتا بقدم غرقهٔ دریای زلالی
پیش لب تو صد قدح باده لبالب
از عالم صورت که همه نقش و خیالست
ای خواجهٔ عالی محل این دیر مغان ست
از عشق سخن مرتبهٔ نیک بلند ست
گفتی بجهان عاشق دلخسته چه دارد

از تشنه لبی بر لب هر چشمه چه نالی
بر ساغر خالی لب خود نهی چه مالی
ره سوی حقیقت نبری در چه خیالی
بر صدر مکن جا که تو از صف نعالی
واعظ نبود لائق این پایهٔ عالی
جانی ز غمت پر دلی از غیر تو خالی

جامی سخن عشق بهر سفله چه گوئی
در کیسهٔ لولی چه نهی عقد لآلی

گر بدانی که چه ما کشم از درد جدائی
درد پر درد تو ام من که ز اندیشهٔ درمان
دل بی حاصل ما را برت ای شوخ چه قیمت
گر چه ما را نبود جای بخاک سر کویت
دل نه زانسان بکمند تو گرفتار شد ای جان

بخدا یا همه بی رحمی خود رحم نمائی
کاش صد درد دگر بر سر هر درد فزائی
که بیک عشوه اگر خواهی ازین صد بربائی
شکر باری که تو جا کرده درون دل مائی
که توان داشت بتدبیر خرد چشم رهائی

یا مداوان همه کس در پی مقصودی و جامی
اشک ریزان بسر کوی تو تا کی بدر آئی

مرا بس بر سر میدان عشقت این سرافرازی
که روزی پیش چوگانت کنم چون گوی سربازی

چو سرها بر سر میدانت اندازند جانبازان
همه تن سر شوم چون گوی از شوق سراندازی

بود گوی سرم را با خم چوگان تو حالی
بیک چوگان چه باشد گر بحال گوی پردازی

درین میدان فیروزه بر آید مهره هر روز
بشکل گوی زر باشد بچوگانیش نوازی

فلک میگوید اللهم سلم از قفائی تو
چو رخش تیز گام اندر قفائی گوی می تازی

بتنهائی فگن گوئی سرم را در خم چوگان
درین میدان نخواهم دیگری را با تو هم بازی

تکحل گشت چشم جامی از خاک سم اسپت
چو چشم انجم از گرد سپاه شاه ابوالغازی

سپهر مکرمت سلطان حسین آن کز دل روشن
کند با آفتاب معدلت چون صبح دمسازی

بقایش باد چندان کاندرین کاخ پر آوازه
کند با صور محشر نوبت ملکش هم آوازی

ای فتنه چشم تو جهانی
میکن نظری بناتوانی

پیوسته بقصد ما ز ابرو
تا گوشش کشیده کمانی

هر کس برت آورد متاعی
نائیم و همین حقیر جانی

هستم شکلی بر آستانت
خرسند ز تو باستخوانی

سر رشته عشق کی توان یافت
نایافته زان میان نشانی

گر اشک چو در قبولت افتد
در پای تو ریزش روانی

شد جامی ازان دهان و عارض
صاحب نظری و نکته دانی

اینچنین خوب و نازنین که توئی — نبود هیچکس چنین که توئی
گر گلستان جنتم بخشند — نروم زان گل زمین که توئی
صفت جان و تن نیارد تاب — مونس هر دل حزین که توئی
هیچ مرغ دل از تو جان نبرد — باز ازین گونه نازنین که توئی

جامی آخر بداغ دل سوزی
با چنین آه آتشین که توئی

سینه روزن روزن است از ناوک صید افگنی — خانهٔ دل را فروغ دیگر از هر روزنی
دارم از اشک شفق گون دور از آن خورشید روی — همچو گردون هر نماز شام در خون دامنی
نیست آن اندام نازک را مناسب هر لباس — بایدش از گل قبائی وز سمن پیراهنی
کیست گل تا چهره افروزد و بخوبی پیش تو — ز آتش رخسار تو یک شعله وز گل خرمنی
سهم مژگان تو از دیدار ما را باز داشت — همچو روح الله حجاب راه باشد سوزنی
جور کم کن با من مسکین که روز باز خواست — حیف باشد دامن پاکت بدست چون منی

جامی بی خان و مان را هر دم ای بد خو مران
زانکه این مسکین بجز کویت ندارد مسکنی

ای ز خورشید جمالت ماه را شرمندگی — با گدایان تو شاهان در مقام بندگی
پرده از عارض برافگندی که من ماه توام — وه که دارد کوکب طالع بدین فرخندگی
شوکت شاهی متاع نیست در بازار عشق — نیستی می باید و مسکینی و افگندگی

شد خراب از گریهٔ بسیار چشم من بلی　　خانه را آفت رسد چون پر شود بارندگی

جامی از درد فراق و داغ هجران مرده بود
باز دیگر نکهت وصل تو دادش زندگی

آسوده دلا حال دل زار چه دانی　　خونخواری عشاق جگر خوار چه دانی
هرگز نخلیده بکف پای تو خاری　　آزردگی سینهٔ افگار چه دانی
شب تا بسحر خفته بخلوتگه نازی　　بیخوابی این دیدهٔ بیدار چه دانی
ای فاخته پروانه کنان هر سروی　　درد دل مرغان گرفتار چه دانی

جامی تو و بیهوشی و جام می و مستی
راه و روش مردم هشیار چه دانی

کاش من بیدل از سگان تو بودی　　تا ز مقیمان آستان تو بودی
آن همه دشنامها که داد رقیبم　　آه چه بودی کر از زبان تو بودی
زاهد اگر قبلهٔ جمال تو دیدی　　ورد زبانش دعای جان تو بودی
غنچهٔ اقبال ما کجا شگفتی　　گر نه نسیمی ز گلستان تو بودی

جامی اگر یافتی قبول غلامیت
غاشیه بر دوش و در عنان تو بودی

من آواره را اگر دل بجای خویشتن بودی　　کجا زینگونه رسوا گشتهٔ هر انجمن بودی
کرم بر دل نبودی داغها از لاله رخساری　　مرا چون دیگران هم ذوق گلگشت چمن بودی

نهادی بر گلوی صید تیغ و من بصد حسرت
همی میرم چه بودی گر بجای صید من بودی

مرا شد کوه غم جان ز غمت جان میکنم اکنون
بیلک عشق بایستی که نامم کوهکن بودی

ز خاموشی بر آمد جان و در دل صد سخن پنهان
چه بودی گر مرا پیشت مجال یک سخن بودی

اگر بوی تو بگذشتی بگورستان مشتاقان
ز شوق آن چو لاله چاکهاشان بر کفن بودی

ز صبر و هوش و عقل و دین سپاه انگیختی جامی
اگر نه عشق خونریزه تو شاه صف شکن بودی

با چنین قامت و بالا که توئے
کیست سرو چمن آنجا که توئے

بدمے زنده کنی صد مرده
عیسیٰ امروز همانا که توئے

چند گوئی که بگو جان تو کیست
سجده اے بت رعنا که توئے

چون توانیم که عاشق نشویم
با چنین صورت زیبا که توئے

جامیا شهره شوی زود بعشق
اینچنیں واله و شیدا که توئی

دارند جان و دل تو هر یک تظلمی
ای بادشاه حسن خدا را ترحمی

عشاق را ز ناز و تنعم فراغتی ست
نازی مکن که نیست ازین به تنعمی

آهسته ران سمند خدا را که در رهت
صد سر فتاده پیش تو و زیر هر سمی

گرمی کنیم ناله ز شوق رخت مرنج
کز شوق گل خوش ست ز بلبل ترنمی

جامی بجان رسید ز بس گریه های تلخ
هرگز ندید ازان لب شیرین تبسمی

بشهر نیکوان مسکین غریبے | که چون خون خوردنش نبود نصیبے
عجب بیماریے دارم ز عشقت | که عاجز شد ز درمانش طبیبے
چو من عاشق بسے یابی ولیکن | نیابم چون تو در عالم حبیبے
ز کویت رخ نتابم گرچه بینم | بکف تیغ جفا هر سو رقیبے

نیفتد نو بهار خوبیت را
خوش الحان تر ز جامی عندلیبے

نسیم صبحدم ای روح بخش روح افزای | بکوی دوست که در مشک بیز و غالیه سائے
ز گرد ره چو بران خاک در زنی نفسی | پس از اجازت دربان زمین ببوس و درآئے
ببند دست بخدمت وگر مجال شود | بعرض حال من بی زبان زبان بگشائے
نمودمت تن چون موے خویش ضعف مرا | بآن میان چو مو بموے باز نمائے
چو در خرام نهد پای بر زمین برسان | تضرع رخ زردم بخاک آن کف پائے
ز نالهاے منش یاد ده ببزم طرب | چو مطربان خوش الحان شوند نغمه سرائے
ز حال جامی اگر پرسدت بگو اینک | نوشته نامه از آب چشم خون پالائے
ز بسکه کاست اگر خاتمیش تواند ساخت | درون نامه میان حروف خود را جائے

پی دعاے تو هر دم کشد برشته نظم
جواهر سخن از بحر طبع گوهر زائے

از مهر ماهتاب رخ ای ترک ماه روے | بنما ز روے مهر چه گه گاه روے

از مهر و ماه بازچگویم که بینمت
هر جا سواده اسے مه یے مهر بگذری
گر بے نقاب رخ بنمائی چو ماه و مهر
رویت رواج حسن مه و مهر دیگرست
از مهر ماه روے تو بس آه مے کشیم

هم ماه مهر عارض و هم مهر ماه روے
مالنده ماه و مهر بران خاک راه روے
کروند ماه و مهر ز خجلت سیاه روے
خواهی بنام مهر و مهش خوان و خواه روے
شد ماه و مهر را سیه از دود آه روے

جامی که شد ز مهر تو چون ماه نو متاب
اسے ماه مهر طلعت از و بے گناه روے

ای که از شاخ گل لطیف تری
خاک پایت شدن چه سود کند
گر ز اغیار پوشمت چه عجب
یار یا ما و ما یگره و جهان
نه بکوسے وصال آسان ست
شیر گردون نشایدم سگ کوی

روی خود بین بگل چه می نگردی
چون تو از سرکشی نمیگذری
کرمرا چشم روشن وگری
آه ازین غافلے و بیخبری
گر کند نور عشق راهبری
گر مرا از سگان خود شمری

جامی از بندگان خاصه تست
نیست زین عاشقان دربدری

در لباس نیلگون چون جلوه کردی ای پری
با لباس آسمانے هر که دیدا اسے مه ترا

مه وگر ننمود رخ زین پردهٔ نیلوفری
شد برون چون روز روشن کافتاب دیگری

شاخ شمشادی که پیچیده ست نیلوفر بدان
سرو آزادی که دارد رخ ز گلبرگ طری

بیم دوران ست نیلوفر به زیر آب لیک
عکس این گرد آن تن نازک نهی صنعت گری

برگ گل دو غنچه نازک باشد آلود قبا
ای گل خندان تو بسیاری ازان نازک تری

چند استغنا چه کم گردد ز جاه و حشمت
گر بچشم مرحمت سوی غریبی بنگری

قدر حسنت جامی صاحب نظر دانست و بس
قیمت گوهر کسی نشناسد الا جوهری

ای ببالا همان که میدانی
تو بکلی ما همان که میدانی

گر روی در چمن ز رشک قدت
رود از جا همان که میدانی

آهوی دام جسته ترا
زلف در پا همان که میدانی

گل سوری کنایت از رخ تست
مشک سارا همان که میدانی

سر زلفت شب سیاه تست
رخ زیبا همان که میدانی

پر تو سیم تاب و اندر سیم
سنگ خارا همان که میدانی

با تو جامی تنیست زنده بجان
در تو تنها همان که میدانی

قسم بصفوت جام و صفای جوهر می
که نیست در سر ما جز هوای ساغر می

بیا که خشکی و تری طفیل هستی ماست
در آب خشک قدح ریز آتش تر می

ببین بلندی بخت و سعادت طالع
که گردد از افق خم طلوع اختر می

غرض ز طاعت عارف بهشت و کوثر نیست
اگر ز دور دو سر خویش رنجه می نوشس
گذار پرورشش تن به تن پرست ای دل
بهشت میکده او بست و کوثر مے
کز نیست رنج ترا شربتے برابر مے
غذای روح کن از جام روح پرور مے
بکنج میکده سازید جای جامی را
که رفت خانهٔ او چون حباب در سر مے

ای دو چشمت در ستیز و کین یکے
خال و زلفت را نمودم جان و دل
سوی هر غمخواره داری صد نظر
خواب خوش باشد بشب وصل ار بود
زان همه بوسه که دادی وعده ام
تا فکر دد خوشه چین خرمنت
دل یکے تاراج کرد و دین یکے
آن یکے بر بود از من این یکے
مردم از غم جانب من بین یکے
عاشق و معشوق را بالین یکے
کن حوالت بر لب شیرین یکے
گر کشاید زلف از صد چین یکے
عاشق مسکین بسے داری و نیست
همچو جامی زان همه مسکین یکے

ای ز خاک قدمت چشم مرا بینائے
ای خوش آن دیده که اول برخت می افتد
طلعت واتمام تو عام ست ندانم که چرا
روز من روشنت انگه شود ای شمع چه گل
چشم بد دور ز روی تو که بس زیبائے
با مدون که بصد جلوه برون مے آئے
هیچگه بر من درویش نمے بخشائے
که چو من سوخته باشے بغم تنهائے

گر نیرزم بجوابی چو سلامت گویم — چشم دارم که بدشنام زبان بگشائی

چند سودای بتان وای ازین خون خوردن — تا بکی طعن کسان آه ازین رسوائی

عقل گفتا نرسد وصل سلاطین بگدا — بیش ازین در طلبش عمر چه میفرسائی

عشق فریاد برآورد که ای عقل خموش — بس بود لذت درد طلب وجویائی

جامی از خیل سگان یا ز غلامان باشد

بندهٔ حلقه بگوش است چه میفرمائی

با همه سنگدلان ساغر گلرنگ زنی — جرم ما چیست که بر ساغر ما سنگ زنی

ما همه بر سر صلحیم سبب چیست که تو — سنگ بیداد بکف کرده در جنگ زنی

رخ نمائی شکنی قدر همه مشک خطان — لشکر روم کشی بر سپه زنگ زنی

گر نواساز دعشر بجوان کنی آهنگ سماع — راه بر نغمه سرایان خوش آهنگ زنی

دل چو شانه شود از رشک بصد شاخ مرا — شانه چون در شکن طرهٔ شبرنگ زنی

چاک زد باد صبا جیب سمن ای مطرب — وقت آنست که در دامن گل چنگ زنی

قسمت قدس بود جای اقامت جامی

تا بکی خیمه درین مرحلهٔ تنگ زنی

ای غمت آرزوی جان کسی — درد تو مایهٔ درمان کسی

گر تو فرمان نبری درمان چیست — نشود بخت بفرمان کسی

وه چه شمعی تو که روشن نکنی — هیچگه کلبهٔ احزان کسی

از تو داریم فغان تنها که چرا — نکنی گوش ما فغان کسی
آیت رحمتی ای ماه ولی — کی فرود آیی در شان کسی
جان و سر در قدمت خواهم باخت — ای ز سر تا بقدم جان کسی
گر تو این سرکشی از سر بنهی — جان کشم پیش تو جانان کسی

جامی احسنت که این طرز غزل
نتوان یافت بدیون کسی

نه غزالی که سرایم بخیالش غزلی — یا زنم از رخ خورشید مثالش مثلی
نه کریمی که کنم فکر مدیحش چه قدر — ز آفت دهر و زادکان معیشت خللی
نه نصیحی که ببرهان سخنهای لطیف — باشدش قوت بحثی و مجال جدلی
طی شد اسباب سخن ساقی گلچهره کجاست — کرمی لعل بود آنچه ندارد بدلی
می خورد روی نکو بین که ملایک نکنند — ثبت در دفتر اعمال تو بر زین عملی
جیب خاص ست که کنج گهر اخلاص ست — نیست این دُر ثمین در بغل هر دغلی

جامی از عشق مگو نکته بزاهد که بود
هر محل را سخنی هر سخنی را محلی

بروی من از لطف بگشا دری — مران زین درم بر در دیگری
سرم را مکن ز آستانت جدا — که با آستان تو دارم سری
ز میکنم نیست جا پیش تو — ز من هیچ جا نیست مسکین تری

شد افزون ز افسون تو سوز دل
دمیدی دمی شعله زد اخگری

ندارد فروغ رخت آفتاب
چه مه نیست تابنده هر اختری

بریدی بآن غمزه پیوند وصل
زدی بر رگ جان من نشتری

زمیگون لبت دور جامی مدام
زخون جگر مے کشد ساغرے

گاہے زہجر چشم مرا خونفشان کنے
گاہے بوصل خاطرِ من شادمان کنی

چون نیست خوی تو کہ روی بر مراد کس
راضی شدم کہ ہرچہ دولت خواہدان کنی

گفتی کہ خاک پاے تو دت میدہم بہا
جانا درین معاملہ ترسم زیان کنی

باشد پیٔ حساب کرمہائے تو خطے
ہر رختہ ام زتیغ کہ در استخوان کنی

جان میفروشمت کہ دہی وعدہ بوسۂ
لیکن بشرط آنکہ لبت را ضمان کنی

لطف لب تو مرہم ریش دلم شود
کز ہر دمش نہ تازہ ز زخم زبان کنی

جامی سگیست بر درت از کشتنش چہ سود
جز آنکہ تیغ خویش برد امتحان کنی

ای مرغ سحر چند کنی نالہ و زاری
از درد کہ مے نالی و اندوہ کہ داری

گر ہست ترا شوق گلے خیز چو بلبل
بگذر بتماشا گہ گلہای بہاری

چون فاختہ گر شیفتۂ سرو روانی
اینجا چہ کنی طرف چمن را چہ گذاری

نے نے غلطم ہست ترا ہم غم و دردی
زان رو کہ چو گل ہمسفر نیست عماری

غم نامهٔ هجران به پر و بال تو بستم
من نیز چو تو سوخته داغ فراقم
گر قصهٔ جامی ز تو پرسد خبرش ده

زنهار که آنرا بنگارش بسپاری
خواهم که تو اینجا بر سے یاد من آری
کافتاد ز هجر تو بصد محنت وخواری

دارد برست دیدهٔ امید که روزے
بازآئے و برو ے نظر لطف گماری

نوخرد راست قصورے وزدین راخللے
دفتر علم و هنر ز آب قدح میشوئیم
دعوے نقص مرا حاجت برهان نبود
نقد عمرے که نداری بدلش صرف مکن
چه نشان گویمت ای یار که آن نادره را
طے مکن طرز غزل جامی واندیشه مدار

گرد هم دل بغزالے وسرایم غزلے
مرشد عشق نفرموده وجزانیم عملے
هرگزم نیست درین مسئله باکس جدلے
جز هبو داے نگارے که ندارد بدلے
نتوان گفت مثالی نتوان زد مثلے
که زند طعنه و غائی و کند ردو علے

چشم شاهد نتوان بستن و مو نگستن
که ازان رشک برد کوری وزین غصه گلے

زمشک تر خطے دارے وخالے
رخت خورشید واز هر جانبش خط
خیال آن میان می بندم آرے
ازان گل در نقاب غنچه ماندست

ندیدم از تو مشکین تر غزالے
کشیده از سواد شب هلالے
بود با خویش هر کس راخیالے
که از روی تو دارد انفعالے

بود شوق تو افزون گرچه بینم
شود حالم دگرگون هر دم از تو

ترا هر روز و گل را بعد سالے
دلے بے تو نیم در ہیچ حالے

یکوے عشق جامی لب فروبند
کہ باشد ہر مقالے را مقالے

ساختم چشم راست بهر تو جای
کنه شد دور ماه نوبت تست

راست شد جا کرم نمای و درآے
زابروے خود مه نوی بنماے

کرده ام از دو دیده و پاے و ز اشک
گریه ام در گلو گره شده است

میروم در رہت پر آبله پاے
تیغ بردار و این گره بکشاے

فرق من تا قدم ربودهٔ تست
تیغت از خون هر که گیرد زنگ

صبر و هوشی که مانده هم بربایے
زنگ آنرا بقتل من نبرد اے

محتسب را نماند سهم بروت
ریش قاضی کنید می پالاے

راه تقوے چه سان رود جامی
مانده از جام دُرد در گل پاے

اگرچه در لب جان بخش انگبین دارے
زناوک مژه صد نیش در کمین داری

نمک پاش که نتوان در آب حیوان یافت
لطافتی که تو در لعل آتشین داری

بهشت گلشن جنت نمیدهم یک شاخ
ازان بنفشه که بر طرف یاسمین داری

بابردان مفکن چین خدایرا زین بس
که زیر هر شکن مو هزار چین داری

زسعد و نحس چه پرسی حکیم را چون تو
فروغ کوکب اقبال در جبین داری
ببخش بر من مفلس که از دو ساعد خویش
دو گنج سیم نهان اندر آستین داری
بآسمان که برد طاعت ترا جامی
چنین که پیش بتان روی بر زمین داری

هر دم بدیدهٔ دگرے خانه می کنی
همخانگی بهر دم بیگانه مے کنی
دل را نشان بزلف پریچهر میدهی
دیوانه را مقام بویرانه می کنی
دستم گرفته غوطه دهی در خم ای سپهر
چون خان قالبم گل پیمانه می کنی
ای شمع بزم حسن ترا گرم میکند
دل سوزیے که بر سر پروانه می کنی
می پروری زگریه دلا مهر خال او
از فیض ابر تربیت دانه می کنی
بکشا گره ز طرهٔ مشکینش ای صبا
تا چند جعد سنبل تر شانه می کنی
جامے دگر بمدرسه رفتن طریق نیست
وقتست اگر عزیمت میخانه می کنی

بر سر آن کو سر من خاک بودی کاشکے
پایمال آن بت چالاک بودی کاشکے
تا مرا بروی بکوی او مگر روزے صبا
قالب خاکی خس و خاشاک بودی کاشکے
چند بر چاک گریبان طعنه اے ناصح مرا
سینه ام صد جا ز تیغش چاک بودی کاشکے
حیف باشد سوختن زان سمندش بهر داغ
داغ او هم بر دل غمناک بودی کاشکے
دی سواره آمده صد صید بر فتراک او
بنده جامی هم بران فتراک بودی کاشکے

مرا بر دلیست از تو چون کوه باری / وزان کوه چشمم بود چشمه ساری
وزان چشمه سارست، هردم دمیده / زخون جگر گرد من لاله زاری
چه باشد که روزے بعزم تماشا / فتند سوے این لاله زارت گذاری
نرویم رهت را بمژگان که ترسم / نشیند بدامان پاکت غباری
خوش آنکه تو جان ومن بوسه خواهم / تو نے گوئیم در جواب ومن آری
ز راه کرم پاے بر دیده ام نه / که دارم بره دیدهٔ اشکباری

بمرهم مداوا مکن زخم جامی / که باشد ز تیغ تو اش یادگاری

خیل بتان برون ز شمارست وشه یکے / آری بود ستاره هزاران ومه یکے
کردند عرض حسن سپاه بتان ولے / چون شهسوار من نبود زان سپه یکے
از ما چه اعتبار که صد تاج خسروی / باشد بر آستان تو با خاک ره یکے
خوش خواب مستی تو که من با فراغ دل / بوسم که آن دو لعل مے آلود گه یکے
عشقت گرفته کشور دل عقل کو برد / کان ملک رالبسته بود پادشه یکے

جامی مرو ز میکده با خانقه که هست / در کوے عشق میکده و خانقه یکے

هر چند ز چشم ما نهانے / بے روے تو زیستن نخواهم
غم نیست چو در میان جانے / کان مرگ بود نه زندگانے

خواهم بره تو خاک گردم
گو تیغ که پیش رویت امروز

چون جلوه کنان سمند رانے
داریم هواے جانفشانے

جامی ز غم تو بس خرابست
گفتیم ترا دگر تو دانے

اغیار را مدام مے از جام زر دهے
جانم ز شوق سوخت حیا شد اگر گهی
ای باد اگر کنی سوی آن آستان گذر
در در حریم حرمت او بار باشدت
بیمارے مرا نتواند کسے علاج
ساقی شتاب کن که بود محنت فراق

چون وقت ما رسد همه خون جگر دهے
بوئے نه پیرهن به نسیم سحر دهے
از من هزار بوسه بران خاک در دهے
از حال خستگان فراقش خبر دهے
خیز اے طبیب چند مرا درد سر دهے
گرد فراقش از دو سه جام دگر دهے

جامی بجان رسید ز غم کاش اے اجل
از جام مرگ شربت او زود تر دهے

ای باغ حسن را ز جمال تو خرمے
حورے بگوے بهر خدا یا فرشته یا آدمی
زخم ترا چه حاجت مرهم بود که آن
دل آن تست دم بدم از بهر بردنش
گر چرخ را نماند وفائی چه باک ازان

چشم بد از تو دور که محبوب عالمے
کاین لطف و نازکی نبود حد آدمے
شاید جراحت دل ما را برهمے
عشوه چه مینمائی و افسون چه میدمے
هرگز مباد جور و جفاے ترا کمے

گم گشتگان بادیهٔ محنت و غمیم
مشکل بریم ره بسر کوی بی غمی

جامی سگ ترا بغلامی نمی سزد
او راچه حد آنکه کند با تو همدمی

دل برد ز من فتنه گرے عشوه نمائی
زرین کمرے کج کلهے تنگ قبائے

در حسن و ملاحت چه پری چهره نگاری
در سرکشی و ناز چه شوخے چه بلائے

من کی بوصالش رسم این بسکه بر آیش
روزی که شوم خاک ببوسم کف پائے

سوزے که مرا بر جگر از آتش عشقت
جز شربت مرگش نبود هیچ دوائے

روزے که شوم خاک و برد باد بهر سو
یابند بهر ذرهٔ من بوے وفائے

داری سر خونریزهٔ من اینک کفن و تیغ
با حکم تو کس را نرسد چون و چرائے

باشد غم هجر تو بجز نا به بران نفس
گر از سر خاکم بدمد برگ گیائے

تو خنده زنان میگذری بیخبر از من
من گریه کنان میکنم از دور دعائے

یارب بچه خرسند شود جامی بیدل
روزے که نباشد ز تو تشریف بلائے

گفتی بکوے عاشق و بیمار کیستی
من عاشق توام تو بگو یار کیستی

بستی میان بکینه کشیدے ز غمزه تیغ
جانم فدات در پے آزار کیستی

دارم دلے ز هجر تو هردم فگارتر
تا خود تو مرهم دل افگار کیستی

هرشب من و خیال تو و کنج محنتے
تو با که و مونس و غمخوار کیستی

تا چند گرد گرد تو گردم گهی بپرس | کاینجا چه میکنی و طلبگار کیستی

جامی مدار چشم خلاصی ز قید عشق
اندیشه کن ببین که گرفتار کیستی

جانا چه شد که پرسش یاران نمیکنی | درمان درد سینه فگاران نمی کنی
دامن ز قطرهای سرشکم نمی کشی | همچون گل احتراز زیاران نمی کنی
برمن هزار تیغ جفا راندی وخوشم | کین با یکی دگر زهزاران نمی کنی
شیران همه شکار غزالان شوخ تو | جز قصد صید شیر شکاران نمی کنی
ای گل بخند خرم وخوش گرچه رحمتی | بر گریه های ابر بهاران نمی کنی
جام میست لعل تو لیکن بجز عمر | زان جام یاد باده گساران نمی کنی

جامی برای لاله صفت خوش بداغ دل
چون ترک عشق لاله عذاران نمی کنی

نازنینا ز نیازشم آگاه توے | واقف آه دوم سرد سحرگاه توئی
ماه را اینهمه آئین شب افروزی نیست | گر نه نموده رخ از آئینه ماه توئی
بود دلخواه مصور که کشد نقش ملک | نقشے انگیخته برموجب دلخواه توئی
برشکن انجمن انجم و مه را کامروز | آفتاب فلک ومنزلت جاه توئی
یا تو در ملک ملاحت خسرو شاه دگر | خوش بران رخش که هرجا که روی شاه توئی
در ره عشق تو جز محنت و غم نیست ولے | چه غم از محنت راهست چو همراه توئی

حاجت قبلهٔ صورت نبود جامی را
قبلهٔ حاجتش المنة لله توئی

زهی در دو زلفت بهر چین دلے
زهر عقدهٔ عقل را مشکلے

حدیث لبت نقل هر مجلسے
چراغ رخت شمع هر محفلے

وصالِ تو مطلوب هر طالبے
قبول تو اقبال هر مقبلے

حریم درت دارد آن منزلت
که باشد حرم در رهش منزلے

بدریوزهٔ وصل چشم ز اشک
روان کرده هر گوشه سائلے

ازان خشک ماندست زاهد جبین
که دارد ز بحر غمت ساحلے

اجلم نظر کوش جامی که نیست
ز تحصیل علم دگر حاصلے

اگر وصف مہ میکنم مہ توئے
دگر قصد رہ مقصد رہ توئے

دگر قصهٔ سرو گویم بلند
مراد دلم قصه کوته توئے

مرا مدعے عشق تست و بدان
بان رخ دلیل موجه توئے

مگو غیر من کیست مقصود تو
که بالله توئی ثم بالله توئے

نمیخواهم این کارگاه دورنگ
که گاہے منم رنگ آن گه توئے

بیک لعب رفتم بدان عرصه کش
که هم بیدق آنجا و هم شه توئے

حدیث دهانت ز جامی مپرس
کزان سر سربسته آگه توئے

همچو مه جامع شدی در دیده منزل ساختی
خانهٔ دل را ز مهر دیگران پرداختی

برگذشتی فارغ از من فی سلام‌فی علیک
می ندانم کردیم نادیده یا نشناختی

در بر سیمین دل چون سنگ بیرون آمدی
سنگ در هنگامهٔ سیمین بران انداختی

عمرها دور از بر تو بی نوا بودم چو چنگ
هر گزم روزی بر نگرفتی و ننواختی

راست بازی بود با آن قد همیشه پیشه ات
داد ما آمد چرا چون زلف خود کج باختی

چون رسیدی از دهان تنگش ای شکر بکام
گر نه زان لبها خجل گشتی چرا بگداختی

جامی از دل شعلهٔ آهت بگردون سر کشید
بر سر بازار رسوائی علم افراختی

ای بر سمن از سنبل تر بسته نقابی
در گردن جان هر خم زلف تو طنابی

تو تاب نظر ناری و من طاقت دیدار
ای کاش ببندی برخ خویش نقابی

ذوقی ندهد عشق گر از جانب عاشق
نبود گلهٔ و ز طرف دوست عتابی

خواهم بسر کوی تو زاب مژه خون خورد
تا هست درین شهر نصیبم دم آبی

گیرم نکشائی نظر مهر برویم
کم زانکه نگاهی بکنی بهر ثوابی

جامی که بتحصیل فنون عمر بسر برد
بی حاشیهٔ شوق تو نگذاشت کتابی

ای از پس عمری سوی ما آمده تا کی
خاموش نشینی نه سوالی نه جوابی

زهی از خط سبزت تازه رسم فتنه انگیزی
ز تیغ غمزه ات تو دم بدم آئین خونریزی

وزید از کوی تو بادی مشام جان معطر شد
ز زلفت مینفشانی گرد یا خود مشک می‌بیزی

بود پیوند جان آمیز یاران تو این نکته
چرا هرگز نیاموزی و با یاران نیامیزی

شکار لاغر دارم بکش پیش سگان افگن
نه بینم قدر آن خود را که از فتراکم آویزی

بود مجموعهٔ هر فتنه شکل قد دلجویت
هزاران فتنه برخیزد چو تو از جای برخیزی

گریزانم ز هر نزدیک و دور ای جان برای تو
چه حالست آنکه چون بینی مرا از در بگریزی

ز حج برگشته جامی در خراسان داشت رو اما
رهش زد در میانه عشوهٔ خوبان تبریزی

بکش ساقیا بر لب شط سبوی
وز خاطرم کدورت بغدادیان بشوی

مهرم بلب نه از قدح می که هیچ کس
ز ابنای این دیار نیرزد بگفت و گوی

از ناکسان وفا و مروت طمع مدار
از طبع دیو خاصیت آدمی مجوی

در راه عشق زهد و سلامت نمیخرند
خوش آنکه با جفا و ملامت گرفت خوی

عاشق که نقب زد بنهانخانهٔ وصال
دارد فراغتی ز نفیر سگان کوی

بی رنگیست و بی صفتی وصف عاشقان
این شیوه کم طلب ز اسیران رنگ و بوی

جامی مقام راست روان نیست این زمین
برخیز تا نهیم بخاک حجاز روی

وای من وای من ز عشق تو وای
من حوی الحب من یحن سوای

شد شب تار روز منتظران
همچو مه یکشبی ببام بر آی

جان در آمد بسمل تو روان
تا به پایم خلید خار رہت
شد پُر از خون دل چو خانهٔ چشم
جانم از گریه ہای تلخ بسوخت

چون در آمد ز دور بانگ درای
میبرد دیده رشکم از کف پای
خانهٔ من ز چشم خون پالای
لب شیرین بخندهٔ بگشای

جای جامی حریم کوی وفاست
بجفائی تو کی رود از جای

نشان نبود ز عهد الست و قول بلی
ازان نداست که جانم فداست در رهِ عشق
ازان نداست که از شاخ سرو مرغ چمن
ازان نداست که یک نغمه چون برون افتاد
صفای دُرد کشان تافت بر دل صوفی
ز عکس جلوهٔ معشوق بهره مند نشد

که میرسید بگوش دلم ز عشق ندی
هزار جان گرامی فداش باو قدی
بر اهلِ ذوق کند داستان عشق املی
صدای آن ز ثریا گرفت تا بثری
پلاس میکده ها ساخت طیلسان و ردی
کسی که آینهٔ خویش را نداد جلی

رموز عشق توان گفت لیک با محرم
پُر است خاطر جامی ازان رموز دلی

لذت عشق فرو رفت مرا در رگ و پی
ذکر توبه مکن ای شیخ که با باده فروش
همت پیر مغان خواه که از خود برہی

عشق میگویم و جان میدهم از لذت وی
کرده ام عهد که دیگر نکنم توبه ز می
جز بآن بدرقه مشکل شود این مرحلهٔ طی

یار در جان و دلم در طلبش سرگردان
سیر مجنون سوی هر وادی و لیلی در حی

شعله زد آتش ما از دمِ نی اے مطرب
این چه دم بود که امروز دمیدی در نی

بکنی رقص که من کوه و قارم اے شیخ
پیش رندان سبک روح گرانی تا کے

جامی اوصاف می صاف نیارد گفتن
گر نه فیضش رسد از باطن خم پی در پی

اے که جز قتل محبان هنری نشناسی
قم سریعا و خذ السیف و بذا راسے

بس که با وحشت عشق تو دلم خوی گرفت
کلما اوحشتی زاد به استیناسے

قصهٔ حلقهٔ زلفت که عبیر افشانست
قد تنفست بها قد عطرت انفاسے

لاف جمعیت دل میزنی ای شیخ ولے
پا سے تا فرق همه تفرقه و وسواسے

چند دعوے که چو خاصان شده ام شهرهٔ شهر
شهرهٔ شهر نه سخرهٔ عام الناسے

اینهمه یاد که از عجب ترا در رگ و پے
میرود در عجبم گرچه نمے آماسے

جمع کردے نجسے چند بجاروب فریب
نجد ابهتر ازین کار بود کناسے

تا ز سرچشمهٔ عرفان نخورے آب حیات
مردهٔ گر بمثل خضرے و گر الیاسے

محتسب روبه و فقست گر از حیله و مکر
حملهٔ شیر کند جامی از و نهراسے

ای که در پرده بیا زار جهان مے آئے
ما تو بودیم ازین پیش تو اکنون مائے

سایهٔ تست جهان بر عدم افتاده و ما
چشم آن سایه و در چشم توئی بینائے

از کرم ساختهٔ چشم جهان بین ما را
تا باین چشم جهان را نظرے فرمائے
گر نگهبان نشود گنج جهان را این چشم
حاصل گنج بیغما برد یغمائے
شخص تو سایهٔ تو و چشم تو بینائی تو
رشتهٔ صد قوست ولے بر صفتِ یکتائے
همه اعیان جهان روی ترا آئینهاست
تا هر آئینه بآئین دگر آرائے
بنمائیم ترا اسم بتو افزون ز همه
چون رخ خویش در آئینهٔ ما بنمائے

دل شد از عشق تو جامی که جابش فلکست
باده برجامے ازین جام هے پیمائے

بفکرت خواستم کز سر وحدت یابم آگاهی
خطاب آمد که از پیر مغان خواه انچه میخواهی
کشم رخت از دیارت بردر پیر مغان روزے
اگر دولت کند مسازی و توفیق همراهی
نگویم با علو همتش زین اطلس والا
که دائم بر قد قدرش کند این جامه کوتاهی
شد از دیوان قسمت هر کسی را نامزد چیزے
من و جام صبوحی زاهد و ورد سحر گاهی
چه سودای شیخ هر ساعت فزودن خرمن طاعت
چه نتوانی که یک جو از وجود خویشتن کاهی
برقص آمد چو آوازه سان جامی چو آمد شاهد حالت
فروغ آفتاب حشمت و جاه شهنشاهی

باقبال قبول طبع شاه آوازهٔ نظمت
چه صیت عدل او خواهد گرفت از ماه تا ماهی

ارید لبسط غرامی ایک بعد سلامے
ولیس کل کلامے یفی ببعض غرامے
بشرح شوق تعطے شد تمام نامهٔ عمرم
هنوز نامهٔ شوقت نمیرسد بتمامے

من از دیارک قد عافتی تفرق بالی	اتت صحیفة شوقی تقوم فیه مقامی
بروز وصل ندانم چه تحفه پیش تو آرم	که صرف شد بفراق تو نقد عمر گرامی
تردم فرش حتوفی اذا قدمت منا ما	وکیف افرشها دہی بالدموع دوامی
نه جای چون تو لطیفیست تنگنای دل من	چه خوش بود که بفسحت سرای دیده خرامی

ز جامی این ترجمه البست نامهٔ کرمت را
بقاصدان درت میدهد سجل غلامی

تمت الغزلیات

الا ای ماه اوج دلربائے — کہ خیل نیکوانرا پادشاہے
مکن تا میتوانی بے وفائے — کہ دور ست از طریق آشنائے
زہے در دلربائی شوخ وچالاک — ہزاران جان پاکت صید فتراک
براہ توسنت خلقے شود خاک — سوارہ ہرکہ از راہی برائے
شبی خواہم نہان از پاسبانت — بمالم رخ بخاکِ آستانت
نگویم ہستم از خیل سگانت — کہ چندین خوش بناشد خودستائے
مکن عزم رحیل ای ترک سرمست — کہ خواہد شد عنانِ عقلم از دست
مرا چون رشتہ جان با تو پیوست — نباشد طاقتِ روز جدائے
چو گل کو را برد باد بہارے — بعد تعجیل میرانی عمارے

من از پی چون جرس نالان بزاری — بود رحمی کنی لطفی نمائی
بجان آمد ز درد دوریت دل — غم هجران عجب کاریست مشکل
بصورت گرچه رفتی از مقابل — هنوز اندر میان جان مائی
نه دردم را دوا پیدا نه مرهم — سزد گر نبودم پروای عالم
من و کنج فراق و گوشهٔ غم — تو با صد عشرت اکنون تا کجائی
گه از دل ناله بر گردون رسانم — گهی از دیده سیل خونفشانم
بوادی آشکار او نهانم — ز حال من چنین غافل چرائی
برو جامی بسوز درد میساز — مکن چون عود هردم گریه آغاز
کسی کو ماند از دلدار خود باز — ز درد و غم کجا یابد رهائی

فی الترجیع

ای بروی تو چشم جان روشن — وز فروغ رخت جهان روشن
رخ براه تو سوده مه که چنین — تابد از اوج آسمان روشن
هر شب از شعلهای آتش دل — همچو شمعم شود زبان روشن
دیدهٔ بخت مقبلان نشود — جز بران خاک آستان روشن
سوخت جان از غم و هنوز نشد — بر تو این آتش نهان روشن
زخم نیر تو روز نیست که هست — خانهٔ جان و دل از ان روشن

پرده از پیش چهره یکسو نه
تا شود پیش همگنان روشن

کز دو عالم همین وصال تو بس
بلکه یک پرتو از جمال تو بس

"ح برق یهیّج الاشواق
تازه شد درد عشق وداغ فراق
شربت مرگ اگرچه جانسوزست
نیست چون فرقت تو تلخ مذاق
من که دخندهٔ نشاط اے صبح
خل عینی دو معے المهراق
تو بلب جان نازنینے و من
کمترین بندهٔ بجان مشتاق
سرّ عشق از کتاب نتوان یافت
لیس تلک الرموز فی الاوراق
چون متاع دو کون عرضه دهند
اے بخوبی میانِ خوبان طاق
گر تو با این جمال جلوه کنی
شور و افغان برآید از عشّاق

کز دو عالم همین وصال تو بس
بلکه یک پرتو از جمال تو بس

مے کشد غمزهٔ تو خنجر کین
میکند نرگس تو غارت دین
روی بنما چو گل ز حجلهٔ ناز
چند باشی چو غنچه پرده نشین
بے تو هر جا سرشک چون ریزم
لاله خونِ چکان دمد ز زمین
نتوان غرّه شد بدولتِ وصل
چون غم هجر دشمنے زکمین
برد خوابِ عدم مرا ای کاش
خاک کوے تو بودیم بالین

من که و صحبت و جوی عیش جهان … من که و آرزوی خلد برین
از من این شیوه ها نمے آید … زانکه من دیده ام بچشم یقین

کز دو عالم همین وصال تو بس
بلکه یک پرتو از جمال تو بس

طال شوقی الیک یا مولائے … بنما آن رخ جهان آرائے
رفت عمرم بدرد و حرمان آه … سوخت جانم بداغ هجران وائے
لاف عشقت لبسے نزندوے … لیس فی ربقة الخلوص سوائے
دست امید و آن سر زلف … روی اخلاص ما و آن کف پائے
گر تن دورم از برت چه غم ست … چون تو دارم درون جانم جائے
گو مرا عمر جاودانه مباش … گو مرا دولت زمانه مپائے
جمله اینها طفیل تست ای دوست … تو همین کن که روی خود بنمائے

کز دو عالم همین وصال تو بس
بلکه یک پرتو از جمال تو بس

عاشقان بے تو صبر نتوانند … روی بنما که جان برافشانند
این چه حسنست و این چه زیبائے … که در و کائنات حیرانند
جان و دل روی در عدم دارند … پیش تو یکدو روز میمانند
چشم چون گویم آن دو خونخوارند … کز پے خون صد مسلمانند

دردمندان عشق با الست
زاہدان باخیال حور و قصور
باچنین رخ گذر بصومعہ کن

فارغ از جست وجوی در مانند
از وصال تو دور میمانند
باشد آن بی بصیرتان دانند

کز دو عالم ہمیں وصال تو بس
بلکہ یک پرتو از جمال تو بس

جان فرسودہ شد براہ تو خاک
نتوان دوخت جز برشتہ وصل
برندارم ز خاک پاے تو سر
من و سوداے جز توئی ہیہات
دامن وصلت ار بدست آید
مانخواہیم جز وصالِ تو ہیچ

ومن القلب ما ینہ دل ہواک
جگرے کز فراق گردد چاک
گرچہ آید ہزار تیغ ہلاک
تو دپرواے چون منی خاشاک
دو جہان گر رود ز دست چہ باک
ہم تو خود دانی ای بت چالاک

کز دو عالم ہمیں وصال تو بس
بلکہ یک پرتو از جمال تو بس

صید آن طرۂ دلاویزم
چشم تو مے فروش و لعل تو می
خلق ریزند اشک خون ہرجا
من غلام تو ام و لے نہ چنان

مست آن چشم فتنہ انگیزم
خود بگو چون زیادہ پرہیزم
کز غمت قصہ فرو ریزم
کہ بہ بیداد و مکر بگریزم

نخورم بے تو شربت آبے
کہ بجوئی جگر نیامیزم

گر پس از مرگ بر سرم گذری
مست و بیخود ز خاک برخیزم

آستین بر دو عالم افشانم
دست در دامن تو آویزم

کز دو عالم ہمیں وصال تو بس
بلکہ یک پرتو از جمال تو بس

چشم گریان حدیث شوق تو گفت
راستی دُر چکاند و گوہر سفت

باغ حسن و جمال را ہرگز
از رخت تازہ تر گلی نشگفت

بخت بیدار پاسبان این بس
کہ شبے سر بر آستان تو خفت

دور ازان طاق ابروان دارم
دلی از صبر طاق و با غم جفت

جلوۂ حسن تست در نظرم
ہر کجا بینم آشکار و نہفت

پیش ازین گر نہفتہ مے گفتم
بعد ازین آشکار خواہم گفت

کز دو عالم ہمیں وصال تو بس
بلکہ یک پرتو از جمال تو بس

اے ز قد تو قدر طوبے پست
رونق مہ ز عارض تو شکست

گر تو صد بار دامن افشانی
کی گذاریم دامن از دست

رفت عقل از حریم خلوت دل
عشقت آمد بجائے آن بہ نشست

من نہ تنہا اسیر زلف توام
کیست کامروز از کمند تو رست

هست دل لوح ساده که برو | جز خیال تو هیچ نقش نبست

چند گوئی بسر زنش که فلان | رفت و یاد دلبر دگر پیوست

سر ز عهد تو چون توانم تافت | من که دانسته ام از عهد الست

کز دو عالم همین وصال تو بس
بلکه یک پرتو از جمال تو بس

هر قدح کز مے تو کردم نوش | آفت عقل بود و غارت هوش

شد بدور مے لب آلودت | پیر مرشد مرید باده فروش

با خیال تو روز و شب دارم | دل پُر از گفت و گوی و لب خاموش

وه چه اقبال بود آنکه مرا | رخ نمودی بخواب نوشین دوش

مشک ریزان دو زلف عنبر پاش | دُر فشان آن دو لعل گوهر پوش

گفت از وصل من چه برخیزد | خیز جامی بفکر دیگر کوش

بر زبان بود این حدیث هنوز | که بر آمد ز من فغان و خروش

کز دو عالم همین وصال تو بس
بلکه یک پرتو از جمال تو بس

فی الترجیع

اے روے تو ماه عالم آرای | چون ماه ز پرده روی بنمای

چون طرهٔ تو شکسته حالیم — بر حال شکستگان ببخشای
گفتی سخنی و لب گزیدی — طوطی نبود چنین شکرخای
خال تو بلای جان پسندست — بر لب خط عنبرین میفزای
از گریهٔ تلخ سوخت جانم — شیرین لب خود بخنده بگشای
تو جای درون جان گرفته — من میجویم ترا بهر جای
تا پای بود در ره تو پویم — ور در ره تو در آیم از پای

بنشینم و با غم تو سازم
پنهان ز تو با تو عشقبازم

موئی شدم از غم میانت — مردم ز دو چشم ناتوانت
جانم بلب آمد و ندیدم — کامی ز لب شکرفشانت
گشتم ز تو بی نشان چو ذره — یکذره نیافتم نشانت
گفتم بسخن میان من تنگ — تنگ آمد ازین سخن دهانت
دور از تو ز زندگی بجانم — سوگند همی خورم بجانت
از خاک در تو گرچه امروز — دورم ز جفای پاسبانت
فردا که رود بباد خاکم ! — چون گرد آیم بر آستانت

بنشینم و با غم تو سازم
پنهان ز تو با تو عشق بازم

ای مانده ز وصل تو جدا من — هجر تو ببین چه کرد با من
رانده ز برون در مرا تو — جا کرده درون جان ترا من
خلقی چو صبا ببوی تو خوش — بوی نشنیده از صبا من
من ذره تو آفتاب تابان — هیهات کجا تو و کجا من
بالای خوشت بلای جانهاست — جان داده برای آن بلا من
گفتی بنشین و با غمم ساز — ور نی کشمت بصد جفا من
بنشین نفسی و آتشم را — بنشان بزلال وصل نا من

بنشینم و با غم تو سازم
پنهان ز تو با تو عشقبازم

از ناز بسوی ما نه بینی — سبحان الله چه نازنینی
از مر تا تو همین بود فرق — کو بر فلک و تو بر زمینی
خورشید ز خرمن جمالت — خرسند شود بخوشه چینی
ایام بخون من کمر بست — بسم الله اگر تو همبرینی
تیر مژه در کمان ابروی — پیوسته نشسته در کمینی
از غمزه بلای صبر و هوشی — وز عشوه فریب عقل و دینی
چون نیست امید آنکه هرگز — با هیچ کسی چو من نشینی

بنشینم و با غم تو سازم — پنهان ز تو با تو عشقبازم

دل جستم ازان دو چشم جادو	دادند نشان مرا با برو
ابرو سوی خال کرد اشارت	یعنی که نشان دل ازو جو
من هیچ نشان نجسته زان خال	میگفت کدام دل کجا کو
گر خال تو نقد دل زمن برد	دزدی چه عجب بود ز هندو
بنما رخ خوب خویش و درحال	دل را بستان بوجه نیکو
زینسان که ره امید بستست	بر من غم عشق تو ز هر سو
آن به که بکنج ناامیدی	پا در دامان و سر بزانو

بنشینم و با غم تو سازم
پنهان ز تو با تو عشقبازم

ای قد تو سرو ناز پرور	دل وادهٔ قامتت صنوبر
گیرم که بسدره سر کشد سرو	با قد تو کی شود برابر
عمرے بغمت نشسته بودم	با اشک چو سیم و روی چون زر
مے بود بسینه راز عشقت	از هر چه گمان برم نهان تر
صبر از دل من رمید و آن راز	از پرده برون فتاد یکسر
نگرفته بر نهال قدّت	از نخل امید چون خورم بر
گر صید رمیده رام گردد	دارم سر آنکه بار دیگر

بنشینم و با غم تو سازم	پنهان ز تو با تو عشقبازم

هر صبح سرود غم کنم ساز — با مرغ سحر شوم هم آواز
تا چند نهفته باشی ای گل — چون غنچه درون پردهٔ ناز
خوان پیش خودم درون پرده — یا پرده ز روی خود برانداز
با آتش دل مرا سری هست — چون شمع مرا بسوز و بگداز
گفتی که به کنج صبر یک چند — بنشین جامی و با غمم ساز
بگشای نقاب تا کنم من — دیده بنظارهٔ رخت باز
وانگه شب و روز با خیالت — در خلوت انس در پردهٔ راز

بنشینم و با غم تو سازم
پنهان ز تو با تو عشقبازم

ترجیع آخر

صبحدم بادهٔ شبانه زدیم — ساغر عیش جاودانه زدیم
گر چه خم گشت قدّ ما چو کمان — تیر اقبال بر نشانه زدیم
جانب ما زمانه کج نگریست — خاک در دیدهٔ زمانه زدیم
کشتی وهم و عقل بشکستیم — غوطه در بحر بیکرانه زدیم
مست و بیخود ز کنج کاشانه — نقب سوی شرابخانه زدیم
وز حریم شرابخانه علم — بر سر کوی آن یگانه زدیم

بہر یک جرعہ مے ز ساغر او	سر خدمت بر آستانہ زدیم
کرد عزم بہانہ ز آتش شوق	شعلہ در خرمن بہانہ زدیم
ساغر از دور عارضش کردیم	بادہ خوردیم و این ترانہ زدیم

کہ مے عشق را توئی ساقی
کاسنا شمس وجہک الباقی

ہمہ عالم خیال مے بینم	پرتو آن جمال مے بینم
دفتر مجمل و مفصل کون	نسخہ آن کمال مے بینم
ہر کجا دانہ الیست یاد امے	نقش آن خط و خال مے بینم
عارفان را ز لعل نوشینش	غرق آب زلال مے بینم
منکران را ز جعد مشکینش	در کمند وبال مے بینم
قوت جانم مباد جز مے عشق	تو بہ زین مے محال مے بینم
مے بفتوے شرع گشتہ حرام	وز کف او حلال مے بینم
گرچہ پیش لب شکر بارش	طوطی نطق لال مے بینم
سخنے غیر ازین نمے گویم	تا سخن را مجال مے بینم

کہ مے عشق را توئی ساقی
کاسنا شمس وجہک الباقی

حبذا اوستاد چابک دست	کہ پس پردۂ خیال نشست

رشتهٔ جنبش و سکون همه — در خم حلقهٔ ارادت بست
آن یکی در سکون جاویدان — وان دگر در تحیر پیوست
کنه ذاتش نگنجد اندر عقل — تیر حکمش نیاید اندر شست
هرچه ما دوختیم او بدرید — وانچه ما ساختیم او بشکست
غیر او هرچه در جهان بینی — نیست آن گرچه مینماید هست
کی برد ره درون پرده کسی — کز تماشای نقش پرده برست
پرده از روی کار او بردار — بیش ازین نقش پرده را مپرست
درکش از جام حسن او می عشق — پیش رویش بنال عاشق و مست

که می عشق را توئی ساقی
کاسنا شمس وجهک الباقی

شاهد عشق از نشیمن بود — زد سراپرده در فضای وجود
سرمه در چشم خوابناک کشید — حلقه از جعد تابدار کشود
برمه از عقد زلف سلسله بست — برگل از خط سبزه غالیه سود
طره را صید بیدلان آموخت — غمزه را قتل عاشقان فرمود
هرکرا هرچه بود در بالیست — نه ازو کاست ذرهٔ نه فزود
ساخت آنرا بپرستی خرسند — کرد این را ببوسه خشنود
ساقی بزم گشت و می درداد — هوشم از سر بجرعهٔ بربود

آنچنان بیخودم از آن جرعه	که ندارم مجال گفت و شنود
از زبان نش بنغمهٔ چنگ	گو بگو مطرب این خجسته سرود

که میٔ عشق را توئی ساقی
کاسنا شمس وجهک الباقی

نقطه را از تصرف اوهام	طول گشت آشکار و خط شد نام
حرکت کرد خط بجانب عرض	یافت از وی وجود سطح نظام
سطح بر سمت سمک جنبش یافت	امتدادات جسم گشت تمام
جسم هم از تنوع اشکال	وصف کثرت گرفت و شد اجسام
اعتبارات وهم را بگذار	تا چه اول نمایدت انجام
نقطه بین در تقلبات شیون	چند بر خط و سطح و جسم آرام
ساقیا در ده آن شراب کهن	که حباب دلیست ساغر و جام
آفتاب رخست در یغ بود	در حجاب ظلام و ظل غمام
پرده بردار و بیخودم گردان	تا به بیند عیان چه خاص و چه عام

که مے عشق را توئے ساقی
کاسنا شمس وجهک الباقی

آن کجا شد که عرصهٔ امکان	بود در ظلمت عدم پنهان
همه گلهاے باغ او یکرنگ	همه اوراق شاخ او یکسان

سبزهٔ او موافق سنبل / لالهٔ او معانقِ ریحان
نه درد اعتدال باد بهار / نه درد انحراف طبع خزان
ناگهان آفتاب صبح وجود / گشت از مشرق ازل تابان
هرکس از بود خویش یافت خبر / هریک از نام خویش یافت نشان
آن یکے در کمال او واله / وان دگر در جمال او حیران
مے پرستان بزم وحدت را / روی جان در نظارهٔ جانان
همه را خوش بدین لطیفه ضمیر / همه را تر بدین ترانه زبان

که مے عشق را توئی ساقی
کاسنا شمس وجهک الباقی

ای بسر برده عمر در ننگ و دود / یار نزدیک تست دور مرو
هرکه تخم دوئی و دوری کاشت / برهمان برگرفت وقت درو
خوشهٔ گندمت نیارد بار / چون فشاندی بخاک دانهٔ جو
گر مقامات عشق نیست ترا / بمقالات عاشقان بگرو
جامهٔ زهد کن بجام بدل / خرقهٔ زرق نه بباده گرو
آن مے ناب جو که جرعهٔ اوست / جام جمشید و کاس کیخسرو
در فتد بر تو پرتو ساقی / خویش را محو کن دران پرتو
پیش رویش بیفت سجده کنان / که کماندار ابروت مه نو

رخت لبست ازمیان حجاب دوئی / خود بگو این حدیث و خود بشنو

که مے عشق را توئی ساقی
کاسنا شمس وجهک الباقی

ده که بازم ز نو گلے بشگفت / یار چون غنچه روی خود بنهفت
پردهٔ زلف پیش روی کشید / حال من همچو موی خود آشفت
گر کنم گریه نیست جاے عتاب / ور کنم ناله نیست جاے شگفت
سیل اشکم چنین که زد ره خواب / بعد ازین چشم من نخواهد خفت
بدو کونش خریده ام نتوان / دامن او ز دست دادن مفت
برو ای اشک و عذر خواه مرا / غرقهٔ خون بخاک پاش بخفت
مستی جام و شوق دیدارش / از دل من غبار هستی رفت
میردم مست بر سر کویش / ولی از صبر طاق و با غم جفت
گر کشد پوست غیرتش ز سرم / پیش او پوست کرده خواهم گفت

که مے عشق را توئی ساقی
کاسنا شمس وجهک الباقی

فهم بس قاصر ست و نفس جهول / طبع بس سرکشست و عمر عجول
آه ازین گفت و گو اگر نشود / سر مقصود ازان قرین بحصول
بگذر از لاف عقل و فضل که هست / عقل اینجا عقیله فضل فضول

راه وحدت بپای عشق سپر	که بود علم ازین عمل معزول
در حریم وفا نشین دلشوی	دل ز اندیشهٔ خروج و دخول
روشن آئینهٔ بدست آور	که ز زنگ هوا بود مصقول
واندران آئینه بچشم شهود	خالے از وہم اتحاد و حلول
طلعت دوست بین و دم درکش	شاد بنشین به بزم گاه وصول
سر این راز گو بنغمهٔ عشق	چون نهد جانب تو سمع قبول
که می عشق را توئی ساقی	کاسنا شمس وجهک الباقی
جامی این زهد و خود نمائی چند	زهد و است و خود نمائی بند
دام بگسل بدوست گیر آرام	بند بشکن بعشق چه پیوند
ره چنان رو که بر نیاید گشت	دل بران نه که بر نباید کند
صید آن شو که میکشد زلفش	گردن سرکشان بخم کمند
جانفشان بهر آنکه می بخشد	تشنه را جان ز لعل شکر خند
هر بلائے کز و رسد بپذیر	هر جفائے که او کند بپسند
همه ذرات مست بادهٔ اوست	تو ببوئے چه گشتهٔ خرسند
چند بیهوده باد پیمائے	باده پیما بروے او یکچند
چون شوی مست بادهٔ وصلش	بسرا این نوا ببانگ بلند
که می عشق را توئی ساقی	کاسنا شمس وجهک الباقی

فی المرثیة

صاحبدلان که پیشتر از مرگ مرده اند — آب حیات از قدح مرگ خورده اند

اول کشیده رخت بسر منزل فنا — آنگه بدار ملک بقا راه برده اند

پاینده بوی فیض بهار از نسیم شان — آنان که در خزان طبیعت فسرده اند

جانها فدای شان که براه طلب هنوز — نسپرده یکدو گام دل و جان سپرده اند

برحرف شان چه سان نهد انگشت هر فضول — چون حرف خود ز تختهٔ هستی سترده اند

موج بلا که کوه بود پیش او چو کاه — چون کوه پیش صدمت او پا فشرده اند

برخاکیان عطیه محض اند از خدا — اهل دل این عطیه غنیمت شمرده اند

هر نعمت و نوال که حد کمال یافت
داند زمانه قیمت آن چون زوال یافت

روح تو مرغ سدره نشین ست درین قفس — مرغ از قفس همیشه پریدن کند هوس

آن نوع زی که چون قفست بشکند اجل — تا روضهٔ جنان نکند روی باز پس

سردست هر نفس که نه از بهر دوست خاست — جز صبح کیست شاهد صادق ترین نفس

منشین ز پای جهد درین مهد پر فریب — نایافته ترانچه مرادست و دست رس

غافل مشو ز راه درین تنگ مرحله — کافلاک محمل آمد و انجم بر آن جرس

کس را درین خرابه امید خلود نیست — اینک وفات مرشد کامل گواه بس

مخدوم سعد ملت و دین پیر راه فقر
کافراخت بر فلک ز تواضع کلاه فقر

دردا که پاکباز جهان از جهان برفت
پاک آنچنان که آمده بود آنچنان برفت

جانش که شاه باز معارف شکار بود
آواز طبل شاه شنید و روان برفت

غم شد محیط مرکز عالم ز هر کران
کان مرکز محیط کرم از میان برفت

دلها بر غمین که این زمین نماند
جا تها ز تن رمان که امان زمان برفت

از وے وهد چگو نه نشان کس که ساخت محو
در پی نشان نشان خود و بی نشان برفت

چون مردمان دیده شدم غرق سیل اشک
از بس که آیم از مژه خونفشان برفت

گفتم برم بشرح غمش زندگی بسر
غم زور کرد و قوت نطق از زبان برفت

هر موی بر تنم شود ای کاش صد زبان
تا من بهر زبان غم دیگر کنم بیان

زین ماتم از سپهر بقانون گریستی
از چشم اختران همه شب خون گریستی

چون ابر کاشکے همه تن چشم بودمے
تا من درین غم از همه افزون گریستی

گردد و آتش جگرم بر فلک شدے
چشم سحاب اشک جگرگون گریستی

آهم ز ضعف اگر نشدی پست قدسیان
بر حالم از صوامع گردون گریستی

کو آنکه چشم خود همه عمر تر ندید
تا درد من بدیدے و اکنون گریستی

چشم مرا ز گریهٔ بسیار نم نماند
گر خون دل مدد نشدے چون گریستی

باران حسرت آمدی و سیل غم نه اشک / بر جای دیده گر دل محزون گریستی

چون از میانه رفت سر سالکان راه
گر خرقها کبود کنید اهل خانقاه

کو آن سخن ز شیوهٔ توحید راندنش / بر طالبان جواهر عرفان فشاندنش
کو آن پی نزول بخلوت سرای قدس / رخش از مضیق عرصهٔ امکان جهاندنش
کو آن رموز شوق چو یعقوب گفتنش / کو آن زبور شوق چو داود خواندنش
کو بردنش بفسحت معنی مرید را / وز تنگنای عالم صورت رهاندنش
گاهی طریق صدق ارادت نمودنش / گاهی رحیق مهر و محبت چشاندنش
از مرکب مجاهده آورده نفس فرود / بر باد پای جذب حقیقت نشاندنش
سوی که نیست سوی بدانسو کشیدنش / جائی که نیست جای بدانجا رساندنش

هر سالکی که رخت طلب سوی او کشید
اول قدم بغایت مقصود خود رسید

هر بامداد بر در خلوت سرای او / اصحاب صف زنند ز بهر لقای او
هر یک بجای خود متمکن نشسته اند / یا رب چه حال شد که تهی ماند جای او
او نیست زان قبیل که دست جفای چرخ / چاک افگند بجیب قبای بقای او
شد در بقای ذات مقدس فنای محض / باد ابقای جمله فدای فنای او
شکر خدا که بر دل اصحاب اگر چه هست / صد گونه غم ز واقعه صد فزای او

بگذاشت یادگار دو فرزند ارجمند
هریک گرفته شیوهٔ صدق وصفای او

بادش عروج روح بجدی که بگذرد
از حد لامکان درج ارتقای او

خاک از نهفت بر صفت گنج در برش
جاوید باد عمر دو پاکیزه گوهرش

ایضًا

تا کی زمانه داغ غمم بر جگر نهد
یک داغ نیک ناشده داغ دگر نهد

هر داغ کاورد قدرِ روبه بهتری
آن داغ را گذارد و داغ بتر نهد

زیر هزار کوه غمم بست و گر دهد
دستش هزار کوه دگر بر زبر نهد

بر خوان میهمانی او حاضر ار شوم
پیش من از کباب جگر ما حضر نهد

صد زهر ناب تعبیه باشد در آن میان
در کام عیش من بمثل گر شکر نهد

چون در نیابد از در احسان و لطف کاش
رختم از ین سراچهٔ حرمان بدر نهد

دانی که چیست بالش راحت از و مرا
خشتی که روز واقعه ام زیر سر نهد

از بیم مرگ اگرچه دل و جان جراحتیست
در وی امید داری صد گونه راحتیست

مرغی به تنگنای قفس بود پای بست
دست قضا بلطف قفس را بهم شکست

بکشاد بال صدق وصفا در فضای قدس
جولان کنان بکنگر قصر بقا نشست

نادان که جز مضیق قفس جا ندیده بود — در ماتمش بناخن اندوه چهره خست

دانا که داشت آگهی از فسحت چمن — شکر خدای گفت که مرغ از قفس برست

مرغیست جان پاک و قفس این طلسم خاک — آن مرغ بس بلند و قفس نیک نیک پست

مرغ تو گر نه بسته پرست این قفس چرا — بر خویشتن نمی‌شکنی ای قفس پرست

جامی شکستن قفس آسان بود ترا — گر جلوه گاه مرغ ببینی چنانکه هست

بیرون این قفس همه باغست و نوبهار
مرغان صفیر زن که گذشت از حد انتظار

خرم دلی که روضهٔ قدسش نشیمن ست — فارغ ز رنج و محنت این تیره گلخن ست

منشین درین سرای مسدس که عاقبت — جای اقامت تو سرای مثمن ست

روشن دلی کجا که بود روشناس گل — وا زادهٔ کجا که زبان وان سوسن ست

تا بنگرد که هست گل سرزده ز گل — گلچهرهٔ که در ته گل کرده مسکن ست

تا بشنود که سوسن آزاده ده زبان — پر فن سخنوریست کش از خاک مدفن ست

جامی نظر سوی چمن افگن به بین که گل — زنیسان چرا انجون دل آلوده دامن ست

گل را برفت دامن همصحبتی ز دست — گویا غلط همی کنم آن دامن منست

گلها شگفت و گلرخ ما زیر خاک خفت
ما را درین بهار گلی بس عجب شگفت

خیز ای نسیم و ره بحریم چمن بپرس — وز هر گل و گیاه چمن یک سخن بپرس

زان گل که میرسد کفن سبز کرده چاک	حال حریف خفته درونِ کفن بپرس
بنگر بتازه روئی نورستگان باغ	پژمردگی عارضش از نسترن بپرس
چون شمع لاله بزم فروز چمن شود	زان شمع نوربخش بهر انجمن بپرس
سروے بجوے برلب آب روان وزد	احوال ناروانی آن نارون بپرس
فرش حریم سبزه چو آرے بزیر پاے	چونست زیر خاره وخار آن بدن بپرس
سوسن چو با زبان بناتی کند حدیث	از خامشی آن لب شکرشکن بپرس

آید پس از بهار چمن را خزان پدید
فصل بهار باغ مرا چون خزان رسید

من بودم از جهان دگرامی برادرے	در سلک نظم جمع گرانمایه گوهرے
ز انسان برادری که در اطوار فضل وعلم	چون او نزاد مادر ایام دیگرے
در بوستان فضل سراینده بلبلے	بر آسمان علم درخشنده اخترے
خورشید اوج فضل محمد که بردوام	پیش قدم ز نور قدم داشت رہبرے
یک شمه از شمائل او گر بیان کنم	جمع آید از مکارم اخلاق دفترے
دردا و حسرتا که زباغ جهان برفت	ناخورده از نهال کمالات خود برے
چون او ندید دیدهٔ ایام قرنها	روشن دلی دقیقه شناسی سخن ورے

این نکته گوش دار که در گرانبهاست
نظم بدیع اوست دلی حسب حال ماست

رفتی و درد و داغ توام یادگار ماند   صد حسرت از تو در دل امیدوار ماند

بلبل کشید رنج گلستان و عاقبت   گل را صبا ربود و ازو بهره خار ماند

دریا شد از سرشک کنارم ولی چه سود   کان گوهر یگانهٔ من بر کنار ماند

ای یار مهربان بکرم دست گیر یے   کز دست رفت کارم و دستم ز کار ماند

در حیرتم که از دل ریشم اثر نماند   وین سوز و بے قرارے من بیقرار ماند

آنکس که بود از روے جان زدست شد   وین جان زار مانده ندانم چه کار ماند

خارے همی خلید مرا در دل از گلے   آن گل نماند و در دلم این خار ماند

حرفی که یابم از قلم مشکبار او   سازم حمائل دل و جان یادگار او

یارب بروح پاک امینی که بر درش   روح الامین سزد ز گدایان کمترش

یارب بنفس زاکیهٔ او که کردهٔ   ز آلودگی هر چه مباید مطهرش

یارب بصفوت دل پاکش که ساختست   عکس فروغ ذات تو مشکاب انورش

کان مفلس غریب غریق گنه که کرد   دوران ز خشت بالش و از خاک بسترش

عاری ز طاعت آمده پیش تو خلعتی   پوشان ز جامه خانهٔ افضال در برش

وز آسمان جود و سحاب کرم بریز   باران فیض رحمت جاوید بر سرش

گستاخی که کرد ز غفلت درین زمان   کاورده رو بسوی تو باد و میاورش

چون نام شد محمدش از فضل سرمدی   سازش مقام زیر لوای محمدی

تمت المرثیه

غزل در مرثیه

آن لاله رخ که باشد از داغ ما فراغش
از دیده رفت لیکن بر سینه ماند داغش

سروی بتازگی بود از باغ لطف رسته
زد سیل قهر موجی کند از حریم باغش

خرم گلی ببستان بشگفت بعد عمری
نادیده سیر بلبل تاراج کرد زاغش

آنرا که این شمامه دوران ربود از کف
مشکل که هیچ عطری مشکین کند دماغش

زان گم شده ندانم با من نشان که گوید
جائی که رفت کز کس کردن توان سراغش

دل داره بردن شد کی باشد از شب غم
کز بادی نیازی بی نور شد چراغش

زینسان که شغل هجران شد رنج بخش جامی
کی خواب راحت آید بر بستر فراغش

ترکیب بند در مرثیه

این کهنه باغ که گل پهلوی خاریست درد
نیست یکدل که نه زان خار فگاریست درد

برگ راحت مطلب میوهٔ مقصود مجوی
برگ بی برگی و میوه غم باریست درد

نافهٔ مشک که با این همه عطر افشانیست
خون افسردهٔ آهوی تتاریست درد

برگ عود که در دامن مطرب خفتست
تنهٔ انگشت که صد نالهٔ زاریست درد

دفتر غنچه کش اوراق چنین رنگینست
نقش کم عمری گل کرده نگاریست درد

بهر عبرت بگشا ناف زمین چون نافه
خط مشکین بتان بین که غباریست درد

چون جهان در خم چوگان قضا گوی صفت	بی قرارست چه امکان قرارست درو

بیقراری جهان صبر و قرارم بربود !
کام دل و آرزوی جان ز کنارم بربود

نگر گردش این چرخ جفا آیین را	که چسان زیر و زبر کرد من مسکین را
ریخت صد گوهرم از چشم چو در سلک وجود	برد چون در صدف لطف صفی الدین را
از حریم چمنم شاخ گل تازه شکست	تا بیارآید ازان روضهٔ حور العین را
سیم در خاک نشود سیم ندانم ز چه رو	ساخت در خاک نهان آن بدن سیمین را
بی رخش دیدن عالم چو نخواهد دل من	بستم از خون جگر دیدهٔ عالم بین را
مایهٔ شادیم آن بود ندانم بچه چیز	شاد سازم ز غم این خاطر اندهگین را
حرقت فرقت او میزند از سینه علم	می کشم دم بدم آهی ز پی تسکین را

همدم آه دلا راه بعلیین جوی
بشنو این نکته و در گوش صفی الدین گوی

رفتی و سیر ندیده رخ تو دیده هنوز	گوش یک نکته ز لبهای تو نشنیده هنوز
چند دست اجل ای غنچهٔ نورسته ترا	یک گل از شاخ امل دست تو ناچیده هنوز
بر تن عاجز تو هر چه بود این همه رنج	زیر پا مور رچه از تو نرنجیده هنوز
هر سر موی لبفرقت ز بلا شد تیغی	فرقت از موی ولادت نتراشیده هنوز
اینهمه زهر چرا ریخت فلک در کامت	شربت شهدی ازین کاسه ننوشیده هنوز

تا ترا لقمه کند خاک کشادست دهان	دهن تنگ تو یک لقمه نخائیده هنوز
بر سر دست خرامان سوی خاکت بردند	تا زمین پای تو گامی نخرامیده هنوز

عمر نزدیک شد از شصت بهفتاد مرا
هرگز این واقعه صعب نیفتاد مرا

ریختی خون دل از دیدهٔ گریان پدر	رحم بر جان پدر نامدت ای جان پدر
صد ره از دست قضا سینه بناخن کندی	گر نیفتادی از آن رخنه در ایمان پدر
نوبهار آمد و گلها همه رستند ز خاک	تو هم از خاک برآ ای گل خندان پدر
جان خود بدهد و جان تو عوض بستاند	گر بود قابض ارواح بفرمان پدر
شد مرا دیده چو یعقوبؑ خدارا بفرست	بوی پیراهنت ای یوسف کنعان پدر
همچو گل گر بزند چاک گریبان حیات	دست خار سر خاک تو و دامان پدر
خواب دیدت که دل جمع پریشان کردی	راست شد عاقبت این خواب پریشان پدر

چون کسی نیست که در صورت حالت پرسم
بهر تسکین دل خود ز خیالت پرسم

زیر گل تنگدل ای غنچهٔ رعنا چونی	بی تو ما غرقه بخونیم تو بی ما چونی
سلک جمعیت ما بی تو گسست از هم	ما که جمعیم چنینیم تو تنها چونی
بر سر خاک توام ای که از این بیش ترا	بوده تاج سر امروز ته پا چونی
بی تو در روی زمین تنگ شده بر من جای	تو که در زیر زمین ساخته‌ای جا چونی

بیشود دیدهٔ بینا ز غباری تیره … زیر خاک آمده ای دیدهٔ بینا چو تنی
خورد غمهای توام ده که خیال تو گهی … می نپرسد که درین خوردن غمها چونی
رو بصحرای عدم تافتی از شهر وجود … من ازین شهر ملولم تو بصحرا چونی

گرچه جان و دلم از ناوک هجران خستی
بسبک روحی ازین ورطهٔ هجران رستی

حیف بودی چو تو دری بکف بدگهران … یا چو تو آئینهٔ در نظر کج نظران
حیف بودی چو تو شمعی ز سراپردهٔ قدس … رخ برافروخته در انجمن بی بصران
حیف بودی چو تو ماهی همگی در خور مهر … تیغ کین خورده درین معرکهٔ کینه وران
آمدی پاک و شدی پاک پس پردهٔ غیب … دست نایافته بر تهمت تو پرده دران
ای خوش آن دلبر گلچهرهٔ خوش لهجه که رخت … زود بربست ز هنگامهٔ کوران و کران
نیست در کار فلک محکمی کاش قضا … افگند سنگ درین کارگه شیشه گران
چون کند پیر جهان دیده تمنای بقا … بار رفتن چو ببستند از و خرد تران

جامی آن به که درین مرحله آن پیشه کنی
که ز مرگ دگران مرگ خود اندیشه کنی

شربت تلخ رسد آخر ازین جام ترا … کام ناخوش کند این جرعهٔ ناکام ترا
دام تلبیس بود هر چه درین صید گهست … جز فنا وا نرهاند کس ازین دام ترا
خاک شو خاک کز آغاز درین دور سپهر … خاک سازد بته پای سر انجام ترا

رقم نام خود از تختهٔ هستی بتراش
که ز لوح بقا محو شود نام ترا

بفراموشی خود نام برآور زین پیش
که فراموش کند گردش ایام ترا

می کنی آرزوی پختگی از هر خامی
چند دل رنجه بود زین طمع خام ترا

جاه فانی مطلب دولت فانی بگذار
جاه دین بس بود و دولت اسلام ترا

رو بدیوار کن و سر بگریبان درکش
هر چه جز هستی حق دامن خود زان درکش

فی المقطعات

رخ زرد دارم ز دوری آن در
زده داغ و دردم درون دل آگدر

چو من کاست گوئی غم فرقت تو
مرا تو که باشد بدین گونه لاغر

خطت خضر و جعد تو مشک تبت
تنت سیم و لعل لبت تنگ شکر

بجنت نعیم شهید محبت
بهشت مخلد نصیب محقر

بلبها ملیحی بگفتن فصیحی
بطلعت صبیحی بگیسو معنبر

دلا منشین درین ویرانه چون چغد
سوی مرغان قدسی آشیان پر

بود گیتی درختی سر بسر شاخ
ولی جمله سوی یک اصل رهبر

ز هر شاخی سوی آن اصل ره جوی
چو آنرا یافتی از شاخ بگذر

نباشد شیوهٔ مرغان زیرک
نشستن هر زمان بر شاخ دیگر

قطعه

جامی بنبد توسن ہمت بمیخ آز
همچون خران بر آخر آخر ز مانیان

از خان خاکیان مطلب لقمه تا رسد
نزل بقا ز مائدهٔ آسمانیان

آزادگی گزین که نیرزد بنزد عقل
ملک جهان بدیدن روی جهانیان

ایضاً

هر پسر کو از پدر لافد نه از فضل و هنر
فی المثل گر دیده را مردم بود نامردم است

شاخ بی برگ ار چه باشد از درخت میوه دار
چون نیارد میوه باد اندر شمار هیزم است

ایضاً

پی لقمه و خرقه هر لحظه
نشاید کشیدن ز خلقی گزند

بروزی بود خشک نانی کفاف
بعمری بود کهنه دلقی پسند

ایضاً

هر برق درخشان که بر آید ز بدخشان
صد شعله ازان در دل افگار من افتد

بر گوهر اشکم چو فتد گوهر آن برق
لعلی شود از چشم گهر بار من افتد

ایضاً

شاعری میگفت دزدان معانی برده اند
هر کجا در شعر من یک معنی خوش دیده اند

دیدم اکثر شعرهایش را یکی معنی نداشت
راست میگفت آنکه معنیهاش را دزدیده اند

ایضاً

نه دیوان شعرست این بلکه جامی — کشیدست خانی برسم کریمان
زالوان معنی درو هر چه خواهی — بیابی مگر مدح و ذم لئیمان

ایضاً

بسا آخ کز اخوت چون زند دم — دمش باشد چراغ عیش را تف
تف انگن بر رخ آن آخ که هرگز — نیفتد زین مناسبتر اخ و تف

ایضاً

بمصر و شام که گیرند وقف را بتمام — قضاة اگر چه نباشند مستحق آنرا
بغیر وصل نخوانند قاریان قرآن — زحال وقف وقوفی نباشد ایشانرا
گرفته اند همانا قضاة از ایشان باز — برسم دعادة خود وقفهای قرآن را

ایضاً

برای نعمت دنیی که خاک بر سر آن — منه زمنت هر سفله بار بر گردن
بیک دو روزه رود نعمتش ز دست ولی — بماندت ابد الدهر عار بر گردن

ایضاً

با قضا جامی رضا ده گر چه حکم او ترا — از نکو سوی بد از بدسوی بدتر می برد
از برای حکمتی روح القدس از طشت زر — دست موسی را بسوی طشت آذر می برد

ایضاً

هر که دل بر عشوهٔ گیتی نهاد — بر حذر باش از غرور و جهل او

دامن او گیر کز همت فشاند
آستین بر دنیی و بر اهل او

ایضاً

هیچ سودی نکند تربیت ناقابل
گرچه برتر نهی از خلق جهان مقدارش
سبز و خرم نشود از نم باران هرگز
خار خشکی که نشان بر سر دیوارش

ایضاً

مشو مغرور حسن خوبرویان
بزلف دلکش و روی نگاری
کز اینها گیرد ت دل سال دیگر
چنین کامسال از خوبان یاری

ایضاً

هرچند زند لاف کرم مرد درم دوست
در ریوزهٔ احسان ز در او نتوان کرد
وین مثلی هست که از فضلهٔ حیوان
نارنج توان ساخت ولی بو نتوان کرد

ایضاً

دل درین وحشت گه بیگانگان
یک حریف آشنا حاصل نکرد
در وفا کوشید عمری لیک از آن
غیر حرمان و جفا حاصل نکرد
کیمیا گر سالها بهر غنا
کند جان وجز عنا حاصل نکرد
حاصل خود کرد صرف کیمیا
هیچ چیز از کیمیا حاصل نکرد

ایضاً

مشو باکم از خود مصاحب که عاقل
همه صحبت بهتر از خود گزیند

گرانی مکن باکم از خود که او هم
نخواهد که باکمتر از خود نشیند

ایضاً

ای سهی قد که عمر تو اکثر
همه مصروف نحو و تصریفیست
قد و زلف ترا اگر بنده
کرد تعریف جای تشریفست
نبود این جنس نکته بر تو نهان
که الف لام بهر تعریفست

ایضاً

بجنگ چو صنم خویش گفته ام صد بار
رسیده سنگ جفایت بر آبگینهٔ من
رسان بسینهٔ من سینه را برسم صفا
که پاک به دل همچون توئی زکینهٔ من
بعشوه گفت ترا اگرچه سینه صاف آمد
گمان مبر که رسد در صفا بسینهٔ من

ایضاً

لمه آن رخ چرا کنم تشبیه
ترک تشبیه ناموجه به
گرچه آمد مشبه به خوب
هست صد بار از مشبه به

ایضاً

ای خواجه عقل بین که بزرگان شهر ما
برخویشتن فضای جهان تنگ می کنند
گر فی المثل بمجلس صدر آورند روی
هریک بصدر مجلسش آهنگ می کنند
بهر گنجی زمین که بود ملک دیگری
تیغ زبان کشیده بهم جنگ می کنند

ایضاً

چنان ز خلق ملولم که تا بچشم نیاید
مرا خیال کسے روز و شب ز خواب گریزم

بسایه چون روم از تاب آفتاب یقین دان
که من ز سایهٔ خود نی ز آفتاب گریزم

ایضاً

بود شاها رعیت آن خزینه
که در روے گنجهائے زر دفینه است

عوان چون بایشان دزدیده گیرد
بر دستش که دزد آن خزینه است

ایضاً

جامی ارباب کرم نایاب چون عنقا شدند
اہل ہمت را بود وقاف قناعت فرض عین

راه راحت نیست در جام غم انجام طمع
کاس یاس از کف منه کالیاس احدی الراحتین

ایضاً

ہر که ناکس بود در اصل و سرشت
بتقالیب و ہر کس نشود

سگ مگس را اگر کنی مقلوب
قلب آن غیر سگ مگس نشود

ایضاً

درین نشیمن حرمان بکس مکن پیوند
که ہر کسے که نهی دل بر آشنائی او

اگر مخالف طبع تو باشد اوضاعش
عذاب روح شود صحبت ریائی او

دگر موافق طبع تو باشد اخلاقش
مذاق مرگ دهد شربت جدائی او

ایضاً

مطرب خوش لهجه را حسن ادا باید نخست
تا دمش از رشتهٔ جان عقدهٔ غم بگسلد

نے چنان کز کثرت تحریر و تکرار نعم ہر چند بر بند و ہم ناظم بصد خون جگر	در میان ہر دو لفظش از غزل دم بگسلد او ز نا ہنجار ے الحانش از ہم بگسلد

ایضا

غلام خامۂ آن کاتبم کہ شعر مرا اگرچہ شعر فروغ از دروغ میگیرد	چنانچہ بود رقم زد نہ ہر چہ خواست نوشت دروغ و راست درو ہرچہ بود راست نوشت

ایضا

جامی از قید تعلق چون رہیدے بعد ازین غم مخور گر خانہ ویران شد نہ فوت اہل بیت	با مسیحا باش در ملک تجرد ہم نفس خانہ بیت شعر و اہل بیت فکر بکر بس

ایضا

ایا شاہے کہ ہر جا مسند عدل بد اندیش تو ترکے بود یک لخت	نہادی ظلم از آنجا رخت برداشت دلی تیغ تو اش یک لخت برداشت

ایضا

باز دست از پنجۂ پنجہ گریبان حیات سال عمرت شصت شد و رسجۂ ہستی مکوش	جامی اما تا مدت دامان بہبودی بدست تا ازین دریا بر آری صید مقصودی بشست

ایضا

ببوستان سخن مرغ طبع من اکثر ز ہفت پیکر گنجور گنجہ ہر غزلے	بہفت بیت شود نغمہ ساز و قافیہ سنج نمونہ البیت ز معنی درو نہان صد گنج

چو بیت بیت ز ہر ہفت ازان دو مصرا عست | گرش بسبع مثانے لقب نہند مرنج
ز ہفت عضو یکے یاد و یاد کم آنرا | کہ ہفت بیت مرا کشش رقم زند یا پنج

ایضاً

معنی جمعیت ار خواہی ولا لازم شمار | سلک صحبت را کہ جمعیت بجمع اولی بود
نظم پر معنی چو در تقطیع گردد مفترق | جملہ اجزا ایشش ز ہم ہر جملہ بے معنی بود

ایضاً

حرص چہ ورزے کہ ز سود او سود | پنج تو کشش کرد و وہشت تو تہ
رنج طلب راہمہ بر خود مگیر | یطلبک الرزق کما تطلبہ

ایضاً

بدندان رختہ در فولاد کردن | بناخن راہ خارا را بریدن
فرو رفتن بآتشدان نگونسار | بہ پلک دیدہ آتش پارہ چیدن
بفرق سر نہادن صد شتر بار | ز مشرق جانب مغرب دویدن
بسے بر جامی آسان تر نماید | ز بار منت دوتان کشیدن

ایضاً

بہشتی پیکرے کز غایت حسن | سپاہ نیکوان را بود سرخیل
سر آمد حسن او و دوزخے شد | فاغشے وجہہ قطعاً من اللیل

ایضاً

عشوهٔ شاهد دنیے طمع انگیز بود
جامی آن به که ازین می نشوی مست طمع
لقمهٔ تلخ قناعت ز جهان قوت تو بس
بهر حلوای کسان کفچه مکن دست طمع

ایضاً

من که از دولت قناعت رست
گردن همتم ز غسل طمع
طمع از مال و جاه ببریدم
محنت فاقه به که ذل طمع

ایضاً

جامی ابنای زمان از قول حق صم‌اند و بکم
تام ایشان نیست عند الله بجز شر الدواب
گردن همت بکش از ربقهٔ تقلید شان
ورنه افتی عاقبت از منهج صدق و صواب
در بیابان سیه بیم و بد سرگشته‌شان
هر کرا باشد دلیل ره اذا کان الغراب
در لباس دوستی سازند کار دشمنے
حسب امکان واجبست از کید ایشان اجتناب
شکل ایشان شکل انسان فعل شان فعل سباع
هم ذیاب فی ثیاب او ثیاب فی ذیاب

ایضاً

بیشهٔ قصر جای شیران ست
سیر این بیشه باش تا باشی
بیشهٔ مرد چیست نفی وجود
مرد این بیشه باش تا باشی
باد و اندیشه جمع نتوان بود
بر یک اندیشه باش تا باشی

ایضاً

جامی اگر یافت درین کشته‌زار
فکر تو بر کار زراعت قرار

در دل خود تخم قناعت فشان | بهتر ازین هیچ زراعت مدان

تخم پراگنده که در گل بود
تخم پراگندگی دل بود

جامی بروی خاک چو یک زنده یافت نیست | خوش وقت مردمان که ته خاک خفته اند
گردی ز ره روان ره صدق مانده بود | آن هم کنون ز ساحت ایام رفته اند
قومی رسیده اند که در کارگاه فضل | هرگز دُری بمثقب فکرت نسفته اند
خاری بجان اهل دلی گر خلیده است | چون سبزه گشته خرم و چون گل شگفته اند
خاطر مدار رنجه اگر عیبها ز تو | هرجا نموده باز و هنرها نهفته اند
از کج چه اعتبار اگر کج نموده اند | بر راست چیست طعنه اگر راست گفته اند

رباعیات

یا من ملکوت کل شی بیده | طوبی لمن ارتضاک ذخر الغده
این بس که دلم جز تو ندارد کامی | تو خواه بده کام دلم خواه مده

ایضاً

ای رحمت تو شامل ملک و ملکوت | خاص تو واری کبریا و جبروت
جانرا بتو قوت ست و دلرا بتو قوت | انت الباقی و کل حی سیموت

ایضاً

ای چشم من از نور رخت چشمه نور | سرّ من از اسرار غمت جای سرور

ظاهر بتو گشت جملهٔ ذرات جهان
خورشید صفت در همه ذرات ظهور

ایضًا

یکذره نه ذرات جهان پیدا نیست
کز نور تو لمعه دران پیدا نیست
از غیر نشان تو همی جستم دی
و امروز ز غیر تو نشان پیدا نیست

ایضًا

در دیدهٔ عیان تو بودهٔ من غافل
در سینه نهان تو بودهٔ من غافل
از جمله جهان ترا نشان می جستم
خود جمله جهان تو بودهٔ من غافل

ایضًا

در صورت آب و گل عیان غیر تو کیست
در خلوت جان و دل نهان غیر تو کیست
گفتی که ز غیر من بپرداز دلت
ای جان جهان در دو جهان غیر تو کیست

ایضًا

بر شکل بتان رهزن عشاق حق ست
لا بلکه عیان در همه آفاق حق ست
خبرے که بود ز روے تقلید جهان
واللہ که همان زوجهٔ اطلاق حق ست

ایضًا

بنگر بجهان سرّ الهی پنهان
چون آب حیات در سیاهی پنهان
پیدا آمد ز بحر ماهی انبوه
شد بحر در انبوهے ماهی پنهان

ایضًا

آن شاهد غیبی ز نهانخانه بود
زد جلوه کنان خیمه بصحرای وجود
از زلف تعینات بر عارض ذات
هر حلقه که بست دل ز صد حلقه ربود

ایضاً

ای صفوت روح اعظم آئینهٔ تو
وی ظلمت خاک آدم آئینهٔ تو
روی دگرست در هر آئینه ترا
ای هژده هزار عالم آئینهٔ تو

ایضاً

یارب ز دو کون بی نیازم گردان
وز افسر فقر سرفرازم گردان
در راه طلب محرم رازم گردان
زان ره که نه سوی تست بازم گردان

ایضاً

یارب همه خلق را بمن بدخو کن
وز جمله جهانیان مرا یکسو کن
روی دل من صرف کن از هر جهتی
در عشق خودم یکجهت و یکرو کن

ایضاً

یارب برهانیم ز حرمان چه شود
راهی دهیم بکوی عرفان چه شود
بس کبر که از کرم مسلمان کردی
یک کبر دگر کنی مسلمان چه شود

ایضاً

ای حسن بتان ماه سیما از تو
وی جانب شان میل دل ما از تو
خون شد دل ما ز دست ایشان یارب
ز ایشان نالیم یا نه خود یا از تو

ایضاً

یارب دلم از بتان سرکش برہان — وز خط خوش و عارض مہوش برہان
یعنی کہ جمال خویش بیرون نہ ہمہ — بنمای و مرا ازین کشاکش برہان

ایضاً

ای فضل تو دست گیر من دستم گیر — سیر آمدہ ام از خویشتن دستم گیر
تا چند کنم توبہ و تا کے شکنم — اے توبہ دہ و توبہ شکن دستم گیر

ایضاً

کردم توبہ شکستیش روز نخست — چون بشکستم بتوبہ ام خواندی چیست
القصہ زمام توبہ ام در کف تست — یکدم نہ شکستہ اش گذاری نہ درست

ایضاً

از شرب مدام ولات مشرب توبہ — وز عشق بتان سیم غبغب توبہ
دل پُر ہوس گناہ بر لب توبہ — زین توبۂ نادرست یارب توبہ

ایضاً

از میل ملائے و مناہے توبہ — وز نفس میاہے بہ تباہی توبہ
در توبہ چو ہست اضافۂ فعل بخویش — زین توبہ کہ میکنم الٰہی توبہ

ایضاً

گہ بادہ وگاہ جام خوانیم ترا — گہ دانہ وگاہ دام خوانیم ترا

جز نام تو بر لوح جہان حرفی نیست		آیا بکدام نام خوانیم ترا

ایضاً

قرب تو باسباب و علل نتوان یافت		بے سابقۂ فضل ازل نتوان یافت
بر ہر چہ بود توان گرفتن بدلے		تو بے بدلے ترا بدل نتوان یافت

ایضاً

کی باشد و کی لباس ہستی شدہ شق		تابان گشتہ جمال وجہ مطلق
دل در سطوت عشق او مستہلک		جان در غلبات شوق او مستغرق

ایضاً

حق فاعل و ہر چہ جز حق آلات بود		تاثیر زالت از محالات بود
ہستی کہ مؤثر حقیقے ست یکیست		باقی ہمہ اوہام و خیالات بود

ایضاً

سوفسطائے کہ از خرد بیخبر ست		گوید عالم خیالے اندر گذر ست
آرے ہمہ عالم خیالست ولے		جاوید در و حقیقتے جلوہ گر ست

ایضاً

راہیست ز حق بخلق بس روشن و راست		راہیست ز خلق سوی حق پر کم و کاست
ہر کس کہ دران رہش رساند ند رسید		وانکس کہ درین رہش فگندند نخاست

ایضاً

اے در دل تو ہزار مشکل ز ہمہ		مشکل شود آسودہ ترا دل ز ہمہ

چون تفرقۂ دلست حاصل ز همہ | دل را بیکے سپار و بگسل ز همہ

ایضاً

هر صورت دلکش که ترا روی نمود | خواهد فلکش زود ز چشم تو ربود
رو دل بکسے ده که در اطوار وجود | بودست همیشه با تو و خواهد بود

ایضاً

تا چند پے نفس دغا باز روم | تا کے ره عقل حیله پرداز روم
از تنگ وجود خود بتنگ آمده ام | یارب کرمے تا بعدم باز روم

ایضاً

مائیم بموج خیز حرمان شده غرق | چیزے نه بجز رعونت و حیله و زرق
ای کاش نسے یافت زه از لجۂ جمع | کشتی وجود ما سوے ساحل فرق

ایضاً

خوش آنکه ز قید خود پرستی برهیم | از تنگ دلی تنگ دستی برهیم
بینیم فضاے راحت آباد عدم | وز محنت تنگناے هستی برهیم

ایضاً

نے غنچۂ باغ من طراوت گیرد | نے شربت عیش من حلاوت گیرد
از خم سعادتم اگر باده دهند | در ساغر من رنگ شقاوت گیرد

ایضاً

مائیم براه عشق پویان همه عمر
وصل تو بجد و جهد جویان همه عمر
یک چشم زدن خیال تو پیش نظر
بهتر ز جمال خوبرویان همه عمر

ایضاً

خواهی بهار گیر و خواهی بخزان
کس نیست بجز چنار صباغ رزان
آری دستش بعادت رنگ رزان
گر سبز و گهی زرد از انست ازان

ایضاً

زین پیش رهی بود ز بغداد نیاز
موصل بحریم وصل آن کعبهٔ ناز
داریم ز شاه همدان چشم که باز
ایمن شود از حرامی آن راه دراز

ایضاً

بحریست کف چو شه کوه وقار
هرگز نه فتد بغیر گوهر بکنار
موجش بعراق چون گهر کرده نثار
جامی بهرات ازان گهر چیده هزار

ایضاً

شه چون مه چارده شب آمد ز سفر
بر فتح هری یافت دم صبح ظفر
وین طرفه که سال و ماه این فتح شود
روشن چو تامل کنی از شهر صفر

ایضاً

جانا ز تو تا چند من اندوه کشم
وین بار غم گرانتر از کوه کشم
دلدار اگر توئی و دلداده منم
اندوه کشم از تو و اندوه کشم

ایضاً

صد تیغ جفا زدی و راندی ز ورم
با اینهمه خاک باد بر فرق و سرم
وانگه گله میکنی که رفتی ز برم
کز عهد و وفاے تو بیابان نبرم

ایضاً

گفتم که ہواے او برون شد ز سرم
لیکن چو بحال خویش در مے نگرم
از خاک درش در د سر خود ببرم
صد بار گرفتار تر از پیشترم

ایضاً

بر مسند ناز خفتۂ یاد گران
با من سخن از نکوی این بس که رسد
صد گوہر را ز سفتۂ یاد گران
در گوش من آنچه گفتۂ یاد گران

ایضاً

جامی عمرے بخلق عالم پیوست
فارغ ز ہمه کنون بکنجے بنشست
زان شیوه نیامدش بجز باد بدست
از دوستی و دشمنی خلق برست

ایضاً

ہستم ز علائق جہان آزاده
اسباب ندیم و کتب دانش معشوق
دارم ہمه اسباب جہان آماده
دفتر دف و کلک نے سیاہی باده

ایضاً

ا غیب ہویت آمدای حرف شناس
وانفاس ترا بود بران حرف اساس

باشں آگه ازان حرف در امید و هراس	حرفی گفتم شگرف اگر داری پاس

ایضاً

در دعوی لاف معنی از من بگریخت	خوش آنکه ز مدعی زهزن بگریخت
هرجا ز درخانه درآمد دعوی	معنی بشتاب از ره روزن بگریخت

ایضاً

در مسجد و خانقه بسی گردیدم !	بس شیخ و مرید را که پابوسیدم
نی یکساعت ز هستی خود رستم	نی آنکه ز خویش رسته باشد دیدم

ایضاً

حیران شده ام که میل جان با من چیست	واندر گل تیره این دل روشن چیست
عمریست که با هزار من هستی من	من میگویم ولی ندانم من چیست

ایضاً

ای یافته مرهم خود از داغ مپرس	نظاره طاؤس کن از زاغ مپرس
گفتار نکو شنو بقائل منگر	انگور خور ای ساده دل از باغ مپرس

ایضاً

از دعوی مار نامه بگرفت دم	وز گفت و شنید عامه بگرفت دلم
ای شاه قلندران خدا را نظری	کز ریش دقش و عمامه بگرفت دلم

ایضاً

دانی چہ کسم ز ناکسان ناکس تر	وز جملہ خسیسان ز خسیسے خس تر
در راہ طلب کہ واپسان بسیارند	ہستم ز ہمہ مرحلہا واپس تر

ایضاً

سرخے ز لب لعل بسنگ آوردن	وز گل بگیاہ بوے ورنگ آوردن
مقصود دل از کام نہنگ آوردن	بتوان نتوان ترا بچنگ آوردن

ایضاً

جانا رہ ورسم دلبری را دریاب	آئین شکستہ پروری را دریاب
شد مشتری نام تو خورشید بدہر	کو دہر بیاد مشتری را دریاب

ایضاً

این کاسہ کہ من بے تو بلب می آرم	نے از پے شادی وطرب می آرم
چشم سیہ تو روز من کرد سیاہ	روز سیہ خویش بشب می آرم

ایضاً

در داد ہزار بار درد او روا	کامروز ندارم خبری از فردا
فردا کہ شوم فروز بیگانہ وخویش	رب ارحم نے دلا تذر نے فردا

ایضاً

جامی دم گفت وگو فروبند دگر	دل شیفتۂ خیال مپسند دگر
در شعر مدہ عمر گرا نمایہ باد	انگار سیہ شد دورقے چند دگر

ایضاً

حاشا که نہم من از معمادامے	تا صید کنم ز نام جوے کامی
پختم ہوسے بود چون من خامے	بر صفحۂ ایام بماند نامی

معما در اسم عبداللطیف

ای کردہ نہان رسائلت خوان عطا	دریوزۂ احسان و تمنائے عطا
چون ہست دلت بمرکز عدل محیط	زان صورت حیث راخطے خواند خطا

شاہ بابر

در شہر دو جا گرفتہ احباب مقر	یکجا ے یکے و دیگران جای دگر
حاسد ز میانشان چہ گیرد سر خویش	با یکدگر از نام تو گویند خبر

علی

آمد برم آن نگار بر قع بستہ	وز نام خودم سوال کرد آہستہ
گفتم کہ سہ حرف ست ز تسبیح سجود	ز اغیار جدا بیکدگر پیوستہ

حسن

ہر چند کہ در دل غم ہجران افگند	جان پر تو حسن بجانب آن افگند
حسن را چہ فزون نمود یک نقطہ وکر	از خون جگر قطرہ بدامان افگند

بابر

آن نام کہ دل در طلبش می پوید	گاہے ز عرب گہ ز عجم میجوید

دوز از لب یاقوت تو بیمار فراق	مارا بزبان فارسی میگوید
اسحٰق	
آنها که در آفاق بهم پیوستند	آخر ز میانه پای رفتن بستند
افسوس که حاسدان نادان پی نام	بر وضع دگر بجاے شان نشستند
صفی	
ای بوالہوس از عشق خبر یعنی چه	دے تلخ سخن نام شکر یعنی چه
بر ساحل دریا صدف دیده تہے	لاف از تنک دریا و گہر یعنی چه
عبد اللطیف	
زر باچنان دست چوکان چون فیل بالا گشت ازان	در روی رخ آمد از طمع پیوسته شاہان جہان
عبد اللطیف	
چه جوئی چاره در عالم زد امانش یکی بگسل	در دل گیر دلیں کا نجا نیابی چاره غیر از دل
سلطان عبد اللطیف	
یکی در سلطنت تابنده بین خورشید فرمائی	که مطلے دیده در روی چو مہرش حسن ہر شاہی
میرزا ملک محمد	
میر من باز اکه تا بر روے گل گیریم مے	ہمچه خم در خون دل زنیگونه بودن تا بکے
ملک محمد	
اگر چه بر رخ گل باده نیکوست	مباش نیست جز بر عارض دوست

ملک محمد

در ملاحت یکے کمست چو دوست — تا نہان روے ما بجانب اوست

ملک محمد

نیم بسمل بر سران کوی دام متصل — گوشہای چشم گوہربار غرق خون وصل

ملک محمد

چو محفل شد تہی کم جو بہانہ — ز دور دمے مدارم برکرانہ

ملک محمد

باد آمد و مژدۂ گل و ریحان داد — بر من در شادمانی و عیش گشاد
چون ہست مراد در گل اکنون براد — راحم لب روح پرور ساقی باد

خلیل

دردا کہ روز خرمے آخر بشب رسید — وز تلخی فراق مرا جان بلب رسید

عبدالقادر

در عشق تو آہ سردم از حد بگذشت — خونابہ بروے زردم از حد بگذشت
ای آمدہ بے تو چشم بیدار بدرد — بنماے لقا کہ دردم از حد بگذشت

عبدالقادر

غزالم خال لب نہفت دان زبید زدی اما — اگر باشد بقادر یا بمش آخر من شیدا

نوح

ماه لیلی صفتم تا بسفر بیرون شد	سوخت از غم دل مجروح من و مجنون شد
صفی صدر	
بهر بوی ز صحبت احباب	میرود جان من صبا دریاب
شمس	
سوختم ز آتش هجران و ز شوق	بر سر سوختگی می جوشم
حمزه	
ز رحمت ازلی تازه شد بحمدالله	نهال عیش که بود از سموم هجران خشک
کمال	
داغی که زد زهر ست مرا بر دل بیمار	یابد بوصال قد و زلف تو مداوا
میر مظهر	
می برم بر طرهٔ آشفته ات رشک ای پری	گرچه او همسایه شد با آفتاب دلبری
ایاز	
از من بیکی دوگانه یاد آر	دریاے گوش یا در آزار
میر علی	
هر کرا بینم بمهر و ماه رویت مائلست	بلکه ماه و مهر هم بیرون ز میلی نیستند
کابوس بابوس	
آن کمان ابرو چه دشمن شد که میساز دبتر	دوست را تارک دو نیم آنکه زپا می افگند

بابوس

چون در لباس حسن کند جلوه شکل تو | ماه از خجالت تو افتد ز ماه وج خویش

خواجه جان

و لا صافی جام در خواه و انگه | بکش ناز جانان که نامی بر آری

روح اللہ

گرچه روح القدس از شکل قدس مسیح ندید | گفت طوبی له و فی الحال ز طوبی برید

فتح اللہ

در صورت قبلهٔ جمالش | حالیست که سجده میبرندش

شکر اللہ

چه یافت از شکرت دل سکون پیوسته | تلطفی کن و صنم کن کنار بهر خدا

ملک

ما خیمه از ممالک هستی برون زدیم | در عالم وجود همین دوست ماند و بس

ملک

مکن فراز فلک جلوه دم بدم ای ماه | که از رخش تو کسرے تمام یابد راه

ملک

مسایر عارض مه زلف مشکین | که شد سالک از آن زنار بے دین

ملک

نام یارم بود سه حرف و از آن آخر اولست اوسط آن	هر چه لائق بده ز سابق کم قد اثر ناک باسمه فافهم

شجاع

چون ز شب بای شد آمد شکل بالایش بچشم	ریختم صد گوهر سیراب در پایش بچشم

سرّ الله

جان ز پا افتاده بر دن آید از سرور	گاهے که هر دو زلف تو درهای دل زند

سلطان حسین

چون در سخن آمد لب لعل تو خطاست گفتن ز شکر	در حسن تو امشتری آمد خورد کاست زین رشک قمر
در جمع سخنوران بر آورد کنون جامی نامی	چون طبع وی از گوهر نامت آراست این عقد گهر

علی

اے آنکه همیشه بر سر آزاری بر بیدلے منت اگر افتد چشم	یکدم ستم وجور و جفا نگذاری حقا که خلاف از میان برداری

شیخ موسیٰ

ای بهر تو گویائے وجومائے ما گوئید خموشیست بسی خوش لیکن	مصروف بوصف تو توانائے ما برتر ز خموشیست گویائے ما

باقر

گرچہ دل ما بود بصد حیرانئے ۔۔۔ دادیم بماہے کہ ندارد ثانئے

زبیر

ہر لحظہ دمند جلوۂ زیبائی را ۔۔۔ کز رہ ببرند بے سرو پائی را

بہا

انچہ دارد در شگوفہ نو بہار ۔۔۔ نام یار ماست گفتیم آشکار

شیخ احمد

بکوے میکدہ گفتند یکحرف از لبش گویا ۔۔۔ کہ می در خم ز سر بیرون شد و خم در قبا پرنا

بہا

اے یافتہ دریا ہا ما طلبیم ۔۔۔ یک قطرہ برافشان کز توی تشنہ لبیم

عمر امین

مہی کہ پرسش نامش نمی توانستم ۔۔۔ ہمیں کہ زلف ز رخ برگرفت دانستم

حسن

رستہ دندان چو از لبہای خندانش تبافت ۔۔۔ زان لب گوہر فشان جامی در مقصود یافت

خصنہ

صبہا بگو خبر عندلیب گم شدہ را ۔۔۔ کہ جست گم شدہ خویش را گل از ہمہ جا

خواجہ کلاں

یارب چہ دارد در دل آن خود کام کہ عیارگی
کہ راست سازد زلف را گاہی دہان پنہان کند

مغیث

گر بامہ خود کہ رونق از گل ببرد
گویم غم دل حدیث از حد گذرد

وحید

مدح گیر بردست و فارغ نشین
بجاے قدش پاے سر دی گزین

طاہر

کے رود نام آن بت از خاطر
کہ یکے نقطہ مے شود ظاہر

لقمان

بناے لب لعل کہ در قالب ما
جا کرد چو جان و جان نے باید جا

محمد

خم چو نگون گشت و یکی قطرہ ریخت
ہوش زند ہوش محبت گریخت

عماد

بت من راہ عقل و صبر و جان زد
چو عمد او امن خود درمیان زد

جنید

خردہ زرجو کہ ہر دولت کہ ہست
خردہ داران جہان را داد دست

جامی

جامی کہ بہر کردہ بودی خویش
بردار دل از جفا دمی بین سویش

طاهر

شمع کز سودای او میسوخت شبها تا سحر | چون بشب دید آن رخ خواب از خجالت پیش سوخت

ایضاً

طاق بی جفت دو ابرو بنما ای بت مهوش | که دل از هجر چنان شد که شود موم در آتش

نعمت الله

ای قامت و زلف تو دلاویز همه | وی حال و خط تو فتنه انگیز همه
شد روز تنعم آخر ای دوست تمام | از بلبله صاف می فرو ریز همه

نعمت الله

بالای خور آن هلال ابرو چه خوشست | بر طرف مه آن دو خال هندو چه خوشست
آن سرو نگر که همچو گل بر سنبل | زلفین خمیده بر رخ او چه خوشست

کریم

بنشین نفسی خاطر جامی دریاب | بگشا گره از کمر دان می ناب

تاج

ای که هر ساعت چه جامی نام آن شیرین لقب | جوی از مفتاح جان آنرا ز مفتاح جان طلب

الغ بیگ

ز گل دامن کشم در باغ بی دوست | که بی برگی دل از دوری اوست

بابر

شاہد گل میکند بر طرف چو دامن دو نیم | زین ہوس کان سرو در دامان او گردد مقیم

بابر

تشنۂ جامی بسوی بحر شتافت | آنچہ در بحر جست در بر یافت

بابر

نامے کہ او ز افسر خود باخبر بود | جامی بجو کہ نام شہ بحر و بر بود

بابر

بہوائے قد و رخسار تو رفتم در باغ | سرو را بے سرو پا دیدم و گل بی سر و پا

سلطان بابر

مہر و مہ را طلب اینست کہ جا کردہ درین در | ماہ رخسار تو بینند زہے ماہ وزہی خور

بابر بہادر

مادر بر یار روز زاہد بے سر و پا | از درد فراق در بدر میگردد

سلطان بابر

میل بے حد کہ نشد یافت ز سلمی طلبان | در نگہ بارے واز جانب سلمی طلب آن

خواجہ کلاں

سروی کہ ز سنبل خطش ریحان شد
صد بار خجل | دردا کہ ز عاشقان بے سامان شد
بپوید نرگس

دل خواست بجهد آرد او را بکنار
چون دست نیافت

افتاد ز پاے آخر و نالان شد
ای مسکین دل

شاه جمشید

چون از سر مهر ماه من لب بکشود — در جمع بتان بجاے خورشید نمود

بها

چون نوشتم در شگوفه نام مار — حاصل آمد از شگوفه نو بهار

بها

از بوسه آن طلب که لب از وی بلب رسد — اینها خوشست جامی اگر بی طلب رسد

ملک شاه حسین

عکسے ز شکل خوب تو گر در دل ماه او فتد — ما مهر درگاه تو مه چون سایه راه او فتد

لطیف

بسے گفتم لطائف بهر نامش — و لیکن لیس ما قد قلت یکفیه

حسام

آن رند باده نوشم کز نیم ساغرم شد — خم فلک چنان پر کز لب چکیده قطره

مقصود

نیست از ضعف زاہد کم خوار
نصف صوفے شہر در مقدار

وله

خواہد یزیبا صورتے بردن دل از خلق جہان
تا سر و خورشید افسرم زد طرف دامن درمیان

نویان

دوور دارہ دلم از دیدۂ دوست
زہر جانب عیان مغز لیست بی پوست

نویان

اے دل در یاب و باز دریاب ای دل
نام من کہ مشکل آمد مشکل

بہادر

دربدر جستم زہر سو یار دامن چاک را
یافتم صد چاک در دامن از صد پاک را

تمّت بالخیر

عبدالکریم خوشنویس خطیب جامع اہل حدیث گجرات